

Inleiding en vraagstelling

Namen nemen een bijzondere plaats in binnen de taal, vooral omdat ze geen betekenis in de gebruikelijke zin dragen. Namen dienen de identificatie en juist bij persoonsnamen is die eigenschap nadrukkelijk aanwezig, omdat we onze naam ervaren als een deel van onze identiteit. Sterker nog dan bij de familienaam (achternaam), die ons verbindt met het gezin, de familie waaruit we stammen, ervaren we dat bij de voornaam. Ooit volstond één enkele naam om de mensen van elkaar te kunnen onderscheiden, maar in de loop van de Middeleeuwen kwam daar verandering in. Als gevolg van de toenemende gelijknamigheid, een onpraktisch verschijnsel in de groeiende steden, ontstonden toenamen (we kennen nog de uitdrukking *met naam en toenaam*: de persoonsnaam voluit). De oorzaak lag vooral in de populariteit van een kleine groep heiligennamen, zoals *Elisabeth, Johannes, Catharina* en *Petrus*, namen die tot op de dag van vandaag voortleven. In de eeuwen erna wordt de tweeledige persoonsnaam, voornaam + toenaam/(erfelijke) familienaam, steeds gebruikelijker en bij de invoering van de burgerlijke stand in het begin van de negentiende eeuw werd dit patroon wettelijk vastgelegd. Sinds die tijd kennen we een naamwet en is de vrijheid bij het geven van voornamen ingeperkt tot de bestaande namen; ervóór hadden de Kerken een regulerende rol, zowel wat de naamkeuze als de registratie betreft (dit verklaart waarom *doopnaam* nog vaak wordt opgevat als *voornaam* of *officiële voornaam*). De kerkelijke en wettelijke beperkingen werden zelden als zodanig ervaren, want tot na de Tweede Wereldoorlog gold in de meeste families de gewoonte om de kinderen te vernoemen naar familieleden. Door deze vernoeming had de naamgeving eeuwenlang een statisch karakter. Des te opvallender zijn daarom de veranderingen die in de decennia na de oorlog optreden. De vernoemingsgewoonte verliest haar vanzelfsprekendheid, waardoor steeds meer ouders namen kiezen buiten de familie. In 1970 wordt de naamwet aangepast, zodat ook deze beperking bij de naamkeuze wegvalt. De vernieuwing kan zich nu ongehinderd voltrekken. Vooral de ontleende voornamen, zoals *Jessica, Dennis, Monique, René, Karin* en *Niels*, bepalen het beeld. Typerend is ook de rijke verscheidenheid aan voornamen, een sterk contrast met de door vernoeming bepaalde naamgeving.

De opzet van het boek is als volgt. In hoofdstuk 1 wordt een beschrijving gegeven van materiaal dat in elk volgend hoofdstuk ter sprake komt, namelijk een steekproef uit de volkstelling van 1947 (de relevantie van het andere onderzoeksmateriaal beperkt zich tot één of twee hoofdstukken en wordt daarom in de betreffende hoofdstukken besproken). Hoofdstuk 2 is gewijd aan de theoretische reflectie op het onderwerp van onderzoek. Er wordt gepoogd helderheid te verschaffen over de positie van voornamen ten opzichte van de andere namen en een schets gegeven van de geschiedenis van de persoonsnaam. Het hoofdstuk sluit af met een beschrijving van de verschillende soorten voornamen, zoals doopnaam, roepnaam, modenaam en heiligennaam. In hoofdstuk 3 geven we, uitgaande van een vergelijking tussen de twee perioden waarin de naamgeving ingrijpende verandering onderging, de Middeleeuwen en de tweede helft van twintigste eeuw, een beschrijving van de geschiedenis van de naamgeving door de eeuwen heen. In dit historische proces vormen verandering in de naamgeving en vernoeming naar familieleden elkaars tegenhanger. Verandering is mogelijk dankzij het loslaten van de vernoemingsgewoonte en het loslaten van de vernoemingsgewoonte zorgt voor verandering, in het bijzonder vernieuwing van de namenvoorraad. Juist omdat deze factor zo bepalend is voor de naamgeving, krijgt het, in hoofdstuk 4, een gedetailleerde uitwerking en wel aan de hand van de vernoeming in de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden in de periode 1820-1940. Wanneer voornamen doorgegeven worden aan een volgende generatie, kunnen ze verandering ondergaan. Een van de manieren waarop dit soort variatie gestalte krijgt, is een verandering van het geslacht van de naam door het toevoegen of weglaten van een suffix. De naam van een grootvader of oom wordt dan doorgegeven aan een meisje (*Jan* wordt *Janna*, *Pieter* wordt *Pietertje*) of de naam van een grootmoeder of tante gaat over op een jongen (*Dirkje* wordt *Dirk*, *Gerrigje* wordt *Gerrit*). Nu is het opvallend dat mannelijke vormen van vrouwelijke namen als *Geertruida, Catharina* en *Anna* uiterst zeldzaam zijn. Wanneer we deze kwestie nader bekijken, dan valt op dat er bij jongensnamen bijna altijd vrouwelijke vormen te vinden zijn, terwijl het omgekeerde zelden het geval is. Bij dit type uitwisseling tussen de seksen is dus sprake van ‘eenrichtingsverkeer’. Deze constatering vormt het uitgangspunt van hoofdstuk 5. Hierin wordt de historische achtergrond van dit verschijnsel onderzocht, waarbij we de lijn doortrekken naar het heden om na te gaan op welke wijze het seksespecifieke

zich in de moderne voornaamgeving¹ manifesteert. Eeuwenlang bepaalde de vernoemingstraditie de naamkeuze, maar vandaag de dag is dat niet meer vanzelfsprekend. Als ouders zich niet meer verplicht voelen hun kind te vernoemen, waar laten ze zich dan wel door leiden? Die vraag staat centraal in hoofdstuk 6. De laatste ontwikkelingen in de naamgeving worden besproken in hoofdstuk 7. We besteden onder meer aandacht aan het aantal namen dat een kind tegenwoordig krijgt en aan de verschillen tussen de roepnaam en de officiële naam.

De vraagstelling

De vraagstelling in hoofdstuk 1. De volkstelling van 1947

Hoofdstuk 1 beoogt een schets te geven van het namenbestand dat in dit proefschrift veel gebruikt wordt, namelijk een steekproef van de voornamen van 84.000 personen uit de volkstelling van 1947. We willen nagaan welke namen veel voorkomen en hoe ze getypeerd kunnen worden. Vervolgens stellen we de vraag naar het aantal verschillende grondvormen. Een grondvorm is de naam die de oorsprong van een etymologisch verwante groep namen vertegenwoordigt; dat is niet noodzakelijkerwijs de oudste vorm, aangezien die onbekend kan zijn.² De namen die zijn opgegeven bij de volkstelling van 1947 zijn officiële namen. Aan de hand van lijsten met roepnamen (zie hoofdstuk 2, de paragraaf *Officiële naam, doopnaam, roepnaam*) wordt nagegaan welke verschillen er bestaan tussen de namen zoals geregistreerd bij de volkstelling en zoals gebruikt in het dagelijks leven.

De vraagstelling in hoofdstuk 2. De voornaam theoretisch beschouwd

In de literatuur over naamtheorie is weinig aandacht besteed aan de specifieke plaats van voornamen, een hiaat dat we in hoofdstuk 2 trachten te vullen. Als eerste wordt het verwijzend vermogen van voornamen onderzocht. Namen onderscheiden zich op dit punt van appellatieven, aangezien namen als unieke verwijzer worden gebruikt, terwijl appellatieven naar alle objecten van dezelfde soort verwijzen. Een grammaticale vraag in dit onderzoek is hoe voornamen zich gedragen bij het onderscheid meervoud - enkelvoud. Namen verschillen van appellatieven doordat zij dit onderscheid niet kennen. Bij de vraag naar de betekenis van (voor)namen moeten de verschillende betekenislagen onderzocht worden. Verder willen we nagaan in hoeverre voornamen vanuit het oogpunt van betekenis verschillen van de andere namen. Het onderzoek naar de structuur van het persoonsnaamcomplex vindt plaats vanuit een historisch perspectief; vooral de relatie van de voornaam met de latere toevoegingen (aanvankelijk toenaam, later erfelijke familienaam) wordt onderzocht. Een tweede aspect vormen de wettelijke beperkingen die sinds de invoering van de burgerlijke stand gelden. Bijzondere aandacht verdient de positie van het patroniem, zowel binnen de wet als binnen de persoonsnaam, aangezien het noch een voornaam noch een familienaam is. Een laatste kwestie die bij de structuur van de persoonsnaam aan de orde moet komen, is het onderscheid meernamigheid en samenstelling; deze verschijnselen betreffen de structuur van de voornaam. In het derde onderdeel worden de diverse soorten voornamen gedefinieerd: officiële naam, doopnaam en roepnaam; vleinaam en brabbelnaam; heiligennaam, devotienaam en modenaam.

De vraagstelling in hoofdstuk 3. Twee ingrijpende veranderingsfasen

¹Het begrip ‘moderne voornaamgeving’ verwijst naar de naamgeving van de afgelopen decennia. Deze periode begint wanneer vernoeming naar familieleden geen vanzelfsprekendheid meer is. Door de geleidelijkheid van het proces en door een gebrek aan gegevens is het tijdstip van aanvang niet goed te bepalen (zie hoofdstuk 3).

²Een andere benadering is verwoord door Kohlheim: “Diejenige sprachliche Einheit, die es dem kompetenten Sprecher einer Sprachgemeinschaft erlaubt, verschiedene Namensformen als identisch zu erkennen, nennen wir ‘Nomen’, die Realisierung eines Nomens dessen ‘Allonome’.” (Kohlheim 1977a, p. 71); zie ook Seibicke 1982, p. 102-103; Miedema 1979b, p. 98, Miedema 1982, p. 173 en Damstra 1986a, p. 47. Miedema en Damstra kiezen voor gebruik van het begrip grondvorm (Miedema 1979b, p. 98 en Miedema 1979, p. 98; Damstra 1986a, p. 49 e.v.). Ook Van der Schaar blijft bij grondvorm (Van der Schaar 1981, p. 81), hoewel niet bekend is of hij van het begrippenpaar allonoom-nomeem op de hoogte was.

De naamgeving aan kinderen heeft twee ingrijpende veranderingsprocessen doorgemaakt, namelijk het massaal in gebruik komen van heiligennamen in de Middeleeuwen en de vernieuwing van de namenvoorraad door ontleening gedurende de laatste decennia. In de naamkundige literatuur is uitgebreid geschreven over deze twee periodes, maar daarbij is onopgemerkt gebleven dat er parallellen tussen beide veranderingsfasen te constateren zijn. In hoofdstuk 3 worden deze vergelijkingsmogelijkheden onderzocht, waarbij voor een zodanige opzet is gekozen dat het hoofdstuk zich ook laat lezen als een geschiedenis van de Nederlandse voornaamgeving in vogelvlucht.

Het eerste uitgangspunt in dit hoofdstuk is een onderzoek in Regensburg (Duitsland),³ waarin is aangetoond dat de populariteit van heiligennamen niet verklaard kan worden uit devotie of door kerkelijke invloed, maar in verband gebracht moet worden met een verandering van selectieprincipe. De gewoonte van vernoeming naar familieleden werd losgelaten om een naam te kiezen die positieve associaties oproept, waarbij invloed van hogere op lagere sociale klassen een rol speelde. De 'nieuwe' namen verspreidden zich via interne informatie-overdracht, en niet door invloed van buitenaf. Verder bleek dat de burgerlijke elite bij de verandering voorop ging - de andere groepen volgden. Het tweede uitgangspunt betreft gegevens zoals die bekend zijn uit onderzoek naar de moderne voornaamgeving. Een opvallend kenmerk daarvan is de komst van allerlei ontleende namen, een vernieuwing van de namenvoorraad die mogelijk was door het loslaten van de vernoemingsgewoonte. De populariteit van deze namen kan niet verklaard worden door vernoeming naar idolen, want dit motief, zo blijkt uit verschillend onderzoek, speelt nauwelijks een rol bij de naamkeuze. Als inspiratiebron moet eerder gedacht worden aan de directe omgeving. Daarbij neemt men vaker voornamen over uit sociale groepen boven het eigen niveau dan onder het eigen niveau.

Vanuit deze kennis over de middeleeuwse en de moderne naamgeving spitst het onderzoek naar de parallellen tussen de twee veranderingsperiodes zich toe op de inspiratiebron bij de naamkeuze (heiligen/idolen versus de buurt en de kennissenkring) en op de cruciale rol van het loslaten van de vernoemingsgewoonte. Niet alleen het contact met voorheen ongebruikte voornamen bepaalt namelijk verandering, maar ook de vraag of men bereid is met een eeuwenlange traditie te breken.

De vraagstelling in hoofdstuk 4. Vernoeming naar familieleden

In Nederland is in de jaren veertig en vijftig drie keer onderzoek gedaan naar de vernoemingsgewoonte.⁴ Door middel van een enquête werd onderzocht welk patroon men volgde bij het vernoemen van kinderen naar familieleden. In dit hoofdstuk worden de uitkomsten van deze drie enquêtes getoetst aan een bestand met de gegevens over ruim 9.000 kinderen uit de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden, geboren in de periode 1820 tot 1940. Op basis van de namen en de familiebanden (grootvader, zus van de moeder etc.) is de vernoemingsstrategie te achterhalen.

Speciale aandacht is gericht op vernoeming naar overleden kinderen (wat in de meeste gevallen opgevat moet worden als een herstel van het vernoemingspatroon in plaats van een vernoeming naar het gestorven kind). Naast de vraag naar de mate waarin vernoemd wordt naar een overleden kind, zijn er twee specifieke vragen. De eerste is of er op dit punt een verschil is tussen zuigelingen en kinderen die later overlijden. De veronderstelling is dat ouders terughoudender zijn met het doorgeven van de voornaam bij een kind dat na het eerste levensjaar overlijdt dan bij een zuigeling, aangezien aan de naam van een ouder kind een duidelijkere identiteit verbonden is. De tweede vraag betreft de invloed van de sterke daling van de kindersterfte en de afname van het kindertal per gezin gedurende de onderzochte periode. De hypothese is dat beide factoren leiden tot een innigere band met de zuigeling, die ouders ervan weerhoudt in het geval van overlijden van het kind - wat meestal in het eerste levensjaar gebeurt - de naam door te geven aan een volgend kind.

In de literatuur wordt gemeld dat strenge hantering van de vernoemingsgewoonte ertoe kan leiden dat kinderen in één gezin dezelfde naam dragen. Bij tweelingen zou gelijknamigheid een veiligheidsmaatregel zijn.; als één van de twee overlijdt, blijft de voornaam toch voortleven in de familie. Nagegaan wordt of gelijknamigheid binnen een gezin in de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden voorkomt en of tweelingen vaker dezelfde naam hebben.

Aangezien het beroep van de vader bekend is, kan het verschil tussen sociale klassen (we onderscheiden arbeiders, boeren en zelfstandigen) bestudeerd worden. Omdat arbeiders hun kinderen in materieel opzicht minder te bieden hebben dan boeren en zelfstandigen is aan te nemen dat hun kinderen zich minder verplicht

³Kohlheim 1977b en Kohlheim 1988.

⁴Sierksma 1946, p. 12-23; Van der Schaar 1953, p. 18-19; Blok 1954, p. 7-8.

voelen ten opzichte van hun ouders. Vanuit die gedachte is de hypothese geformuleerd dat arbeiders minder aan vernoeming doen dan de twee andere groepen. Het verschil in de mate van contact met de buitenwereld tussen boeren en zelfstandigen leidt tot de verwachting dat de boeren meer aan vernoeming doen dan de zelfstandigen (en arbeiders). Bij de laatsten is meer vernieuwing van de namenvoorraad mogelijk, aangezien zij meer dan boeren blootstaan aan invloeden van buitenaf (de groep van zelfstandigen bestaat voor een belangrijk deel uit schippers en kooplieden).

De grote maatschappelijke veranderingen gedurende de periode waarover gegevens beschikbaar zijn (1820-1940), in het bijzonder de grotere invloed van de massamedia, de toegenomen mobiliteit en de verbetering van het onderwijs, leiden tot de vraag naar de ontwikkeling van de vernoemingsgewoonte. De veronderstelling is dat het toegenomen contact met voorheen onbekende namen en met bekende namen die niet in de streek en/of familie voorkomen, tot een behoefte aan vernieuwing van de namenvoorraad en daarmee tot een versoepeling van de vernoemingsregel voert. Een ander aspect van verandering is de variatie die kan optreden bij het doorgeven van een voornaam aan een volgende generatie. Onderzocht wordt of dit voorkomt en zo ja, of er tendensen in te ontdekken zijn en hoe die verklaard kunnen worden.

De vraagstelling in hoofdstuk 5. Seksespecifieke kenmerken

In veel talen en culturen is er in de naamgeving een tweedeling op grond van het geslacht van de naamdrager. Ook in onze naamgeving geldt een scheiding tussen voornamen voor meisjes en voor jongens (met enkele uitzonderingen). Het idee voor een onderzoek naar het seksespecifieke aspect van voornamen werd ingegeven door de constatering dat er in de traditionele naamgeving⁵ veel vrouwenamen zijn die een mannelijke oorsprong hebben (gmoveerde namen⁶), zoals *Adriaantje*, *Hillechien*, *Jacoba*, *Klaaske* en *Wilhelmina*, terwijl er maar weinig mannennamen uit vrouwelijke namen zijn ontstaan.⁷ *Helenius* (van *Helena*), *Marchienus* (van *Maria* of *Margaretha*) en *Trijnko* (van *Catharina*) komen zelden voor - sterker nog, een vorm als *Lijsbert* (van *Elisabeth*) blijft vrouwelijk. Voor de vorming van een naam voor een dochter is in het verleden dus veel gebruik gemaakt van mannelijke namen, maar een vrouwelijke naam als inspiratie voor een naam voor een zoon was nauwelijks in trek. In dit hoofdstuk wordt de historische achtergrond van dit verschijnsel onderzocht. Speciale aandacht verdient de verkleiningsuitgang,⁸ aangezien verkleinvormen zich pas in de late Middeleeuwen hebben ontwikkeld tot een vrouwelijk naamtype. De vraag is of het gebruik van verkleinvormen voor vrouwen en het verdwijnen van deze vorm bij mannen in verband te brengen is met de verschillende rol en positie van mannen en vrouwen in de vroegere samenleving.

Om het seksespecifieke in de traditionele naamgeving te onderzoeken, maken we gebruik van een steekproef uit de volkstelling van 1947 (zie hoofdstuk 1). Op grond van dit materiaal is te bepalen hoeveel vrouwen een

⁵'Traditionele naamgeving' duidt de periode aan waarin de naamkeuze bepaald werd door vernoeming naar familieleden. De grenzen worden bepaald door het einde van de tijd waarin vernieuwing plaatsvond door het geven van heiligennamen en andere namen die nog niet in de familie voorkwamen, en de naoorlogse fase waarin de vernoemingsgewoonte werd losgelaten om voornamen te geven die voordien niet of nauwelijks in Nederland voorkwamen (zie hoofdstuk 3).

⁶Strikt genomen zou de term 'gmoveerde naam' ook kunnen gelden voor een mannennaam op basis van een vrouwelijke naam, maar in die betekenis zullen we het begrip niet gebruiken.

⁷Er is in wezen geen verschil tussen 'vrouwennaam' en 'meisjesnaam' en tussen 'mannennaam' en 'jongensnaam'; het naast elkaar gebruiken van beide termen heeft te maken met het perspectief: spreken we over mensen in het verleden dan is de eerste term beter; spreken we over naamgeving bij kinderen dan ligt de tweede term voor de hand. Voor het gebruik van 'mannennaam' in plaats van 'mansnaam' pleit Gildemacher (Gildemacher 1995, p. 131 (voetnoot 3)); ook Ebeling gebruikt 'mannennaam' (Ebeling 1993, bijvoorbeeld p. 17 onderaan). In de oudere literatuur vinden we wel 'mansnaam', bijvoorbeeld bij Winkler, Boekenooien, Lindemans en Van der Schaar (in Van der Schaar 1953 echter niet op p. 41-44). Van Dale geeft 'mansnaam', geen 'mannennaam', maar specificeert de betekenis door toe te voegen "m.n. naam van de echtgenoot", dus met een geheel andere betekenis.

⁸De aanduiding 'verkleiningsuitgang' en 'verkleinvorm' betreft de vorm van de naam en niet de functie, met ander woorden *Annetje* is geen vorm om een kleine *Anna*, *Anne*, etc. te benoemen, maar een variant van de naam *Anna*, *Anne* etc.

naam hebben met een mannelijke oorsprong en hoeveel mannen een naam hebben met een vrouwelijke oorsprong. Ook wordt het voorkomen van de verkleinvorm bij beide groepen onderzocht. Dit onderzoek vormt de basis voor de vergelijking met het seksspecifieke in de moderne naamgeving.

Aan de hand van een verzameling recentelijk gegeven voornamen is de aanwezigheid van gemoveerde namen en verkleinvormen in de moderne naamgeving vast te stellen. Ook een vergelijking van de talige herkomst van de meisjesnamen en de jongensnamen en de verschillen in de motieven van ouders bij de naamkeuze (meer daarover in hoofdstuk 6) worden gebruikt voor de vraag naar het seksspecifieke in de moderne naamgeving. Uitgangsgedachte is dat het verwachtingspatroon van ouders ten aanzien van zoons en dochters door de emancipatie van de vrouw veranderd is en dat deze ontwikkeling invloed heeft op de namenvoorkeur.

De vraagstelling in hoofdstuk 6. Motieven bij de naamkeuze

Door het loslaten van de vernoemingsgewoonte is er voor ouders een grote vrijheid bij de naamkeuze ontstaan. Daardoor is er niet alleen in de namen die zij kiezen, maar ook in de overwegingen die zij maken en in de inspiratiebron waaruit zij putten een grote verscheidenheid mogelijk. Uit onderzoek naar motieven bij de naamkeuze dat tot dusver gedaan is, komt naar voren dat er nog steeds veel vernoemd wordt naar familieleden, maar dat dat vaak gebeurt via namen die niet als roepnaam worden gebruikt. Bij de keuze van die naam laat men zich meestal leiden door esthetische overwegingen, men kiest een mooie naam. Vernoeming naar idolen, en daarmee de (directe) invloed van de media, blijkt nauwelijks een rol te spelen. Ook de betekenis van de naam geeft slechts bij uitzondering de doorslag bij de naamkeuze. Het onderzoek waarop deze schets gebaseerd is, betreft kinderen die twintig tot dertig jaar geleden hun naam hebben gekregen. De laatste decennia is er echter veel veranderd: de invloed van de televisie is flink toegenomen, men gaat vaker en verder weg op vakantie en men leert exotische namen van immigranten kennen. Sinds 1970 is er ook geen wettelijke beperking meer op het geven van 'nieuwe' namen (zie hoofdstuk 2, de paragraaf *De nieuwe naamwet*). De vraag is of deze factoren hebben geleid tot een verandering in de argumenten van ouders voor hun naamkeuze. Een antwoord hierop is te geven vanuit een enquête uitgevoerd door het NIPO, het Nederlands Instituut voor de Publieke Opinie, in december 1995 onder 3.131 ouders met een kind jonger dan 4 jaar. Aan hen werd de vraag gesteld *Waarom heeft u juist die naam of namen voor uw kind gekozen? Waar komt die naam of komen die namen vandaan?* De belangrijkste vraag van het onderzoek is welke veranderingen zich de afgelopen decennia hebben voltrokken in de manier waarop ouders te werk gaan bij het kiezen van een naam. Omdat ook gevraagd is naar de roepnaam en de officiële naam van het kind, kunnen nog enkele subvragen geformuleerd worden. De eerste is of ouders die aangeven hun kind te hebben vernoemd andere roepnamen geven dan de ouders die dat naamkeuzemotief niet noemen. Aan te nemen is dat ouders die hun kind bewust vernoemen - en daar wijst het geven van dit motief op - behoudender zijn in hun keuze van de roepnaam dan ouders die vernoeming niet als naamkeuzemotief noemen. Bij de kinderen van ouders met een voorkeur voor een bijzondere naam is na te gaan of zij een juiste inschatting hebben gemaakt van de frequentie van de gekozen naam. Ook bij motieven als korte naam, zelf bedachte naam en buitenlandse of juist Nederlandse naam is vast te stellen of ouders de naam goed beoordeeld hebben. Omdat er een globale aanduiding van de woonplaats van de ouders bekend is (Nederland is in vijf regio's verdeeld), is na te gaan of er regionale verschillen zijn in het belang van de diverse motieven.

De vraagstelling in hoofdstuk 7. Hedendaagse naamgeving

In de NIPO-enquête is ook gevraagd naar de officiële naam en de roepnaam van het kind. Aangezien de enquête eind 1995 onder ouders met kinderen jonger dan vier jaar is gehouden, betreft het naamgevingen uit de periode 1992-1995. Het materiaal geeft onder meer inzicht in het aantal namen dat tegenwoordig gegeven wordt. De regionale verschillen die er op dit punt zijn, kunnen vergeleken worden met de steekproef uit de volkstelling van 1947 (zie hoofdstuk 1). Naast een analyse van de officiële namen en de roepnamen is onderzoek mogelijk naar verandering en vernieuwing, althans voor wat betreft de roepnamen. We beschikken namelijk over lijsten met frequente roepnamen uit de periode 1980-1986 en uit de periode 1989-1992. Verder willen we nagaan of er regionale verschillen in de namenvoorkeur voorkomen. Een subvraag bij dit aspect is of de veronderstelling van Gildemacher klopt dat het westen van Nederland bij verandering en vernieuwing voorop loopt.⁹ We grijpen hier terug de methode die gebruikt is bij het onderzoek naar verandering en vernieuwing van de roepnamen.

⁹Zoals Gildemacher oppert (Gildemacher 1989, p. 14).

Omdat van elk kind de officiële naam en de roepnaam bekend is, kan onderzoek gedaan worden naar de relatie tussen beide soorten namen. We willen nagaan in hoeveel gevallen de (eerste) officiële naam de roepnaam is en welke andere typen relaties er zijn (zoals afleiding en combinatie). Tot slot komt de vraag aan de orde welke regionale verschillen er op dit punt zijn.

Hoofdstuk 1. De volkstelling van 1947

In elk volgend hoofdstuk wordt gebruik gemaakt van een steekproef van 84.000 naamdragers uit de volkstelling van 1947, reden om dit namenbestand in het eerste hoofdstuk aan bod te laten komen. Na een beschrijving van het materiaal en van de wijze waarop de steekproef is getrokken, geven we een opsomming en typering van de meest frequente namen in de steekproef, gevolgd door een getalsmatig overzicht per grondvorm. In de laatste paragraaf vergelijken we de (officiële) namen uit de volkstelling met een lijst met roepnamen om na te gaan welke verschillen er zijn tussen beide naamtypen.

Het materiaal

Op 31 mei 1947 is er in Nederland een volkstelling gehouden, waarbij onder meer de voornaam is geregistreerd.¹⁰ Op het formulier was de vraag naar de voornaam gespecificeerd met: *voornamen (eerste voluit)*. Dit heeft er vrijwel zeker toe geleid dat mensen hun officiële voornaam hebben opgegeven. Een tweede consequentie is dat zij hun eventuele tweede, derde of vierde naam meestal alleen met initialen hebben aangegeven.¹¹ Dit materiaal verschaft dus gegevens over de eerste, officiële voornaam; het aantal namen per persoon is aan de hand van de initialen te bepalen. Omdat de volkstelling iedereen registreerde die op dat moment in Nederland leefde, beschikken we over voornamen gegeven tussen ongeveer 1870 en 1947. Uitspraken gebaseerd op de steekproef uit de volkstelling gelden in eerste instantie deze periode, maar met de nodige voorzichtigheid is ook een indruk te krijgen van de voorafgaande eeuwen. De naamgeving in de eeuwen vóór de grote naoorlogse verandering vertoonde namelijk een stabiel karakter door de strenge vernoemingsgewoonte die in veel families heerste (zie hoofdstuk 3, de paragraaf *De periode tussen de twee veranderingsfasen*, en hoofdstuk 4, de paragraaf *Vernoeming algemeen*).

De steekproef

De steekproef omvat 84.000 naamdragers (uit een totaal van ruim 9,6 miljoen). Van elke persoon zijn de eerste voornaam, de eventuele overige voornamen in initialen en het geboortjaar in een computerbestand gezet. De steekproef is samengesteld vanuit drie uitgangspunten: de naamgeving vertoont regionale verscheidenheid, er zijn verschillen tussen stad en platteland en er zijn verschillen tussen katholieken en protestanten. Er zijn tien middelgrote steden verspreid over het land gekozen (in elke provincie één, uitgezonderd Utrecht), gecombineerd met een in de buurt gelegen plattelandsgemeente of een combinatie daarvan. Aan te nemen is dat de regionale verscheidenheid een sterkere differentiatie kent dan met de twintig genoemde deelsteekproeven is vast te stellen. Daarom zijn nog een tiental plattelandsgemeenten, of combinaties daarvan, in een ander deel van de provincie gekozen. Om de invloed van de kerkelijke gezindheid op de naamgeving na te gaan, moest het probleem van de onregelmatige spreiding van katholieken en protestanten over het land omzeild worden (de percentages per geloofsgroep zijn niet per individu, maar wel op gemeenteniveau beschikbaar). Zoals bekend wonen de meeste katholieken in het zuiden en de meeste protestanten in het noorden van het land. Daarom zijn enkele gemeenten uit 'gemengde' regio's gekozen, dit wil zeggen streken waar zowel katholieke als protestante gemeenten zijn, zoals Zeeuws-Vlaanderen en Twente, en enkele gemeenten die van de parallelle tussen katholiek/protestant en zuid/noord afwijken, zoals Obdam, Spanbroek en Wognum (waar ruim 85% van de bevolking katholiek is) in het overwegend protestante Noord-Holland, en Sprang-Capelle (78,2% hervormd en 13,2% gereformeerd) in het grotendeels katholieke Noord-Brabant. In totaal zijn 42 deelsteekproeven gekozen (zie de bijlage bij dit hoofdstuk). In elke deelsteekproef zijn de gegevens van 1.000 mannen en 1.000 vrouwen opgenomen.

Door de wijze waarop de gemeenten gekozen zijn, is de steekproef uit de volkstelling niet representatief voor Nederland. De belangrijkste factor daarbij is het feit dat de plattelandsbevolking oververtegenwoordigd is en

¹⁰Dit materiaal bevindt zich in het Meertens Instituut te Amsterdam. Zie voor meer gegevens over dit materiaal Meertens 1956 en Buitenhuis 1977. Zie ook Bernet Kempers 1966, p. 112 en Gerritzen 1995a, p. 25-27 en 1996a, p. 10.

¹¹Volgens mededeling is het vermelden van de voornamen in initialen een typisch Nederlandse gewoonte; zie ook Weyns en Meertens in Bakker 1964, p. 17.

dat de grote steden niet vertegenwoordigd zijn. Verder zijn sommige gemeenten op afwijking van hun omgeving geselecteerd, namelijk in het geval van de religieuze enclaves.

De voornamen in 1947

In de steekproef komen bij de vrouwen 2.714 verschillende voornamen voor, bij de mannen is dat aantal 1.999. De meest frequente namen zijn hieronder opgesomd; achter de naam staat het percentage van voorkomen vermeld.

<i>Vrouwen</i>		<i>Mannen</i>	
	%		%
1. Maria	8,24	1. Jan	7,48
2. Johanna	6,20	2. Johannes	6,43
3. Anna	3,56	3. Hendrik	4,04
4. Cornelia	3,00	4. Cornelis	3,97
5. Adriana	2,18	5. Willem	3,26
6. Wilhelmina	2,00	6. Pieter	3,14
7. Catharina	1,92	7. Gerrit	2,63
8. Hendrika	1,92	8. Jacob	1,98
9. Elisabeth	1,82	9. Jacobus	1,97
10. Grietje	1,71	10. Petrus	1,93
11. Aaltje	1,68	11. Adrianus	1,51
12. Jantje	1,42	12. Dirk	1,42
13. Trijntje	1,34	13. Hendrikus	1,39
14. Petronella	1,29	14. Wilhelmus	1,39
15. Jacoba	1,25	15. Gerardus	1,36
16. Geertruida	1,23	16. Klaas	1,35
17. Geertje	1,22	17. Marinus	1,26
18. Janna	1,10	18. Antonius	1,26
19. Elizabeth	1,04	19. Albert	1,11
20. Neeltje	1,01	20. Johan	0,99
21. Helena	0,99	21. Adriaan	0,97
22. Antje	0,98	22. Peter	0,97
23. Margaretha	0,92	23. Harm	0,97
24. Jannetje	0,85	24. Theodorus	0,95
25. Hendrikje	0,80	25. Nicolaas	0,89

In het overzicht staan grofweg twee typen namen: verkorte, eventueel vernederlandste namen (*Antje, Klaas, Janna, Dirk*) en vormen die deze aanpassing niet hebben ondergaan (*Antonius, Elisabeth, Jacob, Maria*) of gelatiniseerde namen (*Wilhelmus, Hendrikus, Gerardus*). De Kerk waartoe de ouders van het te dopen kind behoren, speelde een belangrijke rol bij de vraag in welke vorm de doopnaam werd opgegeven. Katholieken hadden de gewoonte hun kinderen in te laten schrijven met de Latijnse, gelatiniseerde of oorspronkelijke vorm. De pastoor noteerde dan niet *Joke* maar *Johanna*, niet *Wim* maar *Wilhelmus*, niet *Miep* maar *Maria*, niet *Gert* maar *Gerardus*. Protestanten echter lieten hun kinderen vaak inschrijven met een Nederlandse naamvorm. Zo vinden we in de volkstelling van 1947 bij protestante vrouwen vaak *Aaltje, Geertje, Grietje* en *Trijntje* (maar ook *Maria, Adriana, Cornelia* en *Hendrika*) en bij protestantse mannen *Dirk, Gerrit, Klaas, Pieter* en *Willem* (maar ook *Cornelis, Johannes* en *Adriaan* en in Zeeland zelfs *Jacobus* en *Marinus*).¹² De vorm die bij protestanten de voorkeur had, kon per naam verschillen. In sommige gevallen werd de voornaam in zijn oorspronkelijke vorm gegeven (zoals *Cornelia* of *Petrus*), in andere gevallen in een variant ervan (*Neeltje* of *Pieter*). Bij de namen van de volkstelling van 1947 treffen we bijvoorbeeld wel vaak *Jan* (< *Johannes*), *Pieter* (< *Petrus*) en *Klaas* (< *Nicolaas*) aan, maar zelden een verkorte vorm van *Jacob(us)*,

¹²Ook Ammermüller signaleert dit verschil bij haar onderzoek naar de verschillen in de naamgeving tussen katholieken en protestanten in Flamersheim en Oberwinter (twee gemeenten in de buurt van Bonn) gedurende de achttiende eeuw tot 1970 (Ammermüller 1973, p. 84). Zie ook Seibicke 1982, p. 137.

Hendrik(us) of *Cornelis*. De mannen die zich toen als *Jaap* (< *Jacob*), *Henk* (< *Hendrik*) of *Kees* (< *Cornelis*) lieten registreren vormen een kleine minderheid. Bij de vrouwen is het wat minder duidelijk, maar ook bij hen doet zich dit verschijnsel voor, want veel vrouwen heten *Trijntje* (< *Catharina*), *Grietje* (< *Margareta*) of *Neeltje* (< *Cornelia*), maar veel minder vrouwen dragen als officiële naam een verkorting van *Elisabeth* of *Maria*. Met *Bets* of *Lies* (< *Elisabeth*)¹³ en *Ria*, *Miep* en *Riet* (< *Maria*) schreef men zich in 1947 zelden in.¹⁴

De namen herleid tot hun grondvorm

Het clusteren van voornamen rond de grondvorm is de meest verhelderende manier om orde te brengen in een verzameling namen. Namen kunnen bij overdracht op andere personen, of zelfs bij dezelfde persoon, verandering ondergaan. Het toekennen van grondvormen abstraheert van die variatie, waardoor een ander beeld van het aantal verschillende voornamen ontstaat. De 4.713 verschillende namen in de steekproef zijn terug te voeren op circa 675 grondvormen. De voorzichtigheid die uitgedrukt wordt door “circa 675 grondvormen” komt voort uit het feit dat ongeveer 10% van de namen niet eenduidig bij een grondvorm is onder te brengen (zoals *Elsien*, dat een vorm bij *Elisabeth* kan zijn (uitbreiding van *Els*) of via de mannennaam *Els* uit de Germaanse naamstam *adel-* ontstaan is) en uit het feit dat grondvormen overlap vertonen (*Bert* kan bijvoorbeeld bij *Adelbert*, *Hubertus* of een andere grondvorm met *-bert* horen, maar vormt ook een apart cluster, aangezien de naam vermoedelijk ook als zelfstandige naam gegeven werd).¹⁵ Overigens komen er ook namen voor die niet bij een grondvorm zijn onder te brengen, zoals *Breina*, *Cowynne* en *Saminum* bij de vrouwen en *Grusé* en *Jervon* bij de mannen; dergelijke namen zijn als grondvorm behandeld.

Voor het toekennen van grondvormen aan de namen uit de volkstelling is veel gebruik gemaakt van de verzameling van Van der Schaar.¹⁶ Als basis gebruikte hij 'Nederlandsche doopnamen naar oorsprong en gebruik' van Graaf uit 1915 en de 'List fan Fryske foarnammen' van de Fryske Akademy. Deze basis werd uitgebreid met materiaal dat hij verzamelde door geboorte- en overlijdensberichten in verschillende kranten en door middel van een enquête. Recentelijk is het bestand nog uitgebreid met ruim 1.500 namen, vooral met hulp van verzamelaars van geboortekaartjes. In totaal gaat het om ongeveer 20.000 namen. Ondanks dit indrukwekkende aantal is een aanzienlijk deel van de namen uit de steekproef niet in deze verzameling terug te vinden.¹⁷ Van de 2.714 verschillende vrouwennamen staat 40,7% er niet in en van de 1.999 verschillende mannennamen 32,6%.¹⁸ Het grootste deel van deze namen is echter zonder veel problemen via andere namen bij een grondvorm onder te brengen.

Hieronder staan de tien grondvormen met de meeste naamdragers. De getallen zijn inclusief de, overigens zeldzame, samenstellingen, zoals *Annelies* en *Jan-Roelof*, en twijfelgevallen, dat wil zeggen namen die eventueel ook bij een andere grondvorm kunnen horen, bijvoorbeeld *Netta*, dat via *Jeannette* (< *Johannes*), maar ook via *Antoinetta* (< *Antonius*) ontstaan kan zijn.

¹³Bets komt volgens mededeling ook voor als verkorting van *Albertina* (en wellicht ook andere namen met *-bert-*).

¹⁴Kohlheim signaleert hetzelfde verschijnsel - sommige namen verschijnen in verkorte vorm, andere in “Vollformen” - in Bayreuth in de periode 1430-1463 (Kohlheim 1994, p. 66).

¹⁵Zie voor het begrip cluster en de problematiek van het toekennen van grondvormen hoofdstuk 4, de paragraaf *Naamclustering*.

¹⁶Van der Schaar 1994.

¹⁷De vergelijking is gemaakt vóór de toevoeging van de 1.500 namen, maar die uitbreiding zal het percentage niet wezenlijk beïnvloeden.

¹⁸Vergelijk Bloothoof 1998, p. 43, waarin te zien is dat gemiddeld slechts 28% van de namen in een verzameling bronnen uit de 17de, 18de en 19de eeuw in Van der Schaar 1994 te vinden is. Na een bewerking van de namen op het punt van spelling- en suffixvariatie stijgt dat percentage tot 86% (zie ook Bloothoof 1995 en Roelandts 1976, p. 338 en p. 343).

Tabel 1. Aantal namen en naamdragers per grondvorm, geordend naar totaal aantal naamdragers

	<i>Aantal namen</i>			<i>Aantal naamdragers</i>		
	vr.	m.	totaal	vr.	m.	totaal
Johannes	82	51	133	5.089	6.825	11.914
Hendrik	67	43	110	1.837	2.933	4.770
Maria	78	9	87	4.033	11	4.044
Cornelis	24	16	40	1.779	1.895	3.674
Wilhelm	41	21	62	1.448	2.019	3.467
Gerard	19	38	57	635	2.499	3.134
Petrus	16	18	34	310	2.654	2.964
Jacob	46	23	69	804	1.835	2.639
Adrianus	29	40	69	1.033	1.547	2.580
Anna	52	4	56	2.350	8	2.358
Totaal	454	263	717	19.318	22.226	41.544

Opmerkelijk is dat bijna de helft van de mensen in de steekproef benoemd is met één van de tien meest voorkomende grondvormen. Voor de meeste grondvormen geldt dat vrouwen meer verschillende namen hebben dan de mannen. Voor een belangrijk deel is dat terug te voeren op suffixvariatie, vergelijk *Jantje*, *Janna*, *Jannetje*, *Jantina*, *Jansje*, *Janke*, *Jannigje*, *Jantien*, *Jannie* en *Janneke*. Een tweede factor die hier een rol speelt is het gegeven dat vrouwen wel namen van mannelijke grondvormen dragen, terwijl mannen zelden een naam hebben die is afgeleid van een vrouwelijke grondvorm (zie hoofdstuk 5). Bij de vrouwen komen daarom meer verschillende grondvormen voor. Vrouwen dragen relatief weinig namen bij *Petrus* en *Gerard*, hetgeen wellicht te verklaren is uit ‘concurrentie’ van *Petronella* en *Geertruida*. Praktisch gezien is te denken aan vernoeming van een dochter naar een man. *Pieter* wordt dan niet vervrouwelijkt tot *Pieterkje*, maar tot *Pietermella*;¹⁹ *Gerrit* wordt geen *Gerritdina*, maar *Gertruda*. Verder valt op dat mannen op de twee vrouwelijke grondvormen, *Maria* en *Anna*, zeer laag scoren (ook hier kunnen we verwijzen naar hoofdstuk 5).

Officiële namen versus roepnamen

De namen die zijn opgegeven bij de volkstelling werden vaak niet als roepnaam gebruikt. Dat is af te leiden uit de lijst met meest voorkomende roepnamen die het NIPO in 1961 samenstelde (het gaat om mensen geboren tussen ongeveer 1880 en 1960). Bij vrouwen kwamen *Annie*, *Bep*, *Marie(tje)*, *Mien*, *Willie*, *Alie*, *Corrie*, *Lenie*, *Greetje*, *Tinie*, *Jopie* en *Ansje* veel voor (circa 22,5% van de vrouwen is ermee benoemd) en bij de mannen *Jan*, *Piet*, *Henk*, *Peter*, *Hans*, *Kees*, *Wim*, *Cor*, *Gerard*, *Gerrit*, *Johan* en *Rudi* (het dekkingspercentage lag op ongeveer 41%). Een vergelijking met de namen uit de volkstelling wijst uit dat de overlap gering is; alleen bij de mannen zijn er enkele namen die in beide lijsten voorkomen, te weten *Jan*, *Gerrit* en *Johan*. Veel van de frequente namen die bij de volkstelling zijn opgegeven, werden dus niet in het dagelijks leven gebruikt. Dat betekent dat het heel gebruikelijk was twee soorten voornamen te hebben, een officiële naam en een roepnaam. Hoewel er strikt genomen geen bewijzen voor zijn, is aan te nemen dat de roepnaam in veel gevallen van de officiële naam was afgeleid (dat hoeft niet noodzakelijkerwijs de eerste naam te zijn)²⁰. Zo is *Bep* een verkorting van *Elisabeth*; een vrouw die *Annie* genoemd wordt, zal ingeschreven staan als *Anna* of *Johanna*; *Mien* en *Willie* zullen als *Wilhelemina* of *Willemien* in de volkstelling te vinden zijn; *Henk* is afgeleid van *Hendrik*, *Kees* en *Cor* van *Cornelis*, *Piet* zal officieel ingeschreven staan als *Petrus* of *Pieter* enzovoort.

Nadere vergelijking van de lijstjes roept een paar vragen op. Zo kan men zich afvragen waarom de vrouwelijke nummer 1 in de volkstelling, *Maria* (8,24%), met slechts 2% bij de roepnamen vertegenwoordigd is. De verklaring kan liggen in het voorkomen van andere frequente verkortingen van *Maria* (*Mies*, *Miep*, *Ria*, *Riet*, *Mieke*) of in de mogelijkheid dat *Maria* vaak voorkomt in een naamgeving waarbij de roepnaam is

¹⁹Al in de Middeleeuwen wordt *Petronilla* als vrouwelijke vorm van *Petrus* gegeven (Mitterauer 1993, p. 87-88).

²⁰Zie Van der Ven 1968, p. 59 (voetnoot 5), Van der Wijst 1977, p. 244 en Eussen 1989, p. 53; zie ook Mertens 1987, p. 562 en Van Langendonck 1978a, p. 101.

afgeleid van de tweede officiële naam. Gezien de extreem hoge percentages van deze naam in het zuiden van het land (tot bijna 40%) lijkt dat laatste niet onwaarschijnlijk. Verder zijn bij vrouwelijke roepnamen *Adriana* (nummer 5 met 2,18%) en *Hendrika* (nummer 8 met 1,92%) opvallend afwezig. Bij de roepnamen is *Lenie* (1,5%) onvoldoende 'gedekt' door de officiële tegenhanger *Helena* (0,99%) of *Magdalena* (0,14%). Bij de mannelijke namen verbaast het ontbreken van verkorte vormen van *Jacob* en *Jacobus*, samen goed voor 3,95%: waarom geen *Jaap* of *Koos*? Ook de officiële naam *Adrianus* (1,51%) is niet vertegenwoordigd bij de roepnamen met bijvoorbeeld *Arie* of *Ad* (*Arie* heeft in de volkstelling ook nog eens 0,85%). Bij de roepnamen heeft alleen *Rudi* geen officiële tegenhanger (*Rudolf* en varianten is in de steekproef van de volkstelling met slechts 0,1% vertegenwoordigd). De verklaring hiervoor wordt gegeven in de begeleidende tekst in het NIPO-boekje: "Bij (...) Rudi kunnen wij vaststellen dat deze slechts voor 1% voorkomen bij mannen boven de 20 jaar. Maar (...) Rudi (komt) voor 4% voor bij jongeren onder de 20 jaar."²¹

De lijst uit eerstgenoemde bron is te globaal om er conclusies uit te trekken ten aanzien van de steekproef uit de volkstelling. Het doel van deze vergelijking ligt dan ook puur in het feit dat op deze manier duidelijk wordt dat een groot deel van de namen uit de volkstelling namen zijn die in het dagelijks leven niet werden gebruikt. Overigens zijn er ook namen opgegeven die qua vorm meer roepnaam dan officiële naam zijn,²² bijvoorbeeld *Alie*, *Christien*, *Elise*, *Gerrie*, *Mina* en *Willy* bij de vrouwen en *Alex*, *Bert*, *Frits*, *Harry*, *Kees* en *Theo* bij de mannen.

Conclusies

De gegevens uit de volkstelling van 1947 geven een beeld van de traditionele naamgeving in Nederland. Bij deze registratie zijn officiële voornamen opgegeven. Aan de vorm van de naam is vaak te zien tot welke religie de naamdrager behoort. Katholieken dragen meestal een Latijnse of gelatiniseerde vorm (*Adriana*, *Wilhelmus*, *Catharina*), bij protestanten zien we veel Nederlandse vormen (*Grietje*, *Willem*, *Trijntje*, *Pieter*), hoewel het beeld bij hen minder eenduidig is. Als we abstraheren van vormvariatie en de namen clusteren op grond van hun etymologische herkomst, dan blijkt dat bijna de helft van de naamdragers een voornaam heeft die te herleiden is tot een van de tien frequentste grondvormen.

Bij vergelijking van de meest voorkomende namen uit de volkstelling en de top-12 van roepnamen die het NIPO in 1961 inventariseerde, wordt duidelijk dat het heel gewoon was om twee soorten namen te hebben, een officiële naam en een naam voor het dagelijks leven. In de meeste gevallen zal de roepnaam een afleiding zijn van de officiële naam: *Annie* uit *Anna* of *Johanna*, *Bep* uit *Elisabeth*; *Piet* uit *Pieter* of *Petrus*, *Henk* uit *Hendrik* etc.

²¹Blok e.a. 1961, p. 2.

²²De scheiding is niet zo eenduidig als hier wordt gesuggereerd. Zo zijn er heel wat namen die voor beide naamsoorten in aanmerking komen, zeker bij de mannennamen (*Jan*, *Arie*, *Dirk*).

Bijlage 1. De gemeenten in de steekproef

Hieronder worden de 42 deelsteekproeven opgesomd. In een aantal gevallen gaat het om een combinatie van gemeenten. Tussen haakjes staat het inwonertal in 1947 vermeld. De eerste twee deelsteekproeven per provincie dienen voor de vergelijking stad-platteland en liggen niet ver uiteen. Schuingedrukt volgt een verklarende aanduiding.

Limburg:

1. Roermond (21.215) *Midden-Limburg*
2. Beegden (936), Linne (2.020) en Sint-Odiliënberg (1.368) *Midden-Limburg*
3. Wittem (5.170) *Zuid-Limburg*

Noord-Brabant:

4. Den Bosch (53.941) *In het noorden van Noord-Brabant*
5. Dinther (2.500) en Nuland (1.771) *In het noorden van Noord-Brabant*
6. Luijksgestel (1.457), Riethoven (929) en Vessem (1.981) *In het zuiden van Noord-Brabant*
7. Terheijden (4.751) en Teteringen (2.072) *In het westen van Noord-Brabant*
8. Sprang-Capelle (5.694) *Protestant*

Zeeland:

9. Middelburg (20.605) *Walcheren*
10. Koudekerke (2.446), Serooskerke (1.616) en Vrouwenpolder (984) *Walcheren*
11. Burgh (738), Dreischor (1.003), Ellemeet (516), Oosterland (1.725), Ouwkerk (558) en Renesse (834) *Schouwen-Duiveland*
12. Hoek (2.686) en Zaamslag (3.630) *Protestant/Zeeuws-Vlaanderen*
13. Hontenisse (5.592) en Sint Jansteen (4.104) *Katholiek/Zeeuws-Vlaanderen*

Zuid-Holland:

14. Gouda (37.283) *In het oosten van Zuid-Holland*
15. Haastrecht (2.558), Hekendorp (821), Vlist (469) en Zwammerdam (2.743) *In het oosten van Zuid-Holland*
16. Heinenoord (2.189), Mijnsheerenland (1.891) en Westmaas (983) *In het zuiden van Zuid-Holland*
17. Rijnsburg (5.725) en Valkenburg (1.129) *Protestant*
18. Alkemade (7.110) *Katholiek*

Noord-Holland:

19. Alkmaar (37.837) *Voor de vergelijking stad - platteland wordt 20 en 21 gecombineerd*
20. Obdam (2.316), Spanbroek (2.235) en Wognum (2.567) *Katholiek*
21. Kwadijk (439), Middellie (510), Oosthuizen (970) en Warder (527) *In het oosten van Noord-Holland*
22. Barsingerhorn (2.151) Opperdoes (1.398) en Twisk (829) en Wieringerwaard (1.473) *Protestant/In het noorden van Noord-Holland*

Utrecht:

23. Bunschoten (6.558) *Gereformeerd (vergelijk Putten)*

Gelderland:

24. Zutphen (21.714) *In het noorden van Gelderland*
25. Steenderen (4.016) *In het noorden van Gelderland*
26. Dreumel (2.638) en Wamel (6.403) *Katholiek/In het zuid-westen van Gelderland*
27. Dodewaard (2.213) en Lienden (4.609) *Protestant/In het zuid-westen van Gelderland*
28. Putten (10.248) *Nederlands Hervormd (vergelijk Bunschoten)*

Overijssel:

29. Kampen (23.025) *In het westen van Overijssel*
30. IJsselmuiden (6.848) *In het westen van Overijssel*
31. Denekamp (7.991) en Ootmarsum (1.886) *Katholiek/In het oosten van Overijssel*
32. Den Ham (10.559) *Protestant/In het oosten van Overijssel*

Drenthe:

33. Assen (22.602)

34. Gasselte (3.797) en Zweelo (2.348)

Groningen:

35. Winschoten (15.784) *In het oosten van Groningen*

36. Meeden (2.005) en Wedde (4.052) *In het oosten van Groningen*

37. Beerta (3.771) en Finsterwolde (3.195) *Circa 54% behoort niet tot een kerkgenootschap*

38. Kloosterburen (2.322) *Ruim 42% is katholiek/In het noorden van Groningen*

39. 't Zandt (3.283) *In het noorden van Groningen*

Friesland:

40. Sneek (18.834) *In het westen van Friesland*

41. Doniawerstal (6.257) en Hennaarderadeel (5.013) *In het westen van Friesland*

42. Oostdongeradeel (8.750) *In het noorden van Friesland*

Hoofdstuk 2. De voornaam theoretisch beschouwd

Al eeuwenlang is er een discussie gaande over wat namen nu precies zijn.²³ Een van de hoofdthema's vormt de plaats van eigennamen in het taalsysteem, op te vatten als de vraag naar de verhouding van eigennamen ten opzichte van soort aanduidingen. Een tweede kwestie die veel aandacht krijgt, is de rol van de betekenis bij eigennamen. Beide aspecten zullen hier ter sprake komen.

De bespreking van de vraag naar de plaats van eigennamen in het taalsysteem dient hier als basis voor het bepalen van de plaats van voornamen binnen de eigennamen. Achtereenvolgens wordt aandacht besteed aan de functionele aspecten, de formele kenmerken en de betekenis. In de volgende paragraaf wordt de plaats van de voornaam in het persoonsnaamcomplex bepaald; daarbij wordt ook ingegaan op de geschiedenis van de persoonsnaam. Tot slot worden de verschillende soorten voornamen gedefinieerd.

De positie van voornamen binnen de eigennamen

Functionele aspecten

Cruciaal bij het onderscheid tussen soort aanduiding en eigenaam is de aard van hun verwijzend vermogen (we prefereren hier soort aanduiding boven soortnaam, omdat het niet om een naam, maar om een aanduiding (benaming) gaat). Een soort aanduiding benoemt alle voorwerpen van dezelfde soort,²⁴ een eigenaam onderscheidt "een zelfstandigheid (...)"²⁵ van andere zelfstandigheden van dezelfde soort"²⁶. Anders gezegd, namen hebben de functie om binnen een soort - mensen, straten, steden, dorpen, rivieren - onderscheid te maken tussen de verschillende leden van de soort. Wezenlijk is dat de eigenaam een individueel karakter heeft dat onafhankelijk van een context bestaat (dit in tegenstelling tot de persoonlijke en demonstratieve voornaamwoorden)²⁷, "de betekenis van P (=proprium (eigenaam), DG) is zo gestructureerd dat zij alleen individueel toepasselijk is, terwijl A (=appellatief (soort aanduiding), DG), wat de toepasselijkheid betreft, neutraal is en alleen het taalgebruik (...) beslist of de betekenis van A al dan niet individueel toegepast wordt", aldus Leys naar aanleiding van het voorbeeld *Jan is gisteren gekomen / de directeur is gisteren gekomen*.²⁸ Gardiner formuleerde het als volgt: "A proper name is a word or a group of words which is recognized as having identification as its specific purpose, and which achieves, or tends to achieve, that purpose by means of its distinctive sound alone, without regard to any meaning possessed by that sound from the start, or acquired by it through association with the object or objects thereby identified."²⁹

²³Zie voor een overzicht hiervan Sørensen 1963. Een recente bijdrage is Van Osta 1993 (in het bijzonder p. 23-39). Belangwekkend is ook Bayer 1991, vooral vanwege de experimentele benadering (zie ook Ris 1977 en Wippich 1996); ook experimenteel, maar minder theoretisch, is Kany 1998. Relevant in dit verband is de bevinding van De Schutter naar aanleiding van een analyse van de klemtoon van namen, namelijk "dat persoonsnamen als een heel afzonderlijke categorie in het taalbewustzijn aanwezig zijn, en zeker niet op één lijn met de 'gewone, lexicale' woordenschat te plaatsen zijn" (de resultaten met betrekking tot geografische namen sluiten aan bij die van de persoonsnamen (De Schutter 1993, p. 76-77; zie ook p. 80-81)).

²⁴Van Dale 1992, bij *soortnaam*. Interessant is dat 'soortnaam' in het merkrecht een woord is "dat een waar aanduidt, ongeacht het bedrijf waaruit het afkomstig is, en daarom onvatbaar is voor de vestiging van een merkrecht erop, als zijnde niet-onderscheidend" (Van Dale 1992, bij *soortnaam*). Zie ook Dalberg 1988, p. 29 en Van Osta 1993, p. 53.

²⁵Van Dale geeft hier de specificatie "in 't bijz. een persoon, ook geografische grootheden" (Van Dale 1992, bij *eigenaam*). Aangezien dit onderscheid in de naamkunde niet gebruikelijk is (zie bijvoorbeeld Witkowski 1964, bij *Name*; zie ook Buitenhuis 1969, p. 86-88), kan het hier weggelaten worden.

²⁶Van Dale 1992, bij *eigenaam*.

²⁷Zie bijvoorbeeld Van Langendonck 1987, p. 24.

²⁸Leys 1965, p. 5.

²⁹Gardiner 1954, p. 73.

Hoewel namen dienen om onderscheid te maken, worden ze ook gebruikt in situaties waar deze eigenschap geen reden is tot naamgeving, zoals Hilgemann opmerkt. “Es ist nicht nötig, meinen Hamster *Fridolin* oder meinen Hund *Kaspar* zu nennen, wenn ich nur ein Exemplar der Gattung habe.”³⁰ De behoefte aan naamgeving vloeit niet alleen voort uit de noodzaak leden van een gelijke soort te onderscheiden, maar heeft ook te maken met de behoefte uitdrukking te geven aan de individualiteit van het benoemde wezen.³¹ Eigennamen zijn, in tegenstelling tot soortaanduidingen, monoreferentieel. De soortaanduiding *vrouw* verwijst naar alle vrouwen, de naam *Marilyn Monroe* verwijst naar een bepaalde vrouw.³² Doet zich een geval van gelijknamigheid voor, bijvoorbeeld wanneer twee mannen de naam *Theo Jansen* dragen, dan is deze situatie op te vatten als een geval van homonymie.³³ Dat wordt vooral duidelijk wanneer we ons realiseren dat beide mannen niet meer met elkaar gemeen hoeven te hebben dan met elke willekeurige Nederlandse man. “Als ik zeg *Ben Smit komt bij ons eten*, dan weet mijn echtgenoot dat ik met *Ben Smit* een vriend van ons bedoel en niet zomaar een Ben Smit uit het telefoonboek.”³⁴ Hoewel deze zin gebruikt wordt ter illustratie van de bewering dat namen “gebruikt worden om een unieke verwijzing tot stand te brengen”, bewijst hij juist het tegenovergestelde, namelijk dat de verwijzing contextafhankelijk en dus niet “ondubbelzinnig” is.³⁵ Van Osta signaleert dit probleem ook: “Bij homofone EN (= eigennamen, DG) zal natuurlijk wel uit de context moeten blijken welke referent precies bedoeld wordt (welke *Karel*), maar dat verandert niets aan het feit dat de naam als vaste verwijzer blijft fungeren.”³⁶ De constructie ‘zomaar een Ben Smit uit het telefoonboek’ - onpersoonlijker kan het haast niet - geeft aan dat namen hun functie van vaste verwijzer³⁷ naar iets unieks in de werkelijkheid kunnen verliezen. We mogen in dit geval echter niet van een eigennaam spreken; het gaat hier om appellatief gebruik van de eigennaam.³⁸ Een soortgelijk geval is het metatalig gebruik van namen,³⁹ zoals in de zin ‘De frequentie van *Cornelis* ligt in het westen van het land hoger dan in het oosten.’. Hier verwijst *Cornelis* niet naar een man met die naam, zelfs niet naar een groep mannen met die naam, maar naar de naam als verschijnsel. We komen hier later op terug.

Formele kenmerken

Grammaticaal gezien behoren eigennamen tot de zelfstandig naamwoorden. Ze worden onderscheiden van de soortaanduidingen en formeel gezien kennen ze een aantal eigenschappen waarmee de verschillen tussen beide woordsoorten aan te geven is. “Names (proper nouns) occur only in the singular number, take no determiner, and are always definite”, aldus de bondige verwoording van Bloomfield.⁴⁰ Hoewel er in de loop

³⁰Hilgemann 1978, p. 15.

³¹Zie ook Berger 1976, p. 385.

³²Dat het hier om een artiestennaam gaat, doet vanzelfsprekend niet ter zake.

³³De term homonymie kan hier letterlijk genomen worden. Debus spreekt over ‘quasi Homonyme’: “(...) daß derselbe Name beliebig oft gegeben werden kann, ohne daß er dadurch in der Mehrzahl erscheint: es stehen quasi Homonyme bzw. Homophone mit verschiedenen Inhalten nebeneinander” (Debus 1966, p. 10).

Overigens gebruikt Dalberg 1988 de term in een ander verband: “Onder homonymie wordt hier verstaan dat er een fonetische en misschien ook grafematische overeenstemming bestaat tussen een proprium en een levend appellatief.” De familienaam *Molenaar* is bijvoorbeeld homoniem met de beroepsaanduiding *molenaar* (Dalberg 1988, p. 31). Zie ook Leys 1965, p. 6.

³⁴Fromkin & Rodman 1985, p. 255. Zie ook Hilgemann 1978, p. 13-14.

³⁵Fromkin & Rodman 1985, p. 255. Zie ook Sørensen 1963, p. 91, Leys 1979, p. 66 en p. 85, Gildemacher 1993, p. 27-28 en Van Osta 1993, p. 9.

³⁶Van Osta 1993, p. 9 (voetnoot 19).

³⁷Van Osta pleit voor het gebruik van de term ‘vaste aanwijzer’ of ‘vaste aanduiding’ als vertaling van Kripkes concept ‘rigid designator’ (Van Osta 1993, p. 19; zie ook p. 17-18, vooral voetnoot 42).

³⁸Vergelijk Leys 1965, p. 6, Van Langendonck 1979, p. 194-195 en Van den Toorn 1982, p. 150-151.

³⁹Vergelijk Van Osta 1993, p. 17 en p. 21.

⁴⁰Geciteerd uit Debus 1966, p. 5. Vergelijk ook Van Osta 1993, p. 21 (voetnoot 58).

van de tijd allerlei (schijnbare) tegenvoorbeelden zijn gegeven, vormen deze drie criteria goede uitgangspunten.⁴¹ Zo zijn er namen die naar hun vorm meervoud zijn, bijvoorbeeld *de Nederlandse Spoorwegen*, maar zij verschillen van het meervoud van soortaanwijzingen omdat ze geen enkelvoud kennen.⁴² De eigennaam is ‘numerus-neutraal’, hij neemt geen deel aan de oppositie enkelvoud-meervoud.⁴³ Dat een meervoudsvorm zoals *de Nederlandse Spoorwegen* geen gewoon meervoud is, blijkt ook uit de twijfel bij de vervoeging van het werkwoord, vooral wanneer de naam in afkorting staat: ‘De NS *gaan* of *gaat* bezuinigen.’⁴⁴ Maar wat te denken van het meervoud in de zin ‘Bij mij in de klas zitten twee *Jeroenen*’? Hier dient ‘twee *Jeroenen*’ opgevat te worden als ‘twee jongens met de naam *Jeroen*’ en als geheel is het daarom geen eigennaam maar een appellatieve constructie, een soortaanwijzing die een eigennaam bevat.⁴⁵ Het grammaticaal meervoud is mogelijk gemaakt door de naam in zelfnoemfunctie te gebruiken. Al met al kunnen we voor dit eerste criterium Leys volgen wanneer hij stelt dat de eigennaam semantisch gezien behoort tot het enkelvoud “op grond van zijn individuele toepasselijkheid”.⁴⁶

Eigennamen ‘take no determiner, and are always definite’,⁴⁷ ze kunnen dus niet gecombineerd worden met woorden als *deze, dit, geen, sommige, zulke, zo’n, en welke* of met een restrictieve bepaling, bijvoorbeeld een beperkende bijzin. Dus wel ‘Met zo’n man moet je niet in zee gaan’, maar niet ‘Zo’n *Joris* is niet te vertrouwen’.⁴⁸ Een uitzondering is het expressief gebruik zoals in ‘Die *Joris* toch!’ Ook kunnen eigennamen in principe niet gecombineerd worden met een lidwoord. Wel zijn er namen die een lidwoord bij zich hebben, zoals *de Nijl* en *Den Haag*, maar het lidwoord is daar onderdeel van de naam.⁴⁹ In een zin als ‘Ik ken wel een *Louise*, maar dat is niet de *Louise* waar jij het over hebt’ moet de constructie ‘lidwoord + eigennaam’, net als ‘twee *Jeroenen*’, beschouwd worden als een appellatieve constructie; het geheel krijgt de functie van predicerende soortaanwijzing met de betekenis ‘vrouw/meisje genaamd *Louise*’.⁵⁰ Een eigennaam kan met *een* worden gecombineerd als er een nadere bepaling wordt toegevoegd, zoals in ‘een vermoede *Den Uyl*’;⁵¹ constructies met *een* zonder een nadere bepaling, zoals in ‘Een *Chomsky* zou zo iets nooit beweren’, kunnen we opvatten als een appellatieve afleiding.⁵²

⁴¹Zie ook Leys 1979 en 1984.

⁴²Debus 1966, p. 5; zie ook Molemans 1976, p. 4. Bij soortaanwijzingen kan dat ook voorkomen, voorbeelden zijn *mazelen, lurven, kosten* en *hersenen/hersens* (zie Van Langendonck 1979, p. 194).

⁴³Leys 1965, p. 14.

⁴⁴Zie bijvoorbeeld *Onze Taal* van januari 1994, p. 9 en de reactie daarop van Romke E. Egbers in het aprilnummer van dat jaar, p. 71-72. Zie ook Read 1974.

⁴⁵Van Langendonck 1979, p. 192-195. Zie ook Leys 1965, p. 15 (vooral voetnoot 27) en p. 42, Van den Toorn 1982, p. 150-151, Van den Toorn 1992, p. 26-27 en Van Osta 1993, p. 54.

⁴⁶Leys 1965, p. 14. Vergelijk ook Leys 1984.

⁴⁷Leys bespreekt beide aspecten apart (Leys 1965, p. 14-15; in tegenstelling tot Van Langendonck: “Wat determinatie betreft, kunnen we stellen dat de EN (=eigenaam, DG) inherent definitief is”). Zie ook Leys’ schema “van de voornaamste subcategorieën van het substantief, waarbij (...) de grammatikale positie van de eigenaam duidelijk tot uiting komt” (Leys 1965, p. 17): eigennamen zijn definitief, niet telbaar of numerus-neutraal en niet-determineerbaar of determinatief-neutraal.

⁴⁸Zie ook Van Langendonck 1987, p. 26.

⁴⁹Zie Hilgemann 1978, p. 21-26. Zie ook Leys 1965, p. 19 e.v. en Van Langendonck 1987, p. 30. Overigens is ‘de’ in *de Nijl* synchronisch nog een echt lidwoord, terwijl ‘Den’ in *Den Haag* onderdeel van de naam is. Men kan zeggen *de mooie Nijl*, maar niet *de(n) mooie Haag*; wel *het mooie Den Haag*, net als *het mooie Leiden* (met dank aan prof. dr. W. van Langendonck).

⁵⁰Zie bijvoorbeeld Van Langendonck 1987, p. 25.

⁵¹Sassen 1992, p. 339.

⁵²Vergelijk Van Osta 1993, p. 48-49; hij gebruikt in dit verband onder meer de term “quasi-EN” (EN = eigennamen).

Eigennamen zijn bepaald vanuit zichzelf en nemen geen deel “aan de determinatieve (...) oppositie die men aantreft in bv. *de stoel / mijn stoel / welke stoel / een stoel* / enz. Er is inderdaad geen *determinatieve* (eventueel wel een expressieve!) oppositie tussen bv. *Jan / de Jan / onze Jan / Vaders Jan* of *Leuven / ons Leuven* enz.”⁵³ Wanneer er wel een determinatieve oppositie aanwezig is, zoals in *onze Jan / hun Jan*, dan gaat het om een appellatieve constructie.⁵⁴ “Een constructie als *onze Jan* kan natuurlijk slechts expressief zijn voorzover *onze Jan* = *Jan*; indien er een determinatieve oppositie zou aanwezig zijn, bv. *onze Jan / hun Jan*, zou men weerom niet meer te doen hebben met eigennamen, doch met appellatieve dérivés van eigennamen”.⁵⁵ Eigennamen onderscheiden zich dus van de soortaanduidingen doordat zij auto-gedetermineerd zijn, ze zijn gedetermineerd vanuit zichzelf.⁵⁶ In de lijn daarvan ligt dat het bestaan van de referent verondersteld wordt: “De notie definitieheid (...) is analyseerbaar in termen van de presuppositie van existentie (...) Als we spreken over Amsterdam, dan vooronderstellen we het bestaan van die stad in de werkelijkheid.”⁵⁷

We kunnen concluderen dat eigennamen weliswaar pluralisch, indefiniet of met een beperkende bepaling gebruikt kunnen worden (*twee Jeroenen, het vooroorlogse Duitsland, Marie van hiernaast*), maar dat ze dat zelf vanuit hun aard niet zijn.⁵⁸ Voornamen vormen in dit opzicht geen uitzondering binnen de eigennamen. Wel is het goed erop te wijzen dat voornamen in appellatieve constructies vaker zullen verwijzen naar verschillende personen, simpelweg omdat zij vaak voor meer dan één persoon gebruikt worden (in tegenstelling tot namen van dorpen, steden, rivieren, straten en dergelijke die vaak een uniek object benoemen).⁵⁹ Ook familienamen zijn meestal geen unieke verwijzers (tenzij er nog maar één naamdrager is) en sluiten zo bezien aan bij de voornamen. Een gepluraliseerde familienaam verwijst echter meestal naar een aantal familieleden en zelden naar een groep mensen die bij toeval dezelfde familienaam draagt.⁶⁰

De betekenis van betekenis

“Een naam heeft geen betekenis” luidt de eerste stelling bij het proefschrift van Gildemacher.⁶¹ Hij sluit daarmee aan bij Mill en zegt “Eigennamen zijn denotatief, ze verwijzen naar individuen zonder mededelingen over bepaalde eigenschappen te doen. Hoogstens roepen ze associaties op.”⁶² Wel wijst hij er dan nog op dat er kritiek tegen die redenering is ingebracht.⁶³ Hij geeft daar geen voorbeelden van, maar die zijn eenvoudig te bedenken. De naam in de zin ‘Gisteren ben ik bij *Karin* geweest’ deelt wel degelijk een eigenschap mee, namelijk dat hij toebehoort aan een vrouw.⁶⁴ “De zin *Ik ga Bob eten geven* is alleen ondubbelzinnig voor de hoorder die de referent kent”, zegt Van Osta en hij concludeert dat men voor het geslaagd gebruiken

⁵³Leys 1965, p. 16. De constructie *de Jan* is in standaard (Noord-)Nederlands niet mogelijk (wel in dialect). Voor het Vlaams zal dat anders liggen; vergelijk Van Langendonck 1978a, p. 88-89, Van Langendonck 1987, p. 31 en Roelandts 1979, p. 9-10.

⁵⁴Leys 1965, p. 16.

⁵⁵Leys 1965, p. 38.

⁵⁶Leys 1965, p. 18.

⁵⁷Van Langendonck 1979, p. 183. Zie voor een duizelingwekkende nuancering Ter Meulen 1982, p. 138-139.

⁵⁸Vergelijk ook Leys 1984. Zie voor verdere grammaticale bijzonderheden van eigennamen Van Langendonck 1987.

⁵⁹Zie ook Van Langendonck 1987, p. 39.

⁶⁰Het meervoud krijgt ook anders gestalte; zie Van Langendonck 1987, p. 37.

⁶¹Gildemacher 1993.

⁶²Gildemacher 1993, p. 26.

⁶³Zie bijvoorbeeld Van Langendonck 1987, p. 32-33.

⁶⁴Vergelijk Van Langendonck 1987, p. 29; Van Langendonck 1994-1995, p. 167 en Van Osta 1993, p. 43. Het geslacht van de naam is niet alleen een taalkundig gegeven, maar is ook van invloed op de connotaties (zie hiervoor Duffy & Ridinger 1981).

(daaronder valt blijkbaar ook het begrijpen) van een eigenaam moet “weten wie of wat dat object is.”⁶⁵ De informatie die een naam verschaft is dus heel beperkt en we kunnen vasthouden aan het uitgangspunt dat namen geen (lexicale) betekenis hebben.⁶⁶ Er zijn nuanceringen te maken, maar die raken “zelden het principiële onderscheid tussen denotatio en connotatio.”⁶⁷ Een deel van de discussie is terug te voeren op een verschil in opvatting over wat ‘betekenis’ nu precies is. “Thans is men het er nagenoeg over eens dat ‘betekenis’ een complex begrip is en dat (...) EN (= eigenamen, DG) geen lexicale betekenis hebben, maar wel bv. categoriale, associatieve etc.”⁶⁸ Het is daarom goed het begrip ‘betekenis’ eens nader te ontleden. We onderscheiden daarvoor drie betekenislagen: de etymologische, de lexicale en de associatieve betekenis.

De etymologische betekenis

Elk woord, en dus ook elke naam, is in theorie tot zijn grondbetekenis te herleiden. De etymologie zoekt naar deze toegang tot de oorspronkelijke betekenis en volgt het woord door de eeuwen heen. Alle eigennamen hebben in principe een etymologische betekenis en dat geeft aan dat ze hun oorsprong hebben in de ‘gewone’ woordenschat.⁶⁹ “De ontwikkeling van P (=proprium, DG) uit A (=appellatief, DG) heeft plaatsgevonden (...) doordat het betekenisveld van A in het vlak van *la langue* werd beperkt en toegespitst tot een concrete betekenis met dus individuele toepassingsmogelijkheid.”⁷⁰ Om de etymologische betekenis van een naam te achterhalen moeten we dus terug zien te raken bij dit moment. Omdat dit meestal ver terug in de tijd ligt, kunnen we van een geluk bij een ongeluk spreken dat eigennamen in mindere mate deelnemen aan taalverandering. De taal en de werkelijkheid zijn voortdurend in beweging, maar namen vertonen een neiging tot fossiliseren.⁷¹ Dit laat zich verklaren uit de lexicale leegheid en de verwijzende functie van namen. Die zorgen ervoor dat namen tot op zekere hoogte geïsoleerd raken van de taalontwikkeling.⁷² Toch hoeven

⁶⁵Van Osta 1993, p. 43-45.

⁶⁶Van die eigenschap maakt Lewis Carroll gebruik in *Through the Looking-Glass* (1872): “Dont’t stand chattering to yourself like that,” Humpty Dumpty said, looking at her for the first time, “but tell me your name and your business.”

“My name is Alice, but -”

“It’s a stupid name enough!” Humpty Dumpty interrupted impatiently. “What does it mean?”

“Must a name mean something?” Alice asked doubtfully.

“Of course it must,” Humpty said with a short laugh: my name means the shape I am - and a good handsome shape it is, too. With a name like yours, you might be any shape, almost.” (Carroll 1872/1991, p. 180). Kort voor dit citaat schrijft hij: “... and when she had come close to it, she saw clearly that it was Humpty Dumpty himself. “It can’t be anybody else!” she said to herself. “I’m as certain of it, as if his name were written all over his face!” (Carroll 1872/1991, p. 179).

⁶⁷Gildemacher 1993, p. 26. Zie ook Van Osta 1993, p. 6, vooral voetnoot 14. Overigens komt de zaak anders te liggen wanneer we onze blik verruimen tot de niet-Westerse naamgeving, aangezien we dan naamgevingculturen kunnen aantreffen waarin de betekenis van de voornaam (persoonsnaam) doorzichtig is en zo veel nadrukkelijker aanwezig kan zijn (zie bijvoorbeeld Suzman 1994, Herbert 1996, Neethling 1996 en Lie 1998, p. 257).

⁶⁸Van Osta 1993, p. 2. Hij specificiert EN met “(de prototypische)”. Dat heeft te maken met zijn opvatting dat het begrip eigenaam meestal te beperkt wordt opgevat: “Haast steeds beperkt men zich tot de persoonsnamen (...) en plaatsnamen (...) of tot de ‘prototypische’ EN en laat men een hele reeks taalconstructies (merknamen, titels etc.) buiten beschouwing” (Van Osta 1993, p. 5).

⁶⁹Er zijn ook wel namen uit andere woorden dan appellatieven ontstaan, bijvoorbeeld de bijnaam *Maarmaarke* voor iemand die vaak ‘maar maar’ (voegwoord) zegt (met dank aan prof. dr. W. van Langendonck).

⁷⁰Leys 1965, p. 45-46.

⁷¹Zie bijvoorbeeld Leys 1965, p. 68 e.v.

⁷²Overigens blijft dit verschijnsel niet beperkt tot namen, ook andere woorden kunnen losraken van hun oorsprong en zich zo aan bepaalde veranderingsprocessen onttrekken.

eigennamen zich niet te onttrekken aan de systematiek van de rest van de taal en kunnen zij dezelfde veranderingen ondergaan als appellatieven en de andere taalelementen.⁷³ Etymologische naamsverklaring kan veel belangwekkends op leveren, want “Namen können Kunde von sonst unbekanntem Sprachen und Völkern geben.”⁷⁴ Door de ouderdom van veel namen krijgen we bijvoorbeeld toegang tot taalstadia die op andere manieren niet overgeleverd zijn. Toch “kann nicht von einer etymologischen Bedeutung *des Eigennamens* gesprochen werden, denn nicht der EN (=eigenaam, DG) hat diese Bedeutung, sondern das homophone Appellativum”.⁷⁵ Leys stelt daarom: “wanneer men (...) alles gezegd heeft over het in de eigenaam blootgelegde appellatief, heeft men daarmee nog niets gezegd over het intern-linguïstisch aspekt van de eigenaam zelf.”⁷⁶

De lexicale betekenis

De lexicale betekenis van een woord is “de betekenis waarmee het in de woordenboeken omschreven wordt, of zou moeten worden”, vanzelfsprekend in synchrone zin.⁷⁷ Bij namen is die betekenis niet of nauwelijks aanwezig. “Man kann, wie beim Wort, von einem Namen nicht sagen, daß man ihn ‘versteht’, man kann ihn höchstens einem bestimmten Menschen oder Objekt zuordnen.”⁷⁸ In die zin is ook de stelling van Gildemacher te begrijpen: namen hebben geen *lexicale* betekenis. De eigenaam is een refererende term en geen predicerende. “Ik kan bv. van de naam Amsterdam niet beweren dat hij de eigenschap of het predikaat ‘Amsterdam-zijn’ inhoudt of dat hij behoort tot de klasse der Amsterdams.”⁷⁹ De lexicale betekenisinhoud van een naam is daarom niet meer dan het zus-en-zo-genoemd zijn: *Amsterdam* betekent *Amsterdam*.⁸⁰

De associatieve betekenis

De ondoorzichtigheid van de etymologische betekenis en de lexicale leegheid van namen zorgen ervoor dat associaties alle ruimte krijgen. Naast de refererende functie hebben namen, net als de meeste andere inhoudswoorden, associatieve betekenis. Maar omdat namen geen lexicale betekenis hebben, speelt deze betekenislaag bij het gebruik een belangrijkere rol. Het is deze betekenis die bijvoorbeeld van invloed kan zijn bij de keuze van een naam voor een kind⁸¹ en waaraan de Duitse schrijver Theodor Storm (1817-1888) refereert bij zijn advies “Bedenk es wohl, eh du sie taufst! Bedeutsam sind die Namen; (...) Denn ob der Nam’ den Menschen macht, Ob sich der Mensch den Namen (...) Bedeutsam sind die Namen!” “Bedeutsam” is hier niet bedoeld als ‘vol van (lexicale) betekenis’, maar zinspeelt op de associaties die een naam oproept of op de esthetische werking die van een naam uitgaat.⁸² Deze aspecten van een voornaam, de associaties en het esthetisch effect, laten zich in de praktijk overigens niet zo eenvoudig scheiden, want de waardering voor een naam is grotendeels afhankelijk van de associaties die erbij worden ervaren. Niet alleen de voorkeur voor

⁷³Leys 1965, p. 53; zie ook p. 63-64.

⁷⁴Debus 1966, p. 15.

⁷⁵Hilgemann 1978, p. 18. Een vergelijkbaar inzicht is ook al te vinden in Leys 1965: “de betekenis van een eigenaam is niet een van de zovele betekenissen van het (diachronisch of synchronisch) ermee korresponderende appellatief” (Leys 1965, p. 9).

⁷⁶Leys 1965, p. 10.

⁷⁷Van Dale 1992, bij *lexicaal*.

⁷⁸Debus 1966, p. 15.

⁷⁹Van Langendonck 1979, p. 183.

⁸⁰Van Osta 1993, p. 46 en p. 51. De titel van zijn artikel begint dan ook met ‘Aristoteles heet ARISTOTELES’. Vergelijk ook Sørensen 1963, p. 76: “‘Das so und so Genanntsein’ is not part of the meaning of proper names. Moreover, if it were, it would be part of the meaning of all signs, and therefore an entirely empty meaning element.” Van Osta bestrijdt dit standpunt overigens niet.

⁸¹Over associaties bij voornamen schreven onder meer Eis 1970, Krien 1973, Frank 1980, Hartmann 1984 en Gerritzen 1993b (zie ook Lawson 1996). Zie ook Ris 1977 en Colman e.a. 1980.

⁸²Fleischer 1968, p. 64.

bepaalde namen of naamtypen wordt door de associatieve betekenis bepaald, ook het uit de gratie raken van namen is er voor een deel uit te verklaren. “In de meeste gevallen zal men het complex van associaties dat tot depreciëring van een voornaam (of een groep van voornamen) heeft geleid, nauwelijks meer kunnen ontwarren. In het volksbewustzijn worden de associaties verdisconteerd als ‘mooi’ (= verkieslijk) en ‘lelijk’ (= verwerpelijk).”⁸³

Verskillende betekenislagen

Eigennamen hebben de taak naar personen, steden, rivieren en dergelijke te verwijzen. Zij doen dat zonder gebruikmaking van lexicale betekenis. De betekenis-in-strikte-zin die er aan een eigennaam te hechten is, de etymologische betekenis, functioneert niet meer. Eigennamen, of beter: de naamdragende objecten, hebben daarom een erg vage relatie met hun oorspronkelijke betekenis. Opmerkelijk is dat die vage relatie niet alleen opgaat voor namen waarvan de betekenis niet meer gevoeld wordt, maar ook voor namen die nog wel doorzichtig zijn. “Wo die lexikalische Bedeutung bei Namen noch erkennbar ist, macht diese doch nicht das Wesen der Namen aus.”⁸⁴ Wanneer we iemand ontmoeten die zich voorstelt als meneer *Bakker*, zal niemand die naam associëren met het beroep *bakker*.⁸⁵ Bij minder gebruikelijke familienamen, zoals *Mollenvanger*, kan de betekenis van het woord waarvan de naam een homoniem is, de beroepsaanduiding *mollenvanger*, overigens wel voor associaties zorgen.⁸⁶ De oorspronkelijke betekenis van een naam hoeft overigens niets te maken te hebben met de associaties die de naam in het huidige taalgebruik oproept. Zo kan de familienaam *Poepjes* de lachlust wekken, terwijl de naam niets met poep te maken heeft (het is een patroniëm). Een soortgelijk verschijnsel bij voornamen is het vóórkomen van talloze namen met een niet-propriaal homoniem, met dit verschil dat de namen met een hoofdletter worden geschreven. Voorbeelden uit het materiaal van de steekproef uit de volkstelling van 1947 zijn *Arend, Aria, Beeldje, Botje, Cent, Doetje, Dolfijn, Eitje, Engel, Fop, Frans, Geurtje, Guitje, Haakje, Haasje, Haring, Hark, Huig, Lauw, Lijn, Lui, Luit, Maagje, Maatje, Matje, Mees, Mensje, Merk, Ouwe, Pier, Raampje, Rein, Riek, Robijn, Schilleman, Seintje, Sibbe, Sjerp, Steven, Stoffer, Tietje, Toon, Triest, Trui, Uiltje, Vogeltje, Wiegje, Wijntje* en *Zwier* (bij *Griet* en *Trien* ligt het andersom, die namen zijn de oorsprong van de woorden *griet* en *trien*; verder zijn er namen waarvan de associatie met het appellatief in verband te brengen is met de oorspronkelijke betekenis van de naam, bijvoorbeeld bij *Beertje, Brand, Bruin, Ernst, Haagje, Havik, Iris, Rijk, Roosje, Snel, Volkje, Vrouwje, Zoetje* en *Zwaantje*)⁸⁷. Vermeldenswaardig is de moeite die het kost homonieme woorden op te sporen. Is men eenmaal vertrouwd met deze namen - *Pier* is een vorm die bij *Pieter* en *Petrus* hoort, aan een worm denk je geen moment - dan vergt het een andere manier van waarnemen om ze van de andere namen te onderscheiden. Je moet bewust negeren dat het woord een eigennaam is. Uit de reeks is af te leiden dat homonymie blijkbaar geen reden is deze namen te vermijden, hetgeen erop kan wijzen dat de betekenis van het appellatief niet gevoeld werd. Voor een deel van deze namen zal overigens gelden dat het homoniem niet tot de woordenschat van de naamgevers behoorde, omdat zij een dialect spraken. Omgekeerd zullen er namen (in het materiaal uit 1947) voorkomen die in een dialect, maar niet in de standaardtaal, homoniem zijn met een appellatief. De bewering van Sipma dat namen met een homoniem minder overlevingskansen hebben, is echter niet tegengesproken.⁸⁸ Het zou kunnen zijn dat het vóórkomen van de genoemde namen voor een groot

⁸³Klooke 1953, p. 93-94. Zie ook Meertens in Bakker 1964, p. 17, Katz 1966, p. 43-46 en Mitterauer 1993, p. 414.

⁸⁴Debus 1966, p. 16; zie ook Molemans 1976, p. 6.

⁸⁵Zie bijvoorbeeld Debus 1966, p. 8-9 en Van Langendonck 1979, p. 182-183.

⁸⁶Zie voor homonymiteit van eigennamen en appellatieven Dalberg 1985.

⁸⁷Vergelijk Fleischer 1969, p. 9. In bijvoorbeeld Finland en (in mindere mate) Estland en Wales zijn voornamen die homoniem zijn met een appellatief veel gebruikelijker dan bij ons (zie respectievelijk Kiviniemi 1998, p. 214, Must 1964, p. 49-51 en Morgan 1995, p. 138).

⁸⁸Vergelijk Sipma 1952, p. 132-133. Hij brengt homonymie van een naam met een appellatief in verband met de vormverandering die de naam ondergaat; het omgekeerde is natuurlijk ook mogelijk: een appellatief ondergaat een verandering waardoor een naam samenvalt met een appellatief. Vergelijk ook Van der Schaar 1953, p. 98-99 en Lindemans 1944, p. 57.

deel te verklaren is uit de vernoemingsgewoonte; die maakte het minder makkelijk deze namen te vermijden. Voor de moderne naamgeving mogen we dan ook aannemen dat, door de vrije naamkeuze, dit soort namen hoogst zelden zijn (*Bas* is een bekende uitzondering).

Relatie met de oorsprong

Een van de redenen dat voornamen een bijzondere plaats binnen de eigennamen innemen, komt voort uit het feit dat voornamen een andere relatie met het benoemde object hebben. Dat heeft te maken met de mogelijkheid van overdracht.⁸⁹ Een voornaam kan telkens opnieuw gegeven worden en de meeste voornamen hebben meerdere naamdragers. Weliswaar kan er door strenge hantering van de vernoemingsgewoonte een keten van overdracht ontstaan, maar bij het terugvolgen in de tijd zal men slechts bij hoge uitzondering het ontstaansmoment, dat wil zeggen het moment waarop een of meer appellatieven tot eigenaam worden, bereiken. Zoals bij elke naam ligt de oorsprong van een voornaam uiteindelijk in de taal, maar het moment waarop de naam voor het eerst gegeven werd, kent geen relatie met de momenten waarop de naam weer gegeven wordt. De etymologische betekenis van een voornaam is dan ook op geen enkele manier in verband te brengen met een latere naamdrager. Het zal duidelijk zijn dat dit inzicht implicaties heeft voor het belang van het achterhalen van de oorspronkelijke betekenis. Hoewel vrijwel alle voornamen teruggaan op elementen uit de woordenschat zoals die bestond ten tijde van het ontstaan van de naam, is het opsporen van dat betekenisaspect minder zinvol, althans naamkundig gezien, dan bij de overige eigennamen. Het doel van naamsverklaring ligt dan ook niet in het achterhalen van het appellatief dat ten grondslag ligt aan een voornaam, maar in het traceren van de naam naar zijn grondvorm, de naam die de oorsprong van de naam vertegenwoordigt.

Betekenis: conclusie

De verschillende betekenislagen hebben bij namen een andere invulling dan bij de overige woorden. Lijkt de etymologische betekenis de eigenlijke betekenis te zijn, nadere beschouwing wijst uit dat deze betekenislaag nog weinig met de naam te maken heeft. Op deze manier bezien onderscheiden namen zich niet van de rest van de taal. Dat geldt wel voor de lexicale betekenis, want bij namen is die betekenislaag niet aanwezig. De lexicale leegheid zorgt ervoor dat de associatieve betekenis een groter belang krijgt. Door de mogelijkheid van overdracht zijn voornamen zodanig verwijderd geraakt van deze oorsprong dat naamsverklaring zich dient te concentreren op de relatie met de grondvorm, niet op het appellatief dat aan de basis van de grondvorm ligt.

Voornamen en taalverandering

Omdat voornamen telkens opnieuw gegeven kunnen worden, raken ze in vergelijking met de andere eigennamen makkelijker beïnvloed door veranderingen in de taal en door taalexterne factoren, zoals de politieke, culturele en sociale ontwikkelingen. Voornamen zijn dus in principe gevoelig voor veranderingen. Dat neemt niet weg dat veel voornamen, vooral door de vernoemingsgewoonte, maar ook wel onder invloed van de Kerk en de wettelijke bepalingen, al eeuwenlang onveranderd in gebruik zijn. Voornamen vormen dus enerzijds taaluitingen waarmee kan worden ingesprongen op veranderingen, maar anderzijds, door vooral taalexterne factoren, een conservatief element in de taal. In de voornamenvoorraad van één moment zijn daarom eeuwenoude en zeer recente ontleningen, vormen of elementen naast elkaar te vinden. Vanuit dit gegeven kunnen we stellen dat voornamen meer aansluiten bij de rest van de taal dan de meeste andere eigennamen.

Voornamen binnen de eigennamen: conclusie

Samenvattend kunnen we de plaats van voornamen binnen de eigennamen als volgt schetsen. In functioneel en formeel opzicht sluiten voornamen aan bij de andere namen, want ook voor voornamen geldt dat identificeren hun belangrijkste functie is en dat ze vanuit hun aard niet pluralisch zijn en dat ze definitief en auto-gedetermineerd zijn. Gebruikt in een appellatieve constructie ('Ik ken twee *Jeroenen*', 'Niet *Marie* van de bakker, maar *Marie* van hiernaast') zullen voornamen vaker dan andere eigennamen verwijzen naar verschillende naamdragers, omdat voornamen meestal door meer dan één persoon gedragen worden. Anders ligt dat bij metatalig gebruik van voornamen, zoals in 'De laatste decennia is *Linda* een populaire naam'.

⁸⁹Ook toponiemen kunnen in principe opnieuw gegeven worden (zie Rentenaar 1985).

Linda fungeert hier niet als verwijzer, zelfs niet naar alle *Linda*'s, maar als benaming voor de voornaam als verschijnsel - hij wordt gebruikt in zelfnoemfunctie.

Voornamen hebben een andere relatie met de etymologische betekenis dan de meeste andere eigennamen. Dat verschil vloeit voort uit het feit dat een naam (meestal) niet verzonnen wordt, maar gekozen wordt uit de bestaande namenvoorraad. Daardoor hebben voornamen een andere relatie met het benoemde object en daarmee ook met hun oorspronkelijke betekenis, in die zin dat deze betekenislaag geen enkele relatie meer heeft met de naamdrager. Dit inzicht heeft implicaties voor het doel van de naamsverklaring. Dat ligt niet zozeer in het achterhalen van de oorspronkelijke betekenis, maar in het vaststellen van de grondvorm en het onderzoeken van de onderlinge relatie tussen de varianten bij een grondvorm en de variatiemogelijkheden die een grondvorm kent. De combinatie van conserverende mechanismen bij de naamgeving, in het bijzonder de vernoemingsgewoonte, en de mogelijkheid van overdracht, die vernieuwing mogelijk maakt, heeft ervoor gezorgd dat voornamen vanuit het perspectief van taalverandering meer aansluiten bij de rest van de taal dan de andere namen.

De structuur van het persoonsnaamcomplex

Het begrip voornaam kunnen we niet los zien van zijn tegenhanger, de achternaam (een latere vorming naar analogie van voornaam)⁹⁰, in de naamkundige literatuur meestal aangeduid met familienaam. Sommigen onderscheiden familienamen van achternamen (en toenamen) in die zin dat zij familienamen als de onveranderlijke en erfelijke naam zien en achternamen als de voorloper van de familienamen, als “de formeel nog instabiele en meestal puur individuele toegevoegde naam uit vroegere perioden”;⁹¹ anderen maken dit onderscheid niet.⁹² We zullen hier de term achternaam vermijden, omdat het geen eenduidig begrip is.

Van eennamige naar tweenamige persoonsnaam

De voornaam is het onderdeel van het persoonsnaamcomplex met de langste geschiedenis; het gebruik van toenamen (de voorlopers van de familienamen) is een latere ontwikkeling. Ebeling stelt voor de periode vóór het gebruik van toenamen de aanduiding roepnaam voor.⁹³ Om verwarring te vermijden met het soort voornaam waarvoor dit begrip meestal wordt gebruikt, namelijk de naamvorm voor in het dagelijks leven, zullen we dit voorstel hier niet volgen. Lange tijd volstond één naam, omdat de naamgeving een rijke verscheidenheid vertoonde en omdat men in relatief kleine groepen leefde. In de loop van de Middeleeuwen zien we de persoonsnaam uit twee componenten opkomen, aan de voornaam wordt een nadere aanduiding toegevoegd, vaak een patroniem (*Heinrik Allaertsoen*), beroepsaanduiding (*Godfried de Crudenier*), bijnaam (*Hubert Roobaert*) of geografische aanduiding (*Govaert van Ghent*)⁹⁴ of een combinatie daarvan (*Dirck Ghijsbrecht Pellenzoon van Waetselaer*).⁹⁵ Dat had vooral te maken met de afname van het aantal verschillende voornamen⁹⁶ en met de opkomst van de steden, waardoor men in grotere verbanden ging leven en de registratiebehoefte toenam. De geringere verscheidenheid van de voornamen kwam voort uit de afbraak

⁹⁰Woordenboek der Nederlandse taal, bij *voornaam*. Zie ook Debus 1996b, p. 394 en Rentenaar 1996b, p. 146.

⁹¹Ebeling 1993, p. 15; vergelijk ook Stavenuiter 1975, p. 20-24.

⁹²Zie bijvoorbeeld Roelandts & Schönfeld 1954; zie ook Roelandts 1951/Meertens 1951a, p. 40 (de discussie na afloop van hun lezingen).

⁹³Ebeling 1993, p. 14. Strikt genomen is dit niet nodig, aangezien voornaam een ouder begrip is dan achternaam.

⁹⁴Voorbeelden uit Winkler 1885, p. 5-8. Winkler geeft een gedetailleerde onderverdeling van de familienamen (Winkler 1885, p. 9-11). Zie voor de opkomst van het gebruik van patroniemen en geografische toenamen ook Gysseling 1966, p. 18-20.

⁹⁵Van der Schaar 1953, p. 143.

⁹⁶Zie Mitterauer 1993, p. 372 e.v.

van het Germaanse naamgevingssysteem, dat een rijke variatie kende.⁹⁷ “Was aanvankelijk het aantal verschillende namen nagenoeg eindeloos, langzamerhand verdwijnen er vele. Een betrekkelijk gering aantal blijft nog in gebruik”.⁹⁸ De tweede factor die een rol speelt bij de geringere verscheidenheid in de naamgeving is het meer en meer in gebruik komen van christelijke namen, voornamelijk heiligennamen,⁹⁹ waarbij we een sterke concentratie op een kleine groep namen kunnen constateren.¹⁰⁰ Door de opkomst van de steden ontstond de noodzaak de voornaam van een nadere aanduiding te voorzien om verwarring van personen te voorkomen. Van der Schaar heeft een verband aangetoond tussen de frequentie van de voornaam en het gebruik van toenames. In de stadsrekeningen van Dordrecht van 1284-1287 zijn de alleenstaande namen (voornamen) voor het merendeel namen die niet zoveel voorkomen en dus geen nadere omschrijving nodig hebben. De veel voorkomende namen in deze bron, *Jan* (54), *Heinric* (29), *Willaem* (28), *Pieter* (20), *Tielekin/Tieleman* (20) en *Claes* (19), hebben allemaal een toenaam bij zich.¹⁰¹ Naast de praktische noodzaak mensen te kunnen onderscheiden, wordt voor het verklaren van het in gebruik komen van toenames/familienamen ook het prestige dat aan een dergelijk naam kleefde als factor genoemd.¹⁰² De toenaam werd in het dagelijks leven nog niet als iets belangrijks gevoeld en leidt nog lange tijd een wankel bestaan, ook in de steden. Daarop wijst het gebruik van de zogenaamde alias-namen (*Adr. Jansz, toegenaempt Roosgen; Willem Pietersz, alias Schijtgelt; Jan Sybouts, anders genaempt Jan Muel*): “Dikwijls was in de omgeving slechts de alias-naam bekend, want in officiële stukken werd deze ter verduidelijking vaak nog aan de geslachtsnaam toegevoegd, daar men anders niet zou weten, wie de drager van een bepaalde familienaam was. Nog in 1697 bijv. werd te Maassluis een *Jeroen van Wijck* nader gepreciseerd door de toevoeging: *alias Jeroen met zijn Buyckje*.”¹⁰³ Ook blijft lange tijd de voornaam door veel mensen als belangrijker ervaren dan de toenaam. Dat blijkt uit het feit dat zelfs aan het begin van de achttiende eeuw personen in registers nog op alfabetische volgorde van hun voornaam staan genoteerd.¹⁰⁴ In 1774 meldt Wassenbergh dat het dragen van een toenaam, “gemeenlijk een *Van*“ genoemd, in gebruik raakt en dat “zelfs de anders eenvoudige Boer veelal van een’ toenaam voorzien is.” Op het Friese platteland echter bleef men “van deze nieuwigheid afkeerig.”¹⁰⁵ Een factor die daarbij wellicht een rol speelde was de grote verscheidenheid in de voornaamgeving in Friesland.¹⁰⁶ In het verleden was het niet vanzelfsprekend dat een kind de toenaam of familienaam van de vader kreeg. “Vooral wanneer de familie van de moeder voornamer was dan die van de vader, of in tegenstelling tot de familie van de vader al een familienaam bezat, gebeurde het meermalen dat kinderen de naam van de moeder

⁹⁷Van der Schaar 1953, p. 93 e.v. Zie ook Hartig 1967, p. 10-11 en p. 106.

⁹⁸Van der Schaar 1953, p. 95. Zie ook Mitterauer 1993, p. 241 e.v.

⁹⁹Zie bijvoorbeeld het overzicht in Van der Schaar 1953, p. 106; zie ook hoofdstuk 3.

¹⁰⁰Zie Lindemans 1947, p. 17-18 en p. 41-42; Leys 1959, p. 28; Debrabandere 1971, p. 159 en p. 162; Miedema 1979a, p. 172-173; Hoppenbrouwers 1992, p. 125-127; Ebeling 1993, p. 55.

¹⁰¹Van der Schaar 1953, p. 145. Het verband is ook elders geconstateerd, bijvoorbeeld in Byzantium (Mitterauer 1993, p. 153).

¹⁰²Ebeling 1993, p. 75 en Van der Schaar 1953, p. 151-152 en p. 157. Zie voor een relativering van het belang van deze factor Geuenich 1996a, p. 1721.

¹⁰³Van der Schaar 1953, p. 153-154 (voorbeelden op p. 158).

¹⁰⁴Van der Schaar 1953, p. 154 (met deze relativering: “Zeer bekende namen werden echter volgens de achternaam gerangschikt”).

¹⁰⁵Wassenbergh 1774, p. 13-14. Van der Schaar wijst op de briefroman *Sara Burgerhart* van Betje Wolff en Aagje Deken uit 1872, waarin Pietermetletje Degelijk vertelt hoe zij aan haar *van* gekomen is. Hij ziet haar blijdschap hierover als een aanwijzing dat men de toenaam in de 18de eeuw ging “beschouwen als een sieraad dat aan de drager een gevoel van zelfrespect gaf.” (Van der Schaar 1953, p. 151-152). Ook kunnen we eruit afleiden dat het dragen van toenaam toen niet vanzelfsprekend was (hoewel het natuurlijk om een literaire bron gaat).

¹⁰⁶Wassenbergh 1774, p. 17-18.

aannamen. (...). Ook kwam het wel voor dat kinderen zich naar de grootmoeder noemden”, aldus Meertens (hij geeft voorbeelden uit de zestiende en zeventiende eeuw).¹⁰⁷ Winkler beschrijft in 1900 een andere status van de toenaam afgeleid van de naam van de moeder: “nog heden wordt deze wijze van naamsvorming (de naam van de moeder als toenaam, DG) wel in de Friesche gewesten toegepast, in het dagelijksche leven; zij strekt dan gemeenlijk den benoemde tot spot of schande. Immers meestal hebben deze moedersnamen of metronymica (...) hunnen oorsprong te danken aan de omstandigheid dat de moeder geen wettigen man, en dus het kind geen wettigen vader heeft, uit wiens naam voor hem een patronymicum als toenaam konde gemaakt worden.”¹⁰⁸ Toch kwam de verwijzing naar de moeder ook als neutrale benaming voor. Zo gebeurde het in Huisseling (Noord-Brabant) niet zelden dat de vrouwelijke voorouders aan de naam werden gehecht, bijvoorbeeld “*Hanne Barte Wòwter*: Wout, zoon van Bertha, kleinzoon van Johanna. Verder nog *Kötjez Dien*, *Bètjes Wòwt*, *Bètjes Silles*. Uit deze namen blijkt duidelijk dat de vrouw vroeger in het dorp een sterker maatschappelijke positie had dan thans, ongetwijfeld omdat ze toen veel meer mannenwerk verrichtte in het bedrijf, en dus meer op de voorgrond trad.”¹⁰⁹

Invoering van de burgerlijke stand

Tijdens de invoering van de burgerlijke stand in het begin van de negentiende eeuw wordt de Franse naamwet voor ons land van toepassing en wordt het dragen van een familienaam verplicht gesteld. Het precieze tijdstip is niet te geven, aangezien met de uitvoering van de wet geen haast werd gemaakt. Het decreet van 1811, waarmee voor alle delen van het huidige Nederland het dragen van een familienaam verplicht wordt gesteld, is slechts een “onderdeel van een hele reeks van gelijksoortige maatregelen op Nederlands grondgebied aan het begin van de negentiende eeuw.”¹¹⁰ Het patroon voornaam + toenaam was al eeuwenlang gebruikelijk, maar het dragen van een vaste, erfelijke toenaam (= familienaam) was in lang niet alle families gewoonte. Men had naast de voornaam bijvoorbeeld een patroniem,¹¹¹ dat per generatie verschilde, droeg een boerderijnaam, die veranderde na verhuizing, of was (vooral) bekend onder een bijnaam. De toenaam werd niet altijd onveranderd van vader op kind overgedragen. Ook kon het voorkomen dat kinderen uit één gezin niet dezelfde toenaam droegen. Van der Schaar ziet dit verschijnsel als een aanwijzing dat “een toenaam, zelfs tot in de 18e eeuw, vaak nog niet als een traditioneel element in de familie werd gevoeld”.¹¹² Het verplicht stellen van een vaste, erfelijke familienaam sluit dus weliswaar aan bij de gewoonte naast de voornaam een of andere nadere specificatie te hanteren, maar het onveranderd doorgeven van een familienaam van vader op kind paste niet bij de naamgevingsgewoonten van alle families. Voor een deel van de bevolking bleef het

¹⁰⁷Meertens 1947, p. 18-19. Zie ook Winkler 1877, p. 200, Winkler 1900, p. 185-187, Lindemans 1951, p. 156, Van der Schaar 1953, p. 130, p. 137, p. 145, p. 152-153, p. 157 en p. 164-165, Van der Burg 1990, p. 32-33, Meinema 1991, p. 29 en Stellmacher 1996, p. 1726-1727. Er is voor het middeleeuwse Italië, Spanje en Frankrijk (11de eeuw) een verband aangetoond tussen de hoogte van het aandeel metroniemen en het eigendoms- en erfrecht van vrouwen (Mitterauer 1993, p. 376; zie ook Postles 1996, p. 89).

¹⁰⁸Winkler 1900, p. 185. Zie ook p. 186-187 waar gemeld wordt dat “oudtijds” (de voorbeelden zijn grotendeels uit de vijftiende eeuw) buitenechtelijk geboren kinderen openlijk als zodanig werden aangeduid, zoals Gherit natuerlic (= onwettig, DG) soen heeren Daem Duysschen (Helmond 1420). In de benaming van binnen een huwelijk geboren kinderen werd de wettigheid wel eens expliciet gemaakt, zoals bij Art van Gheel, wittige soen wilen Maes Shoeghen (Helmond 1419).

¹⁰⁹Elemans 1958, p. 219.

¹¹⁰Ebeling 1993, p. 82. Zie ook Meinema 1991 en Roks 1985.

¹¹¹In het dagelijks leven werden ook reeksen patroniemen gebruikt, met daarbij ook metroniemen. “Eene Friezin op het eiland Sylt ten jare 1766 voerde in de wandeling de benaming van Moiken-Manne-Jens-Eben; dat is: Moiken, de dochter van Ebe, de zoon van Jens, de zoon van Manne. Deze vrouw torste dus nog den naam van haren overgrootvader. Zij werd echter in deze zaak nog overtroffen door eenen man op ‘t eiland Marken, omtrent het midden dezer eeuw levende. Deze toch werd genoemd: Sijmen van Neele-Kee’n-Pieters-Dirk; dat is: Sijmen, zoon van Dirk, die een zoon was van Pieter, die een zoon was van Kee (Cornelis), die een zoon was van Neeltje (Cornelia).” (Winkler 1900, p. 176).

¹¹²Van der Schaar 1953, p. 152-153; het betreft zijn onderzoeksgebied Holland en Zeeland.

gebruik van de familienaam een officiële aangelegenheid die niet in het dagelijks leven geïntegreerd was. Winkler schrijft in 1900 dat het in Friesland nog wel gebeurt dat op de vraag *ho hjit er?* geantwoord wordt met de voornaam en het patroniem. “Wil men daarenboven den geslachtsnaam van dien man weten, dan moet men vragen: *ho skriuwt er him?*”¹¹³ Tot in de twintigste eeuw werd er verwezen met constructies als *Jan van Driekkes fan Hèjne* (met vermelding van de vader en grootvader) of *Jan van Jòðneze* (vader).¹¹⁴ Ook bijnamen vormden een alternatief voor de familienaam. De Meyer onderzocht in het dorp waar hij rond 1920 woonde (vermoedelijk in Vlaanderen) onder welke naam men bekend stond. “Van de 90 mensen in een straat waren er maar 22 onder hun eigenlijke achternaam of voornaam bekend, de rest onder bijnamen, zij het nooit een scheldnaam, een enkele maal een spotnaam. Vaak met de vadersnaam bijv. Jan Driesses, in enkele gevallen met de moedersnaam (ev. bijnaam), hetzij omdat de moeder bijzonder populair of beter bekend was, hetzij omdat ze blijkbaar de baas in huis was. Eén vrouw kende niet eens meer de officiële naam van haar man.”¹¹⁵ In Giethoorn “was de voornaam - soms bijnaam - (...) veel belangrijker dan de geslachtsnaam, die nooit genoemd werd.” (het betreft vermoedelijk het eerste helft van de twintigste eeuw).¹¹⁶ In Drentse dorpen werden autochtonen “practisch allemaal met de voornamen genoemd, oude mensen zelfs door kleine kinderen.” Bij ‘import’ was men daar terughoudender mee.¹¹⁷ Pas in 1934 werd wettelijk vastgelegd dat een kind de familienaam van de vader krijgt: “Wettige en door den vader erkende onwettige kinderen dragen den geslachtsnaam van den vader; onwettige, niet door den vader erkende kinderen, dien van de moeder.”¹¹⁸ Sinds 1 januari 1998 kunnen ouders kiezen of ze het kind door het leven willen laten gaan met de familienaam van de vader of de moeder. “Lukt dat niet, dan heet het kind van getrouwde ouders naar de vader. In niet-huwelijkse relaties is dat anders; dan heet het kind naar moeder, tenzij bij erkenning wordt gekozen voor de naam van de man.”¹¹⁹

Voornamen wettelijk ingeperkt

Wat betreft de voornamen hield de Franse naamwet in dat alleen namen geaccepteerd mochten worden die voorkomen op de verschillende (heiligen)kalenders en namen van personen bekend uit de oude geschiedenis, waarmee de Griekse, Romeinse en bijbelse geschiedenis bedoeld werd.¹²⁰ In 1815 werd de wet versoepeld met de bepaling dat ook “...zoodanige voornamen welke aan overoude tijden aldaar in de onderscheiden provincieën en landschappen, of bij sommige geslachten gebruikelijk, en algemeen als voornamen erkend zijn geweest...” toegestaan zijn.¹²¹ Onder die namen vallen vooral de Germaanse namen ‘zonder heilige’, in het bijzonder de Friese namen.¹²² Ook kon het gaan om voornamen die al langer in de familie voorkwamen en daardoor bestaansrecht hadden verworven. Zo werd in 1939 in Slochteren een *Gerorgius* ingeschreven met in de marge van de aangifte de opmerking dat de grootvader van het kind ook zo heette. Blijkbaar had de

¹¹³Winkler 1900, p. 257-258; zie ook Winkler 1877, p. 197-199.

¹¹⁴Elemans 1958, p. 218-219.

¹¹⁵De Meyer in Bakker 1964, p. 14.

¹¹⁶Bicker Caarten in Bakker 1964, p. 14.

¹¹⁷Sterenborg in Bernet Kempers 1964, p. 21. Zie ook Van Langendonck 1978b, p. 261.

¹¹⁸Geciteerd uit Ebeling 1993, p. 88. Zie ook Van der Burg 1990, p. 32.

¹¹⁹M.J. van Mourik, hoogleraar notarieel recht in Nijmegen, in *de Volkskrant* van 25 april 1998. Zie voor de voorgeschiedenis Klijn & Bol 1981, Loeb 1990, p. 143 e.v. en Van der Burg 1990, p. 35-37; zie ook Verbiest 1997, p. 35-38.

¹²⁰Man A Hing 1984, p. 95. Het is een criterium dat meerdere interpretaties toestaat (zie De Rijk 1954, Loeb 1990, p. 29-30 en Ebeling 1993, p. 50). In 1915 deed het gerechtshof van Amsterdam de uitspraak dat onder ‘calendrier’ ook “de geslachtslijsten voorkomende in familiebijbels” werden begrepen (Bakker 1964, p. 7).

¹²¹Loeb 1990, p. 29. Ook in Frankrijk is het tot een versoepeling van de wet gekomen (Coestner 1986, p. XXIII-XXIV; zie ook Withycombe 1993, p. XLVII en Hanks & Hodges 1993, p. XXVI).

¹²²Zie ook Smits 1883, p. 27 e.v.

ambtenaar de naam in eerste instantie geweigerd.¹²³ Er gold geen beperking met betrekking tot het aantal namen dat gegeven mag worden. In Amsterdam heeft iemand die vrijheid benut door zijn kind met twaalf namen (van apostelen en evangelisten, zonder *Judas*) in te laten schrijven.¹²⁴ Verder maakt de wet geen onderscheid tussen mannelijke en vrouwelijke voornamen.¹²⁵ Zo kon een vader die een grote verering had voor de heilige Jacobus, zijn dochtertje laten inschrijven als *Jacobus*.¹²⁶ Rond 1920 kreeg in Hulst (Zeeuws-Vlaanderen) 14% van de kinderen een naam die niet bij hun geslacht hoort (17 gevallen; vooral jongens met als tweede naam een meisjesnaam, namelijk 13 gevallen, waarvan 6 keer *Maria*); rond 1953 is dat zelfs 50% (24 gevallen bij de meisjes en 59 bij de jongens, waarvan 27 keer *Maria*).¹²⁷ Ook bij verzoeken tot naamswijziging heeft het feit dat de wet toestaat dat meisjes een jongensnaam krijgen en jongens een meisjesnaam een rol gespeeld, echter niet op consequente wijze: "In een geval, waarin een meisje Gerardus Francisca Theodora was genoemd, verzocht (...) de officier van Justitie bij de rechtbank om van Gerardus Gerarda te maken of de gewraakte naam achteraan te plaatsen. De rechtbank te 's-Gravenhage wees zijn verzoek af 'als niet op de wet gegrond'. Bij de rechtbank te Breda was kort daarvoor in een soortgelijk geval de naam Karin als eerste naam voor een jongen wèl in ongenade gevallen."¹²⁸ In 1942 kwam er een verbod op het geven van politiek-geladen namen,¹²⁹ vermoedelijk als reactie op naamgevingen als *Beatrix Wilhelmina Armgard* (de drie namen van (toen) prinses Beatrix) en *Wilhelmina Juliana Beatrix Irene Bernardine* (de namen van alle toenmalige leden van het koninklijk huis, met *Bernardine* uit *Bernhard*). "In October '42 werd bepaald, dat bij een reeks van 'ongewenste' namen alleen de eerste in de geboortacte mocht worden opgenomen. Twee weken later werd ook het geven van namen als Franklin en Winston ontoelaatbaar verklaard."¹³⁰

Bij het interpreteren van de wettelijke beperking gingen ambtenaren soms benepen te werk. Zo werd in 1964 in Harlingen de naam *Joey* aanvankelijk geweigerd; *Joel* mocht wel, want die naam kwam wel voor op de lijst van de ambtenaar van de burgerlijke stand. Pas nadat de vader bewezen had dat *Joey* een bestaande voornaam is, kreeg hij zijn gelijk.¹³¹ Van arrogantie getuigt het weigeren van *Ego* met de opmerking dat *Ego* 'ik' betekent en een naam geen betekenis mag hebben. "Ook toen men er op wees, dat de naam Ego reeds lang in

¹²³Vandermaelen 1987, p. 38.

¹²⁴Bakker 1964, p. 9.

¹²⁵In veel landen is dat wel het geval (zie Coestner 1986).

¹²⁶Aldus J.A. Meijers in *Het Parool* van 13-3-1962 (zie de naamkundige knipselmap van het Meertens Instituut); J.A. Meijers is mede-auteur van Meijers & Luitingh 1959).

¹²⁷Van de Ven 1968, p. 72. De gewoonte om voornamen te geven die niet bij het geslacht van het kind horen was zelfs aanleiding voor een brief van de officier van justitie bij de Middelburgse rechtbank aan de ambtenaren van de burgerlijke stand in Zeeuws-Vlaanderen waarin hij erop aandrong dat ouders hun kind zodanige namen geven dat daaruit het geslacht kan worden opgemaakt (*Zeeuwse Courant* van 26 augustus 1960 (zie de naamkundige knipselmap van het Meertens Instituut); zie ook Bakker 1964, p. 10, Verstegen 1956, p. 21, Verstegen 1974, p. 109-110 en Verstegen 1978, p. 121).

¹²⁸Loeb 1990, p. 31; zie ook het voorbeeld *Widolo* op p. 30.

¹²⁹Fockema Andreae 1956, p. 47.

¹³⁰Aldus een Oranjegezind artikel met de titel "'Oranje-babies' groeiden op' in het tijdschrift *de Spiegel* (zie de naamkundige knipselmap van het Meertens Instituut); zie ook Heupers in Bernet Kempers 1964, p. 19.

¹³¹Bron: *Het Vrij Volk* 2 juli 1964 (zie de naamkundige knipselmap van het Meertens Instituut); zie ook Bernet Kempers 1966, p. 116. Vermoedelijk raadpleegde de ambtenaar Huizinga 1957, want daarin vinden we wel *Joel*, maar geen *Joey* (*Joey* noch *Joel* zijn te vinden in Meijers & Luitingh 1959). Een ander voorbeeld is *Siebriena*, beschreven in Daniëls 1992, p. 24-25. Of er een voor ambtenaren van de burgerlijke stand algemeen geldende lijst met voornamen bestond, is onduidelijk (zie Bernet Kempers 1963, p. 294 en Bakker 1964, p. 8; zie ook p. 7).

de registers voorkwam, was de ambtenaar niet te vermurwen”, aldus de moeder.¹³² Overigens kon men de wet omzeilen door naast de (toegestane) officiële naam een (geweigerde) roepnaam te gebruiken. Een wat extreem voorbeeld is *Sidorova*; deze familienaam van de Russische schaatskampioene Tatjana Sidorova werd in 1968 niet als voornaam geaccepteerd. Men loste het op door het kind met de namen *Sido Rolandus Valentin* in te schrijven (het ging dus om een jongen) en als roepnaam *Sidorova* te gebruiken.¹³³ Deze strategie zal ongetwijfeld ook bij ontleende en andere nog niet in gebruik zijnde namen zijn toegepast. Toch was dat niet altijd nodig. Zo werd in de jaren zestig de naam *Marouschka*, die de ouders hadden gevonden in een voornamenlijst in een damesblad, geaccepteerd door de ambtenaar van de burgerlijke stand in Amsterdam.¹³⁴ Dat was geen op zichzelf staand geval, want ook andere ‘nieuwe’ namen als *Tatiana*, *Cinderella*, *Patrick*, *Elaine* en *Norman* werden er geaccepteerd.¹³⁵ Bernet Kempers schrijft in 1966 “dat de ontwerpers van het nieuwe B.W. (...) de handen in de schoot hebben gelegd omdat er zo langzamerhand zoveel fantasienamen zijn opgetreden “dat men mag verklaren dat het toelaten van zodanige namen vast gebruik is geworden”.”¹³⁶

De nieuwe naamwet

Sinds 1970 is de Nederlandse wetgeving met betrekking tot de voornaamgeving toleranter geformuleerd. In het kiezen van de naam is men in beginsel geheel vrij.¹³⁷ De wet is te typeren als een 'alles mag, behalve'-constructie, dit wil zeggen: alle voornamen zijn toegestaan, maar er zijn twee uitzonderingen. De ambtenaar van de burgerlijke stand mag een voornaam niet accepteren wanneer die ongepast is of wanneer die overeenkomt met een bestaande familienaam als die niet ook als voornaam gebruikelijk is.¹³⁸ Met betrekking tot het aantal te geven namen kent de wet, net als vóór 1970, geen beperkingen.¹³⁹ Een extreem aantal namen zou in het uiterste geval nog geweigerd kunnen worden door de naamgeving als ongepast te kwalificeren. Ook het geven van meisjesnamen aan jongens en van jongensnamen aan meisjes blijft toegestaan, hoewel ook dat in bepaalde gevallen, wanneer er bijvoorbeeld maar één naam gegeven wordt die evident niet bij het geslacht van het kind hoort, niet toegestaan zou kunnen worden met het argument dat de naam ongepast is.¹⁴⁰ De eerste beperking, de naam mag niet ongepast zijn, roept vraagtekens op, want wat is ongepast? De beslissing hierover ligt in eerste instantie bij de ambtenaar van de burgerlijke stand. Er zijn slechts enkele gevallen bekend dat een voornaam werd geweigerd omdat hij ongepast zou zijn, een ervan is *Rolls Royce*

¹³²Bron: *het Vaderland* 9 oktober 1935 (zie de naamkundige knipselmap van het Meertens Instituut). Uitman citeert enkele opmerkingen van een officier van justitie die een indruk geven van de (beperkende) wijze waarop men de wet toepaste, onder meer de opmerking “Wil is geen voornaam” (Uitman 1962, p. 38-39).

¹³³Van der Schaar 1994, bij *Sidorova*.

¹³⁴Bakker 1964, p. 8.

¹³⁵Schmitz 1969 en Schmitz 1970. Dergelijke inconsequentie in de uitvoering van de wet was er ook bij het behandelen van verzoeken tot naamswijziging (Uitman 1962, p. 39-40 en Loeb 1990, p. 38).

¹³⁶Bernet Kempers 1966, p. 115-116 (het is niet duidelijk wie of wat hij citeert).

¹³⁷Pitlo & Meijling 1970, p. 22. Coestner beweert ten onrechte dat de vader het laatste woord heeft wanneer de ouders het niet met elkaar eens kunnen worden over de voornaam (Coestner 1986, p. XXX). Wel betekent de termijn van drie (werk)dagen voor de aangifte in de praktijk dat de moeder haar stem bij de aangifte meestal niet kan laten gelden. Zie ook Hooft Graafland 1895, p. 6: de vader moet de aangifte doen (art. 30 B.W.) en heeft “bijgevolg (...) over de voornamen te beslissen”. Voor een verder verleden is vermeldenswaardig: “Vanouds is het de vader die aan het kind de naam geeft, wat in de Germaanse oudheid tevens de erkenning van het kind en van zijn rechtsbevoegdheid betekent” (Fockema Andreae 1956, p. 43-44; gebaseerd op R. Schröder/E. v. Künnsberg *Lehrb. der deutschen Rechtsgeschicht* 7 (1932)).

¹³⁸Loeb 1990, p. 30 e.v.; zie ook Pitlo & Meijling 1970, p. 22-23 en Kerkhof 1970, p. 5-6. Deze regeling is overigens ontleend “aan het voorstel van de Staatscommissie tot voorbereiding van een nieuw B.W. van 1886” (Bakker 1964, p. 11).

¹³⁹In sommige landen is dat wel het geval, bijvoorbeeld in Argentinië (3), Finland (3), Spanje (2, die door een verbindingstreepje moeten worden verbonden) (Coestner 1986, p. XVII, p. XXI en p. XXXVI).

¹⁴⁰Zie ook Loeb 1990, p. 31 en Coestner 1986, p. XLVII.

(Arnhem 1977).¹⁴¹ Theoretisch interessant is de aanvankelijke weigering van *F* (de hoofdletter zonder punt) als tweede voornaam in een reeks van drie (Utrecht 1992).¹⁴² Het motief achter die naamkeuze lag in vernoeming naar een *Frans* die altijd *F* werd genoemd. De ambtenaar van de burgerlijke stand achtte *F* ongepast en noteerde als alternatief *Ef*. De moeder ging hier niet mee akkoord en verzocht de arrondissementsrechtbank in Utrecht de naam te veranderen in *F* en indien dit niet toegestaan was, in *Frans*. Het eerste verzoek wordt afgewezen: “Naar het oordeel van de rechtbank is één enkele letter als voornaam ongepast en volstrekt ongebruikelijk. Bovendien kan één enkele letter als voornaam het vermoeden doen rijzen dat de ambtenaar van de burgerlijke stand een fout heeft gemaakt.”¹⁴³ *Ef* wordt veranderd in *Frans*, maar de moeder gaat in hoger beroep. In het gerechtshof in Amsterdam wordt beslist dat er wettelijk gezien niets tegen de naamkeuze in te brengen is. “Bij de beoordeling van de passendheid van *F* als voornaam heeft het hof in aanmerking genomen dat deze als middelste van drie voornamen gaat dienen”.¹⁴⁴ Ook het achterwege laten van de punt heeft bijgedragen aan de positieve beslissing, omdat die schrijfwijze het minder aannemelijk maakt dat er een fout door de ambtenaar van de burgerlijke stand is gemaakt. De tweede restrictie, een voornaam mag geen bestaande familienaam zijn als die niet ook als voornaam gebruikelijk is, zorgt vaker voor problemen. Dat was in het verleden ook al het geval. Bij de invoering van de burgerlijke stand werd het geven van “geslachtsnamen van bestaande familiën” als voornaam verboden.¹⁴⁵ Zo kon het gebeuren dat *Willemszoon* werd geweigerd omdat het een bestaande familienaam is, terwijl *Pauluszoon* en *Gerszoon* werden toegestaan omdat de beperking hiervoor niet opgaat.¹⁴⁶ Het persoonsnaamcomplex zoals dat sinds de invoering van de burgerlijke stand is vastgesteld, kunnen we ontleden als voornaam + familienaam. Problematisch is daarom het patroniem, het is in wezen voornaam noch familienaam. Van Dale definieert dit begrip als “familienaam afgeleid van de naam van de vader, b.v. ‘Jansen’, ‘Hendriks’ (‘Janszoon’, ‘Hendrikszoon’).”¹⁴⁷ Wij verstaan echter onder patroniem de veranderlijke voorloper van dit type familienaam, namelijk de voornaam van de vader, meestal in de genitief met soms de toevoeging van *-z* of *-zoon* (er bestaan ook patroniemen in onverbogen vorm en in dat geval is er voor de wet geen probleem, aangezien het dan homoniem is met een voornaam). Deze naam komen we vaak tegen tussen de voornaam en de toenaam of (vaste en erfelijke) familienaam, zoals *Jansz.* in *Willem Jansz Blaeu*.¹⁴⁸ Historisch gezien is het patroniem in dit soort constructies onderdeel van de toenaam. Na de invoering van de

¹⁴¹Van der Schaar 1994, bij *Rolls Royce*. Zie ook Loeb 1990, p. 30-32 en Ebeling 1993, p. 50-52.

¹⁴²“Rechtliche Toleranzgrenzen sind möglicherweise erst erreicht, wenn als Name nur ein einzelner Buchstabe gegeben wird” (Coestner 1986, p. XLI). Hij maakt de opmerking bij de behandeling van de juridische aspecten van de naamgeving in Groot-Brittannië, dat geen naamwet kent. Elders merkt hij op: “Es kommen auch Initialen vor, die keinen Namen repräsentieren” (Coestner 1986, p. XLIII (voetnoot 38); zie ook Withycombe 1993, p. XLV, waar in voetnoot 1 het voorbeeld Harry S. Truman (de S staat ten onrechte met punt vermeld, zie Ashley 1996, p. 1219) wordt gegeven, “the middle initial (...) standing for nothing except itself”). Het gaat hier om de zogenaamde ‘middle name’ in Amerika (waar ook geen wettelijke beperkingen gelden bij het geven van voornamen (Coestner 1986, p. XLIII-XLIV)); zie ook Withycombe 1993, p. XLII, Ashley 1996 en Zgusta 1996, p. 1880.

¹⁴³Geciteerd uit de beschikking, rekestnummer 11121 FA RK 92/3097 van de arrondissementsrechtbank te Utrecht.

¹⁴⁴Geciteerd uit de beschikking, rekestnummer 396/93 van het gerechtshof te Amsterdam.

¹⁴⁵Hooft Graafland 1895, p. 13. Zie ook Bakker 1964, p. 7, waar ook gemeld wordt dat sinds 1934 de voornamen door een komma gescheiden worden van de familienaam.

¹⁴⁶Loeb 1990, p. 34; zie ook Ebeling 1993, p. 50-52.

¹⁴⁷Van Dale 1992, bij *patroniem*.

¹⁴⁸Van der Schaar 1953, p. 154.

burgerlijke stand is een patroniem volgens de wet als voornaam te beschouwen,¹⁴⁹ zoals in het recent aangetroffen geval *Gijs Sjoerdszoon van de Kamp*, moeder *Ghislaine van de Kamp*, vader *Sjoerd Didden*.¹⁵⁰

Meernamigheid en samenstelling

Zowel de voornaam als de familienaam kan uit meerdere namen bestaan. Dubbele familienamen komen weinig voor, een voornaam die uit meerdere namen bestaat is echter zeker niet ongewoon. We moeten daarbij onderscheid maken tussen samengestelde namen en meernamigheid, hoewel de grens niet altijd te trekken is. Een samengestelde voornaam is een voornaam die uit twee voornamen, of delen daaruit, bestaat, maar die door de naamgever en -drager als eenheid wordt beschouwd (Germaanse tweestammige namen (*Hendrik, Adelheid*) zijn in wezen ook samenstellingen, maar ze worden hier opgevat als eenledige namen omdat het naamvormingsprincipe al eeuwenlang niet meer productief is)¹⁵¹. Duidelijke voorbeelden zijn door de schrijfwijze *Annemarie* en *Hendrik-Jan*, onduidelijk is *Jan Pieter*. In het laatste geval kan het ook om meernamigheid gaan, een situatie die altijd betrekking heeft op de officiële namen of doopnamen.¹⁵² Gedurende de Middeleeuwen was het geven van meer dan één voornaam ongebruikelijk, hoewel er wel voorbeelden van meernamigheid uit de late Middeleeuwen bekend zijn. Beelaerts van Blokland noemt vijf gevallen van *Simon Frederik* uit de vijftiende eeuw.¹⁵³ Ook in de eeuwen erna blijft meernamigheid zeldzaam, hoewel er ook uit die tijd wel voorbeelden bekend zijn, zoals Frederik Hendrik (1584-1647), graaf van Nassau, prins van Oranje. Pas in de achttiende eeuw komt de gewoonte langzaam op.¹⁵⁴ Voor de verklaring van de opkomst van meernamigheid putten we noodgedwongen uit de verbeelding, want over motieven van de naamkeuze in het verleden is weinig tot niets bekend; wel weten we dat vernoeming een belangrijke rol speelde (zie hoofdstuk 4).¹⁵⁵ De argumenten zijn divers:¹⁵⁶ aan de vernoemingsnaam kan de naam van een beschermheilige worden toegevoegd;¹⁵⁷ naast de grootouder wordt de peettante of -oom, ander

¹⁴⁹Vergelijk Ebeling 1993, p. 50 en Seibicke 1991, p. 13.

¹⁵⁰Geboorteadvertentie in *de Volkskrant* van 3 november 1995.

¹⁵¹Van der Schaar 1953, p. 93 e.v. Zie voor samenstelling in de Germaanse naamgeving ook Gysseling 1965, Peterson 1988, Bach 1952, § 38-39 en de relevante paragrafen in het hoofdstuk *Die Bildung der dt. RN* (§ 70-122), Seibicke 1982, p. 124 e.v. (ook voor verdere literatuur) en Greule 1996.

¹⁵²Vergelijk Ebeling 1993, p. 35.

¹⁵³Beelaerts van Blokland 1912, p. 247; op p. 248-249 zijn nog enkele andere voorbeelden te vinden.

¹⁵⁴Zie Ebeling 1993, p. 35-39, ook voor verdere literatuurverwijzingen. Nog toe te voegen is Van Eynde 1990. In het zuiden van ons taalgebied zette meernamigheid eerder in (zie Cloet 1989, p. 106 en Van Hazendonk 1991, p. 130, p. 161, p. 168 en p. 180). Ockeley meldt dat “Bij het concilie van Trente in 1563 werd bepaald dat hoogstens twee voornamen werden toegestaan” (Ockeley 1994, p. 67; ook in Bernet Kempers 1965, 101 en Ubachs 1990, p. 65). In ieder geval moet die beperking tijdelijk hebben gegolden, want het geven van meer dan twee voornamen is bij katholieken in latere eeuwen zeker niet ongewoon. In 1915 is een wetsvoorstel ingediend om belasting op meernamigheid te heffen (Bakker 1964, p. 9, Uitman 1962, p. 37 en Pulgram 1950/1951, p. 161; zie ook het *Brabants dagblad* van 8 oktober 1963 in de naamkundige knipselmap van het Meertens Instituut).

¹⁵⁵Zie ook Ebeling 1993, p. 39-45; Ubachs 1990, p. 58 (zie ook Frijhoff 1992, p. 89); Simon 1989 en 1991; Blok 1954; Van der Schaar 1953, p. 16 e.v. en p. 51 en Sierksma 1946.

¹⁵⁶Niet zozeer een argument als wel een ontstaansmogelijkheid suggereert Polderman: in de naam van Jan Cornelisse de Groot, de zoon van Cornelis Jansse de Groot, verliest het patroniem het suffix; *Cornelis* wordt daardoor na verloop van tijd als tweede voornaam opgevat (Polderman 1948, p. 65). Zie ook De Moel 1975, p. 43.

¹⁵⁷Zie Ebeling 1993, p. 36; hij beschrijft aanwijzingen voor dit argument. Zie ook Van der Schaar 1953, p. 20 en Mitterauer 1993, p. 292 en p. 398 (zie ook p. 400-401).

familielid of een persoon buiten de familie vernoemd;¹⁵⁸ men wil gelijknamigheid binnen het gezin vermijden;¹⁵⁹ bij huwelijk op latere leeftijd kan men beide grootouders vernoemen omdat de kans op een tweede zoon of dochter kleiner is;¹⁶⁰ meernamigheid verschaft ruimte voor een vrije naamkeuze;¹⁶¹ het geven van meer namen staat ‘deftig’;¹⁶² het geven van meer namen is gewoonte. Het laatste is ongetwijfeld een vervolg op de fase waarin aan meernamigheid een statusverhogend effect werd toegeschreven; dit kan naar tijd, plaats, sociale laag, familie en aantal namen verschillen. Het deftige imago van meernamigheid verklaart het verschil tussen de sociale groepen en sluit aan bij wat Harthoorn, Van Eynde en Ebeling voor (delen van) Nederland,¹⁶³ en Bach voor Duitsland over dit verband schrijven.¹⁶⁴ In zowel Frankrijk, Zweden als Duitsland vinden we de eerste meernamigen bij de adel en gaat de uitbreiding via de burgerij, daarna volgt de plattelandsbevolking.¹⁶⁵ Wanneer het geven van meer namen gebruikelijk is, kunnen esthetische overwegingen de gewoonte in stand houden: één naam staat zo kaal en sober. Ook praktische argumenten kunnen een rol spelen, want meernamigheid kan verwarring met een andere persoon voorkomen. Het ontstaan van samenstellingen kan eveneens vanuit dit argument verklaard worden. “Waar te veel personen binnen een bepaalde kring dezelfde voornaam dragen (...) kan (...) een toegevoegde tweede voornaam een probaat middel zijn.”¹⁶⁶ Verder kunnen smaak en prestige¹⁶⁷ een rol spelen bij het geven van een samengestelde naam.

De volgorde voornaam - familienaam

De voornaam gaat gewoonlijk aan de familienaam vooraf,¹⁶⁸ met twee uitzonderingen, die geheel anders van aard zijn. Bij veel officiële registraties wordt vaak eerst de familienaam gevraagd, daarna volgt de voornaam, soms alleen in initialen. Bij het opnoemen van personen kan het zelfs gebeuren dat deze onnatuurlijke constructie in de gesproken taal doordringt.¹⁶⁹ Onnatuurlijk zijn niet de patronen waarin de voornaam na (een

¹⁵⁸Van Eynde vermeldt vernoeming naar peter en meter en naar gestorven broertjes of zusjes (Van Eynde 1990, p. 137-139). Bij vernoeming naar iemand buiten de familie kan het gaan om een lid van het koningshuis: “In Asten (Noord-Brabant) wordt de 7e zoon in een gezin Louis genoemd” (naar de Franse koning?), Van der Schaar 1994, bij *Louis*. Zie ook Engels 1996, Van den Broek 1997 en Van den Broek 1998, Lindemans 1944, p. 181-182, Bernet Kempers 1963, p. 295, Peeters in Bakker 1964, p. 14, Kokke in Bernet Kempers 1964, p. 20 en Bernet Kempers 1966, p. 115. Dr. R.A. Ebeling beschikt over gegevens die duidelijk maken dat omstreeks 1845 zevende zoons in Nederland naar de regerende vorst werden vernoemd (persoonlijke mededeling). “In België is het nog altijd de gewoonte, dat de koningin meter wordt van het 7e meisje uit hetzelfde gezin: dientengevolge dragen nogal wat meisjes de voornaam Fabiola” (Roks 1985, p. 2).
¹⁵⁹Van Eynde 1990, p. 137-139.

¹⁶⁰Zie De Moel 1975, p. 45 en hoofdstuk 4, de paragraaf *De tweede voornaam*.

¹⁶¹Zie hoofdstuk 4, de paragraaf *De tweede voornaam*.

¹⁶²Zie Ebeling 1993, p. 36, Bernet Kempers 1965, p. 113, Van Gompel 1983, p. 73 en Taeldema & Van Overwaele 1993, p. 332-333.

¹⁶³Harthoorn 1993, p. 12, Van Eynde 1990, p. 137 en Ebeling 1993, p. 35. Toch lijkt Ebeling niet helemaal overtuigd van het verschil, getuige zijn formulering “Ook schijnt het vast te staan dat ... het gebruik in de hogere lagen van de bevolking begon en vervolgens door lagere standen werd overgenomen”.

¹⁶⁴Zie Bach § 306 en § 308. Zie ook Seibicke 1982, p. 146-147.

¹⁶⁵Zie Bach § 306 (p. 37 en p. 38) en Benson 1991, p. 194-196. In Engeland is de gewoonte van ‘veelnamigheid’ (bij de voorbeelden gaat het om vijf of zes namen) vanuit de koninklijke en adellijke families doorgedrongen in de “middle classes” (Withycombe 1993, p. XLIV).

¹⁶⁶Ebeling 1993, p. 35.

¹⁶⁷Voor de moderne voornaamgeving schijnt dit te gelden (zie Damstra 1987, p. 32-33).

¹⁶⁸In Europa is Hongarije het enige land waar de voornaam volgt op de familienaam (Hanks & Hodges 1993, p. XXIII); ook China en Vietnam kennen die volgorde (Zgusta 1996, p. 1879).

¹⁶⁹Zie de discussie na afloop van de lezingen van Roelandts en Meertens (Roelandts 1951/Meertens 1951a, p. 42-43); zie ook Peeters in Bakker 1964, p. 14.

vorm of afleiding van) de familienaam staat. Ze komen onder meer voor in Limburgse en Vlaamse dialecten, *d'r Merckelbachs Klös* (Nicolaas Merckelbach), *d'r Snieders Joep* (Jozef Snijders), *'t Ploeme An* (Anna Plum),¹⁷⁰ *Kalle Mon* (familienaam *Callebout*) en *Boecke Jan* (familienaam *De Boeck*)¹⁷¹.

De structuur van het persoonsnaamcomplex: conclusie

De plaats van de voornaam in het persoonsnaamcomplex kunnen we als volgt omschrijven. De voornaam is het oudste onderdeel, want het gebruik van achternamen, het begrip waarmee de voornaam een koppel vormt, is een latere ontwikkeling. Gedurende de Middeleeuwen ontstaat de gewoonte (en noodzaak) de bij de geboorte gegeven naam te voorzien van een nadere specificatie, de toenaam. Bij de invoering van de burgerlijke stand in de eerste helft van de vorige eeuw wordt de persoonsnaam vastgelegd als voornaam + familienaam. Sinds die tijd beschikken we over de naamwet die bepaalt welke voornamen gegeven mogen worden, te weten namen uit de oude geschiedenis (de Griekse, Romeinse en bijbelse geschiedenis), uit de heiligenkalenders en namen die hier al voorkwamen. In 1970 is de naamwet veranderd en sindsdien zijn er slechts twee beperkingen bij de naamkeuze: de naam mag niet ongepast zijn en niet overeenstemmen met een bestaande familienaam als die niet ook als voornaam gebruikelijk is. Een bijzondere plaats in de persoonsnaam heeft het patroniem, de voornaam van de vader in verbogen (soms onverbogen) vorm. In de tijd vóór de Franse naamwet is het patroniem onderdeel van de toenaam, na die tijd is het wettelijk gezien een voornaam.

Een voornaam kan uit meerdere namen bestaan, waarbij we onderscheid moeten maken tussen samenstelling en meernamigheid. Een samenstelling is een combinatie van (delen van) namen die als eenheid wordt beschouwd. Meernamigheid wil zeggen dat het kind met meer dan één naam staat ingeschreven in de registers van de burgerlijke stand en - indien van toepassing - het doopboek. Normaal gesproken gaat de voornaam aan de familienaam vooraf; uitzonderingen zijn officiële registraties, waarin meestal eerst de familienaam opgenomen wordt, en constructies in bepaalde dialecten.

Soorten voornamen

Officiële naam, doopnaam, roepnaam

Nu de positie van voornamen binnen de persoonsnamen gedefinieerd is, kan de aandacht uitgaan naar de verschillende typen voornamen. We onderscheiden hier officiële naam, doopnaam en roepnaam. Dit zijn de drie soorten voornamen die een mens kan hebben, naast expressieve vormen, waarover later. De *officiële naam* is de naam waarmee iemand bij de burgerlijke stand staat ingeschreven; hij kan uit meerdere voornamen bestaan. Van een officiële naam is eigenlijk pas sprake sinds de invoering van de burgerlijke stand, hoewel naamsvermeldingen in bepaalde bronnen, zoals testamenten, gerechtelijke stukken, notariële akten en dergelijke, ook als officiële namen zijn te beschouwen. De *doopnaam* is de naam waarmee men in het kerkelijk doopboek is opgenomen;¹⁷² ook hier kan sprake zijn van meerdere voornamen. In het algemeen zal de doopnaam dezelfde naam zijn als die opgegeven bij de burgerlijke stand.¹⁷³ Onder *roepnaam* verstaan we de naam waarmee men zich voorstelt en waarmee men in het dagelijks leven wordt aangesproken; dit kan dezelfde zijn als de officiële naam/doopnaam. In het verleden was de roepnaam vaak een verkorting van de officiële naam/doopnaam, echter niet noodzakelijkerwijs de eerste (zie hoofdstuk 1, de paragraaf *Officiële namen versus roepnamen*). Tegenwoordig is de roepnaam meestal de eerste officiële voornaam (zie hoofdstuk

¹⁷⁰Crott 1990b, p. 115; zie ook Mennen 1990, p. 15-17.

¹⁷¹Van Langendonck 1978a, p. 82 en Van Langendonck 1991, p. 14; hij geeft ook voorbeelden van de constructie bijnaam + voornaam, zoals *Melk Jan*; *Beeker Door*; *Pijpkjes Naar* (Van Langendonck 1991, p. 14; zie ook Van Langendonck 1978a, p. 92).

¹⁷²En niet de bij de doop gegeven naam, zoals Hartig schrijft (Hartig 1983, p. 39; hij wijst zelf op het problematische van zijn definitie (Hartig 1983, p. 40)). Doop en naamgeving zijn twee afzonderlijke gebruiken; de doop is wel te beschouwen als de kerkelijke (rituele) erkenning en bevestiging van de naamgeving (waarmee niet uitgesloten is dat de naam van het kind pas aan het doopvont wordt vastgesteld).

¹⁷³Zie de enigszins verwarrende uitspraken hierover in Roelandts & Schönfeld 1954, p. 24. Zie ook Fockema Andreae 1956, p. 46, Buitenhuis 1969, p. 92 en Tummers 1970, p. 114.

7, de paragraaf *De relatie officiële naam - roepnaam*). Ook kan iemand een roepnaam hebben die geen verband houdt met de officiële naam, bijvoorbeeld in het geval dat iemand gedurende zijn of haar leven van roepnaam verandert, en komt het voor dat bijnamen de status van roepnaam krijgen, bijvoorbeeld in het geval van iemand die vanwege zijn bolle wangen als kind *Bolle* genoemd werd en die naam later, zelfs als het uiterlijk daar geen aanleiding meer toe geeft, voor sommigen blijft houden, onder meer in de constructie *ome Bolle*.¹⁷⁴ Vooral dat laatste wijst erop dat de bijnaam roepnaam is geworden. We raken hiermee aan de grens tussen roepnaam en expressieve vorm, want in de constructie *ome Bolle* is de expressieve waarde die de naam *Bolle* heeft - de man zal zich niet voorstellen als *Bolle* - verdwenen.

Kan men voor de officiële naam en de doopnaam beweren dat zij tamelijk stabiel zijn - een naamswijziging is mogelijk, maar ongebruikelijk - de roepnaam kan gedurende een leven veranderen. Ook komt het voor dat de roepnaam afhangt van de persoon die hem gebruikt en van de situatie waarin hij gebruikt wordt. Een voorbeeld is een vrouw (geboren 1925) met als officiële naam en doopnaam *Johanna Maria*, tegen wie de volgende roepnamen werden/worden gebruikt: *An*, *Anna*, *Anne*, *Anneke*, *Annie* en *Hanneke*. Daarvan zijn *An* en *Anne* neutrale vormen (gebruikt door broers, zussen, echtgenoot en dergelijke), *Anna* de naam die alleen door de pastoor werd gebruikt, *Anneke* de naam uit de kindertijd (die echter door sommigen nog steeds wordt gebruikt), *Annie* de naam van de tantezeggers (dus altijd gebruikt in combinatie met 'tante') en *Hanneke* een 'plaagvorm' uit de kindertijd, een toentertijd (jaren dertig) als ouderwets ervaren vorm, die alleen door de vader werd gebruikt.¹⁷⁵ Met dit voorbeeld wordt duidelijk dat de roepnaam een expressieve lading kan krijgen.

Vleinaam en brabbelnaam

Expressiviteit ligt ook ten grondslag aan wat men meestal aanduidt met *vleinaam*,¹⁷⁶ een naamvorm die oorspronkelijk genegenheid van de gebruiker voor de naamdrager, veelal een klein kind, uitdrukt. Vleinamen ontstaan volgens Winkler door "de neiging der menschen, vooral van vrouwen in 't algemeen en van moeders in het bijzonder, om aan de voorwerpen hunner liefde kleine, mooie, zoete, lieve naamkes te geven".¹⁷⁷ We moeten bij het begrip *vleinaam* vorm en functie onderscheiden. Naar de vorm is de *vleinaam* een naam, vaak een verkorting, voorzien van een verkleiningsuitgang; naar de functie is de *vleinaam* een liefkozende naam.¹⁷⁸ Zo zal *Neeltje* ontstaan zijn als *vleivorm* (van *Cornelia* of een verwante naam), maar hij komt ook voor als officiële naam en zo gebruikt is hij alleen naar de vorm een *vleinaam*.¹⁷⁹ Andersom kan het gebruik van officiële vormen een expressieve waarde krijgen. Een meisje dat *Neeltje* heet, kan voor de grap *Cornelia* genoemd worden, in het bijzonder om haar het gevoel te geven dat ze geen klein kind meer is (ze werd door de persoon die *Cornelia* gebruikte ook wel eens met *dame* en *meis* (*meisje* zonder verkleiningsuitgang) aangesproken).¹⁸⁰

Een soortgelijke bron van verwarring tussen vorm en functie als bij de *vleinaam* kunnen we vaststellen bij het begrip *brabbelnaam*, een vervorming van een naam die te verklaren is uit de invloed van kindertaal, zoals *Pim* uit *Wim*, *Geesje* uit *Geertruida*, *Iete* uit *Grietje*, *Kanne* uit *Janke*, *Lilia* uit *Cecilia*, *Pabe* uit *Bave*.¹⁸¹ Minder

¹⁷⁴Persoonlijke mededeling.

¹⁷⁵Persoonlijke mededeling.

¹⁷⁶Vergelijk Roelandts & Schönfeld 1954, p. 24 en Witkowski 1964, bij *Kosename*. Zie ook Naumann 1996.

¹⁷⁷Winkler 1900, p. 210. Hij merkt op: "Het woord *vleinaam* (...) is door mij bedacht geworden (...) in navolging van het Hoogduitse woord *Kosename*" (Winkler 1900, p. 247). Vervolgens sticht hij echter verwarring door het begrip *vleinaam* te definiëren als "die vorm van den eenen of anderen vóórnaam, zoals die door kinderen, welke nog niet goed spreken kunnen, worden verbasterd, en zoals die dan door moeders (...) in 't gebruik worden overgenomen en behouden." (Winkler 1900, p. 248). Wij menen dat die omschrijving van toepassing is op het begrip *brabbelnaam* (Duits *Lallname*).

¹⁷⁸Zie ook Marynissen 1986, p. 11-12 en Debus 1988b, p. 29-30.

¹⁷⁹Buitenhuis spreekt in zo'n geval van "mobiliteit van functioneren" (Buitenhuis 1969, p. 92).

¹⁸⁰Persoonlijke mededelingen.

¹⁸¹Voorbeelden uit Van der Schaar 1994, bij *Pim*, *Geesje*, *Iete* etc.

geslaagd is de aanduiding *lalnaam*, aangezien lallen meestal gebruikt wordt voor onduidelijk spreken als gevolg van drankgebruik (Van Dale geeft bij *lallen* het voorbeeld “een lallende dronkaard”).¹⁸² Dronkenschap zal zelden tot naamkundige vernieuwing hebben geleid, wel de brabbeltaal van kinderen (Van Dale geeft bij *brabbelen* het voorbeeld “(van een kind) hij begint al wat te brabbelen”).¹⁸³ Brabbelnaam kunnen we beschouwen als synoniem van *bakernaam*; Van Dale geeft hierbij de omschrijving: “als naam overgenomen stamelwoord (zoals Toto, Mimi, Fifi)”; we gaan er hier vanuit dat niet zomaar een woord de aanleiding voor de naam is geweest, maar een naam (bijvoorbeeld *Antoon* voor *Toto*, *Maria* voor *Mimi* en *Sofie* of *Josefien* voor *Fifi*). Overigens is het moeilijk de grens te trekken tussen brabbelnamen en vormen beïnvloedt door de kindertaal, want ook bij een verkorting als *Kees* uit *Cornelis* of *Trien* uit *Catharina* mogen we invloed van kindertaal aannemen.¹⁸⁴

Heiligennaam en modenaam

Twee begrippen waaraan hier nog enkele woorden gewijd moeten worden zijn heiligennaam en modenaam, omdat niet altijd duidelijk is wat men eronder verstaat. Zo wekt het begrip heiligennaam onbewust associatie met het motief bij de naamkeuze, namelijk dat de naam gegeven zou zijn uit verering voor de heilige.

Wanneer er sprake is van een dergelijk motief, dan is het beter te spreken over *devotienaam*.¹⁸⁵ Onder *heiligennamen* verstaan we de namen die vermeld worden in de heiligenkalenders, het begrip staat los van het motief achter de naamkeuze.

Het begrip modenaam verdient een omschrijving omdat het wel eens verward wordt met populaire/veel voorkomende naam (überhaupt wordt mode wel eens verward met het massaal in gebruik komen van een verschijnsel, bijvoorbeeld wanneer men spreekt over het voorkomen van heiligennamen in de

Middeleeuwen).¹⁸⁶ Een *modenaam* is een naam die in een bepaalde periode relatief veel voorkomt; hij hoeft in de piekperiode geen populaire naam te zijn.¹⁸⁷ Het kan om een naam gaan die als het ware vanuit het niets plotseling opkomt, maar ook om een naam die altijd wel voorkwam, maar dan een tijdlang veel vaker gegeven wordt. Cruciaal bij mode is verandering, de naam komt en gaat: “Das charakteristische Merkmal der Mode liegt in ihrem ständigen Wechsel des Geschmacks, und sie richtet sich stets und rasch auf Neues.”¹⁸⁸

Soorten voornamen: conclusie

Een persoon kan verschillende soorten voornamen hebben. Bij de burgerlijke stand staan we ingeschreven met de *officiële naam*; staat iemand in een doopboek genoteerd, dan spreekt men van *doopnaam*. Deze registraties kunnen uit meerdere namen bestaan. In het dagelijks leven gebruiken we een *roepnaam*; dat kan dezelfde zijn als de officiële naam/doopnaam, maar ook een verkorting of een andere variant van deze naam. Ook kan iemand een roepnaam hebben die geen verband houdt met de officiële naam/doopnaam, bijvoorbeeld bij

¹⁸²Vergelijk Roelandts & Schönfeld (1954, p. 24); zij prefereren ‘lalnaam’ boven ‘bakernaam’ (gezien de typografie (zie Roelandts & Schönfeld 1954, p. 18)). Zie ook Gysseling 1966, p. 3 en Witkowski 1964, bij *Lallname* (*lallen* is in het Duits wel gerelateerd aan het brabbelen van kinderen).

¹⁸³Zie Buitenhuis 1969, p. 92-93.

¹⁸⁴Vergelijk Ebeling 1993, p. 36; let wel, hij gebruikt het begrip niet. Witkowski definieert het begrip anders (Witkowski 1964, bij *Ergebnheitsname*).

¹⁸⁵Zie bijvoorbeeld Van de Ven 1968, p. 71 en Leys 1976, p. 148.

¹⁸⁶Bijvoorbeeld Fleischer 1964, p. 48 en p. 49. Wel is er binnen de ontwikkeling van het in gebruik komen en populair worden van de heiligennamen sprake van mode en modenamen, maar de ontwikkeling zelf is niet als modeverschijnsel te beschouwen (Kohlheim 1977a, p. 266).

¹⁸⁷Seibicke noemt dit een modieuze voornaam: “(...) ‘modischen’ - d. h. vorübergehend relativ oft vergebenen - Vornamen (...)”. Een modenaam is een frequente naam: “Modenamen sind solche Vornamen, die in einem gegebenen Zeitraum die absolute Mehrheit unter den frei gewählten Vornamen erreichen” (Seibicke 1996, p. 1212).

¹⁸⁸Shin 1980, p. 24. Zie ook Lindemans 1950, p. 99, Frank 1977, p. 8-10 en p. 103-107 (zie ook Andersen 1977, p. 4-7), Kohlheim 1977b, p. 31-32 en Rentenaar 1985, p. 242-243.

verandering van de roepnaam gedurende het leven. Naast een roepnaam, die een neutrale vorm is, kan iemand een *vleinaam* hebben, een expressieve vorm die genegenheid uitdrukt. Dit begrip wordt echter ook gebruikt voor een bepaald type voornaam, namelijk een al dan niet verkorte naamvorm voorzien van een verkleiningsuitgang. Een bijzonder soort naam is de *brabbelnaam*, een verbastering van een naam die ontstaan is in de brabbeltaal van kinderen. Het begrip *heiligennaam* verraadt ons niets over het motief van de naamkeuze, maar wil enkel zeggen er van deze naam een heilig verklaarde naamdrager is. Namen die uit religieuze overwegingen worden gegeven, noemen we *devotienaam*. Een *modenaam* is een naam die een tijd lang relatief frequent is en dan weer plaats maakt voor andere namen; het is niet altijd een populaire naam.

Hoofdstuk 3. Twee ingrijpende veranderingsfasen

De naamgeving aan kinderen is de laatste decennia ingrijpend veranderd. De gewoonte kinderen te vernoemen naar familieleden wordt tegenwoordig minder strikt gehanteerd en daardoor heeft de namenvoorraad allerlei vernieuwingen ondergaan. De moderne voornaamgeving wordt, althans wat betreft de roepnamen, gedomineerd door namen die hier enkele decennia geleden niet of nauwelijks voorkwamen. In de eeuwen die aan deze omwenteling voorafgingen, is de naamgeving door het streng hanteren van de vernoemingsgewoonte een statisch verschijnsel geweest. Voor grote veranderingen moeten we terug tot de Middeleeuwen, toen het eeuwenoude Germaanse naamgevingssysteem op de achtergrond raakte en de namen van heiligen, en in mindere mate van heersers en literaire personages, meer en meer hun stempel drukten op de naamgeving. Hoewel vernoeming als motief bij de naamkeuze nooit verdwenen zal zijn, mag je bij het massaal in gebruik komen van deze namen, zoals dat in de loop van de Middeleeuwen is gebeurd, veronderstellen dat de gewoonte kinderen te vernoemen naar familieleden minder strikt gehanteerd werd. Met deze constatering ligt het voor de hand enige parallellen te vermoeden tussen deze middeleeuwse ontwikkeling en de veranderingen zoals die zich de afgelopen tientallen jaren hebben voltrokken.

In het onderstaande worden beide veranderingsprocessen, het populair worden van de heiligennamen in de Middeleeuwen en de naoorlogse veranderingen in de naamgeving, beschreven, waarbij getracht wordt de parallellen in de onderliggende mechanismen bloot te leggen. Het accent zal liggen op de verspreidingsmechanismen en daarbinnen vooral op externe tegenover interne beïnvloeding.

De Middeleeuwen

De oorsprong van onze namenvoorraad

De naamgeving in Nederland (maar ook elders) is in sterke mate bepaald door het christendom en dan vooral door de heiligenverering. Wanneer we de oorsprong van gangbare Nederlandse namen zoals *Marie, Jan, Greetje, Piet, Corrie* en *Klaas* nagaan, komen we vaak uit bij heiligennamen van Griekse, Latijnse en Hebreeuwse herkomst (het geldt ook voor veel moderne namen). Het voorkomen van deze uitheemse namen in onze streken is te verklaren uit de in de Middeleeuwen ontstane gewoonte kinderen heiligennamen te geven.¹⁸⁹ Voor die tijd werd de naamgeving in ons taalgebied geheel bepaald door het Germaanse naamgevingssysteem, met namen als *Adelmar, Hadewig, Everhard* en *Hildegard*. Die naamgeving kenmerkte zich door een rijke verscheidenheid, die in verband te brengen is met het naamgevingsprincipe waarbij kinderen een naam ontvingen die was samengesteld uit delen van de naam van ouders, grootouders of andere verwanten.¹⁹⁰ In de tijd dat de heiligennamen opkwamen, verkeerde het Germaanse namensysteem al enige tijd in een stadium van afbraak.¹⁹¹ De vernoeming waarbij de gehele naam wordt overgedragen op het kind was toen, zeker in de adellijke geslachten, een veelvuldig toegepast naamgevingsprincipe. De overgang naar dit soort vernoeming gebeurde onder Romaanse invloed en is van de hogere naar de lagere standen afgedaald.¹⁹²

¹⁸⁹Zie voor de problematiek van het definiëren van dit begrip Littger 1975, p. 14 e.v.

¹⁹⁰Gysseling 1966, p. 4 en p. 8; zie ook Ebeling 1993, p. 19. Het principe werd veelvuldig toegepast (Gysseling 1966, p. 4). Exacte gegevens ontbreken echter omdat er weinig genealogische gegevens uit die tijd voorhanden zijn (Gysseling 1966, p. 4; zie ook Mitterauer 1993, p. 379). In de Volksverhuizingstijd werd er ook vernoemd naar beroemde koningen en krijgers (Castritius 1985, p. 259-260). Volgens Castritius speelde dit type vernoeming toen zelfs "eine maßgebliche Rolle".

¹⁹¹Van der Schaar 1953, p. 93 e.v. Zie ook Gysseling 1965, p. 65-66 (hij vermeldt op p. 66 dat de evolutie bij vrouwenamen zichtbaar trager verloopt dan bij mannennamen), Gysseling 1966, p. 6-8 en Hartig 1967, p. 10-11 en p. 106. Gysseling noemt de twee oorzaken: fonetische verschrompeling van de namen, waardoor naamstammen samenvallen, en de overgang naar het vernoemingsprincipe waarbij een gehele naam wordt doorgegeven (Gysseling 1966, p. 6-8).

¹⁹²Gysseling 1966, p. 7.

Een deel van de Germaanse namen heeft zich kunnen handhaven, deels om “onnaspeurbare redenen”,¹⁹³ deels omdat ze gedragen werden door graven en andere invloedrijke figuren, denk aan *Albertus*, *Arnoldus* en *Gerardus*,¹⁹⁴ of omdat er heiligen waren met een Germaanse naam,¹⁹⁵ bijvoorbeeld *Geertruida*, *Hubertus* en *Leonhard*.¹⁹⁶ De positie van de Germaanse namen raakte in de loop van de Middeleeuwen aangetast door de veelal uitheemse namen van vereerde heiligen zoals *Johannes*, *Catharina*, *Petrus*, *Margaretha*, *Nicolaas* en *Elisabeth*, namen van Griekse, Latijnse en Hebreeuwse herkomst. Bij deze verandering is er, zoals ook bij de overgang naar het andere vernoemingsprincipe en het gebruik van toenames, sprake van een stroming “van Zuid naar Noord. De adel in Holland, Utrecht en Gelderland stond receptief ten opzichte van de Zuidelijke Nederlanden en de Rijnprovincie, en uit de adellijke kringen¹⁹⁷ daalde de nieuwe mode af naar de lagere klassen. Ietwat conservatief toonde zich de adel in Overijssel en Drente. Bijzonder conservatief gedroegen zich de Friese gewesten: Friesland en Groningen.”¹⁹⁸

De namen van de bekende heiligen hadden in het dagelijks leven al verkorte en vernederlandste vormen gekregen, zoals *Trijne*, *Jan*, *Griete* en *Pieter*. In deze vorm werden ze ook vaak als doopnaam gegeven. “Kinderen, die bij hun doop naar Sint Pieter of Sint Jan werden genoemd, heetten natuurlijk *Pieter* en *Jan*, niet *Petrus* en *Johannes*, en de naamgenote van Sinte Margriete en Sinte Katrijne werd *Griete* of *Trijne*

¹⁹³Van der Schaar 1953, p. 95.

¹⁹⁴Zie Gysseling 1966, p. 8-9 (hij geeft de voorbeelden in een ander verband en vóór hij te spreken komt over de invloed van de heiligennamen). Zie ook Cloet 1989, p. 109 en Miedema 1982, p. 182. Deze factor was volgens Mitterauer van groot belang: “Das Prinzip der Fürstennachbenennung hat für die Entwicklung des Namenguts im Hochmittelalter in West- und Mitteleuropa entscheidende Bedeutung gehabt.” (Mitterauer 1993, p. 275; zie ook p. 293 e.v.). Dit is echter moeilijk te rijmen met het inzicht dat vernoeming naar familieleden een belangrijke rol speelde in de middeleeuwse naamgeving: “Die an bestimmten Verwandtschaftsbeziehungen orientierte innerfamiliale Nachbenennung gilt unter Genealogen, Adels- und Familienforschern als das Grundgesetz mittelalterlicher ‘Namensvererbung’.” (Mitterauer 1993, p. 388). Ook Hartig ziet vernoeming naar familieleden als het belangrijkste principe van de middeleeuwse naamgeving (Hartig 1967, p. 104 (zie ook p. 115 e.v.); zie ook Mansion 1924, p. 3, Bach 1952, § 467-470, Kohlheim 1996a, p. 1051, Geuenich 1996b en Goetz 1998, p. 161-162). Wij gaan er vanuit dat in ons taalgebied vóór het massaal in gebruik komen van de heiligennamen vernoeming naar heersers weliswaar voorkwam, maar dat vernoeming naar familieleden het dominante principe bij de naamgeving was.

¹⁹⁵Zie Schützeichel 1965, p. 125. Zie ook Kohlheim 1991, p. 127.

¹⁹⁶Zie voor hetzelfde verschijnsel in een vergelijkbare situatie in Engeland Withycombe 1993, p. XXV (zie ook Clark 1995 en Smart 1996). Ook konden beide factoren in het spel zijn, zoals bij *Guillaume* (*Willem*) in Normandië en Bretagne (Mitterauer 1993, p. 245-247; zie ook p. 260-261 en p. 285-286 en voor algemene opmerkingen p. 266; in het algemeen zijn beide typen vernoeming wel duidelijk te scheiden, zie Mitterauer 1993, p. 368 e.v.). In Engeland is de naam een koningsnaam (Mitterauer 1993, p. 248); bij ons komen onder meer enkele Hollandse graven als voorbeeld in aanmerking (Rentenaar in Bakker 1964, p. 15; zie ook de opmerkingen van Luitingh en van Meertens in Bakker 1964, p. 15). Van der Schaar merkt relativerend op: “dat de naam vrij veel in graven- en vorstenhuizen voorkwam, moet toch ook weer een grondoorzaak hebben gehad.” Volgens hem is “er geen algemeen bekende heilige van deze naam” geweest (Van de Schaar 1953, p. 99). Zie ook Lindemans 1944, p. 167 e.v.

¹⁹⁷Het is de vraag of de vernieuwing zich vanuit de adel heeft verspreid. Volgens Meertens deed de adel nauwelijks mee aan de overgang naar heiligennamen. Als achtergrond hiervan geeft hij aan dat deze zich graag aan de traditie hield en de van geslacht op geslacht overgeleverde namen in stand wilde houden (Meertens 1951a, p. 30). Zie ook Littger 1975, p. 253-254, p. 282 en p. 291 en Mitterauer 1993, p. 270.

¹⁹⁸Gysseling 1966, p. 21; zie ook Winkler 1877, p. 328-329 en Winkler 1900, p. 172. Zie voor het noorden van ons taalgebied ook Boekenoogen 1897/1971, p. 116, Huizinga 1914 (zie ook Feenstra 1991) en Miedema 1979a en 1982. Wat betreft de zuidelijke basis: in Parijs is de naamgeving rond 1300 al in sterke mate door de heiligennamen bepaald (Mitterauer 1993, p. 272 (zie ook voetnoot 96 op p. 459); zie ook p. 280).

genoemd, niet *Margareta* of *Catharina*: het volk droeg de volksnaam van de Heiligen, niet de officiële Latijnse naam.”¹⁹⁹

Verandering van selectieprincipe

Met het populair worden van de namen van heiligen moet ook het motief dat aan de naamkeuze ten grondslag lag, veranderd zijn. Want hoewel vernoeming naar familieleden steeds een belangrijk benoemingsmotief zal zijn geweest, kunnen we uit het massaal in gebruik komen van heiligennamen afleiden dat deze gewoonte kon worden genegeerd. Zo werd vernoeming in het middeleeuwse Land van Heusden tamelijk strikt gehanteerd, maar uit het plotselinge opkomen van *Adriaan* en *Anthonis* gedurende de vijftiende eeuw is af te leiden dat deze gewoonte zo nu en dan werd losgelaten.²⁰⁰ Het mechanisch selectieprincipe, vernoeming, kon blijkbaar wijken voor een naamkeuze gebaseerd op associaties, op het beeld, het imago van de naam: het connotatief selectieprincipe. Beide begrippen zijn van Kohlheim.²⁰¹ Hij stelt dat de opkomende gewoonte om kinderen heiligennamen te geven, verklaard moet worden vanuit de verandering van het selectieprincipe, namelijk van mechanisch naar connotatief. De heiligennamen waren tenslotte niet nieuw, nieuw was de gewoonte kinderen te vernoemen naar heiligen.²⁰²

De verhouding Germaans - vreemd

We kunnen dus constateren dat gedurende de Middeleeuwen de namen van vreemde herkomst, voor het merendeel heiligennamen, steeds meer terrein winnen en dat de inheemse naamgeving daardoor deels verdrongen raakt. Zo vond Van der Schaar in zijn onderzoeksgebied, Noord- en Zuid-Holland en westelijk Utrecht, dat de verhouding tussen Germaanse en vreemde namen na ongeveer 1500 omsloeg in het voordeel van de vreemde namen (zie bijlage 1). In Tilburg droeg in 1575 nog slechts 268 van de 950 personen (28%) een Germaanse naam.²⁰³ Duidelijk is dat de vreemde namen vanaf de late Middeleeuwen de overhand krijgen. Overigens gebeurde dit niet alleen hier, maar ook in Duitsland, Frankrijk en andere West-Europese landen.

De trage opkomst

Het feit dat de gewoonte om kinderen heiligennamen te geven pas vanaf de twaalfde eeuw begint door te zetten,²⁰⁴ betekent dat de christelijke doop aanvankelijk niet samenging met een christelijke naamgeving (de Germaanse namen kunnen we als niet-christelijk aanmerken, uitzonderingen zijn de namen van enkele heiligen met Germaanse namen, zoals *Geertruida* en *Hubertus*). De directe invloed van de Kerk op het populair worden van de heiligennamen moet dan ook niet overschat worden. Zo kende de Kerk vóór het concilie van Trente (1545-1563) geen voorschriften ten aanzien van de naamgeving.²⁰⁵ Wel zijn er kerkvaders die zich uitlaten over de naamgeving aan kinderen. Zo drong aan het einde van de vierde eeuw de

¹⁹⁹Boekenoogen 1897/1971, p. 116.

²⁰⁰Hoppenbrouwers 1992, p. 126 en p. 136-137; zie ook Mitterauer 1993, voetnoot 325 op p. 472. Ook Palmboom constateert de opkomst van *Adriaan*, hoewel haar meetpunt later ligt (1553, vergeleken met 1387). De populariteit van *Adriaan* kan in dat geval volgens Palmboom wellicht verklaard worden door de verkiezing van Adriaan Florensz uit Utrecht tot paus (Hadrianus VI) (Palmboom 1981, p. 23). Dergelijke invloed is onzeker, want “Thronnamen der Päpste im Mittelalter (...) scheinen für die Nachbenennung tabu gewesen zu sein” (Mitterauer 1993, p. 367).

²⁰¹Kohlheim 1977b.

²⁰²Zie ook Littger 1975, p. 240 en p. 287 en Mitterauer 1993, p. 105. In de oosterse Kerken, in het bijzonder Byzantium, waren de heiligennamen toen al eeuwenlang in gebruik (Mitterauer 1993, p. 241).

²⁰³Weijnen 1952, p. 134.

²⁰⁴Zie Gysseling 1965, p. 72.

²⁰⁵Ubachs 1990, p. 56-57; Littger 1975, p. 246 e.v.; Fockema Andreae 1956, p. 45-46; Bach 1952, § 296; Nied 1924, p. 5 en Boekenoogen 1897/1971, p. 108. Zie ook Miedema 1979a, p. 174.

kerkvader Chrysostomus aan op het vervangen van de gebruikelijke, aan het heidendom herinnerende namen door heiligennamen.²⁰⁶ Deze uitspraken hadden echter geen gevolgen voor de naamkeuze. Trier verklaart de aanvankelijke terughoudendheid bij het geven van heiligennamen door erop te wijzen dat vernoeming naar een lid van de eigen stam zo gebruikelijk was, dat de overgang naar namen van mensen “von dessen Leben man nur aus kirchlichem Munde wußte und dessen so ganz anders geartetes Sein man doch vielleicht immer noch mit einem gewissen Mißtrauen betrachtete” zich niet snel kán voltrekken.²⁰⁷ Ook Nied merkt op dat ‘traditionelle Hemmnisse’ ervoor verantwoordelijk zijn dat heiligennamen, ondanks de allesoverheersende heiligencultus, in de Middeleeuwen pas betrekkelijk laat doorwerken in de doopnaamgeving.²⁰⁸ Ook kan de terughoudendheid samenhangen met de manier waarop de heiligen werden vereerd. Die was aanvankelijk sterk verbonden met het graf en de relikwieën van de heilige. Bij zo’n materiële voorstelling van de werkingskracht van de heilige is vernoeming van kinderen naar heiligen niet aan de orde.²⁰⁹ Een ander verschijnsel dat ouders ervan kan hebben weerhouden hun kinderen heiligennamen te geven, is het feit dat in de vroege Middeleeuwen kinderen een heiligennaam kregen als ze bestemd waren voor een leven als geestelijke.²¹⁰ Volgens Littger zag men geen aanleiding om over te gaan tot een andere naamgeving, omdat de doop en de naamgeving als iets afzonderlijks werden beschouwd.²¹¹

Oorzaken van de vernieuwing?

De vraag dringt zich nu op welke omstandigheden ertoe hebben geleid dat men vanaf de twaalfde, dertiende eeuw de gewoonte ontwikkelt kinderen heiligennamen te geven. Als factoren worden genoemd de kruistochten “die ook de eenvoudige lieden met andere volkeren en culturen in aanraking brachten”²¹², “de stijgende invloed van de Kerk”²¹³, de opleving van de heiligenverering²¹⁴, de grotere invloed van de lagere geestelijkheid “op de nederigen der aarde”²¹⁵ en de opkomst van de bedelmonniken en vooral de Franciscanen en Dominicanen.²¹⁶ Ook de veranderde plaats van de heiligen in het leven van de middeleeuwse mens wordt als factor genoemd.²¹⁷ “Het is alsof, vóór het einde van de 11e eeuw,

²⁰⁶Boekenooogen 1897/1971, p. 108, Mitterauer 1993, p. 15 (zie ook p. 104-105) en Withycombe 1993, p. XXVI.

²⁰⁷Trier 1924, p. 139.

²⁰⁸Nied 1924, p. 23.

²⁰⁹Mitterauer 1993, p. 106; zie ook p. 157 en p. 237.

²¹⁰Mitterauer 1993, p. 111, p. 239-240 en p. 348-350; zie ook p. 213-214, p. 221-222 en p. 224, en p. 234-235. Zie ook Lindemans 1944, p. 135.

²¹¹Littger 1975, p. 248-249 en Mitterauer 1993, p. 122.

²¹²Van der Schaar 1953, p. 74. Zie ook Littger 1975, p. 276. Volgens Mitterauer werden de Byzantijnse heiligen, zoals *Nicolaas*, *Margaretha* en *Catharina*, niet door de kruistochten, maar al eerder door de pelgrimstochten (tiende eeuw) bekend (Mitterauer 1993, p. 281 en p. 342).

²¹³Boekenooogen 1897/1971 (zie ook Withycombe 1993, p. XXVI). Deze zinsnede wordt hier in zijn context gegeven, vanwege 'daarin weldra door anderen gevolgd' (we komen daar later op terug): "Dan zien wij echter, hoe onder de stijgende invloed van de Kerk, eindelijk sommigen tot doopnaam de naam van een beschermheilige gaan kiezen, daarin weldra door anderen gevolgd, totdat omstreeks het begin van de 13e eeuw (hier wat vroeger, daar wat later) de heiligennamen vaste voet krijgen en de Germaanse namen beginnen te verdringen" (Boekenooogen 1897/1971, p. 108).

²¹⁴Bach 1952, § 291. Hij zegt: "Die neue übervölkische Mode in der Namengebung ... hatte ihren stärksten Grund in der Steigerung der Heiligenverehrung und damit in dem neuen religiösen Geist, der seit dem 12. Jh. Gewalt über die Gläubigen gewann ..." (Bach 1952, § 291). Zie ook Meertens 1951b, p. 716.

²¹⁵Boekenooogen 1890/1949, p. 39.

²¹⁶Nied 1924, p. 21; Meertens 1951a, p. 29, Fleischer 1968, p. 48 en Eussen 1989, p. 39; zie ook Bach 1952, § 291.

²¹⁷Zie voor dit thema Stuij & Vellekoop 1983 en Mitterauer p. 330 e.v. en p. 369-370.

heiligennamen taboe zijn. Dit is in overeenstemming met andere facetten van het geestesleven in die tijd. De God die aanbeden wordt is de heerser en wreker. Het sacrale boezemt angst en ontzag in. In de 12e eeuw heeft een grote kentering plaats in de mentaliteit. De late Middeleeuwer gaat zelfs familiair om met God en Zijn heiligen.²¹⁸ Door Zender wordt dit expliciet in verband gebracht met de naamgeving. Vanaf de twaalfde eeuw gaan heiligen fungeren als beschermer voor vastomlijnde doelen: tegen een bepaald onheil, van gilden en genootschappen, van reizigers en dergelijke. Dit leidde tot een enorme opbloei van de heiligenverering, waardoor de namen van de heiligen veel gehoord werden en zich, volgens Zender, zo tot op zekere hoogte als doopnaam opdrongen.²¹⁹ Kohlheim relateert dit verband met voorbeelden die aantonen dat de verering van een heilige pas invloed krijgt op de naamgeving wanneer het gewoonte wordt kinderen heiligennamen te geven.²²⁰ Hij stelt daarom dat we voorzichtig moeten zijn met het leggen van een causaal verband tussen de opleving van de heiligenverering en de rol van de heiligennamen in de doopnaamgeving. Deze voorzichtigheid wordt door Rentenaar terecht geacht, een standpunt dat hij ondersteunt door erop te wijzen dat het aandeel van de heiligennamen pas echt toeneemt in de late Middeleeuwen, juist in een tijd dat er steeds meer kritiek kwam op de rooms-katholieke Kerk.²²¹

De rol van de stad

Naast religieuze invloed wordt de opkomst van de steden als omstandigheid aangewezen die de verbreiding van de gewoonte kinderen heiligennamen te geven heeft gestimuleerd. Zo noemt Van der Schaar, naast enkele van de hierboven genoemde religieuze factoren, “het toenemende handelsverkeer, en de burgerij in de daardoor opkomende steden” als factor die heeft bijgedragen aan de overgang naar de heiligennamen.²²² Hij verbindt dit met de veronderstelling dat de burgerij “vaak minder conservatief, in de naamgeving minder gebonden was aan de traditie dan de hogere standen.”²²³ In dit verband is de bevinding van Kohlheim voor de plaats Regensburg van belang.²²⁴ Zijn vraag is of het nieuwe naamgevingsprincipe, vernoeming naar heiligen, zich hoofdzakelijk door de invloed van bedelmonniken, de rondtrekkende predikers, heeft uitgebreid of door informatie-overdracht tussen de Regensburgers. Uit het verspreidingspatroon waarin de heiligennamen een plaats in de naamgeving hebben veroverd,²²⁵ is af te lezen dat het tweede het geval is.²²⁶ Dit betekent dat het ingeburgerd raken van het nieuwe benoemingsmotief in het middeleeuwse Regensburg vooral een interne kwestie was.

De rol van heiligen

Dat de heiligennamen zich vooral door interne beïnvloeding hebben verspreid, neemt niet weg dat externe invloed bij de eerste aanzet tot de verandering wel aan te nemen is, al was het maar omdat het uitgesloten is dat men op zoveel verschillende plaatsen onafhankelijk van elkaar op hetzelfde idee komt. Bovendien zijn nieuwkomers in de naamgeving van Regensburg bijna allemaal namen van toentertijd vereerde heiligen,²²⁷ dus een koppeling met de heiligenverering moet voor de vernieuwende naamgevers en hun omgeving vanzelfsprekend zijn geweest. Daarmee is evenwel niets gezegd over het motief van de naamkeuze. Zo zijn er

²¹⁸Gysseling 1965, p. 72.

²¹⁹Zender 1957, p. 84-85. Zie ook Kohlheim 1977a, p. 246-248.

²²⁰Kohlheim 1977b, p. 19-20; zie ook Kohlheim 1977a, p. 265, Hoppenbrouwers 1992, p. 126-127 en Tiefenbach 1996, p. 1201.

²²¹Persoonlijke mededeling van prof. dr. R. Rentenaar.

²²²Van der Schaar 1953, p. 74.

²²³Van der Schaar 1953, p. 74.

²²⁴Kohlheim 1988.

²²⁵Zijn berekeningen zijn gebaseerd op de niet-Germaanse namen en beperken zich tot de vrouwennamen (in de door hem onderzochte periode (1200-1378) bereikten de mannelijke niet-Germaanse namen niet de benodigde grens).

²²⁶Kohlheim 1988, p. 171. Zie ook Kohlheim 1977b, p. 27 e.v.

²²⁷Kohlheim 1977b, p. 13.

uit de periode waarin de heiligennamen als doopnaam opkomen geen bewijzen om aan te nemen dat een persoonlijke, religieuze relatie tot de heilige voor de naamkeuze van doorslaggevend belang was.²²⁸ Ook uit het onderzoek van Littger naar het voorkomen van heiligennamen in het Rijnland tot 1200 blijkt dat er geen duidelijke relatie is tussen heiligenverering en naamkeuze. "Setzt man voraus, daß die Namen (de namen in zijn verzameling die 'von alttestamentlichen oder christlichen Heiligen getragen worden (sind)', DG) deshalb, weil sie Namen von Heiligen sind, als Rufnamen gewählt wurden, dann ist zu erwarten, daß der Namenschatz die auch sonst nachweisbaren Heiligenkulte widerspiegelt. Das trifft aber nur sehr eingeschränkt zu; denn einesteils sind Namen vieler bedeutender Heiliger überhaupt nicht oder nur sehr spärlich als Rufnamen bezeugt, andererseits erfreuen sich Namen wenig bekannter Heiliger auffälliger Beliebtheit."²²⁹ (het gaat hier over de periode vóór het populair worden van de heiligennamen)²³⁰. Hoewel de heiligenverering zeker een rol heeft gespeeld bij de opkomst van de gewoonte kinderen heiligennamen te geven, kan het populair worden van de heiligennamen niet verklaard worden uit individuele devotie. De veranderde houding ten aanzien van heiligen is een van de voorwaarden voor het accepteren van het nieuwe type naamgeving, maar het vormt er geen oorzaak van.²³¹

Sociologische factoren

Het onderzoek van Kohlheim heeft voor het middeleeuwse Regensburg laten zien dat de massale overgang naar de heiligennamen door interne verspreiding heeft plaatsgevonden. Natuurlijk zal de mate waarin de grote verandering in de doopnaamgeving aan interne dan wel externe invloed blootstond per plaats hebben verschild,²³² maar het lijkt redelijk te veronderstellen dat interne verspreiding ook elders voor de grote populariteit van de heiligennamen gezorgd heeft.

Wanneer we interne verspreiding bestuderen, ligt het voor de hand de sociologische aspecten onder de loep te nemen. De naamgeving is in dit opzicht ook een aantrekkelijk verschijnsel. Zo stelt Leys "dat de persoonsnaamgeving meer dan welk ander domein van de taal 'sociaal-gevoelig' zal zijn."²³³ Voor het verleden neemt hij het volgende aan: "Vanaf de Middeleeuwen tot in het midden van de 20^e eeuw hebben de lagere klassen hun naamkundige vernieuwingen bijna steeds in afhankelijkheid en navolging van de hogere klassen moeten doorvoeren."²³⁴ Die constructie met 'moeten' heeft te maken met zijn opvatting dat vernieuwing in de naamgeving "vaak het gevolg (is) van het contact dat een bepaalde groep heeft met de 'buitenwereld' en het daarin aanwezige naamaanbod uit de verschillende kulturen."²³⁵ Naaminvoerend waren in het verleden aldus meestal het eerst en het meest de mannelijke bevolking, de stadsbevolking,²³⁶ de hogere klassen en standen, omdat precies ook die groepen het eerst en het meest in contact kwamen met het nieuwe

²²⁸Zender 1957, p. 86.

²²⁹Littger 1975, p. 157. Niet merkt op dat de populariteit van de heiligencultus in de late Middeleeuwen vaak samengaat met de populariteit van de naam van de heilige (Nied 1924, p. 2).

²³⁰Littger 1975, p. 11.

²³¹Kohlheim 1995, p. 20-21 en Kohlheim 1996a, p. 1051.

²³²Een vergelijkend onderzoek waarbij in verschillende plaatsen en streken het tijdstip en de wijze van verspreiding van het nieuwe naamtype wordt gekoppeld aan die van andere vernieuwingen, kan hier helderheid verschaffen (vergelijk Kohlheim 1977b, p. 23).

²³³Leys 1976, p. 141.

²³⁴Leys 1976, p. 153-154. Gysseling constateert voor Oostakker en Meulestede in 1709: "De nieuwe namen, zoals (...) namen van onlangs gecanoniseerde heiligen, komen vooral, hoewel niet uitsluitend, bij de hogere stand (...) voor" (Gysseling 1971, p. 8).

²³⁵De voorkeur is te geven aan een constructie met 'mogelijk is door' (in plaats van 'vaak het gevolg is van'), waarin culturele uitwisseling of variatie te beschouwen is als voorwaarde voor verandering en vernieuwing.

²³⁶Deze komma moet men lezen als 'en' (het is niet duidelijk waarom er een komma staat, in de parallelle opsomming in de volgende zin staat wel 'en').

van de buitenwereld. Door gebrek aan dit contact waren de vrouwelijke bevolking,²³⁷ de plattelandsbevolking en de lagere klassen en standen in taal- en naamkundig opzicht eerder konservatief, zij volgden de respectievelijke sociologische partner op afstand."²³⁸ Hoewel deze stelling te nuanceren is,²³⁹ vormt zij een goed uitgangspunt. Zo constateert Kohlheim voor Regensburg dat er een duidelijk verband is tussen sociale status en de mate waarin men bereid is de 'nieuwe' namen te geven. Het patriciaat, de elite binnen de burgerij,²⁴⁰ gaat sneller en in hogere mate over tot het geven van niet-Germaanse namen dan de middelste en laagste stand.²⁴¹ Hij zoekt de verklaring daarvoor niet alleen in de grotere mate van contact met de buitenwereld van deze elite,²⁴² maar hij legt ook een verband met het feit dat zij onderling meer contact hebben dan de andere groepen²⁴³ en met het inzicht dat personen met een hoog sociaal prestige relatief ongebonden van groepsnormen kunnen handelen.²⁴⁴

Twee relativeringen

In het middeleeuwse Regensburg is de burgerlijke elite wegbereider bij het in gebruik komen van de niet-Germaanse namen, daarna volgen de overige groepen. Gecombineerd met het gegeven dat het ingeburgerd raken van deze namen vooral door informatie-overdracht tussen de Regensburgers plaatsvond, kan men vermoeden dat de massale populariteit van het nieuwe naamtype meer terug te voeren is op het feit dat het patriciaat ertoe overging, dan op een direct verband met de vereerde heiligen. Ook meer algemeen kunnen we veronderstellen dat de verspreiding van de gewoonte kinderen heiligennamen te geven meer te maken heeft met de beïnvloeding van hogere sociale groepen op lagere, dan met een veranderd religieus besef of kerkelijke invloed. We kunnen dus aannemen dat de connotatie 'heiligennaam' in veel gevallen al snel veranderde in de connotatie 'prestigenaam' of 'sociaal positief gewaardeerde naam'.²⁴⁵ Hoewel dit proces zich in het algemeen zal hebben voltrokken, mogen hier de relativierende opmerkingen van Van der Schaar niet ontbreken. Hij constateert voor zijn gebied van onderzoek: "De standsverschillen op het gebied van de naamgeving zijn in het altijd min of meer democratisch Holland nimmer erg groot geweest. Er zijn maar weinig namen in de Middeleeuwen aan te wijzen die in het bijzonder een voorrecht van de hogere standen bleven."²⁴⁶ en "Een sterk onderscheid tussen de doopnamen der Hollandse aanzienlijken en die der gewone boeren of burgers is (...) niet te bespeuren. Ten hoogste ziet men de namen van vreemde oorsprong in de hogere kringen of bij de geestelijkheid iets eerder verschijnen, maar vele daarvan zijn spoedig gemeengoed; slechts enkele treft men alleen in de hogere kringen aan."²⁴⁷

Verder moet erop gewezen worden dat naast interne verspreiding door informatie-overdracht ook het inpassen van de heiligennamen in het systeem van vernoeming zal hebben bijgedragen aan het frequent worden van

²³⁷Wanneer het gaat om naamgeving is het onderscheid tussen mannen en vrouwen niet relevant, aangezien het vrijwel altijd een echtpaar is dat een kind benoemt (zie echter voetnoot 137).

²³⁸Leys 1976, p. 156. Hij noemt als voorbeeld onder meer de opkomst van de christelijke voornamen in de latere Middeleeuwen. Zie ook Kisbye 1981, p. 607.

²³⁹Zie Kohlheim 1977b, p. 23-24.

²⁴⁰Niet de adel, die valt buiten het onderzoek van Kohlheim (Kohlheim 1977b, p. 9-10 en p. 26).

²⁴¹Kohlheim 1977b, p. 23.

²⁴²Kohlheim 1977b, p. 30.

²⁴³Kohlheim 1977b, p. 31.

²⁴⁴Kohlheim 1977b, p. 26-27. Deze stelling ligt genuanceerder, zoals Kohlheim aangeeft, maar binnen de strekking van dit betoog kan ermee volstaan worden.

²⁴⁵De term 'modenaam' wordt hier bewust vermeden, omdat dit begrip een snel stijgen én dalen van de populariteit suggereert (zie hoofdstuk 2, de paragraaf *Heiligennaam en modenaam*).

²⁴⁶Van der Schaar 1953, p. 138.

²⁴⁷Van der Schaar 1953, p. 139. Hij geeft vervolgens een relativering door te wijzen op de onevenredige vertegenwoordiging van verschillende lagen van de bevolking in bronnen. Zie ook Gysseling 1971, p. 8.

deze namen.²⁴⁸ Hoewel het in gebruik komen van heiligennamen bewijst dat de vernoemingsgewoonte werd losgelaten, is een deel van de verspreiding van deze namen te verklaren uit vernoeming naar familieleden. De vraag in welke mate deze gewoonte heeft bijgedragen aan het massaal in gebruik komen van de heiligennamen verdient een nader onderzoek.²⁴⁹

De Middeleeuwen: conclusie

Directe vernoeming naar heiligen vanuit religieuze motieven speelt waarschijnlijk een ondergeschikte rol bij de verklaring van de populariteit van heiligennamen. De verspreiding van de gewoonte kinderen heiligennamen te geven vond vooral plaats door ‘mond-tot-mond-reclame’. Men liet zich niet inspireren door de heilige, maar door de groep waarmee men zich wenste te identificeren en dat was ofwel de ‘eigen’ groep, ofwel de groep die net een treetje hoger op de sociale ladder stond.²⁵⁰ We kunnen het voorkomen van heiligennamen zeker in verband brengen met de heiligenverering, maar voor het verklaren van het massaal in gebruik komen ervan moeten we bij sociologische mechanismen te rade gaan.

De periode tussen de twee veranderingsfasen

De invloed van de Hervorming

Ondanks hun afkeer van de heiligenverering bleven bij protestanten de namen van de heiligen, of liever gezegd de door de heiligenverering in gebruik gekomen namen (zoals *Klaasje, Pieter, Geertruida, Jan, Trijntje* en *Cornelis*), de meest voorkomende namen. Waar we een omwenteling in de naamgeving zouden verwachten, vindt die niet plaats.²⁵¹ De naamgeving van de protestanten onderging dus geen ‘beeldenstorm’ en het is daarom aannemelijk dat de periode waarin vernoeming naar grootouders en andere familieleden kon worden losgelaten voor een andersoortige naamgeving, in het geval van protestanten het vermijden van heiligennamen, goeddeels afgesloten was. Graaf omschrijft het als volgt: “Hoe ging het hier te lande tijdens en sedert de Hervorming? Vader verliet de Moederkerk, maar behield natuurlijk zijn doopnaam, gelijk ook de kinderen. En al ontvingen de nakomende kinderen geen eigenlijken doopnaam meer: ze bleven toch geregeld en hoofdzakelijk naar grootouders of naaste verwanten genoemd worden. Dat leren ons de doop- en grafboeken der protestantsche kerken, gelijk ook de verdere archieven.”²⁵² Hierboven werd al gemeld dat de Kerk pas bij het concilie van Trente (1545-1563) voorschriften met betrekking tot de naamgeving formuleerde. “Tijdens en na de Hervorming wordt het geven van een

²⁴⁸Zie ook Littger 1975, p. 269 en Mitterauer 1993, p. 119 en p. 247.

²⁴⁹Het is overigens de vraag of een dergelijk onderzoek haalbaar is, gezien de beperkte hoeveelheid bronnen (zie ook Gildemacher 1995, p. 132 en Mitterauer 1993, p. 243). Meertens geeft een overzicht van beschikbare lijsten met persoonsnamen uit de late Middeleeuwen (Meertens 1956, p. 160-161).

²⁵⁰Kohlheim citeert E. Katz: “[...] opinion leaders are to be found on every level of society and presumably, therefore, are very much like the people whom they influence” (Kohlheim 1977b, p. 29 (voetnoot 106)).

²⁵¹In Duitsland heeft de Reformatie wel sporen nagelaten: “Die religiöse Spaltung hatte eine Differenzierung in der Namengebung zur Folge, die über lange Zeit die Vornamengeographie im deutschen Sprachgebiet prägte und noch heute nicht ganz verwischt ist.” (Seibicke 1982, p. 136-137; zie ook Schlimpert 1985 en Kohlheim 1996a, p. 1054-1055; zie voor een relativering Simon 1989, p. 34). Ook in Zwitserland is de invloed van de Reformatie aangetoond, hoewel heiligennamen zich wel hebben gehandhaafd (Berger 1967, p. 160-161, p. 166 en p. 326-327; zie ook Richardson 1977, p. 279 e.v. en Mitterauer 1993, p. 241). Tot vernieuwing van de namenvoorraad heeft de Reformatie echter niet geleid: “In keinem europäischen Großraum konnte sich durch die Refomation auf Dauer grundsätzlich neuere Namengut durchsetzen.” (Mitterauer 1993, p. 401).

²⁵²Graaf 1915, p. 5. Zie ook Trier 1924, p. 148, Berger p. 1967, Simon 1989, p. 34 en Mitterauer 1993, p. 350 en p. 401. De voorschriften ten aanzien van de doopnaamgeving zijn voor protestanten ook niet erg expliciet (zie naast De Moel 1975, p. 16 bijvoorbeeld Olthuis 1908, p. 211; Fockema Andreae 1956, p. 46 en Meertens 1975, p. 210. Volgens Mitterauer waren bepaalde reformatorische groepen tegenstander van meernamigheid (Mitterauer 1993, p. 400-401).

heiligennaam door de kerkelijke overheid voorgeschreven. De gedoopte moest in zijn doopheilige een voorbeeld en beschermer voor het leven hebben. Maar het was ook een stellingname tegenover de afkeer van heiligen bij de protestanten.²⁵³ De katholieke synode van Doornik (1574) verbood aan de kinderen oudtestamentische namen te geven, omdat deze een bijzonder kenmerk van de ketters waren geworden.²⁵⁴ En hoewel het dan mogelijk is dat de Hervorming wel een verandering in de katholieke naamgeving teweeg heeft gebracht, lijkt dat niet waarschijnlijk.²⁵⁵ Enerzijds omdat die al in sterke mate bepaald was door de heiligennamen en anderzijds omdat ook voor katholieken in die tijd gegolden zal hebben dat vernoeming weer in zo'n sterke mate de naamkeuze bepaalde dat er weinig ruimte over bleef voor een andersoortige naamgeving. Wel zijn er bij katholieken namen geleidelijk verdwenen omdat er geen heilige voorhanden was, zoals *Zeger*, *Wouter*, *Gijzelbrecht* (en *Gijzel* en *Gijs*) en *Lanceloot* en *Lansen*,²⁵⁶ hoewel die tendens in Noord-Nederland minder sterk was.²⁵⁷ In sommige gevallen werd er een heiligennaam bij een naam 'zonder heilige' gezocht, zoals *Theodorus* voor *Dirk*,²⁵⁸ *Georgia* voor *Gerbrich*, *Willibrordus* voor *Broer*, *Susanna* voor *Swaentjen* en *Alexius* voor *Ale*.²⁵⁹ Er zijn lijsten die pastoors gebruikten bij het zoeken van een geschikte doopnaam bij een inheemse, niet-christelijke naam. In het bijzonder is hier de lijst *Nomina Propria Hollandorum* te noemen;²⁶⁰ ook is er een lijst met de titel *Vercorte Nederlantsche namen met de Latijnsche in 't geheel, om daer uyt zynen Patroon te vinden*.²⁶¹ Een voorbeeld van de invloed van de pastoor op de naamkeuze geeft Jacobs. In de periode waarin pastoor Tijsen de kinderen in Susteren doopt (1911-1919), stijgt het percentage kinderen dat naar een Susterse heilige wordt vernoemd van 3,5% naar 36,5% (de heiligennamen worden vooral als tweede en derde naam gegeven, waardoor is aan te nemen "dat Tijsen de wensen van ouders en peetouders respecteerde").²⁶² Vermoedelijk heeft dit soort invloed alleen incidenteel plaatsgevonden. Algemeen katholiek is de opkomst van *Josef*.²⁶³ Verder heeft de katholieke Kerk invloed uitgeoefend op de inschrijvingsgewoonte, namelijk door de namen in de Latijnse of gelatiniseerde vormen in

²⁵³Ubachs 1990, p. 57. Zie ook Jacobs 1998, p. 15-16, Eussen 1989, p. 104 en Cloet 1989, p. 109-110.

²⁵⁴Bach 1952, § 310 (ook vermeld in Meertens 1975, p. 210).

²⁵⁵Ammermüller komt voor Flamersheim en Oberwinter, twee gemeenten in de buurt van Bonn, tot dezelfde conclusie (Ammermüller 1973, p. 87). Zie ook Cloet 1989, p. 104.

²⁵⁶Lindemans 1944, p. 66, p. 107-108 en p. 119-120.

²⁵⁷Lindemans 1944, p. 108.

²⁵⁸Lindemans 1944, p. 83-84; zie ook p. 119-120. Zie ook Gysseling 1971, p. 8 en Van der Wijst 1977, p. 243.

²⁵⁹Voorbeelden uit *Nomina Propria Hollandorum*.

²⁶⁰Zie *Nomina Propria Hollandorum*. Zie ook Helsen 1951, Sipma 1952, p. 30-31 en Lampen 1962.

²⁶¹Thys 1970. Overgenomen uit *Generale legende der heilighen, vergadert uyt de H. Schrifture, oude Vaders ende registers der H. Kercke* van Petrus Ribadineira en Heribertus Ros-Weyde, een boek dat volgens Thys in de 17de en 18de zeer populair was. Zie ook Hendrickx 1976 en Van der Steen 1988. Een recenter voorbeeld van een dergelijke lijst is Graaf 1915.

²⁶²Jacobs 1998, p. 17-18. Na zijn pastoraat zakt het percentage weer naar het oude niveau (Jacobs 1998, p. 18). Een ander voorbeeld is te vinden in Van Schaik 1985, p. 83 en p. 96-97.

²⁶³Zie Ubachs 1990, p. 70, Van Hazendonk 1991, p. 40-41 en p. 78-79 en Gerritzen 1998b. Zie ook Van der Wijst 1977, p. 251-252 en Mitterauer 1993, p. 358. In Zeeland is er gedurende de periode 1812-1922 sprake van een toename van de frequentie van *Joseph/Josephus* (Gerritzen 1998b). De stijging van na 1870 kan verklaard worden door het feit dat paus Pius IX Jozef in dat jaar tot schutspatroon van de gehele rooms-katholieke Kerk verklaarde (Van der Schaar 1994, bij *Jozef*; zie ook Debrabandere 1961, Eussen 1989, p. 41 en p. 50, Cloet 1989, p. 113 en Ammermüller 1973, p. 87-88).

de doopboeken en andere registers te noteren. Wanneer we op Graaf afgaan, is dat eerder een Nederlandse dan een katholieke bijzonderheid.²⁶⁴

Traditionele naamgeving: officiële namen

Hoewel de geschiedenis van de voornaamgeving in Nederland een weinig onderzocht gebied is,²⁶⁵ kunnen we toch met grote zekerheid beweren dat de naamgeving vanaf de late Middeleeuwen tot aan de jaren zestig van de twintigste eeuw geen ingrijpende wijzigingen heeft ondergaan.²⁶⁶ Leendertz schrijft in de inleiding van de “Lijst van Nederlandsche voornamen” uit 1868: “Het gevaar (...) om namen op te nemen die verdwenen zijn, is niet groot; want de namen die in 1500 gebruikt werden, zullen zonder twijfel, op zeer weinige uitzonderingen na, nog wel in gebruik zijn.”²⁶⁷ Wel zullen er (op kleine schaal) namen bij zijn gekomen, vooral door immigratie.²⁶⁸ Zo is het voorkomen van oudtestamentische namen in Zeeland, zoals *Abraham, Susanna, Daniël en Sara*, waarschijnlijk te verklaren door immigratie van religieuze vluchtelingen, in het bijzonder de hugenoten.²⁶⁹ Ook kunnen we spelling-²⁷⁰ en vormverandering aannemen, het laatste vooral bij de vrouwennamen. De Moel constateert na vergelijking van de naamvormen in Edam gedurende de periode 1628-1878 dat de frequente namen van de mannen, te weten *Jan, Pieter, Jacob, Cornelis, Willem* en

²⁶⁴Graaf 1915, p. 16. Vergelijk echter Ammermüller 1973, p. 84: “In den evangelischen, in deutscher Sprache geführten Kirchenbüchern sind mehr Kurz- und Koseformen verzeichnet als in den katholischen, meist lateinisch geführten Registern.” Het betreft een onderzoek in Flamersheim en Oberwinter, twee gemeenten in de buurt van Bonn. Zie ook Miedema 1972, p. 4 en p. 59.

²⁶⁵Ook De Moel wijst op de armoede aan gegevens over de Nederlandse doopnaamgeving (De Moel 1975, p. 7-8; zie ook Rentenaar 1996a, p. 58). Naast Van der Schaar 1953 bestaan er wel studies van (soms zeer) beperkte opzet, te noemen zijn Boekenooien 1890/1949, 1897/1971 en 1917, Draaijer 1917, Brouwer 1946, Moerman 1948, Daan 1950, Moerman 1950, Fokkema 1955, Theunisz 1955-1956, Van de Ven 1968, Heeroma 1969, Tummers 1970 en 1976, Meertens 1975, De Moel 1975, Willemsen 1975, Niemeijer 1976, Van der Wijst 1977, Crott 1977a-d, Miedema 1978, 1979 en 1982, Eussen 1989, Ubachs 1990, Van der Heijden 1991, Ten Tooren 1992 en 1993, Mantingh z.j., Van der Aalst 1994, Kerstjens 1995, Sanders 1996, Van Straten & Snel 1996 en Dalebout 1997; zie ook Toebak 1995, p. 263. Verder is er het overzichtswerk van Ebeling (Ebeling 1993, zie ook Gerritzen & Marynissen 1994). Zie voor een overzicht van de Vlaamse studies Cloet 1989, p. 102 en Rentenaar 1996a, p. 58-59.

²⁶⁶De uitspraak baseert zich op de groep frequente namen, die een stabiel verloop vertonen. Zeker zullen er namen zijn verdwenen en zullen er incidenteel namen door ontlening zijn bijgekomen.

²⁶⁷Leendertz 1868, p. 43.

²⁶⁸De plotselinge opkomst van *Cornelis* in de 16de eeuw in Zuid-Holland is mogelijk te verklaren door immigratie vanuit het zuiden (zie de discussie na afloop van de lezingen van Roelandts en Meertens (Roelandts 1951/Meertens 1951a, p. 40-41); Weyns beweert in Bakker 1964, p. 17 dat *Kees* in Nederland een zeer frequente naam is. “In Vlaanderen zou hoogstens Jan de tegenhanger ervan kunnen zijn.” Hebben de *Cornelissen* in Vlaanderen een andere roepnaam of komt de naam daar weinig voor? Is dat laatste het geval, dan is het niet erg aannemelijk dat het voorkomen van *Cornelis* in Nederland te verklaren is vanuit immigratie).

²⁶⁹Meertens 1975, p. 211; zie ook Meertens 1947, p. 28-29, Meertens 1951, p. 63, Bierens 1968, p. 146 en p. 148 en Gerritzen 1998b.

²⁷⁰Of spellingvariatie bij namen wel zo duidelijk met het streven naar onderscheiding te maken heeft als Nerius suggereert (Nerius 1996, p. 417-418), is voor het verleden te betwijfelen. Eerder zal een gebrek aan kennis over de gangbare spelling, analfabetisme, het verschil tussen dialect en standaardtaal (zie bijvoorbeeld Miedema 1972, p. 60; zie echter ook Heeroma 1972, p. 70-71), een communicatiestoornis tussen de naamdrager en degene die de naam noteert en dergelijke voor spellingvariatie verantwoordelijk zijn (zie Winkler 1900, p. 224 over de onjuiste spelling van Friese namen (zie ook Winkler 1877, p. 160) en Meinema 1991, p. 27 over variatie in familienamen die opgetreden is na de invoering van de burgerlijke stand: “Dit werd zowel veroorzaakt door de aangevers, die bij dergelijke gebeurtenissen probeerden zo keurig mogelijk Nederlands te spreken, als door de ambtenaren die het vermeende dialect zuiverden”).

Gerrit, steeds in dezelfde vorm verschijnen. Bij de vrouwen echter zijn de naamvormen aan verandering onderhevig, zoals *Trijn* > *Trijntie* > *Trijntje*, *Lijsbeth* > *Elisabeth* en *Geert* > *Geertie* > *Geertjen* > *Geertje*.²⁷¹ In de zestiende eeuw is het antiquiseren van inheemse namen onder humanisten en andere intellectuelen geliefd, zoals *Wigle* > *Viglius*, *Roelof* > *Rodolphus* en *Sikke* > *Sixtus*. De bedoeling was de naam een ‘geleerd’ tintje te geven. Na verloop van tijd vindt deze gewoonte ook bij andere groepen ingang.²⁷² Een ander verschijnsel uit de zestiende en zeventiende eeuw is het vervangen van inheemse namen door Latijnse of Griekse (en ook wel Italiaanse) namen, vaak een die er op lijkt of die er een vertaling van is, voorbeelden zijn *Scipio* voor *Sipke*, *Julius* voor *Jelle* (Friesland)²⁷³ en *Victor* voor *Seger* (Zuid-Brabant).²⁷⁴ Van recenter datum zijn de (incidentele) ontleningen uit de ons omringende landen. Winkler meldt in 1900 dat hij in Helmondse oorkonden en geschriften namen aantreft (“volkseigen-Germaansche namen”) “die heden ten dage door allerlei onredelijke en leelijke, voor Nederlanders geheel onvoegzame, Fransche en Engelsche namen en naamsvormen verdrongen zijn”,²⁷⁵ maar hij geeft geen voorbeelden (wel met betrekking tot Friesland, bijvoorbeeld “Ella voor Jeltsje; Henri voor Harke”).²⁷⁶ Meertens en Polderman - ze schrijven beiden in 1948 - wijzen op vernieuwing van de namenvoorraad die (ook) de officiële naam lijkt de betreffen, echter zonder voorbeelden te geven (Meertens: “Maar al te vaak zien we dat ouders voor hun kind een willekeurige, ‘mooie’ naam bedenken, aan een Amerikaanse film of een Skandinavische roman ontleend” en Polderman: “Aan het tegenwoordige gebruik om bijzonder mooi gevonden nieuw-modische namen te geven (...”).²⁷⁷

Hoewel er aanwijzingen zijn dat er in het verleden wel enige vernieuwing van de namenvoorraad plaatsvond, zal dit toch op zeer beperkte schaal zijn gebeurd. In het algemeen vertoont de naamgeving een zeer stabiel patroon. Dit laat zich verklaren door de strenge vernoemingsgewoonte die in veel families heerste (zie hoofdstuk 4). Die gewoonte had een conserverende werking op de naamgeving en zorgde ervoor dat veranderingen zich slechts langzaam konden voltrekken.²⁷⁸ Wanneer we dus gebruik maken van de steekproef uit het materiaal van de volkstelling uit 1947 (zie hoofdstuk 1), dan krijgen we niet alleen een beeld van de officiële namen gegeven tussen circa 1870 en 1947, maar ook van de periode ervoor. In die naamgeving domineren bij de vrouwen *Maria*, *Janna*, *Jantje* en *Johanna*, *Anna*, *Neeltje* en *Cornelia*, *Adriana*, *Elisabeth*, *Petronella*, *Trijntje* en *Catharina* en bij de mannen *Jan* en *Johannes*, *Pieter* en *Petrus*, *Klaas* en *Nicolaas*, *Adrianus*, *Cornelis* en *Jacob(us)*. De verscheidenheid in de naamgeving is beperkt, want met de top-25 is ongeveer de helft van de mensen in de steekproef benoemd (vrouwen 49,7%, mannen 50,7%). Beperken we ons tot grondvormen dan is de concentratie nog veel sterker, aangezien met de top-10 bijna de helft is benoemd; Ebeling spreekt in dit verband over “de ‘eeuwige’ top-tien”.²⁷⁹ Enkele relativerende opmerkingen kunnen wel gemaakt worden door te wijzen op de Friese naamgeving, die zich kenmerkt door een rijke verscheidenheid,²⁸⁰ en op de regionale verscheidenheid in de naamgeving.

²⁷¹De Moel 1968-1972, § 2.2.11.1; de opkomst van het diminutiefsuffix vindt vooral plaats gedurende de eerste helft van de 17de eeuw.

²⁷²Ebeling 1993, p. 34.

²⁷³Wassenbergh 1774, p. 59-60 (voetnoot *) en Winkler 1900, p. 207-208.

²⁷⁴Van der Schaar 1994, bij *Victor*. Zie ook Winkler 1877, p. 301-302.

²⁷⁵Winkler 1900, p. 187-188; zie ook p. 192-193. Bosscha suggereert al in 1860 dat er “uitheemsche (...) namen” (geen voorbeelden) en “uitheemsche vormen” als *John*, *Guillaume*, *Kitty* en *Jeannette*, in Nederland voorkomen (Bosscha 1860, p. 86).

²⁷⁶Winkler 1900, p. 225.

²⁷⁷Respectievelijk Meertens 1948, p. 29 en Polderman 1948, p. 65.

²⁷⁸Zie hiervoor Ebeling 1984, p. 309; zie ook Polderman 1948, p. 65, Heeroma 1969, p. 183-184, Miedema 1972, p. 60 en Cloet 1989, p. 106 en p. 107; de laatste ziet een verband tussen een gefixeerde naamgeving en een statisch karakter van de maatschappij (Cloet 1989, p. 108; de uitspraak betreft het hertogdom Brabant tijdens het Ancien Régime). Zie voor vernoeming hoofdstuk 4.

²⁷⁹Ebeling, 1993, p. 61.

²⁸⁰Zie bijvoorbeeld de verzameling in Winkler 1898; zie ook Gerritzen 1996a, p. 34-35.

Traditionele naamgeving: roepnamen

Als we gebruik maken van de volkstelling, beschikken we over officiële vormen en hebben we geen gegevens over de naam zoals die in het dagelijks leven werd gebruikt. Die stemmen vaak niet overeen. “De neiging om de kinderen anders te ‘noemen’ dan ze ‘heten’ is bij ons te lande (...) erg groot”, schrijft Kloeke in 1953.²⁸¹ Over de roepnamen uit de traditionele naamgeving is, hoewel iedereen er dagelijks door ‘omringd’ is, weinig bekend.²⁸² Willen we een goede vergelijking kunnen maken met de namen van de laatste decennia, dan is het belangrijk ook iets te weten over de roepnamen tussen circa 1870 en 1947; de vergelijking van de traditionele en de moderne voornaamgeving gebeurt namelijk voor wat betreft de moderne namen vooral aan de hand van roepnamen. Miedema merkt op dat roepnamen vaak meer met de mode meegaan dan officiële namen.²⁸³ Er zijn dan ook aanwijzingen dat modernisering van de roepnamen plaatsvond. Het gedicht *Naampje* van Charivarius, gepubliceerd in 1914, is hiervan een illustratie: “De tijd van Bettekoo, van Annemie, Margreet en Aagje / Is lang voorbij. We volgen nu het voorbeeld van het Haagje. / Zo’n naampje op een y-tje klinkt zo fijntjes, zoo coquetjes, / Marie, Christien, Jacoba, Anna, Mina is niet netjes. / We zeggen liever Mary, Cobi, Annie, Tini, Mini (...) / Een jongen heet geen Hein, maar Henny. Jan is plat; zeg Johnny, / En Willem dat moet Willy zijn, en Toon natuurlijk Tonny (...)”.²⁸⁴ Verder wijst Graaf er in 1915 op dat mensen in advertenties in dagbladen “met hare doopnamen modezuchtig in het Fransch of Engelsch voor den dag komen.”, voorbeelden zijn *Jeanne, Hélène, Ferdi* en *Tilly*.²⁸⁵ Ook anderszins komt modernisering voor, zoals *Gré* voor *Grietje*, *Tiny* voor *Trijntje*, *Harrie* voor *Driek*,²⁸⁶ *Gerrit* voor *Gart* en *Henk* voor *Hent* en *Helmus*.²⁸⁷ daarbij kunnen etymologische grenzen overschreden worden, zoals *Leny* in plaats van *Leintje*, *Ellen* in plaats van *Neeltje* en *Rina* in plaats van *Krina*.²⁸⁸

Een getalsmatig inzicht in de roepnamen ten tijde van de volkstelling verschaft een onderzoek van het NIPO in 1961 (het gaat om een steekproef uit de gehele Nederlandse bevolking, dus om mensen geboren tussen ongeveer 1880 en 1960; de volkstelling betreft de periode circa 1870-1947; zie ook hoofdstuk 1, de paragraaf *Officiële namen versus roepnamen*).²⁸⁹ Daaruit blijkt dat circa 41% van de mannen één van de twaalf meest frequente roepnamen, te weten *Jan, Piet, Henk, Peter, Hans, Kees, Wim, Cor, Gerard, Gerrit, Johan* en *Rudi*, draagt. Voor de vrouwen ligt dat percentage lager, namelijk op ongeveer 22,5%, maar de variatie wordt daar getemperd doordat het merendeel van de twaalf meest gebruikte roepnamen op ‘-ie’ eindigt. Naar volgorde van frequentie waren de roepnamen van de vrouwen in 1961 *Annie, Bep, Marie(tje), Mien, Willie, Alie*,

²⁸¹Kloeke 1953, p. 98 (voetnoot 1).

²⁸²Daan vermeldt “gebruikelijke afkortingen” in Wieringen (Daan 1950, p. 223-224); Crott geeft oude roepvormen uit Heerlen en omgeving (Crott 1977a), Kerkrade (Crott 1977b en 1977d) en Oirlo (Crott 1977c) en roepnamen waarbij de invloed van het Frans en Duits is te zien (Crott 1990a en Crott 1990b); Elemans geeft voorbeelden uit het dialect van het Noord-Brabantse Huisseling (Elemans 1958, p. 217-218). Noemenswaardig is ook het overzicht van doopnamen met bijbehorende roepnaam en vleinaam in Lokeren (Vlaanderen) rond 1900 (Pieters 1976).

²⁸³Miedema 1979a, p. 179 en Miedema 1978, p. 363-364; zie ook Elemans p. 218.

²⁸⁴Geciteerd uit Kloeke 1953, p. 94; Kloeke gaat uitgebreid in op de populariteit van namen op *-ie*. Zie ook Graaf 1915, p. 24, Lindemans 1944, p. 20, Daan 1950, p. 224, Van der Schaar 1953, p. 22 en p. 60 en Van Nierop 1968 p. 20. Van den Berg schrijft in 1983 “Veelvuldig zijn nog de namen op *-ie*: Jannie, Alie, Hennie, Willie, Gerrie, Trudie (het is niet helemaal duidelijk op welke periode hij doelt, DG). Als ik denk aan de draagsters van deze namen in mijn eigen familie- en kennissenkring, kom ik tot de conclusie dat dit soort naamgeving kort na de eerste wereldoorlog is opgekomen; de oudere familieleden naar wie zij genoemd zijn, hadden meestal *je*-namen: Aatje, Hendrikje enzovoort.” (Van den Berg 1983, p. 77).

²⁸⁵Graaf 1915, p. 21.

²⁸⁶Bernet Kempers 1965, p. 102-103. Modernisering kon zowel de roepnaam als de officiële naam betreffen.

²⁸⁷Heupers in Bernet Kempers 1964, p. 19.

²⁸⁸Voorbeelden van Roose in Bernet Kempers 1964, p. 20.

²⁸⁹Blok e.a. 1961.

Corrie, Lenie, Greetje, Tinie, Jopie en Ansjé. Hoewel de uitgang op ‘-ie’ als een modeverschijnsel kan worden beschouwd, zijn deze roepnamen toch traditioneel te noemen. Ook voor de mannelijke roepvormen geldt dat de meeste te herleiden zijn tot namen die reeds eeuwen tot de meest voorkomende behoren. In 1961 kon men al enige verschillen aantonen tussen de jongere en oudere generaties. Zo was het aantal *Annie*’s, de nummer 1 in die tijd, bij vrouwen boven de 30 anderhalf keer zo groot als bij de jongeren. Ook de populariteit van *Corrie* was dalende. Bij het mannelijk deel van de bevolking waren er ook veranderingen merkbaar, want in de leeftijdsgroep boven de 20 behaalde *Jan* nog 13% en *Piet* 6, onder de twintig heette nog maar 8% *Jan* en 2% *Piet*. Bij de jongeren in 1961 scoorden *Peter* en *Rudi* goed.²⁹⁰

De tussenperiode: conclusie

Toen de heiligennamen eenmaal een plaats hadden veroverd in de naamgeving, zorgde noch de Hervorming, met zijn afkeer van de heiligenverering, noch de reactie van de katholieke Kerk - de laatste met het voorschrift dat een nieuwgeborene een heiligennaam moest krijgen - voor wezenlijke verandering. Daaruit kunnen we afleiden dat in die periode, maar vermoedelijk al eerder, de heiligennamen waren ingepast in het vernoemingsstelsel. Eeuwenlang heeft dit stelsel de naamgeving bepaald, zodat we een bestand met namen gegeven tussen 1870 en 1947 kunnen gebruiken om een globaal beeld te krijgen van de eeuwen ervoor, waarbij we een sterke concentratie op een kleine groep namen zien. De eventuele veranderingen op het niveau van de roepnamen onttrekken zich grotendeels aan onze waarneming. Uit een lijst met frequente roepnamen uit de periode tussen circa 1880 en 1961 komt naar voren dat mannen vaak een roepnaam hebben die uit één lettergreep bestaat; bij vrouwen domineren roepnamen van twee lettergrepen, waarvan de laatste vaak een ‘-ie’ is.

De naoorlogse veranderingsfase

Vernieuwing van de namenvoorraad

Hoewel het onderzoek naar de naoorlogse naamgeving zich beperkt tot kleine studies²⁹¹ en enkele lijsten van populaire voornamen,²⁹² zijn de enorme veranderingen in de voornaamgeving van de afgelopen decennia zo evident dat we zonder twijfel van een omwenteling mogen spreken.²⁹³ De keuzevrijheid die ontstond door het veranderd belang van de vernoeming naar familieleden en de grotere toegankelijkheid tot vreemde namen, maakte het mogelijk dat allerlei namen die voordien weinig of helemaal niet voorkwamen, populair werden. Het meest opvallende daarbij is de komst van allerlei ontleende namen,²⁹⁴ zoals *Niels, Michelle, Jeffrey, Kim, Dennis, Yvonne, Maurice* en *Jessica* (hoewel bij jongens nog veel Nederlandse namen voorkomen; zie hoofdstuk 5). De naamwet staat het geven van dit soort namen, evenals zelfgeconstrueerde namen, sinds 1970 toe (zie hoofdstuk 2, de paragraaf *De nieuwe naamwet*). De verrijking van de namenvoorraad door ontleening heeft ervoor gezorgd dat de verscheidenheid in de naamgeving enorm is toegenomen. Dat wordt vooral duidelijk wanneer we de namen etymologisch bekijken, want in de traditionele naamgeving werd het aantal verschillende namen sterk bepaald door de vormvariatie binnen een bepaalde grondvorm. Bijna 50% van de

²⁹⁰Blok e.a. 1961, p. 2-3.

²⁹¹Zoals Schmitz 1969 en 1970, Tummers 1970, Van Gompel 1976, Van Dijk 1977, Maas 1977, Van Gompel, 1983, Gildemacher 1984, Damstra 1986a, Roos-Rusius 1986 (zie ook Roos-Rusius 1987), De Vos 1989, Van Geldorp 1993 en Veenstra 1998.

²⁹²We kunnen beschikken over top-10- en top-20-lijsten uit verschillende maanden uit de periode 1980-1986 (Van Rooijen 1988 (ook gepubliceerd in het maandblad *Kinderen*); samengesteld op basis van circa 6.000 geboorteaangiften per maand), een overzicht van de populairste namen van kinderen die geboren zijn tussen ongeveer 1989 en 1992 (NIPO 1993; alle namen die door meer dan één van de 1.084 jongens en 949 meisjes gedragen worden) en van kinderen geboren tussen ongeveer 1992 en 1995 (zie hoofdstuk 7).

²⁹³Dat gebeurde ook in andere Europese landen (Mitterauer 1993, p. 414; zie voor een onderbouwing van deze stelling p. 415 e.v.).

²⁹⁴Zie voor ontleening van voornamen Seibicke 1982, p. 110 e.v., Seibicke 1990, Kohlheim 1996b, Must 1964 (zie ook Must 1962), Dalcher 1968, Gläser 1974, Hougaard 1980, Kisbye 1981, 1987 en 1990 en Bíró 1991.

personen in de steekproef uit de volkstelling van 1947 is benoemd met een naam uit de top-10 van grondvormen (zie hoofdstuk 1, de paragraaf *De namen herleid tot hun grondvorm*). In de moderne naamgeving is maar een heel klein deel van de namen samen te voegen op grond van gemeenschappelijke oorsprong, het aantal grondvormen is bijna net zo groot als het aantal namen. Deze enorme toename van de verscheidenheid in de naamgeving is in het perspectief van de individualisering te plaatsen.²⁹⁵ Dat betreft niet alleen de houding van de ouders ten aanzien van het kind, maar ook de opvatting van de ouders over hun eigen individualiteit. "Vom eigenen Wesen des (...) Kindes kann man nur dann (...) überzeugt sein, wenn man sich selbst als ein eigenständiges Wesen begreift." en: "Individualisierende Namengebung setzt sich selbst als unverwechselbares Individuum begreifende Mütter und Väter voraus."²⁹⁶

Het voorkomen van ontleende namen wijst op externe beïnvloeding, want ooit heeft iemand zich via televisie, film, boek etc. of door een buitenlandse reis laten inspireren door een (al dan niet fictieve) naamdrager uit een andere taal.²⁹⁷ Vooral het Engels/Amerikaans (*Melanie, Tom, Sharon, Mike*) en Frans (*Manon, René, Nicole*) zijn in trek, in mindere mate het Italiaans (*Bianca, Marco*) en de Scandinavische (*Sven, Kirsten*) en Slavische (*Yoeri, Mariska*) talen; Duitse voornamen komen opmerkelijk genoeg vrijwel niet voor, mogelijk omdat ze geassocieerd worden met het nazi-tijdperk.²⁹⁸

Het belang van vernoeming

Wie de lijsten met populaire voornamen van de afgelopen tijd bekijkt, bijvoorbeeld in tijdschriften voor jonge ouders, zal niet op de gedachte komen dat vernoeming nog een rol speelt bij de moderne naamgeving. Toch is dat niet helemaal terecht, want deze lijsten geven roepnamen en geen officiële namen. Een deel van de voornamen die bij de ambtenaar van de burgerlijke stand zijn opgegeven (de officiële namen), zijn namelijk wel traditionele namen (waarvan de meesten vrijwel zeker vanuit vernoeming zijn gegeven).²⁹⁹ Dat kunnen we afleiden uit onderzoek naar moderne voornaamgeving dat zich baseert op gegevens van de burgerlijke stand, zoals De Vos voor Sittard jaargang 1960, Damstra voor Alkmaar jaargang 1965 en 1981, Schmitz voor Amsterdam jaargang 1968 en 1969 en Van Dijk voor Almelo jaargang 1974 en 1975 (zie ook hoofdstuk 7).³⁰⁰ De frequentielijsten uit deze studies laten steeds een gemengd patroon zien,³⁰¹ ze bevatten traditionele namen als *Maria, Johannes, Elisabeth* en *Gerrit* en moderne namen als *Chantal, Martijn, Jolanda* en *Dennis*.³⁰² Een andere aanwijzing dat de vernoemingsgewoonte niet is uitgestorven, biedt het onderzoek van Roos-Rusius en van Gildemacher, een door ons gehouden enquête onder ambtenaren van de burgerlijke stand³⁰³ en de NIPO-enquête waarover in hoofdstuk 6 verslag wordt gedaan. Roos-Rusius constateerde dat

²⁹⁵Zie Gerhards & Hackenbroch 1997, p. 425-428.

²⁹⁶Mitterauer 1993, p. 423. De eerste uitspraak betreft een concreet geval van naamgeving.

²⁹⁷Voorbeelden zijn te vinden in Roorda 1994; zie ook Seibicke 1982, p. 110 e.v.

²⁹⁸Gerhards & Hackenbroch signaleren in het Duitse Gerolstein (Rheinland-Pfalz) een toename van Duitse jongensnamen in de jaren dertig. Zij interpreteren die ontwikkeling als "den Einfluß des politischen Regimes des Nationalsozialismus auf den allgemeinen Kulturwandel einer Säkularisierung" en leggen een verband met de "Männlichkeitsideologie des Nationalsozialismus" (Gerhards & Hackenbroch 1997, p. 418-419; vergelijk Katz 1966, p. 58 e.v., Seibicke 1982, p. 141-142 en Ammermüller 1973, p. 83). In de jaren zeventig verdwijnen de Duitse namen weer (Gerhards & Hackenbroch 1997, p. 430).

²⁹⁹Zie ook Damstra 1986a, p. 18, p. 33 en p. 37-38.

³⁰⁰Respectievelijk De Vos 1989, Damstra 1986a, Schmitz 1969 en 1970 en Van Dijk 1977.

³⁰¹Opmerkelijk is wel dat de top-10 gedomineerd wordt door de traditionele namen. Dat is te verklaren door het verschil in variatie in beide fasen van de naamgeving: de traditionele naamgeving kenmerkt zich door een sterke concentratie op een klein groepje namen, de moderne naamgeving door een grote verscheidenheid.

³⁰²Van de lijsten van Van Dijk en De Vos is niet bekend of zij alleen de eerste voornaam hebben opgenomen of ook de volgende namen. De lijst van Damstra (1986a) bevat zowel eerste als volgende namen. Dit gegeven is van belang omdat vernoemingsnamen nogal eens als tweede en volgende naam gegeven worden, bijvoorbeeld *Jessica Johanna Geertruida* (Damstra 1986b, p. 127).

³⁰³Meer hierover in Gerritzen 1994a, p. 222-223.

bijna de helft van de leerlingen van het Baarnsch Lyceum die tussen 1967 en 1973 geboren zijn, aangaf op een of andere manier vernoemd te zijn naar een familielid.³⁰⁴ Bij de leerlingen van het Nassau-College in Heerenveen lag dit aandeel zelfs op ruim 70% (geboortejaren 1969-1975).³⁰⁵ Een schriftelijke enquête onder twintig ambtenaren van de burgerlijke stand van kleine en grote gemeenten verspreid over het land, gehouden in het najaar van 1993, bracht naar voren dat nog bijna de helft van de kinderen een traditionele naam als eerste of volgende naam krijgt.³⁰⁶ Dit percentage kan bevestigd worden vanuit de NIPO-enquête (zie hoofdstuk 6, de paragraaf *Vernoeming naar familie*).

De rol van vernoeming is binnen de officiële voornaamgeving dus zeker niet uitgespeeld, maar dat het belang ervan is afgenomen, staat buiten kijf. Zo constateerde Damstra voor Alkmaar dat het aandeel traditionele namen tussen 1965 en 1981 daalt van 57% naar 33%.³⁰⁷ Zelfs in de korte periode in het onderzoek van Gildemacher (1969-1975) is er een duidelijke afname van het percentage vernoemingen (van 85,1% naar 57,6%).³⁰⁸ Belangrijk is ook te bedenken dat vernoemen tegenwoordig meestal een bewuste keuze is en niet meer uit macht der gewoonte gebeurt, zoals dat vroeger het geval was. Bovendien kunnen we uit de lijsten met roepnamen afleiden dat de vernoemingsnamen³⁰⁹ in het dagelijks leven nauwelijks tot uitdrukking komen.³¹⁰ Dat geldt overigens voor de vernoemden tot op zekere hoogte ook, want het was heel gebruikelijk dat de roepnaam afweek van de officiële naam (zie de paragraaf *Traditionele naamgeving: roepnamen*). Dat gaf ook de mogelijkheid tot variatie en aanpassing aan de tijd. Zo kon *Wilhelmina* voor drie generaties in het dagelijks leven tot achtereenvolgens *Mijntje*, *Mien* en *Wil* worden.³¹¹ De laatste decennia echter komen varianten van traditionele namen, ook de moderne versies, weinig voor. Zo vinden we weliswaar enkele populaire namen die mogelijk uit vernoeming te verklaren zijn (*Jan*, *Peter*, *Marieke* en *Janneke*), maar het zijn er te weinig om te kunnen vermoeden dat het systematisch is toegepast. Hetzelfde geldt voor ontleende varianten van traditionele namen (die overigens in het land van herkomst vaak tot de traditionele naamgeving behoren³¹²), zoals *Karin*, *Niels*, *Jacqueline* en *Ilona*. Deze namen zijn waarschijnlijk meestal als moderne naam gegeven en minder vaak uit vernoeming. Bovendien komen sommige traditionele namen in geen enkele

³⁰⁴Roos-Rusius 1986, p. 48-52 en p. 86. Haar gegevens zijn gebaseerd op een enquête ingevuld door de leerlingen.

³⁰⁵Gildemacher 1989, p. 16-17. De vraag moest voor de eerste voornaam ingevuld worden (Gildemacher 1989, p. 17). In verband met dit hoge percentage is het vermeldenswaardig dat het om leerlingen van een christelijke school gaat en dat de groep die het Fries als thuistaal heeft zo'n 20% hoger scoort dan de groep die thuis Nederlands spreekt (Gildemacher 1989, resp. p. 8-9 en p. 16-17). Dit laatste geeft de meerwaarde van het onderzoek van Gildemacher aan: steeds worden de resultaten vergeleken uitgesplitst naar taalgroep. Om ook de invloed van het eerstgenoemde te bepalen, zou een vergelijking met de openbare school in Heerenveen interessant zijn.

³⁰⁶Gerritzen 1994a, p. 223. Zie ook hoofdstuk 7, de paragraaf *De relatie officiële naam - roepnaam*.

³⁰⁷Damstra 1986a, p. 34. Zij heeft de volkstelling van 1947 gebruikt om de 'traditienamen', zoals zij ze noemt, vast te stellen (Damstra 1986a, p. 17-18). Zij zegt daarover "De term 'Traditiennaam' (...) is gebaseerd op de veronderstelling dat de namen van deze ouders en grootouders van de naamgevers in 1965 en 1981 (de jaargangen die zij onderzocht, DG) in aanmerking komen voor vernoeming" (Damstra 1986a, p. 18).

³⁰⁸Gildemacher 1989, p. 16-17.

³⁰⁹Onder 'vernoemingsnamen' worden namen verstaan waarvoor het motief 'vernoemd naar een familielid' geldt; het is uitwisselbaar met 'traditionele namen', aangezien 'traditioneel' verwijst naar de vernoemingsgewoonte. De term 'vernoemingsnaam' is in het Nederlands geïntroduceerd door Rentenaar, die hem gebruikt voor toponiemen (Rentenaar 1985).

³¹⁰Voor de Heerenveense leerlingen gaat dat in mindere mate op: bij bijna 70% is de officiële naam dezelfde als de roepnaam (Gildemacher 1989, p. 18).

³¹¹Persoonlijke mededeling.

³¹²Zo sluit Charivarius zijn spotticht op de mode van namen op *-ie/-y* af met de zinnen: "Al wat uit Eng'land komt is chic. Ja juist, maar je vergeet, / Dat daar de wasvrouw Mary, en het viswijf Kitty heet!" (geciteerd uit Van der Schaar 1953, p. 22).

vorm voor als populaire naam (*Antonius, Cornelis, Jacob(us), Gerard, Herman; Wilhelmina, Hendrika, Geertruida, Cornelia*).

Achtergrond van moderne vernoeming

Al met al is duidelijk dat het belang van de gewoonte kinderen te vernoemen naar familieleden is afgenomen en dat traditionele namen nauwelijks invloed hebben op de roepnaam. In de terminologie van Kohlheim zouden we ook hier kunnen spreken van een overgang van een mechanisch naar een connotatief selectieprincipe.³¹³ De vernoemingsgewoonte wordt minder strikt gehanteerd, zodat de weg vrij is voor een nieuw type namen, net zoals we dat voor de Middeleeuwen aannemen.

Over de sociale en culturele achtergronden van deze breuk met het oude systeem hoeven we niet zo uitvoerig te zijn als bij de eerste veranderingsfase, want het zal voor iedereen duidelijk zijn dat er de afgelopen decennia met nogal wat conventies en tradities is gebroken. Ook de veranderde opvatting over de betekenis van familiebanden,³¹⁴ de ontkerkelijking, de toenemende invloed van de massamedia, de betere onderwijsmogelijkheden (denk aan de toegenomen talenkennis) en buitenlandse vakanties³¹⁵ zullen hebben bijgedragen aan de andersoortige naamgeving. Juist omdat het loslaten van de vernoemingsgewoonte zo wezenlijk is geweest bij het verklaren van de ingrijpende verandering van de afgelopen tientallen jaren, is het van belang de achtergrond van dit verschijnsel in de moderne naamgeving nader te bekijken. Wat beweegt ouders om met de eeuwenlange traditie van vernoeming te breken? In het onderzoek van Bosshart gaven ouders de volgende argumenten: het vermijden van verwisseling in het gezin/de familie (25%); anderen vinden de traditionele namen ouderwets, achterhaald etc. (23%); de oude namen bevallen niet meer (20%); het vermijden van bijnamen en nadere specificaties zoals 'de jonge' en 'de oude' (15%; een vrouw zei: "Ich bin doch nicht blöd und taufe meine Tochter auf meinen Namen; dann bin ich nur noch die Alte!"³¹⁶); men zoekt afwisseling (8%); elk kind heeft recht op een eigen naam (6%); men wil niet dat het kind lijdt onder een ouderwetse naam (3%); ontevredenheid met de eigen traditionele naam (3%); de naam komt al veel voor in de familie (3%).³¹⁷ Welke argumenten hebben ouders om hun kind juist wel te vernoemen? De door Bosshart ondervraagde ouders noemden de volgende overwegingen: door het vernoemen wordt dankbaarheid getoond of de herinnering levend gehouden (28%); de vernoemingsnamen vallen in de smaak (26%; vaak gaat het om tijdloze namen); gewoon omdat 'we altijd al zo heetten' (10%); omdat het nu eenmaal gewoonte is (10%); omdat de grootouders erop aandringen (geen percentage); de naam van de zaak of boerderij moet op dezelfde voor- en familienaam overgaan (12%); het kind krijgt de naam van een peetoom of -tante (8%; alleen als tweede naam); een voornaam dreigt in een familie(naam) verloren te gaan (6%). Het viel Bosshart op dat degenen die hun kinderen niet vernoemden duidelijke argumenten voor die keuze gaven, terwijl de ouders die de traditie wel in stand hielden hun beslissing schouderophalend verklaarden. Dit verschil is vooral opmerkelijk omdat de vernoemers een minderheid vormden (20%).³¹⁸

Vernieuwing als landelijk verschijnsel

De vernieuwing in de naamgeving lijkt een landelijk verschijnsel te zijn, dat zich op ver uit elkaar liggende plaatsen op soortgelijke wijze manifesteert. Zo constateerde Maas in haar onderzoek naar de voornamen in de Overijsselse gemeente Den Ham dat deze plaats bij de modernisering van de voornamen geen achterblijver was. "Bij vergelijking van de naamgeving in de kleine landelijke gemeente Den Ham met die in een

³¹³Kohlheim 1977b.

³¹⁴Waarmee niet gezegd is dat de betekenis van familie is afgenomen (zie Gerhards & Hackenbroch 1997, p. 419 en Mitterauer 1993, p. 425). "Mit einem Rückgang einer verwandtschaftlichen Traditionsweitergabe ist nicht gemeint, daß die Beziehungen in anderen Dimensionen auch unwichtiger geworden sind" (Gerhards & Hackenbroch 1997, p. 420).

³¹⁵Een voorbeeld is te vinden bij Roorda 1994, p. 101; zie ook Heupers in Bernet Kempers 1964, p. 19, Frank 1977, p. 102, Seibicke 1982, p. 114 en Kohlheim & Kohlheim 1998, p. 12.

³¹⁶Bosshart 1973, p. 22.

³¹⁷Bosshart 1973, p. 26-27.

³¹⁸Bosshart 1973, p. 28-29.

middelgrote industrie- en universiteitsstad als Leiden bleken de verschillen in modegevoeligheid verrassend klein te zijn.”³¹⁹ Gildemacher komt vanuit zijn onderzoek naar de namen van de leerlingen van een christelijke school in Heerenveen (geboortejaren 1969-1975) tot een andere slotsom. Naar aanleiding van een vergelijking met het onderzoek van Roos-Rusius in Baarn (geboortejaren 1967-1973) stelt hij: “As men der fan út giet dat de fernijing him it earst yn Hollân opponearret, dan kin steld wurde dat Fryslân sawol wat jonges- as famkesnammen oangiet sa’n fyftjin oant tweintich jier achter de ûntwikkelingen yn de rânestêd oan komt.”³²⁰ Het is echter maar de vraag of het juist is aan te nemen dat de Randstad bij de vernieuwing voorop loopt (zie ook hoofdstuk 7, de paragraaf *Regionale verschillen bij de naamkeuze*). Bovendien, en daar gaat het hier om, zijn het eerder de overeenkomsten die de aandacht verdienen dan de verschillen. Het is dan ook niet terecht dat Gildemacher zich verbaast over het feit dat de frequente namen in zijn onderzoek weinig overeenkomsten vertonen met die in Baarn.³²¹ Het is juist zo opmerkelijk dat een aantal voornamen op beide scholen tot de toppers behoren. Andere vergelijkingen maken duidelijk dat er heel wat namen te vinden zijn die in verschillende plaatsen tot de favorieten behoren. Voorbeelden zijn *Bianca, Chantal, Esther, Ingrid, Linda, Marieke, Monique, Nicole, Petra, Sandra, Saskia, Simone* en *Wendy* bij de meisjes en *Dennis, Erik, Erwin, Jeroen, Marcel, Marco, Martijn, Michel, Richard* en *Robert* bij de jongens.³²² Dat roept namelijk de vraag op hoe het mogelijk is dat ouders in ver uit elkaar gelegen plaatsen als Almelo, Eindhoven, Alkmaar en Baarn zo vaak op hetzelfde idee komen.

De rol van idolen en de massamedia

Het ligt voor de hand bij de verklaring van de landelijke populariteit van voornamen te denken aan de invloed van de massamedia, en dan in het bijzonder de televisie, en aan de invloed van sporthelden, filmsterren en andere beroemdheden. Uit onderzoek naar motieven bij de naamkeuze weten we echter dat ouders hun kinderen zelden naar beroemdheden vernoemen. In het onderzoek van Roos-Rusius gaf ongeveer 6% van de leerlingen van het Baarnsch Lyceum aan naar een schrijver, een romanpersonage, een persoon uit de film- of televisiewereld of het vorstenhuis en dergelijke te zijn vernoemd.³²³ Gildemacher noemt bij zijn onderzoek naar de namen van kinderen op het Nassau-College in Heerenveen dit motief niet.³²⁴ Dat kunnen we opvatten als een aanwijzing dat vernoeming naar bekende persoonlijkheden daar geen rol speelde bij de naamkeuze. Uit de recent gehouden NIPO-enquête blijkt dat slechts 4,4% van de ouders zich laat inspireren door beroemdheden (zie hoofdstuk 6). Er hebben zich de laatste twintig jaar op dit punt dus geen veranderingen voltrokken. In het buitenland vinden we bevestigingen van het beperkte belang van externe beïnvloeding. Koß constateerde bijvoorbeeld dat in slechts vijf van de 183 opgegeven benoemingsmotieven sprake was van vernoeming “nach Persönlichkeiten des öffentlichen Lebens”.³²⁵ Ook in Denemarken (Kopenhagen) is de rol

³¹⁹Maas 1977, p. 12. Zie ook Stalpaert 1949, p. 49-50, Verstegen 1956, p. 27-28, Verstegen 1978, p. 121 en Seibicke 1991, p. 115-116. Molemans constateert daarentegen dat de naamgeving in Bocholt (België) conservatiever is dan in steden en fabriekswijken; “de verklaring ligt wellicht in het nog vrij landelijk karakter van Bocholt.” (Molemans 1976, p. 17).

³²⁰Gildemacher 1989, p. 14.

³²¹Gildemacher 1989, p. 13-14.

³²²Gebaseerd op Damstra 1986a, Van Dijk 1977, Schmitz 1969, Roos-Rusius 1986, Van Geldorp 1993, Gildemacher 1989, Van Gompel 1976.

³²³Roos-Rusius 1986, p. 49-52 en p. 86. Opmerkelijk is dat van de 843 ondervraagde leerlingen op het Baarnsch Lyceum, de school waar leden van het vorstenhuis onderwijs volgden, er slechts 3 naar een vorstelijk persoon waren vernoemd (Roos-Rusius 1986, p. 13 en p. 49-50; zie ook Vandermaelen 1989, p. 147).

³²⁴Of het moet de categorie ‘Neamd nei immen oars’ zijn, maar die scoort nauwelijks (Gildemacher 1989, p. 16-17).

³²⁵Koß 1972, p. 164 (zie ook p. 170). Dit is het getal voor de roepnaam (of beter: de officiële naam die als roepnaam gebruikt wordt). Bij de ‘Beivornamen’ (de overige officiële namen) is dit 1 op 126 opgegeven benoemingsmotieven (Koß 1972, p. 171).

van idoolnamen zeer bescheiden.³²⁶ Opmerkelijk is de bevinding in het onderzoek van Rast, dat vermeld wordt door Debus. Daarin werd de invloed van een zeer populaire televisieserie ‘Ein Sommer mit Nicole’ op de populariteit van de naam *Nicole* nagegaan. Er blijkt van een eenduidig causaal verband geen sprake; in de drie maanden na het einde van de serie werd de naam zelfs minder gegeven. Daarna steeg de populariteit, maar aan de serie mag hooguit een versterkende invloed worden toegekend.³²⁷ Seibicke gaat zelfs verder door een negatieve invloed van beroemdheden te veronderstellen. Hij constateerde dat na de grote successen van de tennisser Boris Becker de voornaam *Boris* in populariteit daalde.³²⁸ Hetzelfde gebeurde in Amerika met de naam *Hillary*. Tot 1992 vertoonde deze naam een stijgende lijn; hij was al doorgedrongen tot de top-75 toen de Clintons in het Witte Huis kwamen.³²⁹ Op dat moment daalde de naam tot een frequentie van een tiende van het niveau ervoor. We kunnen niet anders dan concluderen dat de invloed van directe vernoeming naar idolen gering is.³³⁰ Verder moeten we bedenken - en dat is een indirecte aanwijzing dat externe invloed beperkt is - dat wanneer ouders hun kind vernoemen naar iemand die ze bewonderen, dat op een selectieve manier doen. Zo zullen er in Nederland heel wat fans van Elvis Presley en Marilyn Monroe zijn, maar zij hebben die voorkeur toch zeer zelden bij de naamkeuze voor hun kind laten meespelen. Omgekeerd zijn er allerlei namen populair geworden waarvoor het moeilijk is een beroemde naamdrager te vinden (*Martijn, Esther, Sander, Jolanda, Jeroen, Anna*). In het algemeen kunnen we stellen dat de massamedia en andere externe beïnvloeding, zoals literatuur en tijdsverschijnselen³³¹, bij het in gebruik komen van ‘nieuwe’ namen zeker een rol spelen, maar als factor bij het verklaren van de populariteit van bepaalde namen niet overschat moet worden.³³² Anders gezegd: het komt zo nu en dan wel eens voor dat ouders zich laten inspireren door de naam van een voetballer of een televisiepersoonlijkheid, maar idolen hebben slechts bij uitzondering invloed op de populariteit van een naam.

De rol van de omgeving

De vraag waar ouders zich dan wel door laten leiden, is niet eenvoudig te beantwoorden. Hoewel navraag bij ouders naar motieven bij de naamkeuze zeker bepaalde inzichten verschaft, vooral bij een meer gedetailleerde vraagstelling,³³³ blijft de vraag naar het uiteindelijke waarom onbeantwoord. De meeste ouders kunnen op de vraag ‘waarom heeft u die naam gegeven?’ nu eenmaal niet veel meer zeggen dan dat ze een bepaalde naam hebben gekozen omdat ze die mooi vinden.³³⁴ Daardoor is het moeilijk te verklaren waarom en hoe bepaalde namen populair worden, en andere niet, en waarom de populariteit van namen aan verandering onderhevig is. Deze vragen zijn door onderzoek naar motieven bij de naamkeuze niet te beantwoorden. Wel kan dergelijk onderzoek soms aanwijzingen opleveren die richting kunnen geven aan veronderstellingen hierover. Zo vond

³²⁶Villarsen Meldgaard 1990, p. 219. De term ‘idoolnaam’ is geïntroduceerd door Kisbye (Seibicke 1996, p. 1210; zie Kisbye 1984).

³²⁷Debus 1974, p. 461-462. Zie ook Debus 1987, p. 65 en Grijp 1994, p. 16. Bovendien wordt bij de naamkeuze voor televisieseries vaak ingespeeld op de naammode van dat moment (Kohlheim & Kohlheim 1998, p. 14).

³²⁸Uitspraak in een krantebericht (WAZ nummer 230, 2 okt. 1993): “‘So kommen wir auf den Boris und den Prominenteneffekt. Der nun, sagt Seibicke, ‘wirkt genau andersherum. Eltern suchen Originalität’. Nach den Wimbledon seien weniger ‘Boris’ getauft worden (...)” Zie ook Seibicke 1991, p. 107.

³²⁹Aldus *de Volkskrant* van vrijdag 3 januari 1997 (gebaseerd op een bericht in de *Herald Tribune* van donderdag 2 januari 1997).

³³⁰Zie ook Seibicke 1991, p. 38-45, Link 1966, p. 84-88 en p. 92 en Berger 1967, p. 328.

³³¹Bijvoorbeeld *Joeri* naar Joeri Gagarin (Roos-Rusius 1986, p. 55).

³³²Zie ook Kohlheim & Kohlheim 1998, p. 13 en Grijp 1994, p. 13-14. Zo kan de ambtenaar van de burgerlijke stand van Tottenham (Engeland) in 1938 wel tot de uitspraak komen dat minstens 20% van de ouders hun kind een ‘filmaam’ geeft (Withycombe 1993, p. XLVI), daarmee is niet bewezen dat al deze ouders zich hebben laten inspireren door een filmpersonage of een filmster.

³³³Zie Debus e.a. 1973.

³³⁴Zie ook Tummers 1970, p. 114.

Koß dat 24 van de 183 roepnamen (13,1%) teruggingen op vernoeming naar andere kinderen. Dit waren meestal kleine kinderen uit de buurt of de kennissenkring, waarvan soms vermeld werd dat ze schattig of mooi zijn.³³⁵ Natuurlijk is bekend dat onze ideeën over een voornaam beïnvloed worden door personen die we met die naam kennen, maar dat die invloed zo direct doorwerkt in de naamkeuze is een opmerkelijke gegeven.³³⁶ Het verraadt namelijk iets over de mechanismen die werkzaam zijn bij de verspreiding van een (nieuwe) naam. Blijkbaar gelden de namen die in de directe omgeving gehoord worden vaak als inspiratiebron. Illustratief hiervoor is de bevinding van Bosshart: “Gut 85% aller Befragten haben (...) die Namen, die sie ihren Kindern geben, zum ersten Mal in ihrer Bekanntschaft, Verwandtschaft oder in ihrer nächsten Umgebung gehört.”³³⁷ Samen met de constatering dat externe invloed vooral bij het in gebruik komen van ‘nieuwe’ namen een rol speelt maar nauwelijks bij het verklaren van de populariteit van namen, brengt deze veronderstelling ons bij het hierboven beschreven onderzoek in Regensburg en de hypothese over de massale verspreiding van de heiligennamen. Externe invloed is voor het in gebruik komen van de namen weliswaar aan te nemen, maar hun populariteit danken zij aan ‘mond-tot-mond-reclame’. De inspiratiebron is niet de heilige of de beroemdheid, maar de sociale groep waartoe men behoort of die waaraan men zich graag spiegelt.

Het sociaal prestige van voornamen

Voor het overnemen van gedrag uit de groep waartoe men zich rekent, is de verklaring van Koß voor het hoge percentage vernoeming naar andere kinderen illustratief: “Die Häufigkeit dieser Motivation könnte mit im Sozialprestige begründet sein, indem man in der Namenwahl hinter anderen nicht zurückstehen möchte.”³³⁸ In verband met het imiteren van de groep die men een hogere status toekent, is een uitspraak van Debus te noemen. Hij spreekt het vermoeden uit dat het statusdenken in onze moderne samenleving ook op de naamgeving van invloed is.³³⁹ Bij de naamkeuze zal men liever zijn inspiratie zoeken bij een maatschappelijk hogere sociale groep dan bij een lagere. Zo noemt Shin een onderzoek van de DIVO-Pressedienst uit 1961 (twee representatieve enquêtes in West-Duitsland gehouden in 1959 en 1960). Een van de resultaten van dit onderzoek was dat modenamen zich, met uitzondering van de naam *Petra*, van ‘boven’ naar ‘onderen’ uitbreidden.³⁴⁰ Uit een analyse van de voornamen van de 71.422 kinderen die tussen 1973 en 1985 in de staat New York zijn geboren concluderen Lieberson en Bell dat er sprake lijkt te zijn van een “class-based diffusion model for names”: “households with less educated mothers tend to favor names for their daughters and sons *after* those names have been used in households with more highly educated mothers.”³⁴¹ (Alleen het opleidingsniveau van de moeder was bekend.) Een onderzoek naar de naamgeving in Gerolstein (Rheinland-Pfalz, Duitsland) tussen 1890 en 1994 liet wat betreft vernieuwing het volgende verloop zien: “die neuen Namen (werden) von den Hochqualifizierten zuerst eingeführt. (...) Personen mit

³³⁵Koß 1972, p. 164, p. 166 en p. 169-170; zie ook Grijp 1994, p. 14 en p. 16. In de NIPO-enquête scoort het motief ‘vernoemd naar kind in de buurt’ 1,6% (zie hoofdstuk 6).

³³⁶Seibicke veronderstelt, mede op grond van deze bevinding van Koß, dat dit soort vernoeming waarschijnlijk de meest voorkomende is binnen de groep ‘namen naar voorbeelden’ (ook wel idoolnamen; Seibicke 1991, p. 38), Seibicke 1991, p. 44-45.

³³⁷Bosshart 1973, p. 105.

³³⁸Koß 1972, p. 169-170; zie voor een Nederlands voorbeeld Grijp 1994, p. 14. Koß vult de verklaring aan met een psychologisch motief, namelijk de wens dat het kind zo zal worden als het kind waarnaar het vernoemd is.

³³⁹Debus e.a. 1973, p. 380-381.

³⁴⁰Shin 1980, p. 13.

³⁴¹Lieberson & Bell 1992, p. 543-544. Ze wijzen erop dat het bewijs beperkt is omdat de periode erg kort is (1973-1985).

qualifizierten Berufen ziehen dann im zweiten Schritt nach (...). Die Unqualifizierten adaptieren ebenfalls die neuen Namen, hängen aber dem Prozeß der Entwicklung hinterher."³⁴² Toch is de invloed van 'hoog' op 'laag' te nuanceren. Uit een onderzoek in München kon men concluderen "daß Innovationen auf der Palette der gebräuchlichsten Vornamen derzeit (1974, DG) überwiegend von der Schicht der 'Selbständigen' ausgehen."³⁴³ Volgens Seibicke is het vrij zeker dat tegenwoordig "die Modeströmungen nicht von den obersten Gesellschaftsschichten initiiert werden, sondern eher von mittleren Schichten ausgehen und getragen werden."³⁴⁴ Verdere nuancering geeft Leys vanuit onderzoek naar de moderne naamgeving in Leuven en omgeving. Daaruit bleek dat de aard van de vernieuwing in de naamgeving verschillend is voor de diverse sociaal-economische klassen. De lagere klassen kiezen meer totaal nieuwe, zeldzame en vaak exotisch aandoende namen en laten zich vaker inspireren door de televisie. "De middengroep (...) lijkt het sterkst beïnvloed te worden door de nieuwe namen die de naamgevende ouders hebben gehoord in de onmiddellijke omgeving." De hogere klassen vernieuwen door klank- of spellingvariatie en hebben een grotere voorkeur voor korte Vlaams-aandoende namen; voor hen hebben de traditionele namen een grotere symboolwaarde.³⁴⁵ Vanuit Engeland wordt gemeld dat "in an area where manual labour was the most common form of work, a somewhat more elaborate form of naming was apparent and the names seemed to have been influenced to some extent by American naming practices, whereas in those areas of London where the predominantly professional workers live, the standard, traditional and simple names predominated."³⁴⁶ Berger constateerde in Frutigen (Zwitserland) dat arbeiders en "Gebildeten" onafhankelijk van elkaar "aus dem Angebot an Namen im neuen Zeitgeschmack" kiezen (het betreft de periode 1960-1964). Hij citeert Hesterkamp die vraagtekens zet bij de geldigheid van het mechanisme van het "Absinken sprachlichen Gutes" voor onze tijd (hij schrijft in 1965) en die stelt "Das Selbstbewusstsein der Arbeiterschaft findet auch in der Namenwahl einen deutlichen Niederslag".³⁴⁷

Sociale klasse en naamgeving: Nederland

In Nederland is de wisselwerking tussen sociale klasse en naamgeving onderzocht door Damstra.³⁴⁸ Zij constateerde voor Alkmaar dat de daling van het percentage traditionele namen tussen 1965 en 1981 in de lagere sociaal-economische groep sterker is dan in de middelste en hogere groep.³⁴⁹ Verder blijkt er een samenhang te zijn tussen sociale klasse en het aandeel niet-Nederlandse namen: hoe 'hogere' de groep, des te lager het percentage ontlenen.³⁵⁰ Jammer is echter dat Damstra deze berekening niet heeft gemaakt op basis van alleen de eerste voornaam, want er is een verband tussen enerzijds het aantal namen per kind en het aandeel traditionele namen³⁵¹ en anderzijds sociale klasse. In de lagere groep krijgen kinderen namelijk vaker één naam en hebben zij minder vaak traditionele namen. Aangezien de traditionele namen vaker op de

³⁴²Gerhards & Hackenbroch 1997, p. 425. Ook constateren zij dat van "Entschichtung", dat wil zeggen het vervagen van verschillen tussen sociale klassen, geen sprake is. "Die Unterschiede zwischen den Schichten lösen sich nicht auf, die Namenvergabe verläuft weiterhin schichthomogen" (Gerhards & Hackenbroch 1997, p. 434); vastgesteld aan de hand van het aandeel namen dat door minstens twee van de drie onderscheiden groepen gemeenschappelijk wordt gegeven (Gerhards & Hackenbroch 1997, p. 422-424).

³⁴³Geciteerd uit Seibicke 1991, p. 115; oorspronkelijke bron: Münchener Statistik 1976, H. 3, p. 78.

³⁴⁴Seibicke 1996, p. 1212.

³⁴⁵Leys 1976, p. 153-154; zie ook Molemans 1976, p. 16-17, Van Langendonck 1978b, p. 264 en Taeldeman & Van Overwaele 1993.

³⁴⁶Harré 1976, p. 50 (gebaseerd op een stuk in de *Sunday Times* van 11 januari 1976).

³⁴⁷Berger 1967, p. 314; zie ook Seibicke 1991, p. 115.

³⁴⁸Damstra 1986a.

³⁴⁹Damstra 1986a, p. 34-38. In 1965 was er nauwelijks verschil tussen de drie groepen in het aandeel traditionele namen.

³⁵⁰Gebaseerd op de gegevens uit 1981; in 1965 is het verschil niet significant (Damstra 1986a, p. 42).

³⁵¹Damstra 1986a, p. 37.

tweede of derde positie staan,³⁵² zullen de verschillen tussen de groepen minder groot zijn wanneer de analyse op alleen de eerste naam gebaseerd is.

Op basis van het hierboven beschreven onderzoek over de relatie tussen sociale klasse en naamgevingsgedrag is in de enquête onder ambtenaren van de burgerlijke stand de volgende vraag geformuleerd:³⁵³ *Heeft u de indruk dat er een verband is tussen de voorkeur voor bepaalde namen en de sociale klasse van de ouders? Zo ja, is het zo dat:*

-in lagere sociale klassen vaker Engelse namen worden gegeven? ja / nee³⁵⁴

-in lagere sociale klassen vaker exotische namen worden gegeven? ja / nee³⁵⁵

-in hogere sociale klassen vaker Nederlandse namen worden gegeven? ja / nee

-in hogere sociale klassen meer aandacht voor de spelling van de namen bestaat? ja / nee

Van de vijftien ambtenaren die deze vraag invulden, antwoordden er achtereenvolgens 11, 10, 9 en 13 met ja. We kunnen dit zien als een bescheiden bevestiging van deze veronderstellingen.

De naoorlogse veranderingsfase: conclusie

Een belangrijk kenmerk van de moderne voornaamgeving is het hoge aandeel ontleende namen, een vernieuwing die mogelijk werd door het loslaten van de vernoemingsgewoonte. Voor het verklaren van de landelijke populariteit van veel moderne namen blijkt de directe invloed van de massamedia geen houdbare stelling, aangezien uit motievenonderzoek is gebleken dat vernoeming naar idolen weinig voorkomt. Wel zijn er aanwijzingen dat de omgeving een rol speelt en dat prestigedenken daarbij van invloed is. Er is sprake van verschillen tussen sociale klassen als het gaat om de manier waarop de veranderingen in de naamgeving van de laatste decennia gestalte krijgen. De aanname dat er invloed van hogere sociale klassen op lagere sociale klassen plaatsvindt, moet genuanceerd worden met de stelling dat de verschillende groepen deels hun eigen voorkeuren hebben. Dat neemt niet weg dat er enkele parallellen aan te geven zijn. De eerste is dat directe vernoeming naar heiligen/beroemdheden een ondergeschikte rol speelt bij de verklaring van de populariteit van namen. De tweede parallel is dat er bij de verspreiding van (nieuwe) namen dezelfde sociologische mechanismen werkzaam zijn, zoals het feit dat men liever namen overneemt van een hogere dan van een lagere sociale groep en dat bij de verspreiding van namen interne beïnvloeding een grotere rol speelt dan externe.

Conclusies

De naamgeving aan kinderen heeft twee grondige herzieningsfasen doorgemaakt. In de Middeleeuwen raakte het Germaanse naamgevingssysteem op de achtergrond door het populair worden van heiligennamen; de afgelopen decennia moest de traditionele naamgeving plaats maken voor namen die hier enkele tientallen jaren terug niet of nauwelijks voorkwamen. In beide fasen valt op dat de herkomst van de namen verandert. In de Middeleeuwen zijn het vooral de namen van Griekse, Latijnse en Hebreeuwse oorsprong die het beeld veranderden, in onze tijd zijn het de ontleeningen uit de ons omringende en beïnvloedende landen, zoals Amerika, Engeland, Frankrijk, Italië en de Scandinavische landen, die opvallen. Hoewel dit aspect van de verandering het meest in het oog springt, is het voor de vergelijking van beide veranderingsfasen vooral van belang als bewijs van externe beïnvloeding. Interessanter zijn de overeenkomende verklaringsmogelijkheden tussen beide veranderingsfasen in de naamgeving. Daarin speelt het loslaten van de streng gehanteerde gewoonte van vernoeming naar familieleden een centrale rol. De veranderde naamgevingsgewoonte is te zien

³⁵²Damstra 1986a, p. 31 en p. 36. Om dezelfde reden moet haar analyse van het verband tussen de aard van het suffix en de factor 'sociaal-economische groep' voorzichtig worden geïnterpreteerd (Damstra 1986a, p. 55-58).

³⁵³Helaas ontbreekt hierin de vraag naar het verband tussen sociale klasse en traditionele namen.

³⁵⁴Engelse namen gelden in Denemarken als een indicatie voor sociale klasse, zij plaatsen de naamdragers "with relative certainty in the working-class" (Kisbye 1990, p. 117; zie ook Kisbye 1981, p. 606-607).

³⁵⁵Hierbij was de volgende opmerking geplaatst: "N.B. het gaat hier uitsluitend om Nederlandse ouders; allochtonen kunt u buiten beschouwing laten."

als een uiting van een mentaliteitsverandering waardoor vernoeming minder strikt gehanteerd werd. Bij het verklaren van de populariteit van de 'nieuwe' namen blijkt de verhouding tussen interne en externe verspreidingsmechanismen door te slaan in het voordeel van het eerste. Men laat zich bij de naamkeuze namelijk vooral inspireren door de directe omgeving en is daarbij gevoelig voor statusdenken. De invloed van externe factoren, de Kerk en de heiligenverering in de Middeleeuwen en de massamedia en beroemdheden in deze tijd, mag niet overschat worden; de directe invloed ervan is beperkt.

De overeenkomsten tussen beide veranderingsfasen kunnen de onbegrepen relatie tussen heiligenverering en de veranderende naamgeving verhelderen. Kennis over de manier waarop de naoorlogse naamgeving is veranderd, en nog steeds verandert, en vooral over de manier waarop de media de naamkeuze beïnvloeden en hoe deze beïnvloeding zich verhoudt tot de wijze waarop de directe leefwereld van de naamgever erin doorwerkt, kan het inzicht in deze ingewikkelde en 'ontoegankelijke' relatie vergroten. Want hoewel er een wereld van verschil ligt tussen de middeleeuwse samenleving en de onze, zijn er mechanismen werkzaam die een vergelijking rechtvaardigen.

Bijlage 1. De verhouding Germaans - vreemd

Overzicht van de verhouding tussen Germaanse en vreemde namen in enkele Hollandse plaatsen.³⁵⁶

Plaats	Jaartal	Verhouding Germaans tot vreemd	
		mannen	vrouwen
Alkmaar	1108	7	: 1
Alkmaar	1116	77	: 0
Egmond	1162	15	: 1
Dordrecht	1284-	11,5	: 1
Noord-Holland	1311	11	: 1
Dordrecht	1390-1424	11	: 7
Leiden	1390-1434	11	: 10,4
Hoorn	1390-1450	1,2	: 1
Amsterdam	1427-77	14	: 9
Hoorn	1450-1500	27	: 26
Gouda	1456-66	5	: 4
's-Gravensande	1501	1	: 1,5
Delft	1506-20	1	: 2,4
Charlois	1582-3	1	: 2,7
Zeist	1599	1	: 2
Omg. Amsterdam	1673	1	: 2,8
Vlaardingen	1677	1	: 3
IJsselmonde	1681	1	: 2,6
N. Schermer	1690-1727	1	: 2,8

³⁵⁶Van der Schaar 1953, p. 106. Vergelijk Hartig 1967, p. 34.

Hoofdstuk 4. Vernoeming naar familieleden

Tot voor enkele decennia gold in de meeste families de regel dat er vernoemd werd naar familieleden. Veelal kwamen eerst de grootouders aan de beurt en vervolgens de tantes en ooms. Door deze gewoonte was er eeuwenlang nauwelijks vernieuwing van de namenvoorraad mogelijk. De verandering bleef grotendeels beperkt tot variatie binnen de grondvorm. Vernoeming is daarmee de meest bepalende factor voor de ontwikkeling van de naamgeving gedurende de eeuwen voor de Tweede Wereldoorlog. In dit hoofdstuk wordt eerst een beschrijving gegeven van wat bekend is over deze naamgevingsgewoonte. Vervolgens wordt een onderzoek in de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden in de periode 1820-1940 beschreven, waarbij op grond van de namen van ruim 9.000 kinderen de vernoemingsstrategie is vastgesteld. Naast vernoeming naar grootouders, tantes, ooms en ouders wordt onder meer gekeken naar vernoeming naar overleden kinderen, de invloed van het overlijden van ouders op de naamgeving, gelijknamigheid binnen het gezin en sociale verschillen.

Vernoeming algemeen

In de gewoonte van vernoeming naar familieleden schuilt oorspronkelijk de voorstelling van het herleven van een vroegere generatie.³⁵⁷ Men neemt aan dat onze verre voorouders geloofden dat met de naam ook iets van de vernoemde werd doorgegeven, omdat aan namen een magische kracht werd toegekend.³⁵⁸ Vanuit dit denkbeeld ligt het voor de hand dat alleen overleden familieleden werden vernoemd.³⁵⁹ In de loop van de tijd raakte het idee dat voorouders via de naam voortleven op de achtergrond en werd vernoeming een traditie. Naast de reïncarnatie-gedachte is de vernoemingsgewoonte een manier om uit te drukken dat het kind wordt opgenomen in de familie. “Daar waar de familie de sterkst bindende factor in de gemeenschap is, worden kinderen gewoonlijk vernoemd naar een van de oudere familieleden, een van de ouders, een van de grootouders, tantes en ooms, eventueel naar meerderen gelijk.”³⁶⁰

Een oude manier van vernoemen is het combineren van naamdelen, dat we vinden in de Germaanse naamgeving. Het kind krijgt dan een naam die is samengesteld uit naamstammen van ouders of andere familieleden. Vader *Hildebrant* en moeder *Gertrud* noemden hun zoon bijvoorbeeld *Gerbrant* en hun dochter *Hiltrud*.³⁶¹ Hoewel de Germaanse naamgevingscultuur is verdwenen, heeft de vernoemingsgewoonte zich door de eeuwen heen gehandhaafd. Volgens Leys is de vernoeming uit de Germaanse tijd niet op één lijn te stellen met de vernoeming uit de afgelopen eeuwen.³⁶² In de loop der Middeleeuwen onderging de naamgeving ingrijpende verandering door het massaal in gebruik komen van heiligennamen, een verandering die mogelijk werd door het loslaten van de vernoemingsgewoonte.

Over vernoeming in de (latere) Middeleeuwen schreef Thierry de Bye Dóllemans.³⁶³ Zijn uitspraken berusten op “een vrij grondige bestudering van de oude geslachten in Haarlem en het omringende Zuid Kennemerland”, maar gelden waarschijnlijk ook voor het gebied ten zuiden ervan, het huidige Zuid-Holland.³⁶⁴ Uit de naamgeving blijkt dat er om en om naar vaderlijke en moederlijke lijn wordt vernoemd; de eerstgeboren zoon kreeg de naam van de vader van de vader, mits die overleden was; als hij nog leefde, kreeg

³⁵⁷Van der Schaar 1953, p. 15 en Bach 1952, § 500.

³⁵⁸Bach 1952, § 499. Zie ook Katz 1966, p. 10

³⁵⁹Zie Bach 1952, § 468 en Thierry de Bye Dóllemans 1974, p. 291.

³⁶⁰Bernet Kempers 1965, p. 48.

³⁶¹Het (fictieve) voorbeeld is van Schröder; zie Ebeling 1993, p. 20. Zie ook Gysseling 1965, p. 65.

³⁶²Leys 1959, p. 12-13.

³⁶³Thierry de Bye Dóllemans 1974, p. 290-293. Zie ook Hartig 1967, p. 115 e.v. en Gewin 1961.

³⁶⁴Thierry de Bye Dóllemans 1974, p. 290.

het kind de naam van een van de overgrootvaders. Bij de overige zoons komen vooral ooms van het kind in aanmerking, waarbij enige voorkeur bestaat voor ooms die priester of monnik zijn; zij konden immers niet voor een eigen nageslacht zorgdragen (een dergelijke voorrang is ook uit moderne tijd bekend³⁶⁵ en dus wellicht een min of meer algemene regel). Voor meisjes werd hetzelfde systeem gevolgd. In de loop van de tijd verdwijnt de beperking dat alleen overleden grootouders vernoemd mogen worden.³⁶⁶ Toch meldt Le Francq van Berkeij nog in 1776 dat “bij veelen, een oud, overgeloovig denkbeeld, dat iemand weldra sterft, wanneer hij, gelijk men zegt, vernoemd is.”³⁶⁷ In het land van Kessel (Limburg) geldt tot 1850 als algemene vernoemingsregel dat er alleen vernoemd wordt naar overleden familieleden.³⁶⁸ Vernoeming werd in de loop van de eeuwen een traditie die zo vanzelfsprekend was dat de namen van de kinderen bij het huwelijk als het ware al vaststonden. Het afwijken van de gewoonte kon oorzaak of gevolg zijn van een familievete, maar ook wel verband houden met een erfenis; beide gegevens zijn alleen op anekdotisch niveau gestaafd.³⁶⁹ Ook het vernoemen van predikanten bij hun eerste doopbediening kon oorzaak zijn voor het incidenteel loslaten van de vernoemingsgewoonte. Hiervan zijn voorbeelden bekend uit Walcheren, Schouwen-Duiveland en Sint Philipsland.³⁷⁰ Het kan daarbij zelfs gaan om de gehele naam van de dominee; een bekend voorbeeld is Jacob Binneweg Gabrielse (*Jacob Binneweg* is de voornaam, *Gabrielse* de familienaam), naar dominee Jacob Binneweg.³⁷¹ Vermeldenswaardig is de situatie waarin er niet vernoemd kán worden naar familieleden, namelijk wanneer een kind te vondeling wordt gelegd (met uitzondering van de gevallen waarin de naamwens schriftelijk bij het kind was gevoegd³⁷²). Uit onderzoek in Leuven, Brussel en Maastricht blijkt dat kinderen in dat geval vaak naar de heilige van de dag vernoemd werden;³⁷³ “wie omtrent Driekoningen werd ingeschreven, heette *Jaspar*, *Jasparina*, *Balthasar* of *Melchior*. Op Lichtmis of met Halfvoogst heette een meisjes *Maria*. *Silvester* werd zo gedoopt op 31 December, enz.”³⁷⁴ (een strategie die vanzelfsprekend alleen

³⁶⁵Van Gompel 1976, p. 57.

³⁶⁶Thierry de Bye Dóllemans 1974, p. 291; zie ook Sinninghe in Bakker 1964, p. 17. Wellicht gebeurde dit onder invloed van het christendom (Mitterauer 1993, p. 230).

³⁶⁷Sierksma 1946, p. 9.

³⁶⁸Van Enckevort 1994, p. 75-76 (ook in Van Enckevort 1993, p. 65).

³⁶⁹Zie Sierksma 1946, p. 9, p. 11 en p. 20; zie ook Harthoorn 1993, p. 5. In veel culturen is naamgeving en erfenis met elkaar verbonden (Mitterauer 1993, p. 58 en p. 422).

³⁷⁰De Jong 1987; Uil 1992, zie ook Polderman 1948, p. 63, Roose in Bernet Kempers 1964, p. 20 en Faase 1989, p. 223.

³⁷¹De Jong 1987, p. 180; zie ook Faase 1989, p. 223; overigens in een tijd (in ieder geval na 1834, het jaar waarin Jacob Binneweg predikant werd (zie Faase 1989, p. 223)) dat het geven van familienamen als voornaam wettelijk verboden is (zie hoofdstuk 2, de paragraaf *Voornamen wettelijk ingeperkt*), dus bij de burgerlijke stand staat het kind wellicht anders ingeschreven).

³⁷²Daan 1954, p. 171-174, De Man 1956, p. 6, p. 32 en p. 46, Crott 1987, p. 36 en Veldhuijzen 1985, p. 44, p. 46, p. 48, p. 50, p. 51, p. 54 en p. 55. Als familienaam fungeerde vaak de vindplaats, maar ook andersoortige naamgeving kwam voor. Uit het overzicht in De Man 1956 blijkt een grote creativiteit bij de verzinnen van familienamen (ook in Daan 1954, Gulikers & Smeets 1987 en Veldhuijzen 1985 zijn bijzondere familienamen aan te treffen). Dat die niet overal aanwezig was, lezen we in Veldhuijzen 1985: “In sommige delen van het Napoleontische rijk was de gewoonte ontstaan vondelingen bijna gelijklopende namen te geven. Dit leidde tot problemen bij de oproeping voor militaire dienst” (Veldhuijzen 1985, p. 38).

³⁷³De Man 1956, p. 58-59.

³⁷⁴De Man 1956, p. 58 en Gulikers & Smeets 1987, p. 25. Soms had dit weer invloed op de familienaam, zoals bij *Caspar Aanbidder*, *Johannes Evan* (van ‘evangelist’) en *Hubertus Jager* (St. Hubertus is schutspatroon van de jagers (Van der Schaar 1994, bij *Hubrecht*)) (Gulikers & Smeets 1987, p. 25-26). Een verwant voorbeeld is *Maria Josephine Annastasia Paaschuit* (gevonden op 30 maart 1845), waarin de derde voornaam (Grieks ‘opstanding’) en de familienaam naar Pasen verwijst (hoewel Pasen dat jaar op 23-24 maart viel) (Veldhuijzen 1985, p. 51).

in katholieke streken werd toegepast). Ook kon de voornaam verband houden met de vindplaats, zoals *Gudula*, die gevonden werd bij een wijwatervat in St. Goedelekerk, en *Carel*, gevonden tegenover de kapel van St. Carolus Borromeus.³⁷⁵ In Den Haag zijn enkele voorbeelden aangetroffen van vernoeming van vondelingen naar degenen die het kind vonden, zoals Paulina Louize Boterstraat, op 22 mei 1888 gevonden (in de Boterstraat) door Antonia *Louiza* Brand, de vrouw van *Paul* Karel van der Linde, of iemand die getuige is bij de aangifte, zoals Frederica Buitenhof, vermoedelijk vernoemd naar de getuige *Frederik* de Jonge.³⁷⁶ Winkler meldt dat “de Regenten van het Aalmoesienershuis te Amsterdam, in de laatste jaren der 17de eeu wel eens de aardigheid [hadden] om vondelingen doopen te laten met den naam Joost of Joostje, al naar gelang dat het kind een jongen was of een meiske. Zy deden dit in toespeling op den naam van onzen grooten dichter Joost Van den Vondel.” (wiens familienaam overigens afgeleid is van *vondel*, een klein, smal bruggetje).³⁷⁷ Het vernoemen in een recenter verleden is beschreven door Sierksma,³⁷⁸ zijn gegevens betreffen in eerste instantie de eerste helft van de twintigste eeuw, maar gelden vermoedelijk ook voor de eeuwen ervoor.³⁷⁹ Uit zijn onderzoek blijkt dat de eerste zoon meestal de voornaam van de vader krijgt en dat de eerste dochter wordt genoemd naar de moeder van de vader of van de moeder; dat laatste verschilt per streek en per plaats. Bij het tweede kind is over het algemeen ‘de andere kant’ aan de beurt: is vaderskant vernoemd, dan wordt, afhankelijk van het geslacht van het kind, de naam van de vader of moeder van de moeder gegeven en andersom. Het derde en vierde kind krijgt gewoonlijk de naam van de grootouders die nog niet vernoemd zijn; zonodig wordt het geslacht van de naam veranderd (*Cornelis* > *Cornelia*, *Jannetje* > *Jan*).³⁸⁰ Bij de volgende kinderen krijgen de tantes en ooms van het kind de eer; daarbij geldt in het algemeen de regel dat wanneer de ouders van de vader voorgaan, ook de broers en zussen van de vader het eerst aan de beurt komen. Van der Schaar ziet dit patroon in zijn enquête bevestigd; wel constateert hij dat wanneer het tweede kind de eerste jongen is, de vader van de moeder vaak de voorkeur geniet; ook als het tweede kind het eerste meisje is, gaat moederskant vaak voor. Verder meldt hij dat het ook wel voorkomt dat wanneer de grootouders van het kind vernoemd zijn, de namen van de ouders of overgrootouders gegeven worden.³⁸¹ Blok merkt naar aanleiding van een andere enquête op dat de keuze van de naam bij de eerste dochter, ofwel naar de moeder van de vader ofwel naar de moeder van de moeder, niet zo duidelijk streekgebonden is als Sierksma voorstelde, want in sommige streken zijn beide methoden in gebruik.³⁸² Algemeen is de traditie dat overleden familieleden voorrang krijgen bij vernoeming, anders gezegd ‘dood gaat voor levend’.³⁸³ Wanneer in het gezin een kind overleed, werd de naam vaak aan het volgende kind of de volgende zoon/dochter gegeven.³⁸⁴ In veel gevallen zal er dan geen sprake zijn van vernoeming naar het overleden kind, maar van herstel van het vernoemingspatroon. Polderman merkt naar aanleiding van de gewoonte de naam van een overleden kind door

³⁷⁵De Man 1956, p. 59.

³⁷⁶Veldhuijzen 1985, p. 44; nog enkele voorbeelden op p. 47 en p. 49 (?) en een voorbeeld in Crott 1987, p. 34-35.

³⁷⁷Winkler 1885, p. 436; zie ook Veldhuijzen 1985, p. 45.

³⁷⁸Sierksma 1946, p. 12-23.

³⁷⁹Vergelijk Ebeling 1993, p. 40.

³⁸⁰Aanwijzingen dat een naam onveranderd op het andere geslacht wordt overgedragen zijn er alleen uit katholieke hoek (Smit 1949, p. 153-154 en Simon 1989, p. 194-195; de laatste meldt dat het erg weinig voorkomt).

³⁸¹Van der Schaar 1953, p. 18-19. Volgens Bernet Kempers is het ongebruikelijk dat de zoon de voornaam van de vader krijgt (Bernet Kempers 1965, p. 49; zie ook Bernet Kempers 1963, p. 294, Alford 1988, p. 44-45 en Mitterauer 1993, p. 390-391). Wanneer de gewoonte bestaat patroniemen te gebruiken, ligt vernoeming naar de vader ook minder voor de hand (vergelijk Mitterauer 1993, p. 55-56 (de context is de naamgeving bij de Grieken)).

³⁸²Blok 1954, p. 7-8.

³⁸³Zie bijvoorbeeld Sierksma 1946, p. 23; Van der Schaar 1953, p. 19; Blok 1954, p. 7-8.

³⁸⁴Sierksma 1946, p. 23; zie ook Ebeling 1993, p. 41 en Mitterauer 1993, p. 356.

te geven aan een volgend kind op dat bij opeenvolgende kinderen met dezelfde naam geconcludeerd mag worden dat de voorgaande kinderen overleden zijn.³⁸⁵ Het is de vraag of dat altijd terecht is, want de vernoemingsregels werden soms zo strikt nageleefd dat kinderen in één gezin dezelfde naam droegen.³⁸⁶ Volgens Boekenoogen was dit zelfs niet ongewoon: "Dat men aan kinderen uit één gezin dezelfde voornaam geeft, schijnt een onpraktische handelwijze. Het is echter bekend, dat gelijknamige broeders en zusters van oudsher volstrekt niet zeldzaam zijn."³⁸⁷ In het dagelijks leven kon onderscheid gemaakt worden door voor de gelijknamigen een verschillende variant van de naam te gebruiken.³⁸⁸ Drie broers die allen *Jan Kramer* heetten, werden *Jan*, *Johan* (of *Johannes*) en *Jantje* genoemd. Van een andere oplossing getuigt *kleine Klaas* en *grote Klaas*. De voorbeelden zijn uit de Zaanstreek, maar het is aan te nemen dat dergelijke constructies ook in de rest van het land voorkwamen. Uit het feit dat twee kinderen in één gezin dezelfde naam konden dragen, kunnen we afleiden dat vernoeming zeer strikt werd gehanteerd.

Het onderzoek in de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden

Wat er bekend is over vernoeming naar familieleden bij de generaties van vóór de Tweede Wereldoorlog is gebaseerd op de al genoemde enquêtes van Sierksma, van Van der Schaar en van Blok.³⁸⁹ Deze gegevens verschaffen alleen een globaal beeld van de vernoemingsgewoonte in ons land. Tal van subvragen, zoals verschillen tussen dochters en zoons, de invloed van kindersterfte en vernoeming van buitenechtelijk geboren kinderen, blijven onbeantwoord. Voor een uitgebreid onderzoek naar vernoemingsstrategieën is een databestand met gehele familiestructuren nodig, zodat via grootschalige tellingen de wijze van vernoemen onderzocht kan worden. Het onderzoek in de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden is gebaseerd op een dergelijk complex bestand. Het betreft gegevens over de gezinsopbouw van 1.522 gezinnen, waarvan het huwelijk gesloten werd tussen circa 1820 en 1930 (het betreft daarmee kinderen geboren tussen circa 1820 en circa 1940).

Eerst worden het materiaal en de methodologie van ons vernoemingsonderzoek beschreven. In het resultaatendeel worden de volgende vragen beantwoord:

- Welke rol spelen de verschillende familieleden, grootouders, tantes, ooms en ouders, bij vernoeming?
- Zijn er verschillen tussen dochters en zoons en wordt er geslachtsgebonden vernoemd?
- Hoe ziet het vernoemingspatroon binnen het gezin eruit: naar wie wordt de eerste dochter, de eerste zoon etc. genoemd?
- Wijkt de naamgeving aan buitenechtelijk geboren kinderen af van kinderen geboren binnen een huwelijk?
- Welke invloed heeft kindersterfte op de vernoemingsgewoonte? Wordt de naam van een overleden kind consequent doorgegeven aan een volgend kind (van hetzelfde geslacht)? Is er bij vernoeming naar overleden kinderen verschil tussen zuigelingen en kinderen die later overlijden? Zorgt de daling van de kindersterfte en van het aantal kinderen per gezin voor een daling in vernoeming naar overleden kinderen?
- Welke invloed heeft het overlijden van ouders op de naamkeuze: krijgt de eerstgeborene dochter/zoon in het nieuwe huwelijk van een weduwe/weduwnaar de naam van de overleden echtgenoot/echtgenote?

³⁸⁵Polderman 1948, p. 63 (het gaat over Zuid-Beveland); in een tweede huwelijk kwam gelijknamigheid een enkele keer wel voor.

³⁸⁶Van der Schaar 1953, p. 19. Zie ook Sierksma 1946, p. 8, p. 11, p. 24 en p. 26 en Debus 1987, p. 68.

³⁸⁷Boekenoogen 1897, p. 122. Zie ook Draaijer 1917, p. 178 (voetnoot 1), De Man 1946, p. 21 (voetnoot 1), Sierksma 1946, p. 8, p. 11, p. 24 en p. 26; Van der Schaar 1953, p. 19, Wagenvoort in Bakker 1964, p. 16 en Harthoorn 1993, p. 9-10; zie ook Debus 1987, p. 68, Withycombe 1993, p. XXXI, Mitterauer 1993, p. 299-230 en p. 454 (voetnoot 15), Debus 1996a, p. 346 (hij geeft het voorbeeld van drie broers met de naam *Johann Philipp* uit de 18de eeuw die bovendien alle drie rechtsgeleerden waren) en Stellmacher 1996, p. 1728.

³⁸⁸Boekenoogen 1897, p. 122. Ook Withycombe noemt die oplossing; het betreft de middeleeuwse naamgeving in Engeland (Withycombe 1993, p. XXXI-XXXII).

³⁸⁹Sierksma 1946, Van der Schaar 1953, p. 17 e.v. en Blok 1954.

- Wordt er bij de tweede voornaam ook vernoemd of gebruiken ouders meernamigheid voor een vrije naamkeuze?
- Komt gelijknamigheid binnen een gezin voor en komt het bij tweelingen relatief meer voor dan bij 'eenlingen'?
- Zijn er sociale verschillen, in die zin dat boeren en zelfstandigen meer aan vernoeming doen dan arbeiders?
- Neemt vernoeming gedurende de periode 1820-1940 af?

De laatste vraag verdient enige achtergrond. In de periode 1820-1940 hebben zich grote veranderingen voltrokken in Nederland. De lokale gemeenschap verloor een deel van haar politieke, economische en sociale zelfstandigheid en ging op in een groter geheel. Met name in de periode na 1910 vindt een proces van integratie in de nationale gemeenschap plaats. In de lokale gemeenschap verdwijnen vele eeuwenlang gehandhaafde gewoonten. Vóór de grote veranderingen die in de tweede helft van de negentiende eeuw inzetten, was Nederland een tamelijk kleinschalige samenleving, waarin de lokale en regionale componenten vaak zwaarder wogen dan de nationale. Aan die situatie kwam door allerlei factoren een einde. Het contact met de buitenwereld nam toe door de opkomst van de massamedia, in het bijzonder de krant en de radio, en door grotere mobiliteit, niet alleen door de aanleg van spoorwegen, maar op kleine schaal ook door de fiets. Er kwam een nationale overheidsadministratie met voor iedere gemeente dezelfde documenten en kosteloos en verplicht lager onderwijs met een grotendeels uniform vastgesteld curriculum. Het is een tijd van economische integratie met een toenemende productie voor soms ver weg liggende afzetmarkten. In het begin van de negentiende eeuw werd een nationale militaire dienstplicht ingevoerd en voor plattelanders betekende dit vaak een eerste kennismaking met het stadsleven.³⁹⁰ Één van de vragen in dit onderzoek is of deze ontwikkelingen invloed hebben gehad op de naamgevingsgewoonten in de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden, in het bijzonder op de vernoeming.³⁹¹

Het materiaal

Het onderzoek naar vernoeming is gebaseerd op gegevens over de plattelandsbevolking van de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden, in het bijzonder de gezinnen die in de periode 1820-1930 gevormd zijn. Ze zijn verkregen via de Stichting Publicaties Alblasserwaard en Vijfheerenlanden, lokale historische verenigingen, oproepen in plaatselijke kranten en enkele gepubliceerde genealogieën.³⁹² Het bestand bestaat uit 1.522 records die ieder een gezin beschrijven op basis van gegevens uit huwelijks-, geboorte- en overlijdensakten en het bevolkingsregister. In alle gevallen betrof het het eerste huwelijk van de vrouw (de 37 records waarin sprake was van een tweede huwelijk van de vrouw zijn vooraf verwijderd). Voor de mannen was er in 1.358 gevallen sprake van één huwelijk, in 79 gevallen van twee huwelijken, terwijl 2 mannen drie keer getrouwd waren ($1.358 \times 1 + 79 \times 2 + 2 \times 3 = 1.522$). De meeste bruiden en bruidegoms waren geboren in de bestudeerde regio (circa 89% van de vrouwen en circa 93% van de mannen). Uit het bestand met gezinsrecords zijn de relevante gegevens per ouder en kind naar een record in een personenbestand overgebracht: voornaam, familienaam, voornaam en familienaam van de ouders, huwelijksplaats en -datum en of het om eerste, tweede of derde huwelijk ging, geboorteplaats en -datum, beroep en overlijdensdatum. Dit bestand heeft in totaal 18.521 persoonsrecords. Het gaat hierbij om persoonsvermeldingen; een persoon kan er dus meerdere malen in voorkomen, bijvoorbeeld eerst als kind, later als moeder. In totaal staan er 9.602 kinderen in. Ze zijn als volgt onder te verdelen: 4.511 dochters, 4.849 zoons, 215 sekse onbekend (levenloos), 6 dochters (levenloos), 15 zoons (levenloos) en 6 gevallen waarin de gegevens onbruikbaar bleken. Er waren onder de kinderen 139 tweelingen.

³⁹⁰De gegevens zijn grotendeels ontleend aan Knippenberg & De Pater 1990. Zie ook Cloet 1989, p. 108: "De 19de- en vooral de 20ste-eeuwse samenleving ondergingen onder alle opzichten meer en radicalere wijzigingen dan de voorgaande eeuwen."

³⁹¹Ebeling signaleert in Ortssippenbücher van Ost-Friesland dat het vernoemingssysteem in de 19de eeuw "erste Auflösungserscheinungen" vertoont. (Ebeling 1984, p. 309).

³⁹²Zie voor meer informatie over de wijze van verzamelen Gerritzen e.a. 1998a, p. 2-3.

In het bestand was het in sommige gevallen mogelijk om eventuele gezinsrecords van ouders op te sporen (grootouders van de te onderzoeken kinderen). Dat is van belang omdat die records de namen van tantes en ooms van het kind bevatten. Over 133 gezinsrecords (9% van het bestand) is een volledige analyse van vernoeming mogelijk, dat wil zeggen dat bij deze subset ook vernoeming naar tantes en ooms bepaald kan worden. Analyses zijn zowel over deze 133 gezinsrecords als over alle 1.522 gezinsrecords uitgevoerd. De laatste zijn vooral van belang in verband met vernoeming naar grootouders.

Er is een uitsplitsing gemaakt naar het beroep van de vader: arbeider (463 gezinnen), landbouwer (624 gezinnen) of zelfstandige (352 gezinnen; de laatste groep bestaat onder meer uit schippers en timmer- en kooplieden). Het jaar van het eerste huwelijk van de vader is gebruikt om periodes te onderscheiden: vóór 1850 (307 gezinnen), tussen 1850 en 1900 (755 gezinnen) of ná 1900 (377 gezinnen). Met deze uitsplitsingen is het mogelijk verschillen tussen sociale klassen te bestuderen en een vergelijking door de tijd te maken.

Methodologie

Bij onderzoek naar vernoeming zijn er enkele methodologische problemen. De voornaam (voornamen) van dezelfde persoon kan (kunnen) in diverse bronnen op verschillende wijze vermeld zijn; ook het aantal namen kan verschillen. Deze variatie heeft consequenties voor de definitie van vernoeming. Een ander probleem is dat meerdere familieleden dezelfde voornaam kunnen hebben als een kind. Dat pleit voor een systeem dat rekening houdt met de kans dat een kind naar een bepaald familielid is genoemd. De oplossingen voor beide problemen worden in de twee volgende paragrafen uitgewerkt.

Naamclustering

Bij het vaststellen van naamovereenkomst mogen we niet al te strikt te werk gaan, omdat namen aan variatie onderhevig zijn. Het beste bewijs hiervoor is wel dat dezelfde persoon met verschillende vormen van zijn of haar naam vermeld kan staan bij bijvoorbeeld de doop, het trouwen en het overlijden. Voorbeelden van naamvariatie bij dezelfde persoon in het materiaal uit de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden zijn *Ary* = *Arie*, *Elisabeth* = *Elizabeth*³⁹³ (spelling); *Beligje* = *Beligie* (spelling/uitgang); *Adrianis* = *Adrianus*, *Dirkje* = *Dirksje* (spelling (?)/uitgang); *Kors* = *Kars*, *Maggeltje* = *Meggeltje* (klank); *Jabikje* = *Jacobje*, *Roel* = *Roelof* (vorm). De naam kan zelfs etymologisch verschillen, zoals bij *Cornelia Arigje* = *Cornelia Aagje* (slechts één voorbeeld in het materiaal) of al dan niet volledig zijn, zoals bij *Neeltje* = *Neeltje Cornelia*, *Gerrit* = *Gerrit Nicolaas*. Ook bij overdracht op een andere persoon kan een naam verandering ondergaan. Dat zien we in de spelling (*Kornelis* wordt *Cornelis*, *Elizabeth* wordt *Elisabeth*), in de klank (*Marigje* wordt *Marrigje*, *Gerrit* wordt *Geerit*), in de uitgang (*Adriaantje* wordt *Adriana*, *Bart* wordt *Bartus*) en in de vorm van de naam, bijvoorbeeld in de keuze voor een verkorte of volledige vorm (*Jan* tegenover *Johannes*, *Neeltje* tegenover *Cornelia*). Verder kan een naam van geslacht veranderen, de grootmoeder heet dan bijvoorbeeld *Gerrigje* en de kleinzoon *Gerrit* of de oom heet *Wouter* en zijn nicht *Woutrina*. Al deze, en volgende, voorbeelden zijn uit het materiaal van de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden.³⁹⁴

Vormvariatie en geslachtsverandering van namen maken het noodzakelijk namen die onderling uitwisselbaar zijn te clusteren. In de praktijk zou dat moeten inhouden dat we uitgaan van de manier waarop men in het verleden met namen omging. Helaas is daarover weinig bekend, zodat we moeten vertrouwen op etymologische kennis (overigens, een deel van die kennis is gebaseerd op het naast elkaar gebruiken van verschillende vormen voor dezelfde persoon). Van de voornamen in het materiaal uit de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden - het gaat om 843 verschillende voornamen, 525 vrouwelijke en 318 mannelijke - is de grondvorm bepaald. Per naam bestaat de mogelijkheid om maximaal twee grondvormen te geven, aangezien sommige namen niet eenduidig zijn te interpreteren (bijvoorbeeld *Geertje* kan bij *Gerard* en *Geertruida* horen). Bij het toekennen van grondvormen is uitgegaan van de wens vernoemingen op te sporen. Zo is bijvoorbeeld voor namen op *-dina* (*Huiberdina*, *Gerardina* en dergelijke) rekening gehouden met de vernoemingsmogelijkheid *-dina* _ *Dina* en andersom; hetzelfde geldt voor namen op *-mina*. Verder zijn sommige grondvormen samengevoegd, zoals *Gijs/Gijsbert*, *Lam/Lambert* en *Wine/Wijnand* (de eerste zijn

³⁹³De vorm met 'z' vinden we in de Statenvertaling, de vorm met 's' in de Vulgaat; de keuze voor de spelling is daarom vermoedelijk religiegebonden.

³⁹⁴Zie voor een bespreking van de voornamen Gerritzen e.a. 1998a.

voor de hand liggende verkortingen van de tweede), *Eliza/Elisabeth* (*Eliza* als grondvorm is mannelijk) en *Roeland/Rudolf* (vanwege *Roel*). Omgekeerd geldt voor namen bij de grondvorm *Christiaan* dat de vrouwelijke en mannelijke vormen mogelijk niet altijd uitwisselbaar zijn; de vrouwelijke vormen, zoals *Christina* en *Stijntje*, hadden wellicht onder een aparte grondvorm *Christina* gerangschikt moeten worden. Vermeldenswaardig in dit verband zijn vormen als *Christinus* (waarschijnlijk direct uit *Christina*) en *Christiana* (vrouwelijke vorm van *Christiaan*; ook *Christianus* komt voor). Aan de andere kant zijn *Dingeman* en *Dingena* wel gescheiden (de namen kennen een verschillende etymologie), terwijl het zeker niet uitgesloten is dat ze als mannelijke en vrouwelijke tegenhanger van elkaar werden gebruikt. Ook problematisch zijn de namen die niet eenduidig zijn te interpreteren. Zo is het terecht te veronderstellen dat een *Lena* vernoemd kan zijn naar een *Leendert*, maar dat heeft als consequentie dat een *Leendert* ook vernoemd kan zijn naar een *Lena*, hetgeen etymologisch gezien onjuist is (*Lena* kan bij *Leendert* horen maar ook bij *Helena* of *Magdalena*, terwijl *Leendert* eenduidig is). Een naam als *Margje* kan zowel bij *Maria* als *Margaretha* horen en deze keuze voor een dubbele grondvorm leidt tot een vernoeming als *Grietje* _ *Margje*, die niet erg waarschijnlijk is. Getalsmatig leggen deze vernoemingen echter geen gewicht in de schaal. Ter vergelijking: van de 215 vernoemingen bij de grondvorm *Margaretha* zijn er slechts 13 waarin een *Mar-* of *Mer-*naam naast een *Griet-* of *Greet-*naam staat. In het algemeen geldt overigens dat etymologische onjuistheden grotendeels weggefilterd worden bij het vaststellen van vernoeming, want als de naamgevers de namen niet als varianten van elkaar beschouwden, zullen ze de variatie bij vernoeming niet toepassen. Wel geldt er een kleine ‘foutmarge’ vanwege een denkbaar geval als het volgende: een *Grietje* is niet vernoemd naar haar grootmoeder *Margje*, maar naar haar tante *Grietje* (zie de hiërarchie in het diagram hieronder). Het clusteren van voornamen op basis van hun grondvorm dient het opsporen van vernoemingen, want niet in alle gevallen zal de naam onveranderd worden doorgegeven. De keuze kent ook beperkingen, want vormen als *Johan* en *Jan* kunnen wel degelijk als verschillende en niet uitwisselbare namen zijn ervaren. Het voordeel van de clustering, het ondervangen van spelling- en vormvariatie bij de overdracht van namen op een volgende generatie, weegt echter op tegen het nadeel, het ten onrechte aannemen van vernoeming bij gevallen als *Grietje* _ *Margje*.³⁹⁵

Hiërarchie van familieleden

Het tweede probleem bij onderzoek naar vernoeming is dat meerdere familieleden dezelfde voornaam kunnen hebben als een kind. In dit onderzoek is ervoor gekozen om in tellingen niet alle mogelijke vernoemingen op te nemen, maar alleen de meest waarschijnlijke. Daartoe is bij de analyse een hiërarchie aangehouden, waarbij een hogergeplaatste voor een lagergeplaatste gaat (zie diagram). Bij gelijke hoogte worden beide vernoemden geteld. Grootouders gaan voor tantes en ooms, ook al omdat de laatsten op hun beurt waarschijnlijk genoemd zijn naar hun ouders, althans in die gevallen waarin het om een ouder-kindrelatie gaat. Wanneer een kind dus zowel een oma als een tante heeft die *Jannigje* heet, dan wordt op grond van het systeem besloten dat ze naar haar oma is vernoemd. Als er geen kandidaten van hetzelfde geslacht zijn, wordt gekeken naar kandidaten binnen het andere geslacht; er wordt dus uitgegaan van geslachtsgebonden vernoeming.³⁹⁶ Wanneer het gaat om vernoeming naar een eerder kind van hetzelfde geslacht, dan wordt die vernoeming apart geteld. In de meeste gevallen is het eerdere kind namelijk overleden en dan is er meestal geen sprake van vernoeming naar het overleden kind, maar van herstel van het vernoemingspatroon (in diverse gevallen bleek het eerdere kind overigens niet te zijn overleden, zodat er sprake was van gelijknamigheid binnen een gezin).

dochter		zoon	
overleden zus	moeder vader	overleden broer	vader moeder
moeder moeder	moeder vader	vader vader	vader moeder

³⁹⁵Zie ook Simon 1989, p. 138-139; hij kiest een iets andere oplossing: wanneer het verband tussen twee namen alleen met hulp van een etymologisch naslagwerk kan worden vastgesteld, worden de namen niet als varianten beschouwd. Nadeel van deze keuze is - en Simon wijst hier zelf op - dat men zichzelf als maatstaf neemt, terwijl de beslissing eigenlijk bij de naamgever moet liggen. Zie ook Kohlheim 1977a, p. 69 e.v. en Kohlheim 1977b, p. 523-524.

³⁹⁶Sierksma suggereert dat geslachtsverandering van de voornaam bij vernoeming ongebruikelijk is (Sierksma 1946, p. 20), behalve wanneer de gezinsopbouw daarom vraagt (Sierksma 1946, p. 22).

	moeder			vader	
	zus moeder	zus vader		broer vader	broer moeder
	vader moeder	vader vader		moeder vader	moeder moeder
		vader			moeder
	broer moeder	broer vader		zus vader	zus moeder
		broer			zus

In de meeste gevallen zal bovengenoemde ordening resulteren in één vernoeming. De verschillende grootouders kunnen natuurlijk een voornaam met dezelfde grondvorm hebben en dan is niet uit te maken wie vernoemd is; in dat geval worden ze beiden opgenomen. Ook voor tantes en ooms kunnen er meerdere kandidaten zijn; hier wordt van elke zijde maximaal één persoon opgenomen. Omdat het mogelijk is dat zowel de moeder als haar moeder of de vader en diens vader dezelfde naam hebben en dit in de voorgestelde telling niet tot uitdrukking komt, zijn deze gevallen apart geteld. Bij vernoeming naar de ouders kan het ook gaan om vernoeming naar overgrootouders. Iets dergelijks geldt voor de tantes en ooms van het kind, want het is mogelijk dat de naamovereenkomst met een tante/oom teruggaat op dezelfde persoon, namelijk wanneer de tante/oom is genoemd naar haar/zijn grootmoeder/-vader en het kind naar haar/zijn overgrootmoeder/-vader. Als een kind meerdere voornamen heeft, kan de vernoeming van de afzonderlijke voornamen onderzocht worden. Extra ingewikkeld wordt het als familieleden ook meerdere voornamen hebben. Het aantal mogelijke typen vernoemingen wordt dan erg groot en bovendien is het de vraag of voor de tweede naam de hiërarchie wel zinvol is. Daarom is ervoor gekozen om alleen de eerste voornaam van familieleden in beschouwing te nemen (de eerste en tweede voornaam van de kinderen zijn wel afzonderlijk onderzocht). Overigens krijgen de kinderen in het materiaal uit de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden meestal maar één voornaam (meisjes 82,6%, jongens 84,5%), waarbij opgemerkt kan worden dat meernamigheid bij de oudere generaties heel weinig voorkomt, ofwel: er is een toename van het aantal namen gedurende de periode 1820-1940 (zie de paragraaf *Sociale verschillen*).

De methode in het kort

De werkwijze kan als volgt worden samengevat. Van vernoeming is sprake indien voornamen dezelfde grondvorm hebben; bij vernoeming naar een eerder kind mag dit kind niet in leven zijn. Per kind kunnen onder de gebruikte hiërarchie maximaal twee personen gevonden worden die vernoemd zijn. Van de vernoeming van de eerste en de tweede voornaam van een kind is een afzonderlijke analyse gemaakt; derde en vierde voornamen zijn niet onderzocht. Er is alleen vergeleken met de eerste voornaam van de potentieel vernoemde. De vernoemingen zijn voor dochters en zoons apart geteld volgens de eerder gegeven hiërarchie.

Resultaten

In deze paragraaf bespreken we de verschillende aspecten van vernoeming: de rol van de diverse familieleden, verschillen tussen dochters en zoons, het vernoemingspatroon binnen het gezin, de naamgeving aan buitenechtelijk geboren kinderen, vernoeming naar overleden kinderen, de invloed van overlijden en hertrouwen van ouders, het patroon van vernoeming voor de tweede voornaam, gelijknamigheid binnen een gezin, sociale verschillen en verandering in de tijd. Er wordt vooral gebruik gemaakt van de subset met tantes en ooms, aangezien voor die selectie de meeste relevante gegevens voorhanden zijn. Bij de totale set, waar alleen de ouders en grootouders van het kind bekend zijn, is een deel van de vernoemingen aan de waarneming onttrokken, omdat de zussen en broers van de ouders (de tantes en ooms van het kind) ontbreken.

Vernoeming naar de diverse familieleden

Uit onderstaande tabel is af te leiden dat vrijwel alle kinderen worden vernoemd naar grootouders, tantes en ooms of ouders. Dit is in overeenstemming met wat er in de literatuur wordt gemeld, namelijk dat de vernoemingsgewoonte streng wordt gehanteerd.³⁹⁷ Naast vernoeming naar grootouders, tantes en ooms of ouders wordt er vernoemd naar overleden kinderen, maar die categorie is bij de uitwerking buiten

³⁹⁷Sierksma 1946, p. 5 en Van der Schaar 1953, p. 17; zie ook Tebbenhoff 1985, p. 583. Simon geeft daarover geen uitsluitel (Simon 1989, p. 149).

beschouwing gelaten. Deze vernoeming geeft namelijk in feite de kindersterfte weer, aangezien het overgrote deel van deze oudere kinderen is overleden. In de uitsplitsing van de vernoeming naar de diverse familieleden komt het totale percentage boven de 100%, omdat deze personen een naam met dezelfde grondvorm kunnen hebben, bijvoorbeeld twee grootvaders die *Arie* en *Adriaan* heten. Vanzelfsprekend is hier wel de hiërarchie van toepassing, dus bij een geval waarin vernoeming van een dochter naar een grootmoeder *Cornelia* geteld is, wordt een tante *Cornelia* of een oom *Cornelis* buiten beschouwing gelaten. Bij de (zeldzame) onbekende vernoemingen gaat het niet om vernieuwing van de namenvoorraad, want deze namen zijn, één uitzondering daargelaten (namelijk *Sijsje*, mogelijk een typefout voor *Sijgje*), namen uit het vaste repertoire.

Tabel 1. Vernoeming van de eerste naam in de subset met tantes en ooms (83,5% van de kinderen heeft één naam)

	Dochters		Zoons	
	abs	%	abs	%
Vernoemd naar ouder kind	68	18,0	81	19,5
Vernoemd naar andere familieleden	293	77,5	322	77,6
Onbekend	17	4,5	12	2,9

Uitwerking

Vernoemd naar:	Dochters		Zoons	
	abs	%	abs	%
moeder moeder	95	30,6	4	1,2
moeder vader	96	31,0	1	0,3
vader vader	11	3,5	116	34,7
vader moeder	11	3,5	104	31,1
moeder	25	7,7	2	0,6
vader	5	1,6	35	10,5
zus moeder	37	11,9	3	0,9
zus vader	32	10,3	3	0,9
broer vader	3	1,0	51	15,3
broer moeder	3	1,0	55	16,5

De meeste kinderen worden naar de grootouders vernoemd: 68,6% van de dochters en 67,3% van de zoons heet naar een grootouder. Een relativerende opmerking is hier op zijn plaats, namelijk dat door de hiërarchie zoals beschreven in de paragraaf *Methodologie van vernoemingsonderzoek* grootouders voorrang hebben boven tantes en ooms. De tweede categorie bestaat uit tantes en ooms: 22,2% van de dochters wordt naar een tante genoemd en 31,8% van de zoons naar een oom; daarmee wordt er significant vaker naar ooms dan naar tantes vernoemd ($p < 0,01$).³⁹⁸ Vernoeming naar de ouders blijkt niet ongewoon te zijn: 7,7% van de dochters krijgt de naam van haar moeder en 10,5% van de zoons heeft dezelfde naam als de vader. Het kan hier echter evengoed gaan om vernoeming naar overgrootouders.

Dochters en zoons

Er blijkt in het onderzoeksgebied geen significant verschil te zijn in de mate van vernoeming tussen meisjes en jongens. Van de dochters wordt 95,5% vernoemd naar familieleden, bij de zoons ligt het op 97,1%. Op grond van de literatuur werd verwacht dat jongens vaker worden vernoemd dan meisjes.³⁹⁹ Seibicke stelt in het algemeen: “Angewandt wird das Prinzip der Nachbenennung hauptsächlich bei männlichen Nachkommen”.⁴⁰⁰ Andersen maakt melding van een onderzoek van Carstensen in Niebüll en Deezbüll in de

³⁹⁸De toevoeging ‘ $p < 0,01$ ’ wil zeggen: er is slechts 1% kans dat we ten onrechte aannemen dat er een verschil is.

³⁹⁹Een uitzondering is de bevinding van Smith voor Hingham, Massachusetts (1641-1889) (Smith 1985, p. 552).

⁴⁰⁰Seibicke 1982, p. 117. Zie ook Mitterauer 1993, p. 413.

Bökingharde (Noord-Duitsland) onder 100 gezinnen in de periode 1750-1850 met minimaal twee zoons en twee dochters. Daaruit blijkt dat 80% van de twee eerste zoons wordt vernoemd naar de grootvaders en 10% naar de overgrootvader; voor de meisjes zijn de getallen respectievelijk 66% en 6%.⁴⁰¹ Verder meldt Berger: "Man erkennt die Wirkung der patriarchalischen Gesellschaftsordnung: der Knabe als Stammhalter hat auch im Namen die Tradition der Familie weiterzutragen ..." (het gaat over de twintigste eeuw).⁴⁰² Ook Debus wijst op het verband tussen de hogere vernoemingspercentages bij jongens en het idee dat zij, meer dan meisjes, worden gezien als de voortzetter van de familie (ook hier gaat het weer over de twintigste eeuw, meer bijzonder nog de naoorlogse naamgeving).⁴⁰³ In de hedendaagse Nederlandse naamgeving worden jongens wat vaker vernoemd dan meisjes (zie hoofdstuk 5, de paragraaf *Verschillen in naamgevingsmotief*). De uitwerking in de tabel laat zien dat vernoeming overwegend geslachtsgebonden is (opgemerkt moet worden dat de hiërarchie daar ook vanuit gaat). Wel valt op dat meisjes wat vaker naar een man genoemd worden dan jongens naar een vrouw (3,9% tegenover 10,6%; idem voor de categorie 'Vernoemd naar ouder kind'). Dat laat zich deels verklaren uit het feit dat jongensnamen te moveren zijn, van *Jan* kan bijvoorbeeld *Jannigje* gemaakt worden, maar dat er van een deel van de vrouwelijke namen geen gebruikelijke mannelijke tegenhangers zijn, namelijk de namen met een vrouwelijke grondvorm, zoals *Margaretha*, *Maria* en *Elisabeth*.⁴⁰⁴ Enerzijds is vernoeming voor dochters en zoons even gebruikelijk, anderzijds maken mannen meer kans dat hun naam verder leeft. Verder blijkt er een voorkeur te zijn voor vernoeming in mannelijke lijn, in die zin dat bij de grootouders significant vaker wordt gekozen voor de ouders van de vader ($p < 0,01$; gebaseerd op de volledige set); ook scoort de vader significant hoger dan de moeder ($p < 0,01$). Voor wat betreft de grootouders is dit verschil deels te verklaren door het feit dat er bij het eerste kind een duidelijke voorkeur voor vernoeming naar vaderskant is. Bij de tantes en ooms is er geen verschil tussen de mannelijke en vrouwelijke lijn, een gegeven dat die verklaring versterkt (zij komen veelal pas aan de beurt bij het vijfde etc. kind, in ieder geval zelden bij het eerste kind).

Vernoeming binnen het gezin

De vernoemingspatronen binnen het gezin bestuderen we aan de hand van de 122 gezinnen met minstens één kind, waarin alle kinderen binnen het huwelijk zijn geboren⁴⁰⁵ en waarvan gegevens over de tantes en ooms bekend zijn. Van de eerste twee kinderen wordt bijna 90% naar grootouders vernoemd, bij het derde kind is dat nog bijna drie kwart, bij het vierde ruim de helft, maar dan daalt het naar een kwart (zie onderstaande tabel). Deze daling is natuurlijk te verwachten, aangezien op dat ogenblik alle grootouders in de meeste gevallen zijn vernoemd. Vanzelfsprekend zijn hier de tantes en ooms, en in mindere mate de ouders, aan de beurt. Ook hier geldt de relativering dat de hiërarchie bij gelijknamigheid van familieleden voorrang geeft aan de grootouders.

Tabel 2. Percentage kinderen dat naar grootouders wordt genoemd per positie in het gezin (vernoeming naar overleden kinderen is genegeerd)

	Aantal	Vernoemd naar grootouders	In procenten
Kind 1	122	109	89,3
Kind 2	115	102	88,7
Kind 3	98	72	73,5
Kind 4	84	45	53,6
Kind 5	59	15	25,4
Kind 6	41	11	26,8
Kind 7	35	10	28,6
Kind 8	22	3	13,6

⁴⁰¹Zie Andersen 1977, p. 158.

⁴⁰²Berger 1967, p. 308.

⁴⁰³Debus 1988a, p. 56; zie ook Lukas 1981, p. 197 e.v.

⁴⁰⁴Zie Gerritzen 1996b.

⁴⁰⁵De kinderen geboren in de 3 tweede huwelijken zijn buiten beschouwing gelaten, omdat zij zowel in de oude reeks (gezien vanuit de vader) als in de nieuwe reeks (gezien vanuit de moeder) horen.

Kind 9	13	1	7,7
Kind 10	6	-	-
Kind 11	2	-	-
Kind 12	1	-	-

In de 56 gezinnen waarin het eerste kind een dochter is, wordt 64,3% van die meisjes naar de moeder van de vader genoemd en 32,1% naar de moeder van de moeder (in 5 gevallen was er sprake van dubbele vernoeming, dat wil zeggen dat beide oma's dezelfde naam hebben); andere vernoemingen zijn: zus van de moeder (2), zus van de vader (1), vader (1), moeder (1), onbekend (2). Van de 66 eerste zoons wordt 81,8% naar de vader van de vader vernoemd en 19,7% naar de vader van de moeder (in 7 gevallen was er sprake van dubbele vernoeming); andere vernoemingen zijn: broer van de vader (2) en broer van de vader + broer van de moeder (4). Hoewel de meerderheid van de eerste zoons die het eerste kind zijn naar de vader van de vader wordt genoemd, is het dus geen absolute regel. De hoge score van vernoeming in vaderlijke lijn voor de eerstgeborene bevestigt de bevinding van Sierksma en van Blok, die aangaven dat de Alblasserwaard tot de streken behoort waar het eerste kind, ongeacht het geslacht, naar vaderskant wordt vernoemd.⁴⁰⁶

Van de 26 gezinnen waar de eerste twee kinderen meisjes zijn, wordt 10 keer vernoemd naar de moeder van de vader en dan naar de moeder van de moeder en 8 keer andersom (geen dubbele vernoeming). In de 36 gezinnen waarin de eerste twee kinderen jongens zijn, vindt 24 keer vernoeming naar de vader van de vader gevolgd door vernoeming naar de vader van de moeder plaats, 4 keer is dat andersom. In 2 gevallen was er bij de eerste zoon sprake van dubbele vernoeming en hoewel het voorkwam dat kinderen in een gezin dezelfde naam droegen en het dus in principe mogelijk is de eerste twee zoons dezelfde naam te geven, kunnen we deze twee gevallen hier uitsluiten. In slechts 6 van 34 gezinnen worden de eerste twee zoons dus niet naar beide grootvaders vernoemd. In de 28 gezinnen waar eerst een jongen en dan een meisje wordt geboren, hebben er 18 de volgorde 'jongen naar de vader van de vader en meisje naar de moeder van de moeder' (6 keer met een dubbele vernoeming); bij de omgekeerde volgorde, eerste een meisje en dan een jongen (ook 28 keer) is er geen dominant patroon.

Het onderzoek naar de vraag of er om en om vernoemd werd naar vaderskant en moederskant wordt bemoeilijkt door het feit dat gelijknamigheid van een broer of zus van de vader en moeder regelmatig voorkomt; het kind heeft in dat geval bijvoorbeeld twee tantes die *Annijje* of twee ooms die *Jan* heten. De tweede complicerende factor is de regel 'dood gaat voor levend'; die kan ervoor zorgen dat het patroon van om beurten vernoemen naar vaders- en moederskant wordt onderbroken. Deze laatste verklaring voor het afwijken van het vaste vernoemingspatroon kon niet onderzocht worden, omdat van een deel van de mensen in het materiaal de overlijdensdatum niet bekend is. Overigens kan men ook om een andere reden dan overlijden de voorkeur aan bijvoorbeeld een tante boven een oma geven.

Bestaat er een relatie tussen het aantal kinderen per gezin en de mate waarin vernoemd wordt, in die zin dat de laatste kinderen in een groot gezin niet vernoemd worden? Een uitspraak van Berger, namelijk dat de zeldzamere namen vermoedelijk vooral in kinderrijke gezinnen gegeven worden, nadat de voorraad gebruikelijke namen uitgeput is,⁴⁰⁷ geeft aanleiding tot die vraag. In de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden komen onbekende vernoemingen heel weinig voor. Bovendien zijn deze namen afkomstig uit het vaste repertoire, het gaat dus niet om zeldzame namen. Het blijkt dat deze gevallen zich niet concentreren aan het eind van kinderreeksen, want in slechts 3 van de 23 gezinnen waarin onbekende vernoemingen voorkomen, gaat het om het laatste kind.

Buitenechtelijk geboren kinderen

Wijkt de naamgeving aan buitenechtelijk geboren kinderen af van kinderen geboren binnen een huwelijk? Masser meldt voor Zuid-Tirol dat ongehuwde moeders namen buiten de traditie kiezen, ze geven nieuwe, tot dan toe ongebruikelijke voornamen.⁴⁰⁸ Van vernieuwing van de voornamenschat is in het materiaal uit de

⁴⁰⁶Sierksma 1946, p. 13 en Blok 1954, p. 7-8.

⁴⁰⁷Berger 1967, p. 162. Zie ook Schönfeld 1985, p. 25 en Mitterauer 1993, p. 351 en p. 406.

⁴⁰⁸Masser 1992, p. 76 en p. 80; zie ook p. 82. Zie ook Beelaerts van Blokland 1912, p. 250-251 en Bach 1952, § 449.

Alblasserwaard en Vijfheerenlanden geen sprake, maar wel blijkt dat kinderen die vóór de huwelijksvoltrekking zijn geboren, anders worden vernoemd. Bij vergelijking van de 51 buitenechtelijk geboren kinderen (de moeder is later wel met de vader getrouwd) met de andere eerstgeborenen valt op dat er verhoudingsgewijs minder naar de ouders van de vader wordt genoemd. Van de eerstgeborene dochters die binnen een huwelijk worden geboren wordt ongeveer 65% naar de moeder van de vader genoemd, terwijl dat percentage bij buitenechtelijke dochters op 41,7% ligt (10 van de 24 worden naar de moeder van de vader genoemd (en 7 naar de moeder van de moeder)). Bij de jongens is het contrast duidelijker: van de eerstgeborene zoons die binnen een huwelijk worden geboren wordt ruim 80% naar de vader van de vader genoemd, terwijl dat percentage bij buitenechtelijke zoons op 48,1% ligt (13 van de 27 worden naar de vader van de vader genoemd (en 3 naar de vader van de moeder)). Opmerkelijk is verder dat 3 van 27 buitenechtelijke zoons (11,1%) naar de moeder van de moeder worden genoemd (en ook 1 naar de moeder), terwijl dat bij andere eerste zoons zeer zelden is (0,5%; de verhouding tussen vernoeming naar de moeder van de moeder en de moeder van de vader van buitenechtelijk geboren dochters en andere eerstgeborene meisjes ligt gelijk, de eerste circa 70% van de laatste). Minder frappant, maar wel vermeldenswaardig is dat 3 van de 24 buitenechtelijk geboren meisjes (12,5%) de naam van de moeder krijgen; bij andere eerstgeborene meisjes ligt dat op slechts 3,5%. Verder scoren de tantes en ooms van het kind opvallend hoog: 7 van de 24 buitenechtelijke dochters (29,2%) en 12 van de 27 buitenechtelijke zoons (44,4%) dragen de naam van een tante of oom; bij de andere eerstgeborenen komt dat weinig voor (bij de meisjes 3 van de 58 (5,2%) en bij de jongens 6 van de 69 (8,7%)). Ook ligt het aantal onbekende vernoemingen relatief hoog (bij zowel meisjes als jongens 5 (respectievelijk 20,8% en 18,5%); bij andere eerstgeborenen vinden we 2 gevallen bij de 56 meisjes (3,6%) en bij de 66 jongens komt het niet voor). We kunnen daaruit concluderen dat deze groep kinderen minder traditioneel, dat wil zeggen in mindere mate volgens het gebruikelijke patroon, wordt vernoemd dan eerstgeborenen binnen een huwelijk.⁴⁰⁹

Vernoeming naar overleden kinderen

Vernoeming naar overleden kinderen is een term die gemakshalve wordt gehanteerd, want in de meeste gevallen moet het niet letterlijk worden opgevat, maar beschouwd worden als een manier om de verstoring van het vernoemingspatroon te herstellen. Dit principe wordt tamelijk consequent toegepast. Van de overleden niet-laatste dochters wordt in 76,6% van de gevallen de naam doorgegeven aan een volgend kind, bij de zoons is dit percentage 81,2. Beperken we ons bij de overleden meisjes tot gezinnen waar nog een dochter wordt geboren en bij de jongens tot gezinnen waar nog een zoon wordt geboren, dan zijn de percentages respectievelijk 85,2 en 88,2.⁴¹⁰

Een vraag die men kan stellen bij vernoeming naar overleden kinderen is of er verschil is tussen zuigelingen en kinderen die later overlijden. Het ligt voor de hand te denken dat de naam van een kind dat na het eerste levensjaar overlijdt sterker gerelateerd is aan zijn identiteit dan de naam van een zuigeling. Dat zou ouders ervan kunnen weerhouden de naam door te geven aan een volgend kind. Er blijkt echter nauwelijks verschil tussen beide groepen. Van de 1.298 niet-levenloos geboren, niet-laatste kinderen die gestorven zijn in hun eerste levensjaar wordt 78% van de meisjes en 83% van de jongens via een volgend kind vernoemd (respectievelijk 87% en 89% als er nog een dochter of zoon volgt); bij de 537 niet-laatste kinderen die gestorven zijn na hun eerste levensjaar (de gemiddelde leeftijd is vier jaar), zijn die percentages respectievelijk 72 en 76 (respectievelijk 79% en 82% als er nog een dochter of zoon volgt).⁴¹¹ Overigens is onduidelijk welke conclusie hieruit is te trekken. Verraadt het iets over de houding ten aanzien van naamgeving, in die zin dat de meeste ouders de beladenheid van de 'naam met een gezicht' niet voelden of is er bij de later overleden kinderen sprake van vernoeming naar het overleden kind in plaats van herstel van het vernoemingspatroon?

⁴⁰⁹Volgens Harthoorn zal een buitenechtelijk kind vaak de naam van de vader krijgen (Harthoorn 1993, p. 8; de uitspraak betreft in eerste instantie Zeeland). Dat blijkt voor ons onderzoeksgebied niet op te gaan, want slecht één buitenechtelijke zoon (en geen enkele dochter) krijgt de naam van de vader. In een onderzoek van Villarsen Meldgaard (Kopenhagen 1650-1950) worden van de 50 buitenechtelijke zoons er 16 naar de vader van de vader genoemd (en 7 naar de vader van de moeder) (Villarsen Meldgaard 1990, p. 219).

⁴¹⁰Vergelijk Ten Tooren 1993, p. 2.

⁴¹¹Zie ook Smith 1985, p. 546.

Gedurende de periode van onderzoek (1820-1940) is er sprake van een zeer sterke daling van de kindersterfte, namelijk van een maximum van 25,0 per 100 levend geboren kinderen naar 3,8. Verder daalt het gemiddeld aantal kinderen per gezin. In huwelijken gesloten tussen 1820 en 1839 lag het gemiddelde aantal kinderen op 7,23; aan het eind van de eeuw zette de daling in: 6,34 in 1880-1899; 5,10 in 1900-1919 en 3,76 in 1920-1939. Aan te nemen is dat een sterk afgenomen kans dat een baby overlijdt en - in mindere mate - het lagere aantal te verwachten kinderen leidt tot een sterkere hechting aan zuigelingen. Die veranderde houding zou tot uitdrukking kunnen komen in een daling van vernoeming naar overleden kinderen (meestal zuigelingen). Er blijkt inderdaad sprake van een daling, maar die is onvoldoende sterk om een mentaliteitsverandering op dit punt aan te nemen. Van de overleden meisjes waarvan de vaders vóór 1850 zijn getrouwd, wordt 86,5% vernoemd in een volgend kind, tussen 1850 en 1900 is dat 84,2% en ná 1900 82,5%; bij jongens zijn de getallen respectievelijk 86,7%, 87,5% en 82,5.

Overlijden van de ouders

Vanuit onderzoek naar vernoeming in Zeeland is bekend dat wanneer de moeder in het kraambed of de vader vóór de bevalling overleed, het kind meestal haar of zijn naam kreeg.⁴¹² We willen nagaan of deze vernoemingsregel ook in de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden geldt. Omdat slechts drie moeders in het kraambed overlijden, is vernoeming in deze situatie niet vast te stellen.⁴¹³ Wel is na te gaan hoe er vernoemd wordt in de gezinnen waar de moeders binnen een maand na de bevalling sterven (totaal 43, 22 dochters, 12 zoons, 9 levenloos geboren); voor een deel van deze vrouwen mogen we aannemen dat het overlijden voorzien werd. Van de 22 dochters krijgen er 14 de naam van de moeder. Dat is, gezien de lage frequenties bij vernoeming naar de moeder (7,7%), hoger dan we op grond van het toeval mogen verwachten. Bij de 12 zoons komt naamsovereenkomst slechts één keer voor (*Cornelia _ Cornelis*). De 21 kinderen van vaders die tijdens de zwangerschap van de moeder sterven, worden allen naar hem vernoemd, ook alle dochters (12). Thierry de Bye Dóllemans meldt een bijzondere vernoemingsregel uit de late Middeleeuwen bij hertrouwen. In dat geval kreeg de eerstgeboren zoon in het nieuwe huwelijk van een weduwe de naam van de overleden echtgenoot, de eerstgeboren dochter van een hertrouwde weduwnaar werd vernoemd naar de overleden echtgenote.⁴¹⁴ Hoewel zijn studie een heel andere periode beslaat, willen we nagegaan of deze regel ook in het materiaal uit de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden werd gevolgd. In slechts 10 van de 60 onderzochte tweede huwelijken van de man (hertrouwde vrouwen zijn niet bij het onderzoek betrokken) was er in het nieuwe huwelijk sprake van naamsovereenkomst met de overleden moeder; 5 keer werd de eerste dochter vernoemd, 3 keer de tweede dochter, 1 keer de eerste zoon (*Adriaantje _ Arie*), 1 keer de tweede (*Adriana _ Adrianus*). Dit soort vernoeming werd dus niet als regel toegepast.⁴¹⁵

De tweede voornaam

De meeste kinderen in het materiaal uit de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden kregen één voornaam, bij slechts 16,5% is er sprake van meernamigheid, vrijwel steeds twee namen.⁴¹⁶ Het patroon van vernoeming voor de tweede voornaam volgt het patroon zoals beschreven voor de eerste voornaam, met dit verschil dat het percentage onbekende vernoemingen hoger ligt (14% tegen 3,5% bij de eerste naam). Voor een deel is dit te verklaren door de keuze om de vergelijking van de namen van kinderen en familieleden te beperken tot de eerste naam. Het is echter mogelijk dat een kind de twee voornamen van een familielid met een dubbele voornaam erft (en niet bijvoorbeeld van twee grootouders). Verdere analyse leerde dat dit voor 13,9% van de meisjes en 18,2% van de jongens met twee namen geldt. De tweede verklaring voor het groter aandeel onbekende vernoemingen ligt er mogelijk in dat ouders de tweede naam gebruiken voor een vrije naamkeuze. In dit verband is het interessant te weten dat *Wilhelmina*, de naam van de koningin in de periode 1898-1948,

⁴¹²Harthoorn 1993, p. 9; zie ook Thierry de Bye Dóllemans 1974, p. 293.

⁴¹³Het gaat om één zoon *Gerrit*, moeder *Margareta*; twee dochters: dochter *Grietje*, moeder *Grietje*; dochter *Johanna Margrieta Adriana*, moeder *Johanna Margrieta*.

⁴¹⁴Thierry de Bye Dóllemans 1974, p. 293-294.

⁴¹⁵Vergelijk Ten Tooren 1993, p. 3-4.

⁴¹⁶Zie Gerritzen e.a. 1998a, p. 14-18.

in de top-10 staat van tweede voornamen (net als *Willemina*), maar niet in de top-25 van eerste voornamen (*Willemina* ook niet).⁴¹⁷

Een van de mogelijke argumenten om een kind meer dan één naam te geven, is het verwachte aantal kinderen. Bij een huwelijk op latere leeftijd, met name van de vrouw, kan meernamigheid een middel zijn om meer dan één grootouder te vernoemen. Bij beschouwing van het percentage kinderen met twee namen gerelateerd aan de huwelijksleeftijd van de moeder valt op dat deze verklaring voor zoons wel opgaat, maar voor dochters niet. Jongens geboren uit moeders tussen 20 en 30 jaar krijgen namelijk in circa 16% van de gevallen twee namen, terwijl dat in de categorie tussen 30 en 40 jaar op 22% ligt; voor meisjes is er geen verschil.

Gelijknamigheid binnen een gezin

Boekenooien heeft erop gewezen dat gelijknamigheid binnen een gezin niet ongewoon was. Ook in de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden was het geen onbekend verschijnsel, want bij dochters vinden we 45 koppels (inclusief 5 gevallen als *Merrigje & Grietje*, die twijfelachtig zijn,⁴¹⁸ en *Gerrie & Geertje* en *Jaantje & Adriana Maria*, die etymologisch kunnen verschillen) en bij de zoons 84. Bij de meeste gevallen gaat het om grondvormovereenkomst, dus met vormvariatie zoals *Antonia & Teuntje*, *Gerrit & Gerit*, *Klazina & Klaasje*, *Arie & Adrianus* (24 bij de dochters en 39 bij de zoons); bij een kleiner aantal is er vormvariatie én een tweede naam, zoals *Jan Leendert & Johannes* (13 gevallen bij de meisjes en 8 bij de jongens); verder zien we exacte overeenkomst, zoals *Jannigje & Jannigje*, *Leendert & Leendert*, zelfs een keer *Jacob Cornelis & Jacob Cornelis* (bij de dochters 4 keer en bij de zoons 21 keer) en gedeeltelijke overeenkomst van het type *Jannigje Dirkje & Jannigje Maria* en *Arie & Arie Cornelis* (bij de dochters 4 keer en bij de zoons 16 keer). In het algemeen geldt dus dat bij het aantreffen van twee dezelfde namen in één gezin, ondanks het feit dat kindersterfte veel voorkwam en het gebruikelijk was de naam van een overleden kind door te geven aan een volgend kind, niet zonder meer mag worden aangenomen dat het oudere kind overleden is.

De Moel wijst in de discussie na afloop van zijn lezing over doopnaamgeving in Edam-Volendam in de zeventiende en achttiende eeuw op het verschijnsel dat tweelingen soms dezelfde naam krijgen. Roelands meent in reactie daarop dat het geven van dezelfde naam aan kinderen in een gezin als veiligheidsmaatregel gold: mocht één van de twee kinderen komen te sterven, dan bleef de betreffende naam toch in de familie bestaan; vooral bij tweelingen zal dit hebben gegolden.⁴¹⁹ In het materiaal uit de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden komt gelijknamigheid bij tweelingen inderdaad relatief meer voor dan bij 'eenlingen'. Bij de 139 tweelingen zijn de volgende 14 gevallen aangetroffen: omkering van de naamvolgorde (*Pieter Arie & Arie Pieter*, *Lijntje Elisabeth & Elisabeth Lijntje*, *Arie Johannes & Johannes Arie*, *Cornelia Dirkje & Dirkje Cornelia*); omkering naamvolgorde met toevoeging van een naam (*Adriana & Maria Adriana*, *Everardus & Cornelis Everardus*); dezelfde naam (*Arie Cornelis & Arie Cornelis*, *Marinus & Marinus*); dezelfde grondvorm, hetzelfde geslacht (*Jannigje & Johanna*; *Adriaan & Arie*, *Arie Otto & Adriaan*, *Marrigje & Margaretha*,⁴²⁰ *Marrigje & Maaike*⁴²¹); dezelfde grondvorm, verschillende geslacht (*Johanna & Jan*; *Jannigje & Jan*). Wellicht is ook hier sprake van de 'dwang' van het gebruik: één bepaalde persoon is aan de beurt om vernoemd te worden en variatie biedt daarvoor een oplossing.

Sociale verschillen

Hogere sociale klassen hebben hun kinderen in materieel opzicht meer te bieden, waardoor deze kinderen zich vermoedelijk meer verplicht voelen tegenover hun ouders. Op grond hiervan mogen we aannemen dat boeren

⁴¹⁷Zie ook De Moel 1975, p. 43. Hij signaleert dat bepaalde namen nooit als eerste naam worden gegeven, bijvoorbeeld *Suzanna*, *Sofia* en *Frederica* en zegt: "vermoedelijk zijn dit vernoemingen naar leden van het vorstenhuis". Zie voor *Wilhelmina* <> *Willemien* Zaalberg 1975, p. 53 (voetnoot 13).

⁴¹⁸Voor namen met *Mar-* en *Mer-* die niet eenduidig bij *Maria* of *Margaretha* zijn onder te brengen, is rekening gehouden met beide grondvormen.

⁴¹⁹De Moel 1975, p. 43-44; ook Withycombe noemt dit argument (Withycombe 1993, p. XXXI (voetnoot 1)). Zie ook Mitterauer 1993, p. 299.

⁴²⁰Onzeker, *Marrigje* zal eerder uit *Maria* zijn.

⁴²¹*Marrigje* kan eventueel uit *Margaretha* zijn.

en zelfstandigen meer aan vernoeming doen dan arbeiders.⁴²² Een ander vermoeden is dat boeren strenger vasthouden aan de vernoemingsgewoonte dan de zelfstandigen, omdat de boerenbevolking minder contact heeft met de buitenwereld. Het verschil tussen de sociale klassen is bepaald aan de hand van de kans voor grootouders om in een kleinkind van hetzelfde geslacht vernoemd te worden (door de uitsplitsingen worden de getallen per categorie kleiner, zodat het type berekening beperkt is). Uit onderstaande tabel blijkt dat in ons onderzoeksgebied de boeren het hoogst scoren en de arbeiders het laagst, hoewel de verschillen niet erg groot zijn (die kunnen ook niet groot zijn bij een zo dominant verschijnsel).⁴²³ De verschillen tussen de boeren en de zelfstandigen zijn minimaal, zodat er geen reden is om aan te nemen dat zelfstandigen meer geneigd zijn de vernoemingsgewoonte los te laten.

Tabel 3. Kans voor een grootouder om in een kleinkind van hetzelfde geslacht vernoemd te worden, gesplitst naar sociale klasse (totale set); mm = moeder van de moeder, mv = moeder van de vader, vv = vader van de vader, vm = vader van de moeder.

Sociale klasse:	Dochters		Zoons	
	mm	mv	vv	vm
Arbeiders	.66	.74	.84	.69
Boeren	.71	.81	.88	.75
Zelfstandigen	.72	.77	.86	.71

Bij de naamgeving van het eerste kind vertonen de zelfstandigen een ander beeld dan de twee andere groepen. Zij kiezen voor de eerste dochter minder vaak voor de moeder van de vader (56,8% tegen 65,6% bij arbeiders en 66,9% bij boeren) en voor de eerste zoon vaker voor de vader van de vader (85,1% tegen 75,7% bij arbeiders en 78,7% bij boeren). Het is niet duidelijk hoe dit geïnterpreteerd moet worden, temeer omdat de zelfstandigen voor zoons wel aansluiten bij de verandering gedurende de onderzochte periode - er is een toename in de vernoeming van de eerste zoon naar de vader van de vader (zie de volgende paragraaf) - terwijl voor dochters het omgekeerde geldt.

Seibicke maakt een opmerking over de relatie tussen sociale klasse en gelijknamigheid van zoon, vader en grootvader, namelijk dat die gelijknamigheid op een praktische keuze terug kan gaan: "man möchte, daß ein Geschäft oder Betrieb, eine Firma unverändert unter einem inzwischen bekannten und geschätzten Namen fortbesteht."⁴²⁴ In dat geval is te verwachten dat dit soort gelijknamigheid bij de zelfstandigen vaker te vinden is dan bij de andere twee groepen. Dat blijkt niet het geval, want het percentage zoons dat zowel naar de vader als een grootvader genoemd is, ligt bij de arbeiders op 12,9%, bij de boeren op 10,5% en bij de zelfstandigen op 11,6%. Het lijkt erop dat de uitspraak van Seibicke over de Duitse situatie niet opgaat voor Nederland, hetgeen te verklaren is uit het feit dat een firmanaam in Duitsland vaak inclusief de voornaam vermeld wordt, terwijl dat in Nederland niet de gewoonte is.⁴²⁵

Ook bij vergelijking van de voornamen die door de drie sociale groepen worden gegeven, vallen vooral de overeenkomsten op (vanuit de literatuur is er overigens ook geen reden om grote verschillen te

⁴²²Vergelijk Debus e.a. 1973, p. 397-398 (er wordt geen expliciet verband met vernoeming gelegd) en Mitterauer p. 421-422. Beiden maken hun opmerkingen in relatie tot veranderingen later in de 20ste eeuw.

⁴²³Vergelijk Smith 1985, p. 548.

⁴²⁴Seibicke 1982, p. 117 (ook in Seibicke 1996, p. 1208). Zie ook Bosshart 1973, p. 18 en p. 22 en Stellmacher 1996, p. 1228. In een onderzoek van Debus naar moderne voornaamgeving blijkt gelijknamigheid van vader en zoon vaker bij arbeiders voor te komen (Debus e.a. 1973, p. 395).

⁴²⁵Persoonlijke mededeling van prof. dr. R. Rentenaar; zie ook Huisman 1969, p. 232 en voetnoot 11. Wel kunnen we constateren dat het in Nederland steeds gebruikelijker wordt de voornaam wel op te nemen in de firmanaam.

verwachten)⁴²⁶. Wel is het vermeldenswaardig dat de naamgeving van de boeren meer afwijkt van de twee andere groepen dan die van de arbeiders en de zelfstandigen onderling. In dit verband is het opmerkelijk dat de twee jongensnamen die vermoedelijk typisch zijn voor de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden, namelijk *Govert* en *Nijs*, bij de boeren beter scoren dan bij de twee andere groepen.

Uit een vergelijking van het dekkingspercentage van de top-10 blijkt dat de naamgeving van de boeren het sterkst geconcentreerd is op een beperkt aantal namen, de naamkeuze van de zelfstandigen vertoont de meeste spreiding. Overigens is het nog maar de vraag of daarmee de aard van de naamgevingsgewoonten van de bevolkingsgroep is getypeerd of dat er andere factoren in het spel zijn, zoals homogeniteit in de oorspronkelijke herkomst van de leden van de groep of van de huwelijkspartners en de mate van onderlinge verwantschap. Wel kan verwezen worden naar Leys, die beweert dat de mogelijkheid tot vernieuwing van de namenvoorraad gerelateerd is aan de mate van contact met de buitenwereld⁴²⁷ (de groep van zelfstandigen bestaat voor een belangrijk deel uit schippers en kooplieden). Aan die factor moet ook gedacht worden bij het verklaren van de sociale verschillen die gevonden zijn in de mate waarin men overgaat tot meernamigheid. Het geven van twee namen neemt gedurende de onderzochte periode toe van rond de 6,5% tot ruim 20%. Bij het verloop van tweekamigheid in de tijd per sociale groep valt op dat de zelfstandigen het voortouw nemen. Het geven van twee namen zet bij hen het snelst door, de twee andere groepen blijven achter.⁴²⁸

Verandering

Over een eventuele verandering in de tijd kunnen we kort zijn: juist omdat vrijwel elk kind vernoemd wordt, is duidelijk dat vernoeming niet afneemt (ongeacht sociale klasse).⁴²⁹ De grote maatschappelijke veranderingen die zich gedurende de onderzochte periode (1820-1940) voltrokken, hebben dus geen invloed gehad op de vernoemingsgewoonte in de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden. In de totale set wordt van de eerstgeborenen uit een vóór 1850 gesloten huwelijk 85,7% (meisjes) en 93,5% (jongens) en naar grootouders vernoemd, in de periode 1850-1900 zijn deze percentages respectievelijk 88,8 en 94,5, na 1900 respectievelijk 90,4 en 93,1. Bij meisjes is er dus zelfs een lichte toename. Gedurende de gehele periode is er sprake van een toename in vernoeming naar de moeder van de moeder (21,8% > 27,0% > 30,1%) en naar de vader van de vader (75,6% > 78,8% > 83,9%), zoals uit onderstaande tabel is af te leiden.

Tabel 4. Vernoeming van het eerste kind uitgesplitst naar jaar van huwelijk van de vader (totale set); de percentages kunnen hoger liggen dan 100% door het voorkomen van dubbele vernoeming; mm = moeder van de moeder, mv = moeder van de vader, vv = vader van de vader, vm = vader van de moeder.

Periode:	Dochters		Zoons	
	mm	mv	vv	vm
< 1850	21.8	63.2	75.6	24.4
1850-1900	27.0	62.7	78.8	21.2
> 1900	30.1	67.3	83.9	20.7

De stabiliteit van de vernoemingsgewoonte komt ook in de set met tantes en ooms naar voren, want de onbekende vernoemingen - overigens, zoals eerder gezegd, allemaal namen uit de gebruikelijke

⁴²⁶Zie Andersen 1977, p. 203; Seibicke 1982, p. 150-151; Van der Schaar 1953, p. 138. Van der Schaar zegt: "De standsverschillen op het gebied van de naamgeving zijn in het altijd min of meer democratisch Holland nimmer erg groot geweest" (Van der Schaar 1953, p. 138). We moeten daarbij denken dat hij spreekt over de Middeleeuwen en dat hij een contrast legt tussen "aanzienlijken" en "gewone boeren of burgers".

⁴²⁷Leys 1976, p. 153 e.v.; zie ook Gysseling 1971, p. 8, Ammermüller 1973, p. 113 en Gerritzen 1994a, p. 214-215.

⁴²⁸Zie voor meer details Gerritzen e.a. 1997, p. 15-18.

⁴²⁹In Edegem (België) is wel een afname in de vernoeming geconstateerd: tot het midden van de 19de eeuw werd circa 80% van de jongens en circa 70% van de meisjes vernoemd naar peter en meter; tussen 1865 en 1905 daalden de percentages naar respectievelijk 60% en 50% (Cloet 1989, p. 114; gebaseerd op de scriptie van K. Janssens *De voornaamgeving in Edegem in de 19de en de 20ste eeuw. Bijdrage tot de studie van een cultuurpatroon*. Leuven 1984 (Cloet 1989, p. 116 (voetnoot 13)); zie ook Cloet 1989, p. 117 (voetnoot 39)).

namenvoorraad - zijn niet geconcentreerd in de laatste periode. Zelfs deze uitzonderingen op de regel kunnen dus niet als voorbode van het loslaten van de vernoemingsgewoonte worden beschouwd.

Het ontbreken van verandering is niet alleen een kenmerk van de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden of van de plattelandsbevolking. Wanneer we het verloop van de naamgeving in de tien (middelgrote) steden in de steekproef uit de volkstelling (zie hoofdstuk 1) nagaan, dan valt ook hier de stabiliteit op (het is niet uit te sluiten dat het beeld in de grote steden genuanceerder ligt). Ook zijn er in de steekproef uit de volkstelling van 1947 maar weinig naamdragers aan te treffen met een voornaam die als voorloper van de komende veranderingen is te beschouwen - namen als *Anita, Astrid, Bob, Ellen, Joyce, Monique* en *Ronald* zijn zeldzaamheden (dergelijke namen komen verhoudingsgewijs meer voor in de steden en in het laatste deel van de periode 1870-1947).

Vernoeming heeft een conserverende werking op de naamgeving, het is een systeem dat weinig ruimte laat voor verandering.⁴³⁰ Toch zal een naam niet altijd klakkeloos worden overgenomen. Men kiest bijvoorbeeld een andere spelling, een andere uitgang of een andere vorm van de naam en zo kan er vormvariatie bij de overdracht van de naam optreden.⁴³¹ Het gaat hierbij natuurlijk ook om verandering gedurende de tijd, want meestal gaan er tientallen jaren voorbij voor de naam weer gegeven wordt. Het materiaal uit de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden biedt de gelegenheid deze vormvariatie bij de vernoeming te bestuderen. Daarbij zijn twee methodologische kanttekeningen te plaatsen. De eerste is dat nooit voor 100% vaststaat dat het om vernoeming gaat. Verder gaat het getalsmatig gezien om een subtiel verschijnsel, aangezien een naam meestal onveranderd wordt doorgegeven van vernoemde naar kind.

Bij beschouwing van de vormveranderingen valt op dat er een tendens tot 'ontregionalisering' van de namen lijkt te zijn, want vaak is er een voorkeur voor vormen die een ruimer spreidingsgebied hebben.⁴³² Als referentie is de steekproef uit de volkstelling van 1947 gebruikt. De voorbeelden bij de mannen zijn beperkt - *Arie _ Adrianus/Adriaan* en *Teunis _ Anthonie* (wil zeggen dat de ontwikkeling van de linkervorm naar de rechtvorm getalsmatig overheerst) - maar bij de vrouwen is de tendens duidelijk aanwezig; voorbeelden zijn *Adriaantje _ Adriana, Annigje _ Anna, Gerrigje _ Gerritje, Maaike _ Maria, Marja _ Maria, Jannigje _ Johanna, Jannigje _ Janna, Jannigje _ Jantje*, en *Willempje _ Wilhelmina*. Ook de ontwikkeling van *Lijsje, Lijsbeth* en andere verkorte vormen met 'ij' van *Elisabeth _ Elisabeth/Elizabeth* past bij deze tendens tot 'ontregionalisering'. Tegenvoorbeelden komen ook voor, bijvoorbeeld *Adriaantje _ Arigje, Adriana _ Arina* en *Willemina _ Willemijntje*.

Het feit dat er bij de vrouwen meer voorbeelden te vinden zijn, sluit aan bij eerdere bevindingen op basis van de volkstelling van 1947 die wezen op de sterkere streekgebondenheid van de traditionele vrouwelijke naamgeving in Nederland.⁴³³ Overigens is de tendens tot 'ontregionalisering' niet altijd te scheiden van de ontwikkeling van korte naar lang(er)e vormen, zoals *Jan _ Johannes, Klaas _ Nicolaas, Neeltje _ Cornelia, Janna _ Johanna*. De neiging tot het toevoegen van de uitgang *-us* is hier ook te plaatsen, vergelijk *Adriaan _ Adrianus, Hendrik _ Hendrikus* en *Bart _ Bartus*.⁴³⁴ Ook in de spelling van namen zien we een ontwikkeling naar namen met een ruimer spreidingsgebied, bijvoorbeeld *Ary* en *Arij _ Arie* en *Kornelis _ Cornelis* en *Kornelia _ Cornelia*.

De belangrijkste conclusie uit de vergelijking van naamvormen die bij overdracht verandering ondergaan, is dat daarbij de neiging bestaat vormen te kiezen die minder streekgebonden zijn. Deze tendens gaat samen met een grotere voorkeur voor onverkorte naamvormen. Andersens constateert in zijn onderzoek dezelfde ontwikkeling: "Um 1850, teilweise auch schon früher, wandelte sich die Namengebung in dem Sinne, daß

⁴³⁰Zie Miedema 1982, p. 176, p. 196 en p. 199 en Ebeling 1984, p. 309.

⁴³¹Vergelijk Heeroma 1972, p. 70. Variatie bij de overdracht van een naam is ook in de moderne naamgeving geconstateerd (zie Debus e.a. 1973, p. 398-400).

⁴³²Zie voor een opsomming van gevallen Gerritzen e.a. 1998a, p. 19-21.

⁴³³Zie Gerritzen *Unterschiede ...* en Gerritzen 1996a, p. 33. Ook in de moderne voornaamgeving lijkt dat het geval te zijn (zie hoofdstuk 7, de paragraaf *Regionale verschillen bij de naamkeuze*).

⁴³⁴Van de Ven signaleert een omgekeerde tendens (Van de Ven 1968, p. 65).

alte, dialektale Namenformen zugunsten der ‘offiziellen’ Formen abgelöst wurden.”⁴³⁵ Een van de verklaringen die hij geeft, is “das mangelnde Verständnis der (von auswärts stammenden) Pastoren, welche die Taufregister zu führen hatten”.⁴³⁶ Ook Link wijst op de invloed van degene die de naam noteert op de vorm van de naam. In de doopregisters van Honnef (Duitsland) “herrscht zunächst die Tendenz, alle Namen zu latinisieren. Das hört plötzlich auf, seitdem 1935 ein neuer, jüngerer Pfarrer die Eintragungen vornimmt.”⁴³⁷ Omdat in het materiaal uit de Alblasserwaard verschillende gemeenten vertegenwoordigd zijn, gaat deze verklaring niet op, hoewel kerkelijke invloed niet uit te sluiten is. De tendens tot ‘ontregionalisering’ is beter te verklaren vanuit de opmars van één algemeen aanvaarde standaardtaal, waardoor vanaf het laatste kwart van de negentiende eeuw de betekenis van regionale dialecten afnam. “In steeds omvangrijkere gebieden en in steeds meer sociale lagen werd men zowel het dialect als de standaardtaal machtig (...), terwijl het dialect steeds meer elementen en kenmerken van de standaardtaal ging overnemen.”⁴³⁸ Belangrijk hierbij was de mate waarin men kon lezen en schrijven. In het begin van de negentiende eeuw was ongeveer 40% van de bruiden en 25% van de bruidegoms in Nederland niet in staat een handtekening onder de huwelijksakte te zetten. In de tweede helft van de eeuw zien we een sterke afname van het analfabetisme en rond de eeuwwisseling kon verreweg het grootste deel van de Nederlandse bevolking lezen en schrijven.⁴³⁹

De tendens tot ‘ontregionalisering’ in de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden is te beschouwen als een voorbode van het verlies van de regionale identiteit zoals we die in de moderne voornaamgeving kunnen constateren. Zo bleek uit een onderzoek naar de naamgeving in Slochteren gedurende 1924-1984 dat het aandeel Noord-Oost-Nederlandse voornamen sterk afnam (bij meisjes van 61,1% tot 29,8%; bij jongens van 59,5% tot 23,9%). Daarvoor in de plaats komen Nederlandse en later ook ontleende voornamen (zie ook hoofdstuk 7, de paragraaf *Regionale verschillen bij de naamkeuze*).⁴⁴⁰ “Slochterse ingezetenen lijken zich meer en meer bewust te worden van het feit dat de eigen taal maatschappelijk gezien beperkingen oplegt. ‘Hollands’ is de taal van de vooruitgang en deze wetenschap vindt haar weerslag in de voornaamgeving.”⁴⁴¹

Conclusies

De gewoonte om kinderen naar familieleden te vernoemen heeft eeuwenlang onze naamgeving bepaald en ervoor gezorgd dat de namenvoorraad zich nauwelijks kon vernieuwen. In dit hoofdstuk is de vernoemingsstrategie bestudeerd aan de hand van een groot databestand uit de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden met kinderen geboren tussen 1820 en 1940. Het onderzoek toonde aan dat vrijwel elk kind vernoemd wordt naar een familielid. De vernoeming van het eerste kind bevestigt de bevinding van Sierksma en van Blok, die aangaven dat de Alblasserwaard tot de streken behoort waar het eerste kind, ongeacht het geslacht, naar vaderskant wordt vernoemd.

Vernoeming naar overleden kinderen - waarbij in veel gevallen geen sprake zal zijn van vernoeming naar het overleden kind, maar van herstel van het vernoemingspatroon - wordt tamelijk consequent toegepast. Gedurende de periode 1820-1940 zien we slechts een geringe daling van dit type vernoeming, zodat er geen reden is om aan te nemen dat de spectaculaire daling van de kindersterfte en de afname van het gemiddeld aantal kinderen per gezin invloed heeft gehad. Kinderen die na het eerste levensjaar overlijden worden nauwelijks minder vaak vernoemd dan kinderen die als zuigeling sterven. We mogen deze bevindingen

⁴³⁵Andersen 1977, p. 204.

⁴³⁶Andersen 1977, p. 204. Zie ook Winkler 1900, p. 222 (“Eene bijzondere oorzaak van het verval der Friesche namen is gelegen in het onverstand van allerlei vreemde, onfriesche predikanten en pastoors, schoolmeesters, notarissen, ambtenaren van den burgerlijken stand, enz. in Friesland”; zie ook p. 223 e.v.).

⁴³⁷Link 1966, p. 4. Zie ook Van Hoorn 1979, p. 27.

⁴³⁸Knippenberg & De Pater 1990, p. 173-174. Zie ook Vandermaelen 1987, p. 114.

⁴³⁹Knippenberg & De Pater 1990, p. 174-176.

⁴⁴⁰Vandermaelen 1987, p. 60-61; zie ook p. 108-109 en p. 113-114.

⁴⁴¹Vandermaelen 1987, p. 149.

opvatten als een blijk van de starheid waarmee het systeem van vernoeming werd toegepast, een interpretatie die ook van toepassing is op het voorkomen van gelijknamigheid van kinderen binnen een gezin; in de meeste gevallen gaat het om overeenkomst van de grondvorm. De conclusie is dat men bij het aantreffen van twee dezelfde namen in één gezin niet zonder meer mag aannemen dat het oudere kind overleden is.

Er blijken nauwelijks verschillen in vernoeming te zijn tussen de drie sociale groepen, arbeiders, boeren en zelfstandigen; ook de naamgeving van de drie groepen vertoont grote overeenkomst. De naamgeving van zelfstandigen vertoont de meeste spreiding; ook loopt deze beroepsgroep voorop bij het frequenter worden van meernamigheid, een tendens die we gedurende de periode 1820-1940 kunnen constateren. Deze kenmerken van de naamgeving van zelfstandigen is te verklaren doordat zij meer contact hebben met de buitenwereld en meer blootstaan aan invloeden van buitenaf.

Hoewel de periode 1820-1940 zich kenmerkt door grote sociale veranderingen, blijft de vernoeming onverminderd hoog. Toch zijn er subtiele veranderingen merkbaar. Analyse van de gevallen van vormverandering bij overdracht van een naam op een volgende generatie bracht een tendens tot 'ontregionalisering', ofwel standaardisatie, aan het licht. Vaak is er sprake van een overgang naar een spelling of vorm die een ruimer spreidingsgebied heeft, een tendens die samengaat met een grotere voorkeur voor onverkorte naamvormen. Deze bescheiden verandering in de naamgeving sluit aan bij de toegenomen kennis van de standaardtaal en de afname van het analfabetisme.

Hoofdstuk 5. Seksespecifieke kenmerken

In de traditionele namenvoorraad vinden we veel vrouwennamen die zijn afgeleid van een mannennaam (gemoveerde namen), zoals *Jannetje*, *Roelfien*, *Hendrika*, *Sietske*, *Dirkje* en *Berendina*. Een ander kenmerk van traditionele vrouwennamen is de verkleiningsuitgang, zoals bij *Trijntje*, *Annechien*, *Femmigje*, *Marijke*, *Geessien* en *Aaffe*. In dit hoofdstuk beschrijven we de opkomst van de gewoonte om aan meisjes gemoveerde namen te geven. We willen nagaan of dit proces in verband te brengen is met de verschillende rol van mannen en vrouwen in het verleden. Vanuit de beschrijving van de historische achtergrond van moving gaan we over naar de voornamen die zijn opgegeven bij de volkstelling van 1947. Die verschaffen de mogelijkheid tot een getalsmatige onderbouwing van de eenzijdigheid van de uitwisseling tussen de seksen.

De afgelopen decennia heeft de naamgeving ingrijpende wijzigingen ondergaan. Ook is de opvatting over het mannelijke en vrouwelijke aan verandering onderhevig geweest. Het verwachtingspatroon van ouders ten aanzien van zoons en dochters verschilt niet meer zo sterk als vroeger. De vraag is welke invloed dit heeft op de tegenwoordige naamkeuze. In de beschrijving van het seksespecifieke binnen de moderne voornaamgeving besteden we aandacht aan de talige herkomst van voornamen, de positie van de roepnamen uit de traditionele naamgeving en rol van movingen en verkleinvormen. Verder wordt nagegaan welke verschillen er zijn tussen de overwegingen van ouders bij de keuze van een naam voor een zoon en voor een dochters.

Ter inleiding volgt hier eerst een algemene schets van het seksespecifieke in de naamgeving. Dat gebeurt aan de hand van de volgende aspecten: de oorspronkelijke betekenis van namen (*Bernhard* ‘sterk als een beer’ tegenover *Susanna* ‘lelie’), het image van namen en aspecten als klank en spelling (meisjesnamen moeten, net als meisjes zelf, vooral mooi zijn; jongensnamen zijn vaak kort en stoer) en de uitgang (-*ina*, -*us*, -*tje*).

Seksespecifieke naamgeving

Etymologische betekenis

In veel culturen is de naamgeving aan kinderen min of meer gedifferentieerd naar sekse, in die zin dat de naamgeving aan jongens op een of andere manier verschilt van die aan meisjes.⁴⁴² Dat kan onder meer tot uitdrukking komen in de betekenis van de namen, bijvoorbeeld door een verwijzing naar seksespecifieke rollen, zoals ‘jager van luipaarden’,⁴⁴³ of door de gewenste eigenschap die in de naam wordt uitgedrukt, bijvoorbeeld in de (oude) Germaanse jongensnaam *Gerhard* ‘sterk met de speer’ en in de (betrekkelijke recente) Arabische meisjesnaam *Fatin* ‘charmant, verleidelijk’.⁴⁴⁴ Namen die geïnspireerd zijn op bloemen en edelstenen, zoals *Daisy* (Engels ‘madeliefje’), *Susanna* (Hebreeuws ‘lelie’),⁴⁴⁵ *Esmeralda* (Spaans ‘smaragd’) en *Ruby* (Engels ‘robijn’), worden vrijwel uitsluitend aan meisjes gegeven. Zo vinden we in de oorspronkelijke betekenis van de naam in allerlei talen en culturen het seksespecifieke karakter van de

⁴⁴²Alford 1988, p. 66. Zie ook Leys 1976, p. 143-144. Een bijzondere afwijking van de regel geeft Withycombe: wanneer de vroedvrouw vreest dat het kind niet levend ter wereld zal komen, doopt ze het voor de geboorte. Ze geeft het dan geslachtsneutrale namen als *Vitalis*, *Creature* en *Chylde-of-God* (Withycombe 1993, p. XXXVI).

⁴⁴³Alford 1988, p. 66.

⁴⁴⁴Uit respectievelijk Van der Schaar 1994, bij *Gerard*, en Hanks & Hodges 1993, bij *Fatin* (zie ook p. 354). Zie ook Mansion 1924, Scherer 1953 en Alford 1988, p. 66. Een voorbeeld uit de Engelse naamgeving geeft Morgan, namelijk de zogenaamde deugdnamen, als *Prudence*, *Hope*, *Faith*, *Grace* en *Patience*, voor meisjes (Morgan 1995, p. 122).

⁴⁴⁵Zie hiervoor Elert & Elert 1989 (zie voor *Susanna* ook Katz 1966, p. 67); zie ook Katz 1966, p. 50-53, Morgan 1995, p. 122 en Seibicke 1996, p. 1211-1212.

naamkeuze terug.⁴⁴⁶ In de westerse naamgeving is men over het algemeen niet bekend met deze betekenislaag van namen, zodat we bij het bepalen van het geslacht van een naam slechts bij uitzondering geholpen worden door de oorspronkelijke betekenis van de naam.

Associaties, klank, spelling

Juist omdat bij ons de (etymologische) betekenis van een naam niet bekend is, spelen associaties een belangrijke rol bij de naamkeuze. Uit Amerikaans onderzoek kwam naar voren dat “desirable male and female first names are associated with traditional sex-role stereotypes.”⁴⁴⁷ Het image van voornamen is voor meisjes- en jongensnamen verschillend: “Zu den Mädchennamen bestehen Verbindungen, die vor allem Schönheit und Anmut suggerieren. Die Männernamen beziehen sich eher auf Tüchtigkeit und soziales Prestige.”⁴⁴⁸ Een nuancering is te vinden in een Amerikaans onderzoek waaruit bleek dat in gezinnen van hoogopgeleide vrouwen ‘sterke’ namen aan dochters worden gegeven, terwijl in gezinnen van laagopgeleide vrouwen zoons dit soort namen krijgen (de eigenschap ‘sterk’ - ‘zwak’ was in een ander onderzoek vastgesteld; alleen het opleidingsniveau van de moeder was bekend).⁴⁴⁹ Van invloed op het image van voornamen zijn klankstructuur en spelling. Seibicke merkt in dit verband met enige verbazing op: “Mädchennamen haben - wie die Mädchen selbst - in erster Linie schön zu sein! Das ist eine noch weitverbreitete Einstellung”.⁴⁵⁰ Bij de keuze van een meisjesnaam wegen klankesthetische overwegingen zwaarder dan bij jongensnamen en gemiddeld genomen zijn meisjesnamen langer dan jongensnamen.⁴⁵¹ Taeldeman en Van Overwaele signaleren dat het lengteverschil doorgaans gepaard gaat met een grotere klankrijkheid en brengen beide aspecten in verband met “een heel stereotiepe (rollen)visie op beide sexen (...): jongens/mannen doen het kort/krachtig/zakelijk, bij meisjes/vrouwen daarentegen is in heel hun zijn een esthetisch surplus geïmpliceerd dat hen toelaat te behagen.”⁴⁵² Een naam wordt als welluidend ervaren, wanneer hij veel klinkers bevat.⁴⁵³ Uit onderzoek naar de voornamen van kinderen geboren in Göteborg (Zweden) in 1958 kwam naar voren dat jongensnamen meer fonemen per lettergreep hebben dan meisjesnamen. Met andere woorden, meisjesnamen hebben inderdaad meer klinkers. Bovendien bleek dat meisjesnamen vaker een pleonastische spelling hebben, dat wil zeggen een schrijfwijze waarbij meer lettertekens worden gebruikt dan het spellingsysteem eist (bijvoorbeeld de ‘th’ in *Lisbeth*).⁴⁵⁴ De spelling van

⁴⁴⁶Een tegenvoorbeeld is te vinden in Mitterauer 1993; hij vermeldt vrouwenamen van Egyptische joden met betekenissen als ‘meesteres van de kooplieden’ en ‘meesteres van de gezin’ en namen die in andere culturen als typisch mannelijk gelden, zoals namen met ‘roem’ en ‘overwinning’. Vermeldenswaardig is dat het namen betreft waarin de elementen tot de ‘living words’ behoren, kortom, het gaat niet om namen waarvan de betekenis niet meer gevoeld wordt (Mitterauer 1993, p. 197-198; zie p. 198 voor verdere verschillen tussen mannen- en vrouwenamen bij de Egyptische joden en een sociologische interpretatie daarvan; zie ook p. 200).

⁴⁴⁷Garwood e.a. 1981, p. 260. Zie ook Lawson 1992, p. 70.

⁴⁴⁸Bosshart 1973 p. 131. Merkwaardig (typerend?) is dat hij ‘Mädchennamen’ naast ‘Männernamen’ zet; idem voor Van den Berg, die wel ‘mannennaam’ gebruikt, maar vervolgens opmerkt “Meisjesnamen - men zegt nooit vrouwenamen - ...” (Van den Berg 1983, p. 77).

⁴⁴⁹Lieberson & Bell 1992, p. 540.

⁴⁵⁰Seibicke 1991, p. 29. Wel constateert hij bij de recente populaire jongensnamen meer “zeitbedingte Namenästhetik” (Seibicke 1991, p. 29).

⁴⁵¹Andersen 1977, p. 169-170. Zie ook Link 1966, p. 64-84 en Seibicke 1991, p. 29 en p. 90.

⁴⁵²Taeldeman & Van Overwaele 1993, p. 334. Zie ook Van Langendonck 1978b, p. 247.

⁴⁵³Bosshart 1973, p. 65.

⁴⁵⁴Kvillerud 1980, p. 112-115. Voor een deel ligt de verklaring in het gegeven dat meisjesnamen in het algemeen vaker worden ontleend (Seibicke 1991, p. 90 en p. 124). Zie voor klankverschillen tussen meisjes- en jongensnamen ook Barry & Harper 1998. Zij signaleren bijvoorbeeld dat zowel de naamgeving aan meisjes als aan jongens in Engeland, Australië en Amerika de laatste 75 jaar qua klankpatroon vrouwelijker is geworden (Barry & Harper 1998, p. 42-43). Mogelijk is er een verband met ontwikkelingen in de

meisjesnamen is niet alleen vaker decoratief, maar vermoedelijk ook minder stabiel. Damstra merkt naar aanleiding van haar onderzoek naar de naoorlogse naamgeving in Alkmaar op: "De meeste voorbeelden van spellingvariatie zijn bij de meisjes aangetroffen."⁴⁵⁵

De uitgang

Het onderscheid tussen jongens- en meisjesnamen komt vaak in de vorm van de naam tot uitdrukking.⁴⁵⁶ Bij de Garo (een volk in het westen van Assam, India)⁴⁵⁷ bijvoorbeeld, zijn namen die eindigen op een ie-klank (*Banni, Jingini, Ronbi*) typisch voor vrouwen, terwijl de namen van mannen vaak uitgaan op een 'n' (*Rohen, Jengon*).⁴⁵⁸ Ook in onze naamgeving, althans die van de laatste eeuwen, kunnen we het geslacht van de naam vaak afleiden uit de uitgang. Bepaalde uitgangen, zoals *-a*, *-ette*, *-ina*⁴⁵⁹ en *-ia*, komen alleen bij vrouwelijke namen voor,⁴⁶⁰ de uitgang *-us* en *-o* vinden we alleen bij mannennamen.⁴⁶¹ Voor de inheemse verkleiningsuitgangen, zoals *-ke* en *-tje*, ligt het minder duidelijk. Weliswaar worden ze gebruikt bij de vorming van meisjesnamen (*Adriaan > Adriaantje; Klaas > Klaaske*), maar verkleinvormen van mannennamen zijn niet noodzakelijkerwijs vrouwennamen. Zo komt *Jantje* voor als meisjesnaam, maar dezelfde vorm kan gebruikt worden om naar een kleine *Jan* te verwijzen of om onderscheid te maken tussen (groot)vader *Jan* en (klein)zoon *Jan*. Verkleinvormen van namen voor mannen kunnen ook gewone, neutrale vormen zijn. Dat zien we vooral in de Friese naamgeving, waar namen op *-ke* voor mannen niet ongevoelen zijn (*Auke, Hielke, Sipke*) en ook namen op *-tje* (*Eeltje, Luitje, Rintje*) wel voorkomen.⁴⁶² Ook roepnamen in andere delen van het land kunnen een verkleinvorm zijn; met *Pietje, Wimke* en *Bertje* in een bepaalde context een man bedoeld kan worden; meestal drukt zo'n vorm vertrouwelijkheid uit, het is een expressieve variant. Ook de uitgang *-ie/-i/-y* is niet seksespecifiek, want namen als *Willie, Hennie, Gerrie* en *Tonnie* komen bij beide geslachten voor. Voor bijvoorbeeld *Corrie, Jannie* en *Lenie* bepaalt de conventie dat we aan een vrouw denken, want *Cor, Jan* en *Leen* zijn tenslotte mannennamen. Bij *Alie, Trudie* en *Gonnie* kan geen twijfel rijzen, want ze zijn ontstaan uit exclusief vrouwelijke namen (*Adelheid, Geertruida* en *Aldegonda* of *Hildegonda*). De uitgang *-e* komt in Friese mannennamen voor (*Ate, Douwe, Wiebe*), maar kan ook een vrouwelijke uitgang zijn (*Adriane, Françoise, Simone*). Samenvattend komt de rol van de uitgang in onze naamgeving erop neer dat die het geslacht van de naam kan bepalen, maar dat er ook uitgangen zijn die niet eenduidig mannelijk of vrouwelijk zijn.

Historische achtergrond van movering

maatschappij: "Feminine sounds might be preferred when the economy emphasises information and the traditional feminine trait of social communication." Een andere verklaring ligt in het ontlenen van namen (Barry & Harper 1998, p. 45).

⁴⁵⁵Damstra 1986a, p. 44.

⁴⁵⁶Als dat niet het geval is, "kann davon ausgegangen werden, daß 'man weiß', auf welches Geschlecht der betreffende Name anwendbar ist" (Seibicke 1982, p. 109). Zie ook Bayer 1991, p. 57-58.

⁴⁵⁷Gaisford e.a. 1978, p. 198. Met dank aan drs. Tine Davids.

⁴⁵⁸Alford 1988, p. 66.

⁴⁵⁹De grote productiviteit van de uitgang *-ina* is vermoedelijk een betrekkelijk recente, dat wil zeggen negentiende eeuwse, ontwikkeling (Boekenooogen 1897, p. 118 en Heeroma 1969, p. 183; zie ook Kloeke 1953, p. 97-98 (voetnoot 2) en Niemeijer 1976, p. 60). Andersen signaleert voor de Bökingharde (Noord-Duitsland) een toename van namen op *-ine* tussen 1820 en 1850 (Andersen 1977, p. 75; zie ook p. 91 en p. 106). Zie ook Seibicke 1982, p. 138 en Alhaug 1990.

⁴⁶⁰Er bestaan wel mannelijke namen op *-a*, zoals *Hiskia, Zefanja, Jozua* en *Eliza*, dit zijn bijbelse namen, en *Aljoscha*, een Russische vleivorm van *Alexander* (*Zefanja* hier aangetroffen als meisjesnaam (NIPO 1993); *Eliza* komt ook voor als verkorting van *Elizabeth*). Zie ook Seibicke 1982, p. 109-110.

⁴⁶¹Enkele uitzonderingen, zoals *Lotus* en *Dido*, daargelaten. Zie voor de uitgang *-o* Winkler 1900, p. 228-229, Miedema 1964, Schultheis 1988, p. 74-75 en Ebeling 1993, p. 34-35.

⁴⁶²Gebaseerd op de steekproef uit de volkstelling van 1947. Zie ook Winkler 1900, p. 218.

Van Germaans naar Romaans

In Germaanse namen, de oudste laag van onze namenvoorraad, wordt het geslacht van de naam bepaald door het tweede naamdeel, hoewel ook de uitgang *-a* werd gebruikt ter moving.⁴⁶³ “Opmerkelijk is de scherpe scheiding die in het Germaans aanvankelijk tussen de mansnamen en de namen der vrouwen werd gehandhaafd. Dit verschijnsel is een van de beperkingen die de Germanen zich oplegden in de naamgeving. Vele woorden komen weliswaar zowel in mans- als in vrouwenamen voor, maar het tweede lid van een mansnaam is altijd een mannelijk woord, van een vrouwnaam een vrouwelijk. Het woord *burg* bijv. vindt men in namen van mannen en vrouwen, maar bij de eersten alleen in het eerste, bij de laatsten slechts in het tweede lid. Namen van wapens treden bij vrouwenamen ook niet in het tweede lid op. Bij de namen waarvan het tweede lid een adjectief is, bestaat ook een scherpe scheiding tussen de bij beide soorten gebruikte adjectieven: *-bald*, *-berht* en *-hard* komen slechts in namen van mannen voor, *-burg*, *-swinth*, *-hild* uitsluitend in vrouwenamen.”⁴⁶⁴ Deze strikte scheiding ging in de loop van de tijd verloren omdat de betekenis van de naamdelen niet meer gevoeld werd, maar vooral ook omdat het aantal verkorte vormen toenam. Bovendien komen gedurende de Middeleeuwen uitheemse namen in gebruik waarvan verkortingen samenvallen met verkortingen van Germaanse namen, zoals *Els*, dat een verkorte vorm van *Elisabeth* kan zijn, maar ook een variant van *Elso* (mannelijk, uit *adel-*).⁴⁶⁵ Van der Schaar wijst in zijn onderzoek naar de naamgeving in Holland en Zeeland op een ander verschijnsel in die tijd, namelijk het geven van mansnamen aan vrouwen;⁴⁶⁶ voorbeelden zijn: Joncfrou *Dirc* van der Does, Wassenaar 1473; Joncfr. *Adriaen*, Leiden ± 1450;⁴⁶⁷ *Jacob*, hertogin van Beieren; joncfrou *Johan* van der Velde, Rotterdam 1426.⁴⁶⁸ De voorbeelden beperken zich tot de hogere kringen. “Het is alsof dit de gewone man te ver ging en hij een compromis vond door ook mansnamen te gebruiken voor vrouwen, maar dan in verkleinvorm.”⁴⁶⁹ Dat zien we een tijd later dan ook volop gebeuren, waarbij naast verkleinvormen ook vormen op *-a* voorkomen. Oude voorbeelden zijn *Adriana* Say van Rosendael (1411-1455); *Jacopmijne*, Den Haag 1527; *Jannetje* die Wijse, Utrecht 1498.⁴⁷⁰ Vanaf deze tijd gaan de gemoveerde namen een steeds belangrijker plaats in de vrouwelijke naamgeving innemen.⁴⁷¹ Dit toenemende belang past in de steeds sterkere Romaanse invloed op de Nederlandse

⁴⁶³Kohlheim & Kohlheim 1998, p. 17. Zie ook Leys 1959, p. 9-10 en Greule 1996, p. 1187.

⁴⁶⁴Van der Schaar 1953, p. 40-41. Zie ook Mansion 1924 en Goetz 1998.

⁴⁶⁵Van der Schaar 1953, p. 41; zie ook Lindemans 1944, p. 102 (hij geeft ook een ander voorbeeld bij *Elisabeth*, namelijk *Betta*, uit de naamstam *-bert-* (Lindemans 1944, p. 94) en Littger 1975.

⁴⁶⁶Zie ook Boekenoogen 1897, p. 111, Winkler 1900, p. 184-185 en p. 270-271, Beelaerts van Blokland 1912, p. 248-249, Lindemans 1944, p. 88 en p. 158, Weijnen 1952, p. 130, Wagenvoort in Bakker 1964, p. 16 en Van Hoorn 1979, p. 31-31. In Engeland komen gedurende de 13de t/m 15de eeuw mannennamen bij vrouwen voor, althans als doopnaam; in Latijnse bronnen komen ze ook wel voor met de uitgang *-a* (Withycombe 1993, p. XXXV). “The use of m. names for girls was far from uncommon up to the 15th C, especially when there were no sons in a family” (Withycombe 1993, bij *Alexandra*; vergelijk echter ook de getuigenis uit 1339 waaruit blijkt dat de naam *James* voor een meisje verbazing wekte (Withycombe 1993, bij *Jacoba*)). Volgens Mitterauer zou het voorkomen van gemoveerde namen in Zuid-Frankrijk (waarom speciaal daar blijft onduidelijk) in verband kunnen staan met het eigendoms- en erfrecht van vrouwen.

⁴⁶⁷Van der Schaar 1953, p. 192.

⁴⁶⁸Van der Schaar 1994, bij respectievelijk *Jacob* en *Johanna*.

⁴⁶⁹Van der Schaar 1953, p. 192. Zie ook Van der Schaar 1959, p. 32-34.

⁴⁷⁰Van der Schaar 1994, bij respectievelijk *Adriaan*, *Jacob* en *Johanna*. Van der Schaar geeft zelden oude vermeldingen van vrouwelijke vormen van Germaanse namen, vandaar het ontbreken van de vrouwelijke vorm als tegenhanger van de genoemde *Dirc*.

⁴⁷¹De strikte scheiding tussen mannen- en vrouwenamen die Gysseling in de 12de en 13de eeuw vindt, is in zijn materiaal uit 1709 verdwenen, in die zin dat er veel gemoveerde namen voorkomen (Gysseling 1971, p. 7). De Moel signaleert een toename van gemoveerde namen in Edam-Volendam tussen 1623-1653 en 1779-1803 van 16% naar 26% (De Moel 1975, p. 11).

naamgeving (movering kent een Latijns-Romaanse oorsprong,⁴⁷² hoewel het ook bij Germaanse namen voorkwam⁴⁷³): “We zien (...) hoe niets de Movierung (= movering, DG) zal tegenhouden wanneer de Ndl. naamgeving vanaf de 12e e., in het kader van de overige cultuurstromingen, onder de sterke invloed zal komen te staan van de Romaanse naamgeving.”, aldus Leys (hij spreekt over de Vlaamse naamgeving, waarin de veranderingen eerder plaatsvonden dan in het noorden van ons taalgebied).⁴⁷⁴

De rol van de verkleiningsuitgang

We kunnen uit het voorkomen van vrouwennamen die bestaan uit een mannennaam met een verkleiningsuitgang⁴⁷⁵ niet concluderen dat er een naamvormingsregel bestond als *mannennaam* + *verkleiningsuitgang* = *vrouwennaam*. Eerder moeten we de verkleining zien als een ‘verzachting’ van de naam, hij wordt vriendelijker en vertrouwelijker.⁴⁷⁶ Voor deze opvatting spreken twee argumenten. Het eerste is dat verkortingen van vrouwelijke namen met een verkleiningsuitgang al voorkwamen. Voorbeelden zijn: *Aeltge/Aeltjen* bij *Aleidis* (*Adelheid*); *Betjen/Betke*, *Elsge/Elsjen/Elsken* en *Lisken/Lijsken* bij *Elisabeth*; *Caetje*, *Calleken*, *Lijntjen* en *Trijntjen* bij *Catharina* (*Lijntjen* via een vorm als *Catelijn*).⁴⁷⁷ Het tweede argument is dat het gebruik van deze uitgang niet beperkt was tot vrouwennamen, ook bij mannennamen kwam hij voor. Voorbeelden zijn: *Hannekiin* < *Johannes*, *Colijn* < *Nicolaas*, *Sibele* < *Sibe*; *Herco* < *Hare/Here*, *Reyneke* < *Rein*, *Marcelken* < *Marcel*.⁴⁷⁸ De verkleiningsuitgang was, althans lange tijd, geen typisch vrouwelijk of vervrouwelijkend suffix.

Bij het gebruik van namen in verkleinvorm voor mannen heeft Van der Schaar voor het middeleeuwse Holland een verband laten zien tussen het gebruik van dergelijke vormen en de maatschappelijke status van de naamdrager. Hoe lager de positie van de personen, des te vaker worden de namen vermeld in verkleinvorm; het zijn ‘tutoyeer-vormen’.⁴⁷⁹ Dat is in verband te brengen met de voorbeelden van ongemoveerde namen bij adellijke vrouwen: hun namen te vermelden in verkleinvorm was, althans in officiële stukken, ongepast.⁴⁸⁰ Gedurende de Middeleeuwen zien we de verkleinvormen voor mannen langzamerhand verdwijnen (in de geschreven bronnen, want in het dagelijks leven zullen ze zeker hebben voortgeleefd;⁴⁸¹ in de Friese

⁴⁷²Leys 1959, p. 7.

⁴⁷³Volgens Seibicke gaat movering terug tot Indo-Europese tijd (Seibicke 1991, p. 87; zie ook Fleischer 1968, p. 19-20 en Greule 1996, p. 1186-1187).

⁴⁷⁴Leys 1959, p. 10 (zie ook p. 7 en p. 17-18). Zie ook Van der Schaar 1953, p. 192.

⁴⁷⁵Naast dit type movering kan een gemoveerde naam ook gevormd zijn met uitgangen als *-a* en *-ina*. Overigens ligt het argument voor het gebruik van deze uitgangen niet altijd in de movering, ook latinisering kan een verklaring zijn.

⁴⁷⁶Zie Van der Schaar 1953, p. 60 (met dank aan prof. dr. A.M. Hagen).

⁴⁷⁷De voorbeelden komen uit ‘Middelnederlandsche voornamen’ (1902). Vanzelfsprekend kwamen ook vrouwennamen zonder verkleiningsuffix voor, zoals *Alijte*, *Else*, *Lijsbette*, *Caline*, *Calle* en *Trijn*. Ook deze voorbeelden komen uit ‘Middelnederlandsche voornamen’ (zie ook Debrabandere 1975). Deze lijst is zonder enige toelichting gepubliceerd; over bronnen, wijze van verzamelen, betrouwbaarheid en dergelijke is niets bekend.

⁴⁷⁸Voorbeelden uit Van der Schaar 1953, p. 193 e.v. en Van der Schaar 1959, p. 32 (*Hannekiin*).

⁴⁷⁹Van der Schaar 1959, p. 32 e.v. Zie ook Beele 1975, p. 64. Zie voor een relativering Rentenaar 1991, p. 2: er is geen reden voor “al te hoge verwachtingen ... wat betreft de weergave van sociale differentiatie in de persoonsnamenvoorraad”, een uitspraak gebaseerd op een onderzoek van D. Geuenich *Die Personennamen der Kloostergemeinschaft von Fulda im frühen Mittelalter*. München 1976. Toch levert zijn onderzoek naar de Zeeuwse toponymie wellicht “een vage aanwijzing, dat het dragen van verkorte en diminutivische namen in de hogere lagen van de maatschappij niet zo gebruikelijk is geweest” (Rentenaar 1991, p. 25).

⁴⁸⁰Van der Schaar 1959, p. 32-33.

⁴⁸¹Pieters geeft vlevormen uit Lokeren (Vlaanderen) van rond 1900; bij beide geslachten eindigen de namen op *-ken* of *-tjen* (Pieters 1976). Zie ook Withycombe 1993, p. XXXIV.

naamgeving hebben ze zich kunnen handhaven⁴⁸²). Daarbij zijn twee elkaar versterkende ontwikkelingen gaande. De ontwikkeling en groei van de middeleeuwse steden zorgde voor steeds meer situaties waarin het niet paste mannen met een verkleinvorm van hun naam te vermelden in officiële stukken. De vlevormen en verkortingen “treden uit de intieme sfeer en worden aanspreekvorm voor maatschappelijk lager staanden, waardoor ze een denigrerende gevoelswaarde krijgen en daardoor gedoemd zijn te verdwijnen, of nog slechts in ironische zin gebruikt worden: te Leiden wordt in 1513 een krankzinnige vermeld met name *Geryt Jacopsz, alias (...) Gerytgen van Genoechten*.”⁴⁸³ De tweede ontwikkeling die bijdraagt tot het verdwijnen van verkleinvormen voor mannen is het toenemend gebruik van mannennamen in verkleinvorm voor vrouwen.⁴⁸⁴ Om die reden worden ze voor mannen vermeden; men ging ze als ‘verwijfd’ voelen.⁴⁸⁵ Ook zal het verdwijnen gestimuleerd zijn doordat mannennamen in verkleinvorm niet langer het geslacht van de persoon aanduiden. Deze verstoring van wat als een wezenlijke eigenschap van voornamen wordt ervaren, vroeg om een oplossing. Die lag in het vermijden van verkleinvormen bij mannen.

Seksisme in de naamgeving?

De vraag rijst hier of er een verband is tussen de beide factoren die de verkleinvorm bij mannen deed verdwijnen. Het is tenslotte opmerkelijk dat juist in de periode waarin deze vorm bij mannen een denigrerende status kreeg, hij bij vrouwen in toenemende mate gebruikt werd om de namenvoorraad uit te breiden. Toch kunnen we niet zonder meer tot een dergelijk verband besluiten, want een verschijnsel dat bij mannen een minachtende waarde heeft, hoeft dat voor vrouwen niet te hebben.⁴⁸⁶ Het is daarom maar de vraag of het samengaan van de denigrerende status van de verkleinvorm bij mannen en het toenemend gebruik van mannennamen met een verkleiningsuitgang voor vrouwen, zoals *Hendriksken, Maertijnkin* en *Willemtie*, te zien is als “uitdrukking van de typisch mannelijke patriarchale instelling”.⁴⁸⁷ Eerder gaat het om het contrast ‘huiselijk, vertrouwelijk’ tegenover ‘openbaar, zakelijk’. Daarmee is de verschillende gevoelswaarde van de verkleinvorm in de vrouwelijke en mannelijke naamgeving natuurlijk wel een manifestatie van de verschillende rol van vrouwen en mannen in het verleden en in die zin ook op te vatten als een subtiel middel om vrouwen op hun plaats te houden. Overigens is niet alleen het verwachtingspatroon bepalend, ook het taboe op het vrouwelijke voor jongens en mannen speelt mee.⁴⁸⁸ Dat inzicht kan het ‘eenrichtingsverkeer’ bij de uitwisseling van namen tussen mannen en vrouwen wellicht verklaren. Het zet ook vraagtekens bij de opvatting dat het toenemend gebruik van mannennamen voor dochters op te vatten is als een aanwijzing van een verslechtering van de positie van meisjes en vrouwen, als een bewijs voor ‘het rib-van-Adam patroon’.⁴⁸⁹ Er is bovendien reden om aan te nemen dat de relatie tussen de houding ten aanzien van vrouwen en het geven van gemoveerde namen niet eenduidig is. Onderzoek in Noorwegen heeft namelijk laten zien dat de toename van gemoveerde namen niet in verband te brengen is met een verandering van de positie van vrouwen in de samenleving. “The fact that girls so commonly were named after men in the 1800’s might be interpreted as a strengthening of the patriarchy at that time. Historians, however, cannot find evidence of any general strengthening.” Aan het eind van de negentiende eeuw kregen vrouwen op het Noorse platteland een minder actieve rol in de zuivelproductie, zoals het kaasmaken, nadat zuivelbedrijven die taak hadden overgenomen.

⁴⁸²Winkler schrijft in 1900 dat in de Friese naamgeving nog steeds verkleinvormen ontstaan, maar dat “die hedendaagse ontstane en in gebruik genomene verkleinvormen nu niet meer, gelijk vroeger, als geijkte namen opkomen, noch ook geijkte geldigheid erlangen.” (Winkler 1900, p. 213).

⁴⁸³Van der Schaar 1959, p. 29-30, zie ook p. 33-34.

⁴⁸⁴Van der Schaar 1953, p. 192.

⁴⁸⁵Van der Schaar 1953, p. 60.

⁴⁸⁶Vergelijk Van Langendonck 1978b, p. 249-250 en Taeldeman & Van Overwaele 1993, p. 335.

⁴⁸⁷Ramon 1984, p. 55. Vergelijk ook Leys 1976, p. 144.

⁴⁸⁸Dat ‘taboe’ wellicht een te neutrale benaming is voor het vermijden van vrouwennamen voor mannen zou afgeleid kunnen worden uit een Engelse verklaring uit de 12de eeuw van Maurice of Kirkham in verband met de vraag of *Salome* een mannennaam kan zijn: “Women’s names (...) are given to lazy, slothful, effeminate persons, not in their baptism, but on account of their vicious life” (Withycombe 1993, p. XXXV).

⁴⁸⁹Ramon 1984, p. 55. Zie ook Verbiest 1997, p. 34.

De mode van gemoveerde namen kwam echter op aan het begin van de negentiende eeuw, lang vóór deze ontwikkeling.⁴⁹⁰ Verder onderzoek zal de vraag moeten beantwoorden of het populair worden van gemoveerde namen te verklaren is vanuit het sociologische mechanisme dat lagere klassen bij naamkundige vernieuwing de hogere klassen volgen.⁴⁹¹ Die benadering is vermoedelijk vruchtbaarder dan pogingen deze verandering in de vrouwelijke naamgeving vanuit de (veranderde) positie van de vrouw te verklaren.

Friese namen als uitzondering

Voor de Friese naamgeving zijn er enige bijzonderheden te melden. Zo wijst Gildemacher op het grote aantal niet-seksespecifieke namen in een bron uit het begin van de zestiende eeuw uit de grietenij Wymbritseradeel in Friesland: "het aantal vrouwnamen dat in hetzelfde register ook (nagenoeg identiek) als mannennaam blijkt voor te komen [maakt] zo'n 50% van het totaal van de vrouwnamen uit".⁴⁹² Het gaat om namen als *Anske, Doede, Gathia, Geert, Piek* en *Ritsche*. Opvallend is dat de slotvocaal bij de vrouwnamen nogal eens ontbreekt, zoals blijkt uit de onderstaande lijstjes; hierin zijn enkele sprekende voorbeelden uit zijn overzicht overgenomen. Tussen haakjes staat de frequentie vermeld; de slotvocaal staat soms tussen haakjes, dat betekent dat de naam zowel met als zonder deze uitgang voorkomt.

<i>Vrouw</i>	<i>Man</i>
Ansk(e) (4)	Anske (3)
Bauk(e) (5)	Baucka (5)
Feik (1)	Feika/Fecka (5)
Hid (2)	Hidde (5)
Hylk(e) (6)	Hylke (10)
Jank (1)	Janke (10)
Piek (2)	Piek(a) (2)
Renk (6)	Renck(e) (10)
Sack (2)	Sack(a) (2)
Sip (1)	Sipke (9)
Yd (1)	Yde (1)

(Er zijn ook tegenvoorbeelden in zijn overzicht te vinden, bijvoorbeeld vrouw *Reynska* (2) - man *Reinsk* (1); de uitgang *-a* is niet de vrouwelijke *-a* zoals wij die nu kennen, maar de voorloper van *-e*; de namen stammen uit een periode waarin de *-a* als mannelijke uitgang gold (het Oud-Fries)).⁴⁹³

Wie de beide lijstjes bekijkt, zal de namen in de rechterkolom vrouwelijker vinden dan de namen in de linkerkolom, want wij ervaren bepaalde slotvocalen als een vrouwelijk kenmerk. Er zijn echter aanwijzingen dat juist namen zonder slotvocaal als specifiek vrouwelijk werden beschouwd. "In later tijd - mogelijk door een verdere verkorting van de mannennamen - is de noodzaak om de connotatieve betekenis 'vrouw' aan te geven kennelijk weer sterker geworden. Veel vrouwnamen kregen dan ook een diminutief-suffix".⁴⁹⁴ Let wel, dit lijkt te wijzen op een omgekeerde tendens: de vrouwnamen mochten niet te veel op mannennamen lijken (hierboven beschreven we het meer algemene verschijnsel dat juist het vrouwelijke, de verkleinvorm, voor mannen vermeden wordt).

Het mannelijk naamtype heeft zich in de spreektaal kunnen handhaven. Wassenbergh schrijft in zijn *Groote lijst, zo van oude, als hedendaagsche Friesche mans- en vrouwnaamen* uit 1774: "De Vrouwnaamen wierden bij ouds algemeen, en nu nog in den gemeenzaamen ommegang, in één lettergreep uitgesproken." Als voorbeelden geeft hij: *Ansk, Auk, Bauk, Bieuwk, Doed, Els, Frouwk, Goyk, Houk, Jiesk, Lolk, Rixt, Sepk*,

⁴⁹⁰Alhaug 1990, p. 142-143.

⁴⁹¹In dat onderzoek zal ook de rol van vernoeming (van dochters naar mannen) onderzocht moeten worden.

⁴⁹²Gildemacher 1995, p. 139.

⁴⁹³Gildemacher 1995, p. 139-140; hij geeft de namen zonder hoofdletters (in enkele andere overzichten niet). Zie voor de uitgang *-a* Gildemacher 1995, p. 142-143 en verder Winkler 1877, p. 302 (zie ook p. 258-259), Winkler 1881, p. 121-122 en Winkler 1900, p. 260-261 en p. 272-273.

⁴⁹⁴Gildemacher 1995, p. 143 (voetnoot 30). Vergelijk Hoekema 1986.

Simk, Tjesk, Wypk en *Ynsk*.⁴⁹⁵ Winkler meldt in 1900: “Nog heden heerscht deze gewoonte (bedoeld wordt de gewoonte om vrouwennamen in de mannelijke vorm te gebruiken, DG) wel in Friesland, in de dagelijksche volksspreektaal, waar men de vrouwennamen Rinske, Wytske, Sjoukje, Jeltje wel als Rins, Wyts, Sjouk, Jel noemt, dat eigenlijk mannelijke naamsvormen zijn, of namen met een mannelijk voorkomen. Vooral te Hindeloopen en elders in den Zuidwesthoek van Friesland is deze zonderlinge naamsvorming zeer gebruikelijk, zelfs in geschifte en in geijkten zin, als Rink, Aalk, Rem, Tem, Fod, in stede van Rinske, Aaltje, Remmertje, Tamkje, Fedtje, zoo als deze vrouwennamen eigenlijk luiden.”⁴⁹⁶

De volkstelling van 1947

De gegevens uit de volkstelling van 1947 (zie hoofdstuk 1) gebruiken we hier om een viertal kwesties te onderzoeken. De eerste is de vraag naar de verhouding tussen gemoveerde en ongemoveerde namen bij de vrouwen. De tweede vraag volgt uit de eerste: wat is het aandeel namen met een vrouwelijke oorsprong bij de mannen? De derde vraag betreft de seksenutrale namen: welke namen zijn bij mannen én vrouwen aangetroffen en hoe zijn ze te typeren? Tot slot wordt het voorkomen van de verkleinvorm belicht: welke rol speelt de verkleiningsuitgang bij de namen van mannen en van vrouwen?

Verhouding gemoveerd - ongemoveerd

Voor het beantwoorden van de vraag naar de verhouding tussen gemoveerde en ongemoveerde namen is van de 50 meest frequente vrouwennamen (hiermee is ruim 60% van de vrouwen benoemd) bepaald of het wel of niet om een movering gaat. Het gaat om de volgende namen (tussen haakjes staat een ‘n’ voor ‘geen movering’, een ‘j’ voor ‘movering’ en een vraagteken voor ‘niet te bepalen’): *Maria* (n), *Johanna* (j),⁴⁹⁷ *Anna* (n), *Cornelia* (j), *Adriana* (j), *Wilhelmina* (j), *Catharina* (n), *Hendrika* (j), *Elisabeth* (n), *Grietje* (n), *Aaltje* (?),⁴⁹⁸ *Jantje* (j), *Trijntje* (n), *Petronella* (n), *Jacoba* (j),⁴⁹⁹ *Geertruida* (n), *Geertje* (?),⁵⁰⁰ *Janna* (j), *Elizabeth* (n), *Neeltje* (j), *Helena* (n), *Antje* (n),⁵⁰¹ *Margaretha* (n), *Jannetje* (j), *Hendrikje* (j), *Pieterella* (n), *Antonia* (j), *Alida* (n), *Gerritje* (j), *Willemina* (j), *Christina* (n),⁵⁰² *Theodora* (?),⁵⁰³ *Maartje* (?),⁵⁰⁴ *Dirkje* (j), *Berendina* (j), *Martha* (n), *Dina* (?),⁵⁰⁵ *Willempje* (j), *Hermine* (j), *Josephina* (j), *Maatje* (?),⁵⁰⁶ *Aleida* (n), *Jantina* (j), *Henrica* (j), *Agnes* (n), *Ida* (?),⁵⁰⁷ *Lena* (?),⁵⁰⁸ *Gerarda* (j), *Marie* (n), *Martina* (?).⁵⁰⁹ Bij deze 50 namen vinden we 22 gemoveerde namen (samen 26,5% van de naamdraagsters) en 19 ongemoveerde namen (28,2% van de naamdraagsters); in 9 gevallen is de oorsprong niet eenduidig, zodat niet uit te maken is of een mannelijke of vrouwelijke grondvorm de basis van de naam vormt. Omdat globale bestudering van de overige namen niet leidt tot de aanname dat deze groep afwijkt van de namen die wel geassocieerd zijn als

⁴⁹⁵Wassenbergh 1774, p. 38-39 (voetnoot †). Zie ook Brouwer 1946, p. 33.

⁴⁹⁶Winkler 1900, p. 184-185. Ook elders vallen verkorte roepnamen van vrouwen wel eens samen met mannelijke roepvormen, zoals *Pau* voor *Paula* en *Nol* voor *Nolda* (persoonlijke mededelingen); Pauw van Wieldrecht noemt een tante *Wim* < *Wilhelmina* (Pauw van Wieldrecht 1993, p. 43).

⁴⁹⁷Komt als vrouwelijke naam in de bijbel voor; hier echter vrijwel zeker movering.

⁴⁹⁸Vermoedelijk van *Adelheid*, eventueel een andere (mannelijke?) naam met *Adel*-.

⁴⁹⁹Er is een heilige *Jacoba*, desondanks eerder movering van *Jacob*.

⁵⁰⁰Van *Gerard* of *Geertruida*.

⁵⁰¹Waarschijnlijk van *Anna*, maar eventueel bij de Friese mannennaam *Anne*.

⁵⁰²Er is een heilige *Christina*; eventueel movering van *Christiaan*.

⁵⁰³Er is een heilige *Theodora*, maar movering van *Theodorus* is ook mogelijk.

⁵⁰⁴Vermoedelijk van *Martinus/Martina*, eventueel van *Maria*.

⁵⁰⁵Verkorting van een naam op *-dina* of zelfstandige, bijbelse naam (vrouwelijk).

⁵⁰⁶Als *Maartje*; eventueel Germaans (naam met *madel*-).

⁵⁰⁷Mogelijk verkorting van *Alida* of een andere naam op *-ida*, of bij Fries *Ide* (mannelijk).

⁵⁰⁸Verkorting van *Helena*, *Leonhard* of *Magdalena*.

⁵⁰⁹Movering van *Martinus*, maar er is ook een heilige *Martina*.

gemoveerd - ongemoveerd, mogen we concluderen dat ongeveer de helft van de vrouwen in de steekproef uit de volkstelling van 1947 een gemoveerde naam draagt.⁵¹⁰ Met andere woorden, het naamtype *mannennaam* + *moverende uitgang* heeft een belangrijke plaats in de traditionele naamgeving.

Trijnko en Wilhelminus

Het aandeel mannennamen afgeleid van een vrouwelijke grondvorm in de steekproef uit de volkstelling van 1947 is gering; de volgende namen zijn aangetroffen (tussen haakjes staat de frequentie): *Aleid* (3; zie ook de paragraaf *Sekseneutrale namen*) en *Alides* (1) van *Adelheid*; *Agnitus* (1) en *Angenisius* (1) van *Agnes*; *Annechienus* (1) van *Anna*,⁵¹¹ *Catharinus* (10), *Catharienus* (1), *Catrinus* (5), *Cathrinus* (1), *Ketrinus* (1), *Trienko* (2), *Trijnko* (1), *Trinus* (1) en *Trijntje* (1)⁵¹² van *Catharina*;⁵¹³ *Elizabertus* (1), *Lijsbertus* (3) en *Lysbertus* (2) van *Elisabeth* (opmerkelijk is dat *Lijsbert* (4) en *Lysbert* (2) alleen bij de vrouwen voorkomen); *Gertrudus* (1) van *Geertruida*;⁵¹⁴ *Grietinus* (3), *Grietjo* (1), *Grieto* (3) en *Grietzen* (1) van *Margaretha*; *Helenius* (1) en *Helenus* (1) van *Helena*; *Ludgardus* (1) van *Lutgardis*; *Marie* (3) en *Marikus* (1) van *Maria*; *Marchinus* (1), *Marginus* (1) en *Marginus* (1) van *Maria* of *Margaretha* en tot slot *Reginus* (1) van *Regina*.⁵¹⁵ Voor een aantal namen is onzeker of we met een vrouwelijke of mannelijke grondvorm te maken hebben, bijvoorbeeld in het geval van *Christinus* (2); deze naam lijkt eerder een mannelijke vorm van *Christina* dan een vorm van *Christiaan*.⁵¹⁶

Een volgende groep namen vormen die gevallen waarin mannen (mogelijk) een vrouwen naam hebben (de Nederlandse naamwet schrijft niet voor dat jongens een mannelijke en meisjes een vrouwelijke voornaam moeten hebben; zie hoofdstuk 2, de paragraaf *Voornamen wettelijk ingeperkt*). Uit de steekproef uit de volkstelling is af te leiden dat het geven van meisjesnamen aan jongens (en andersom) nauwelijks voorkomt, althans als eerste naam. Over de namen die eventueel volgen is niets te zeggen, aangezien die alleen met initialen zijn aangegeven. Wel weten we dat katholieken het gebruik kennen jongens de naam *Maria* als laatste naam te geven.⁵¹⁷ Van de gevallen dat mannen een vrouwen naam hebben, zijn onder meer *Elbrig* (1)

⁵¹⁰Villarsen Meldgaard komt voor Kopenhagen in de periode 1800-1850 tot hetzelfde aandeel (Villarsen Meldgaard 1990, p. 218).

⁵¹¹Er zijn andere namen bij de mannen met *An-* waar een verband met *Anna* niet geheel uit te sluiten is, zoals *Anneus* en *Antjo*, maar deze namen horen toch eerder bij de Friese mannaam *Anne*.

⁵¹²Het gaat hier vermoedelijk om een vergissing.

⁵¹³Lindemans noemt middeleeuwse mannennamen met *Kalle*, zoals *Kallebrecht* en *Kalleboud*, waarvan hij vermoedt dat ze zijn samengesteld met *Kalle* < *Kathelijne* (< *Catharina*); ze komen alleen in Vlaanderen voor (Lindemans 1944, p. 158-159, zie ook p. 189 en Gysseling 1965, p. 69, Mitterauer 1993, p. 230-232 en voetnoot 262 op p. 452, en Kohlheim 1996a, p. 1050-1051).

⁵¹⁴Deze vorm komt opmerkelijk genoeg ook drie keer bij de vrouwen voor; ook twee keer *Geertrudus* en één keer *Mechtildus*. Het gaat vermoedelijk om verwarring met de Latijnse vrouwelijke uitgang *-is*.

⁵¹⁵De etymologie is onduidelijk (oorspronkelijk waarschijnlijk uit Germaans *regin-*, later in verband gebracht met Latijns *regina* 'koningin' door associatie met *Maria* 'koningin des hemels' (Van der Schaar 1994, bij *Regina*). De aanname dat de vrouwelijke naam *Regina* de oorsprong is van *Reginus* wordt ondersteund door het feit dat er een heilige *Regina* is en door de frequentieverdeling: *Regina* (46) versus *Reginus* (1).

⁵¹⁶Andere gevallen zijn *Dignus* (5) en *Dingenatius* (1), die bij *Digna*, maar ook bij *Dingenis* kunnen horen; *Elselinus* (1) en *Elsienus* (1), die mogelijk van *Elisabeth* zijn afgeleid, maar ook bij de mannaam *Els(e)* kunnen horen, te herleiden tot de Germaanse naamstam *adel-* (de vermenging van beide namen is hierboven al ter sprake gekomen); *Martjo* (1), dat een mannelijke vorm bij *Martha* kan zijn, maar ook een verkorting van *Martinus* en *Rinus* (1), dat eventueel van *Catharina*, maar eerder van *Marinus* afgeleid is.

⁵¹⁷Tummers 1970, p. 119. Zie ook De Moel 1975, p. 45 en Van der Ven 1968, p. 70-71. Van der Ven beweert dat *Maria* niet te masculiniseren is; dat is onjuist, alleen valt de meest voor de hand liggende vorm, *Marius*, samen met een bestaande naam. Van der Schaar 1994 zegt bij *Mario* (een Italiaanse vorm van *Marius*) dat de populariteit van deze naam in Italië mogelijk te verklaren is omdat men hem opvatte als een mannelijke vorm van *Maria*. Gysseling beschouwt de vorm *Marijn* als mannelijke tegenhanger van *Maria* (Gysseling 1971, p. 7). Ook andere vrouwelijke namen dan *Maria* worden bij katholieken aan jongens

en *Berthild* (1) te noemen, beide Germaanse namen.⁵¹⁸ Hierboven is al beschreven dat het geslacht van Germaanse namen bepaald wordt door het tweede naamdeel, maar dat de kennis daarover gedurende de Middeleeuwen is verdwenen. Dat verklaart het voorkomen van deze twee namen bij de mannen.⁵¹⁹ De overige gevallen zijn niet zonder meer duidelijk. Het gaat onder meer om *Corrie* (2) en *Corry* (1), namen die strikt genomen sekseneutraal zijn, maar gewoonlijk als vrouwelijk worden beschouwd,⁵²⁰ en *Mari* (1), die afhankelijk van de klemtoon bij *Maria* (spellingvariant van *Marie*, een naam die bij de mannen drie keer voorkomt) of bij *Marius* of eventueel *Marinus* hoort.⁵²¹

Tot slot zijn hier nog de omgekeerde moveringen te noemen. Dit zijn gemoveerde namen die met behulp van een mannelijk suffix weer tot mannennaam zijn omgevormd, bijvoorbeeld *Josephinus*, een naam die via *Josephina* uit *Joseph* is ontstaan. Deze namen zijn niet altijd als zodanig te herkennen, omdat het ook kan gaan om latinisering met behulp van het suffix *-inus*, bijvoorbeeld onder invloed van van namen als *Augustinus* en *Constantinus*; *Eimerinus*, *Hadewinus*, *Justinus*, *Rikkinus* en *Waldinus* zijn van die twijfelgevallen. We noemen enkele gevallen uit de steekproef van de volkstelling, erachter staat de mogelijke of vermoedelijke (vrouwelijke) inspiratiebron: *Aaltinus* (2) < *Aaltina*; *Huiberdinus* (1) < *Huiberdina*; *Lammechienus* (1) < *Lammechien*; *Wilhelminus* (2) < *Wilhelmina*. Tot mannennaam omgevormde moveringen anders dan met *-inus* (of *-ienus*, *-ines*, *-ienes*) komen niet voor in het materiaal, met uitzondering van de apart te vermelden *Dienko* (2). Deze naam is vermoedelijk afgeleid van een naam op *-dina*, zoals *Berendina* of *Alberdina*.⁵²² Hij is dus toch hier te plaatsen, want de oorsprong is een vrouwennaam afgeleid van een mannennaam.⁵²³

Al met al is het duidelijk dat er bij de mannen weliswaar voorbeelden te vinden zijn van invloed van vrouwelijke namen, maar dat het om een klein aantal namen gaat met bovendien lage frequenties. Zelfs als we ruim tellen (inclusief twijfelgevallen), dan heeft nog geen half procent van de mannen in de steekproef uit de volkstelling van 1947 een naam die op een of andere manier een vrouwennaam als inspiratiebron heeft. Die score steekt opvallend mager af bij de vrouwen, waar we constateerden dat ongeveer de helft een naam heeft die van een mannennaam is afgeleid.

Sekseneutrale namen

Als we spreken over de naamkundige uitwisseling tussen de seksen, dan is het goed ook iets te zeggen over de groep namen die in de steekproef bij zowel mannen als vrouwen zijn aangetroffen. Het gaat om 69 van de 2.714 namen bij de vrouwen en 1.999 namen bij de mannen. Het merendeel is als volgt te typeren: oneigenlijke gevallen, dat zijn de namen waar bij vrouwen een andere etymologie geldt als bij mannen, bijvoorbeeld *Anne*, een variant van *Anna* of een Friese mannennaam; vermoedelijke vergissingen, zoals *Frederik* bij de vrouwen en *Trijntje* bij de mannen; de al genoemde *Elbrig* en *Marie*, waarin sprake is van een vrouwennaam voor een man; *Aleid*, die qua vorm een zeldzaam geval is, want het is een vermannelijking door

gegeven (Van der Ven 1968, p. 72 en Hansen in Bernet Kempers 1964, p. 18; zie ook Smit 1949, p. 153-154 en Simon 1989, p. 194-195).

⁵¹⁸Bij de vrouwen komt *Elbrig* twee keer voor; *Berthild* komt bij de vrouwen niet voor, wel andere namen op *-hild*.

⁵¹⁹In het algemeen blijkt dat de Germaanse vrouwenamen, (vormen van) *Geertruida*, *Adelheid*, *Adelgonde*, *Hildegonde*, *Mathilde* en dergelijke, meestal een vrouwelijke uitgang hebben, ze eindigen bijna allemaal op *-a*, *-e* of *-is*, zeker de frequente; vergelijk *Adelheid* (4) tegenover *Alida* (268) en *Aleida* (133) en *Hillegond* (2) tegenover *Hillegonda* (31); een uitzondering is *Gerbrig* (4) tegenover *Gerbrigje* (1).

⁵²⁰*Corry* en spellingvarianten komt bij de vrouwen slechts 14 keer voor; het was wel een zeer frequente roepnaam bij vrouwen (Blok e.a. 1961, p. 3).

⁵²¹Andere gevallen zijn *Nicole* (1; ook één keer bij de vrouwen); *Ruth* (2), waarbij we in eerste instantie aan de bijbelse *Ruth* denken, maar omdat ook *Rut* voorkomt, een verkorting van *Rutger*, is bij *Ruth* eventueel ook *Rutger* als grondvorm mogelijk; *Sibille* (1), dat een spellingvariant van *Sibylle* kan zijn, maar ook een verschrijving van een vorm op *-le* bij *Sibe*.

⁵²²Er is ook een zelfstandige (bijbelse) naam *Dina* (Van der Schaar 1994, bij *Dina*).

⁵²³Namen op *-dina* en *-diena* zijn vrijwel uitsluitend moveringen, uitzonderingen zijn *Barbedina* (1; van *Barbara*) en *Saardina* (1; vrijwel zeker van *Sara*).

weglating van *-a* of eventueel *-is* van een variant van een vrouwelijke grondvorm (*Aleida/Aleidis* van *Adelheid*);⁵²⁴ Friese namen op *-e*, zoals *Femme*, *Hille* en *Tedde*; namen op *-ie* (ook *-i*, *-ij* en *-y* gespeld), bijvoorbeeld *Adri*, *Corrie*, *Henny* en *Willij*; en de grootste groep, de namen met een inheemse verkleiningsuitgang, zoals *Bouke*, *Eeltje*, *Hittje*, *Jentje*, *Luitje*, *Reintje* en *Wopke*.⁵²⁵

De verkleiningsuitgang

De laatste kwestie die met behulp van het materiaal van de volkstelling onderzocht wordt, is het voorkomen van verkleiningsuitgangen bij de mannennamen. Van der Schaar constateerde dat in Holland en Zeeland verkleinvormen voor mannen gedurende de Middeleeuwen langzamerhand verdwenen; de uitgang werd een kenmerk van de vrouwelijke naamgeving. Het is daarom goed eerst na te gaan wat de rol van deze uitgang bij de namen van de vrouwen is; we beperken ons tot *je(n)* en *-ke(n)*.⁵²⁶ Er zijn 847 namen met deze uitgangen (op een totaal van 2.714 verschillende voornamen); ruim 30% van de vrouwen draagt zo'n naam.⁵²⁷ De meest frequente zijn *Grietje*, *Aaltje*, *Jantje*, *Trijntje* en *Geertje*; frequente namen met *-ke* zijn *Janke*, *Maaïke*, *Harmke* en *Klaaske*. Bij de mannen ligt het percentage, zoals verwacht, aanzienlijk lager: 108 namen (op een totaal van 1.999 verschillende voornamen) met 473 naamdragers, dat is 1,1% van de mannen. Niet alleen verschilt het aandeel namen en naamdragers, ook valt op dat de (relatief) frequente namen bij de vrouwen op *-je* eindigen en bij de mannen op *-ke*. Als voorbeelden zijn *Auke*, *Bouke* en *Sikke*⁵²⁸ te noemen; bij namen met *-je* vinden we onder meer *Luitje*, *Jentje*, *Uiltje* en *Elkje*. Gaan we de regionale spreiding van de mannennamen op *-je* en *-ke* na, dan valt de noordelijke concentratie op. Ruim 60% van de mannen met een naam op *-ke* woont in Friesland; de anderen komen vrijwel uitsluitend uit de provincies Groningen, Drenthe en Overijssel. Mannen met een naam op *-je* zijn voor ruim 80% te vinden in Friesland en Groningen. Buiten de noordelijke provincies komen mannennamen in verkleinvorm, althans als officiële voornaam, niet of nauwelijks voor.⁵²⁹

Het taboe op het vrouwelijke

Voor de traditionele voornaamgeving kunnen we vaststellen dat de uitwisseling tussen de seksen vooral 'eenrichtingsverkeer' is geweest. De voornamen van vrouwen bestaan voor de helft uit moveringen, terwijl bij mannennamen slechts een zeer gering aandeel een vrouwelijke naam als basis heeft.⁵³⁰ Zowel mannennamen met een vrouwelijke grondvorm, zoals *Ketrinus* van *Catharina*,⁵³¹ als de mannennamen afgeleid van een movering, bijvoorbeeld *Josephinus*, vormen een zeldzaamheid. De verkleiningsuitgang komt bij vrouwen

⁵²⁴Aleid bij de mannen drie keer, bij de vrouwen één keer aangetroffen. Lindemans noemt een voorbeeld waarvoor mogelijk hetzelfde geldt, namelijk *Adiel* uit *Adilia* (een Romaanse vorm van *Adele*) (Lindemans 1944, p. 103).

⁵²⁵Zie ook Wassenbergh 1774, p. 65.

⁵²⁶Zie voor de slot-*n* Miedema 1972, p. 59-60 en Heeroma 1972, p. 80.

⁵²⁷We mogen aannemen dat de positie van deze namen in het dagelijks leven aanzienlijk zwakker was dan als officiële namen. Graaf schrijft in 1915 "Wanneer men op de 'teekenen des tijds' wil letten, kan men gemakkelijk begrijpen, dat persoonsnamen die met diminutieven (...) gevormd worden, bij veel vrouwen uit den boeze zijn" (Graaf 1915, p. 22). In 1953 signaleert Van der Schaar: "Thans zijn de vrouwennamen op *-tje* in hoofdzaak nog slechts op het platteland in gebruik." (Van der Schaar 1953, p. 60). Voor een deel van de namen is de verkleiningsuitgang vervangen door de uitgang *-ie* (zie hoofdstuk 1, de paragraaf *Officiële namen versus roepnamen*, en hoofdstuk 3, de paragraaf *Traditionele naamgeving: roepnamen*).

⁵²⁸Dit is een van de twijfelgevallen omdat de 'k' ook uit de stam, *sig-*, te verklaren is. Twijfelgevallen zijn meegerekend, ook bij de vrouwen.

⁵²⁹Ook door Brouwer opgemerkt (Brouwer 1946, p. 32-33).

⁵³⁰In het naamsysteem van de Keltische Kerken in de Middeleeuwen vinden we het omgekeerde: mannen worden wel vernoemd naar heilige vrouwen, maar vernoeming van vrouwen naar heilige mannen is uitgesloten (Mitterauer 1993, p. 218).

⁵³¹Voor de Italiaanse naamgeving wordt (in de context van de naamwet) opgemerkt dat bij vermannelijking van vrouwelijke namen, zoals *Caterino* < *Caterina*, voorzichtigheid geboden is, omdat de kans groot is dat ze als belachelijk worden ervaren (Coestner 1986, p. XXIX).

frequent voor, niet alleen als middel tot moving (*Jantje, Klaaske*), maar ook in namen met een vrouwelijke basis als *Grietje* (uit *Margaretha*) en *Maaïke* (uit *Maria*). Bij mannen is het voorkomen van verkleinvormen (*Auke, Luitje*) zeer beperkt en buiten de noordelijke provincies, met name Friesland, een zeldzaamheid. We kunnen daaruit concluderen dat de vrouwelijke naamgeving en kenmerken daarvan worden vermeden bij de naamkeuze voor een zoon.

Het taboe op het vrouwelijke voor zoons is ook in de Amerikaanse naamgeving aangetoond. Bij vergelijking van de sekse aanduiding in drie voornamenboekjes uit de periode 1933-1946 en drie uit de periode 1969-1979 bleek dat vooral jongensnamen evolueren tot seksneutrale naam. De meeste namen die in de meer recente boekjes als seksneutraal worden gepresenteerd, staan in de boekjes uit de vorige periode als jongensnaam vermeld (32 tegen 4 als meisjesnaam). Andersom bleken de namen die in de eerste periode als seksneutraal werden beschouwd, in de nieuwere boekjes vaak als meisjesnaam te staan (27 tegen 11 als jongensnaam).

Daaruit is af te leiden dat een seksneutrale naam zich vaak ontwikkelt tot meisjesnaam.⁵³² De tendens dat jongensnamen evolueren tot seksneutrale naam en seksneutrale namen tot meisjesnaam is ook aangetoond in een onderzoek in Pennsylvania naar daadwerkelijk gegeven namen.⁵³³ In beide onderzoeken worden de bevindingen in verband gebracht met de theorie dat voor jongens (en mannen) sterkere sekse bepaalde stereotypen heersen dan voor meisjes (en vrouwen).⁵³⁴ Vermeldenswaardig is hier ook een onderzoek van Debus naar roepnamen van kinderen in Kiel (Noord-Duitsland) waaruit bleek dat meisjes wel eens jongensnamen als roepnaam hebben, bijvoorbeeld *Paul* in plaats van *Sabine* en *Michel* in plaats van *Michaela*, terwijl “solche Übertragungen bei den Jungen im Material nicht vorkommen.” (op een totaal van 8.693 jongens (en 8.636 meisjes)).⁵³⁵

Moderne naamgeving

Aandeel ontleningen

De laatste decennia is de voornaamgeving ingrijpend gewijzigd. Een belangrijke vernieuwing van de namenvoorraad vond plaats door ontlening, vooral uit het Engels en Frans, maar ook wel uit het Italiaans en uit de Scandinavische en Slavische talen. Wanneer we de populaire voornamen van de afgelopen vijftien jaar bekijken, dan valt op dat ontleningen bij jongensnamen veel minder voorkomen dan bij meisjesnamen. Bij de populaire jongensnamen vinden we nog veel Nederlandse namen. Voor het merendeel zijn dat traditionele namen die vroeger niet tot de veel voorkomende behoorden, zoals *Jeroen, Bart, Maarten, Paul, Sander, Mark, Wouter, Bas, Robert* en *Stefan*. Dit zijn allemaal namen die hier al eeuwen bekend zijn, maar niet als de meest gangbare gelden.⁵³⁶ Bij de populaire meisjesnamen zijn dergelijke namen nauwelijks aanwezig, te noemen zijn *Janneke, Maaïke, Sanne* en *Maartje*. Engelse namen zijn voor beide groepen erg geliefd, denk aan *Danny*,

⁵³²Barry & Harper 1982.

⁵³³Vergeleken werden de frequenties bij jongens en meisjes van 33 (relatief) veel voorkomende seksneutrale namen; meetpunten waren 1960 en 1990 (Barry & Harper 1993). Zie ook Kleinteich 1992, p. 11: bij de “konträrgeschlechtlich gebrauchte Namen (...) überwiegen männliche Namenformen, die Mädchen gegeben worden sind.” (het betreft de naamgeving in de DDR tussen 1960 en 1990).

⁵³⁴Barry & Harper 1993, p. 236. Vermeldenswaardig is het onderzoek van Rickel & Anderson waaruit bleek dat seksneutrale voornamen geen invloed hebben op de mate van androgyniteit van de naamdrager/naamdraagster (Rickel & Anderson 1981; voor de ‘nicknames’ was dit wel het geval, hetgeen zij verklaren door erop te wijzen dat bij de naamdrager/naamdraagster bij dit naamtype invloed uitoefent, aangezien ze deels zelf gekozen zijn, Rickel & Anderson 1981, p. 1064-1065). Überhaupt moet de invloed van de voornaam op de persoonlijkheid niet overschat worden (zie Zweigenhaft 1983 (vergelijk Katz 1966, p. 31); zie ook Ris 1977, p. 575-576).

⁵³⁵Debus 1988b, p. 34-37. Wel zijn de “Kose-/Kurznamen” die bij zowel jongens als meisjes voorkomen “recht zahlreich” (Debus 1988b, p. 41). Zie ook Roelandts 1979, p. 17-18.

⁵³⁶Plaatselijk of regionaal kan dit wel het geval zijn; zie voor *Jeroen* Meertens 1951b, p. 718. Elemans noemt *Bas* bij de “namen die nog door levende personen gedragen worden maar niet meer door het jongere geslacht worden overgenomen” (Elemans 1958, p. 219).

Jennifer, Patrick, Joyce, Kevin en *Wendy*. Ook voor de Scandinavische en Slavische namen geldt dat ze bij jongens en meisjes voorkomen, voorbeelden zijn respectievelijk *Ingeborg, Niels, Kirsten* en *Sven* en *Natasha, Joeri, Katinka* en *Boris*.⁵³⁷ Het verschil tussen jongens en meisjes wordt duidelijk bij het aandeel Franse en Italiaanse voornamen. Er zijn heel wat Franse meisjesnamen populair geworden, zoals *Chantal, Manon, Marielle, Monique, Danielle* en *Nicole*, en ook enkele Italiaanse namen zijn veel gegeven (*Anita, Bianca* en *Sandra*), maar onder de jongensnamen zijn Franse en Italiaanse voornamen een zeldzaamheid, althans de afgelopen vijftien jaar. Te noemen zijn respectievelijk *Maurice, Pascal, René* en *Ricardo*; zij scoren echter niet erg hoog.⁵³⁸ Samengevat komt het erop neer dat Nederlandse namen veel bij jongens, maar weinig bij meisjes voorkomen en dat Franse voornamen, en in mindere mate Italiaanse, voor meisjes erg in trek zijn, maar bij jongens slechts sporadisch zijn aan te treffen.

Traditionele roepnamen

Een ander opmerkelijk verschil tussen de namen voor jongens en die voor meisjes wordt duidelijk wanneer we ze vergelijken met de meest gebruikte roepnamen uit 1961 (zie hoofdstuk 1, de paragraaf *Officiële namen versus roepnamen* en hoofdstuk 3, de paragraaf *Traditionele namen: roepnamen*). Bij de mannen zag die lijst er als volgt uit: *Jan, Piet, Henk, Peter, Hans, Kees, Wim, Cor, Gerard, Gerrit, Johan* en *Rudi* en bij de vrouwen: *Annie, Bep, Marie(tje), Mien, Willie, Alie, Corrie, Lenie, Greetje, Tinie, Jopie* en *Ansje*. Bij vergelijking met de populaire namen van de afgelopen tijd valt op dat er bij de jongensnamen wel enkele namen zijn te vinden die de vernieuwingsgolf hebben overleefd, *Jan, Johan* en *Peter* zijn aan te treffen in de lijsten met populaire namen van de laatste vijftien jaar, terwijl er bij de meisjesnamen geen enkele overlap is. Bovendien zijn bij de roepnamen van de mannen uit 1961 wel namen te vinden die een hedendaagse jongen niet zouden misstaan, zoals *Hans, Kees, Wim* en *Gerard*, maar de roepnamen van de vrouwen doen, mogelijk met uitzondering van *Greetje* en *Ansje*, ouderwets aan. Samen met de constatering dat meisjesnamen vaker ontleend zijn uit vreemde talen, betekent dit dat de veranderingen bij de meisjesnamen ingrijpender zijn geweest dan bij de jongensnamen.⁵³⁹

Verhouding gemoveerd - ongemoveerd

In de traditionele naamgeving had ongeveer de helft van de vrouwen een gemoveerde naam, maar in de moderne naamgeving is de rol van moveringen veel minder belangrijk. Hierna volgen de 56 meest frequente meisjesnamen uit de periode 1991-1994; de steekproef omvat 1.710 meisjes, 36,4% van de meisjes is met deze namen benoemd⁵⁴⁰ (ook hier is met 'j' en 'n' aangegeven of het wel of niet om een moving gaat en staat een vraagteken voor 'niet te bepalen'): *Liza* (n), *Laura* (n),⁵⁴¹ *Anne* (n), *Michelle* (j), *Iris* (n), *Lisanne* (n), *Tessa* (n), *Eva* (n), *Joyce* (?),⁵⁴² *Lotte* (j),⁵⁴³ *Tamara* (n), *Manon* (n), *Kelly* (?),⁵⁴⁴ *Kimberley* (?),⁵⁴⁵

⁵³⁷Met uitzondering van *Kirsten, Niels* en *Sven* behoren deze namen niet tot de top-namen van de afgelopen tijd.

⁵³⁸Zie ook Gerritzen 1994a, p. 225-226 (*Marcel, Michel, René* en *Marco* waren in de periode ervoor wel geliefd).

⁵³⁹Vaak wordt beweerd dat de naamgeving aan meisjes sneller verandert (bijvoorbeeld Seibicke 1991, p. 101, p. 109 en p. 110); dit kon door eigen onderzoek niet worden bewezen (zie hoofdstuk 7, de paragraaf *Verandering en vernieuwing*).

⁵⁴⁰Het aantal kinderen per naam is gering, dat verklaart de grens bij 56 in plaats van 50, zoals bij de namen uit de volkstelling.

⁵⁴¹Vermoedelijk als vrouwelijke naam ontleend (literaire naam), oorspronkelijk echter van *Laurentius*.

⁵⁴²Oorspronkelijk ook voor mannen gebruikt (uit *Jodocus*), later vooral meisjesnaam, mede door literaire invloed.

⁵⁴³Verkorting van *Charlotte* uit *Karel*.

⁵⁴⁴Ierse jongensnaam (Hanks & Hodges 1993, bij *Kelly*); tegenwoordig vooral meisjesnaam, mogelijk door Grace Kelly (vergelijk *Dylan* als vernoeming naar Bob Dylan, waarbij niet de voornaam maar de familienaam is overgenomen).

Denise (j), *Eline* (?),⁵⁴⁶ *Melanie* (n), *Melissa* (n), *Rianne* (?),⁵⁴⁷ *Stefanie* (j), *Vera* (n), *Amber* (n), *Danielle* (j), *Nikki* (j), *Linda* (n), *Marieke* (n), *Simone* (j), *Jessica* (n), *Kirsten* (n), *Marit* (n), *Marjolein* (n), *Naomi* (n), *Suzanne* (n), *Aniek* (n), *Anouk* (n), *Charlotte* (j), *Ilse* (n), *Jasmi(j)n* (n), *Kim* (?),⁵⁴⁸ *Mariska* (n), *Marleen* (n), *Myrthe* (n), *Sanne* (n), *Daisy* (n), *Esther* (n), *Femke* (j), *Karin* (n), *Lisette* (n), *Mandy* (n), *Marianne* (n), *Marielle* (n), *Merel* (n), *Monique* (n), *Nadine* (n), *Sharon* (n), *Yvonne* (j). Uit dit overzicht is af te leiden dat het merendeel van de frequente meisjesnamen een vrouwelijke naam als oorsprong heeft. We zien 40 van dergelijke namen, tegen 10 moveringen (6 twijfelgevallen).⁵⁴⁹ Veel van de namen uit dit lijstje zijn ook in voorgaande jaren populair geweest, zodat de bevindingen een ruimere geldigheid hebben. Wat betreft de positie van de moveringen is de naamgeving aan meisjes dus sterk veranderd, er heeft als het ware een vervrouwelijking plaatsgevonden.⁵⁵⁰ Het gaat echter te ver te concluderen dat het mannelijke door ouders tegenwoordig vermeden wordt bij de naamkeuze voor een dochter, want de moveringen die voorkomen zijn duidelijk als zodanig te herkennen. *Michel* (> *Michelle*), *Dennis* (> *Denise*), *Nick* (> *Nikki*) en *Stefan* (> *Stefanie*) zijn populaire jongensnamen (geweest) en ook *Daniel* (> *Danielle*) en *Simon* (> *Simone*) zijn algemeen bekende jongensnamen. Uitzonderingen zijn *Charlotte* (< *Charles*) en de verkorting *Lotte*, en *Yvonne* (< *Yve*, wij kennen de naam vooral in de vorm *Ivo*), want de meeste mensen zullen de mannelijke herkomst niet herkennen. *Femke*, ook een moving, is naast *Marieke* de enige naam in het overzicht met een inheemse verkleiningsuitgang.

Movering en ontlening

Een van de factoren die de vervrouwelijking van de naamgeving aan meisjes kan verklaren, is de ontlening uit het Engels/Amerikaans, aangezien die taal minder gemoveerde namen kent. Gelegenheid tot vergelijking bieden top-50-lijstjes van Amerikaanse studentes, vooral blanken uit de middenklassen, geboren in 1900, 1925 en 1950. Deze naamlijstjes bevatten respectievelijk vier, tien en vier moveringen. In de top-50 uit 1975, die gebaseerd is op geboorte-advertenties, vinden we ook slechts negen moveringen.⁵⁵¹ De Engelse top-15 van begin jaren negentig, samengesteld aan de hand van geboorte-advertenties in *The Independent*, bevat drie namen met een mannelijke oorsprong.⁵⁵² Op grond van deze gegevens kunnen we concluderen dat Engelse en Amerikaanse meisjes en vrouwen vaak een naam dragen met een vrouwelijke oorsprong. In de Franse naamgeving zijn moveringen wel nadrukkelijk aanwezig, want van de 45 meest gegeven meisjesnamen van de twintigste eeuw zijn er 21 die op een jongensnaam teruggaan (twijfelgevallen niet meegerekend).⁵⁵³ Ook in de eeuwen ervoor zijn moveringen gebruikelijk in Frankrijk.⁵⁵⁴ Ontlening uit het Frans kan dus nauwelijks hebben bijgedragen aan de vervrouwelijking van de naamgeving aan meisjes (door namen als *Jacqueline*, *Nicole* en *Michelle* weten we ook dat dat niet het geval is).

⁵⁴⁵Oorspronkelijk jongensnaam, later vooral voor meisjes gebruikt.

⁵⁴⁶Van *Helena*, Fries *Ele* (mannelijk) of bijbels *Elia* (mannelijk).

⁵⁴⁷Samenstelling uit *Maria* en *Anna* of vrouwelijke vorm van *Adrianus*.

⁵⁴⁸Oorspronkelijk jongensnaam, later vooral voor meisjes gebruikt.

⁵⁴⁹Villarsen Meldgaard signaleert in Kopenhagen sinds 1850 een sterke afname van het aantal gemoveerde namen; in de moderne naamgeving behoort nog maar ongeveer 10% tot dit naamtype (Villarsen Meldgaard 1990, p. 218).

⁵⁵⁰Dit proces heeft niet overal even sterk doorgezet. In Slochteren is er gedurende de periode 1924-1984 slechts een geringe daling in het aandeel gemoveerde namen (van 67,7% - overigens aanzienlijk boven het landelijk gemiddelde (zie ook Winkler 1900, p. 203) - naar 58,4%); wel is er een sterke daling van het aandeel namen met een diminutiefsuffix (van 61,6% naar 21,7%) (Vandermaelen 1987, p. 103 en p. 101).

⁵⁵¹Dunkling 1977, p. 121.

⁵⁵²Cresswell 1993, p. 380.

⁵⁵³Besnard & Desplanques 1986, p. 293. Het aandeel in de top-10 verschilt per periode, zo ligt het laag in de jaren zestig en stijgt het daarna weer iets (Besnard & Desplanques 1986, p. 288-290).

⁵⁵⁴Zie Delord 1984, p. 94-95; Foulon & Poulin 1984, p. 143-144; Dupâquier 1984, p. 357 e.v.; Lhote 1984, p. 374 en Dupâquier e.a. 1987, p. 49-52, p. 56-59, p. 62-63 en p. 107.

Vergelijking met de traditionele naamgeving

Twee typische kenmerken van de traditionele naamgeving bij vrouwen, de gemoveerde namen (*Cornelia, Wilhelmina*) en de Nederlandse verkleinvormen (*Grietje, Trijntje*), die deels samenvallen (*Jantje, Hendrikje*), zijn in de moderne naamgeving op de achtergrond geraakt. Ook de uitgang *-ie*, die de vrouwelijke roepnamen in de vooroorlogse naamgeving bepaalde (*Annie, Willie, Alie, Corrie*), is grotendeels verdwenen, hoewel de eindklank in bepaalde ontleningen wel voorkomt, zoals in *Daisy, Mandy* en *Kimberley*.⁵⁵⁵ Wel komen ontleende verkleinvormen voor, zoals *Manon, Charlotte* en *Lisette*, maar die zullen meestal niet als zodanig ervaren worden. De inheemse verkleiningsuitgang komt bij de jongensnamen zelden voor, net als in de traditionele naamgeving. In Friesland vinden we ze nog wel; het gaat om Friese namen als *Alke, Benje, Dooitje, Elkje, Jeltje, Reitse* en *Sipke*.⁵⁵⁶

Verschillen in naamkeuzemotief

We hebben hier twee verschillen tussen moderne jongensnamen en meisjesnamen beschreven. Bij de jongens komen vrij veel Nederlandse namen voor, terwijl die bij de meisjes zeldzaam zijn. Verder valt op dat de vrouwelijke roepnamen gegeven tussen ongeveer 1880 en 1960 ouderwets aandoen, terwijl dat voor de mannelijke roepnamen uit die tijd veel minder geldt. Beide verschijnselen wijzen erop dat ouders bij het kiezen van een naam voor een dochter andere criteria hanteren dan voor een zoon. Het is daarom interessant na te gaan of er verschillen tussen jongens en meisjes zijn op het punt van de motieven bij de naamkeuze. Uit de NIPO-enquête (zie hoofdstuk 6) blijkt dat jongens vaker vernoemd worden dan meisjes, een verschijnsel dat ook in andere onderzoeken is gevonden.⁵⁵⁷ “Der Junge gilt als der die Familientradition fortführende Stammhalter”, aldus de verklaring van Debus.⁵⁵⁸ Bij meisjes wordt het argument dat de naam mooi moet klinken vaker genoemd dan bij jongens;⁵⁵⁹ ook wordt bij meisjes meer waarde gehecht aan het ongewone of bijzondere van een naam.⁵⁶⁰ Voor jongens daarentegen geven ouders vaker het argument dat de naam leuk, en kort en eenvoudig moet zijn.⁵⁶¹ Ook kiezen ze vaker bewust voor een Nederlandse naam. Deze verschillen geven een beeld van de seksespecifieke ideeën en verwachtingen die ouders hebben, althans een deel van de ouders: de zoon die de familielijn voortzet en waarvoor esthetische motieven minder zwaar wegen; de dochter die aantrekkelijker wordt door een welluidende, bijzondere naam.⁵⁶²

⁵⁵⁵Voor namen die niet uit het Engels ontleend zijn, zoals de roepnamen uit de NIPO-lijst van 1961, geldt dat het suffix in namen oorspronkelijk Nederlands is: “Het suffix *-ie* geldt niet als onbeschaafd in talloze voornamen (wel in andere woorden, DG), speciaal meisjesnamen, waar men door de spelling met *-i* of *-y* een uitheems karakter tracht te suggeren, bijv. *Loeki, Maxi, Riki, Fransie* (geschreven als *Francy*), *Bettie* (of *Betty*), *Miepie*.” (Van den Toorn 1982, p. 155); zie ook Kloeke 1953 en Van den Berg 1983.

⁵⁵⁶Voorbeelden uit de verzameling van mevrouw A. Praamsma-Veenstra uit Joure; het betreft alle in de krant vermelde voornamen zoals opgegeven bij de burgerlijke stand van Friese gemeenten van de kinderen geboren in de jaren 1980-1994. We willen haar hier danken voor het beschikbaar stellen van dit materiaal.

⁵⁵⁷Debus 1988a, p. 56 en p. 58 e.v. (zie ook Debus e.a. 1973, p. 392); Lukas 1981, p. 197 e.v.

⁵⁵⁸Debus 1988a, p. 56. Zie ook Van Langendonck 1978b, p. 252-253 en Mitterauer 1993, p. 120 en p. 417.

⁵⁵⁹Seibicke constateert hetzelfde verschil (Seibicke 1991, p. 29, p. 90 en p. 124). Zie ook Mitterauer 1993, p. 413-414.

⁵⁶⁰Zie ook Debus 1988a, p. 54 en p. 56 (hij legt hier een verband met “die Tatsache, daß bei Mädchen der Vorname eher als schmückendes Element gilt und bei Jungen die traditionsbedingten Namen überwiegen”, Debus 1988a, p. 56) en Seibicke 1991, p. 124 en indirect ook op p. 29 (“Von rascherer ‘Abnutzung’ sind, so scheint es, vor allem die Mädchennamen betroffen.”).

⁵⁶¹Zie ook Debus 1988a, p. 56.

⁵⁶²De meisjesnaam “soll wohl auch eine gewisse Werbewirkung haben” (Seibicke 1991, p. 124). Zie ook Fleischer 1968, p. 64 waar hij Storm citeert: “Auch fing sich oft ein Freier schon, Dem Fischlein gleich am Hamen, An einem ambraduftigen, Klanghaften Mädchennamen”.

Conclusies

De naamgeving aan kinderen is een spiegel van onze cultuur en de verschillen die we vinden tussen de naamgeving aan jongens en meisjes kunnen we interpreteren als een reflectie van het seksspecifieke van deze cultuur. Een typisch verschijnsel in deze context is het ‘eenrichtingsverkeer’ bij de uitwisseling tussen de seksen, in die zin dat meisjes vroeger vaak namen kregen met een mannelijke basis, terwijl het omgekeerde zelden gebeurde. De gewoonte meisjes gemoveerde namen te geven, is opgekomen in de late Middeleeuwen. Vaak werden deze namen voorzien van een verkleiningsuitgang, zoals bij *Jannitgen*, *Toentyen*, *Joossie*, *Pieterken*, *Jaquemijnkin* en *Hendrickje*.⁵⁶³ In dezelfde periode verdwijnen verkleinvormen voor mannen meer en meer. In dit hoofdstuk is het standpunt verdedigd dat deze ontwikkeling iets verraaft over de rol die vrouwen geacht werden in te nemen, want verkleinvormen zijn vormen voor binnenshuis, in vertrouwelijke relaties. In het openbare leven, waar mannen zich manifesteerden, pasten deze naamvormen niet langer. Daarnaast speelt het taboe op het vrouwelijke voor jongens en mannen een rol, een inzicht dat ook verklaart dat men voor dochters wel inspiratie zocht bij jongensnamen, maar voor zoons niet bij meisjesnamen. Voor de verklaring van de populariteit van gemoveerde namen kan men beter uitgaan van de invloed van de hogere op de lagere sociale klassen dan van het idee dat deze vernieuwing in de vrouwelijke naamgeving een blijk is van een geringschattende houding ten aanzien van meisjes en vrouwen.

Het seksspecifieke in de traditionele naamgeving is onderzocht aan de hand van de steekproef uit de volkstelling van 1947. In dit bestand is ongeveer de helft van de vrouwen benoemd met een gemoveerde naam, hetgeen aantoont dat dit naamtype vroeger een belangrijke rol speelde. Het aandeel mannen dat een naam heeft met een vrouwelijke basis is zeer gering, nog geen half procent. Ook de verkleiningsuitgang, die bij vrouwen veel voorkomt (ruim 30% draagt een naam op *je(n)* of *-ke(n)*), is bij mannen zeldzaam en het gebruik beperkt zich tot het noorden van het land (Friese namen).

De ideeën over het mannelijke en vrouwelijke zijn de afgelopen decennia aan verandering onderhevig geweest en de vraag is hoe dit heeft doorgewerkt in het veranderingsproces van de naamgeving. De vernieuwingsdrang heeft zich bij de naamkeuze voor meisjes sterker gemanifesteerd dan bij jongens, want zij krijgen vaker ontleende, ‘nieuwe’ namen en vooroorlogse roepnamen als *Annie*, *Bep* en *Corrie* worden niet meer gegeven. Jongens krijgen nog vaak een Nederlandse naam en de traditionele roepnamen zijn lang niet allemaal verouderd (*Jan*, *Wim*, *Kees*). Voor zoons en dochters worden dus andere normen gehanteerd bij de naamkeuze, een conclusie die bevestigd wordt door motievenonderzoek. Vernoeming naar familieleden komt bij jongens vaker voor, bij meisjes wordt er meer waarde gehecht aan de mooie klank van de naam. Samen met de sterke vernieuwing van de voorraad meisjesnamen heeft de naamgeving aan meisjes een vervrouwelijking doorgemaakt, want de gemoveerde namen zijn op de achtergrond geraakt. Namen met een mannelijke basis komen nog wel voor (*Simone*, *Danielle*), maar ze vormen een minderheid. Deels is deze vervrouwelijking te verklaren door het grote aandeel ontleeningen uit de Engelse/Amerikaanse naamgeving, waarin weinig gemoveerde namen voorkomen. Ook namen met een inheemse verkleiningsuitgang worden nauwelijks meer gegeven.⁵⁶⁴ Door deze veranderingen heeft het seksspecifieke in de moderne naamgeving een heel andere betekenis dan in de traditionele, want de naamgeving aan meisjes heeft een eigen en vooral ook vrouwelijke identiteit gekregen.

⁵⁶³Voorbeelden uit Van der Schaar 1994, respectievelijk bij *Johanna*, *Antonius*, *Jozef*, *Petrus*, *Jacob* en *Hendrik*.

⁵⁶⁴Van den Berg merkt naar aanleiding van namen als *Dirkje*, *Gerritje*, *Klaasje* en *Pietje* op: “Ze zijn te duidelijk als verkleinvorm van mannennamen afgeleid om voor het huidige zelfbewustzijn van vrouwen nog aanvaardbaar te zijn.” (Van den Berg 1983, p. 77).

Hoofdstuk 6. Motieven bij de naamkeuze

De vraag naar het motief van de naamkeuze is een kwestie die in Nederland nauwelijks onderzocht is. Naast gegevens uit de scriptie van Roos-Rusius beschikken we over een onderzoek van Gildemacher en het recentelijk verschenen boekje van Roorda. Uitgebreider onderzoek naar motieven bij de naamkeuze is er wel in het buitenland gedaan, namelijk door Debus, door Frank en door Koß in Duitsland en door Bosshart in Zwitserland.⁵⁶⁵ Dat is echter ouder dan twintig jaar (net als de periode die door Roos-Rusius en Gildemacher onderzocht is). Sinds die tijd hebben de massamedia, met name de televisie, veel meer invloed gekregen. Ook zullen de normen over voornamen veranderd zijn doordat er steeds meer buitenlandse namen in gebruik zijn gekomen. Door regelmatig geconfronteerd te worden met namen die we niet kennen, worden we ons ervan bewust dat naamgeving een grote verscheidenheid kent. De toegenomen talenkennis, buitenlandse reizen en de immigratie van onder meer Surinamers, Turken en Marokkanen kan eveneens hebben bijgedragen aan veranderde opvattingen over naamgeving. Wellicht heeft ook de wijziging van de naamwet in 1970 invloed gehad. Vóór die wetswijziging was de keuzevrijheid van ouders in principe beperkt tot de bestaande namen, terwijl de tolerante formulering van de nieuwe wet vernieuwing van de namenvoorraad mogelijk maakte (zie hoofdstuk 2, de paragraaf *Voornamen wettelijk ingeperkt* en de paragraaf *De nieuwe naamwet*). Als laatste is de grotere beschikbaarheid van gepopulariseerde voornamenboekjes te noemen. Dergelijke boekjes maken ouders bekend met de betekenis van de naam en dat kan invloed hebben op mate waarin dat aspect een rol speelt bij de naamkeuze.

Het oudere onderzoek

Onderzoek in Nederland

Roos-Rusius hield een enquête onder 931 leerlingen van het Baarnsch Lyceum, dat volgens de onderzoekster als een elitaire school wordt beschouwd. De enquête werd gehouden in het schooljaar 1985-1986; het gaat dus om de leeftijdsgroep die grotendeels geboren is tussen 1967-1973. Gevraagd werd naar het geboortjaar, de namen bij de burgerlijke stand, de roepnaam, de positie in het gezin (eerste kind, tweede kind etc.) en naar het motief van de naamkeuze (in te vullen door het kind). Ruim 90% (846) leverde het formulier ingevuld in. De resultaten laten het volgende zien: bijna de helft van de kinderen is op een of andere manier vernoemd naar een familielid (47,8% van de meisjes en 47,3% van de jongens); het argument ‘mooi/leuk’ wordt door 11,9% van de meisjes en 5,1% van de jongens gegeven; de categorieën ‘schrijver/boek’, ‘schilder’, ‘film/tv’, ‘muziek’ en ‘vorstelijk persoon’ scoren tezamen 5,75% (meisjes 6,5% en jongens 5,0%); verder wordt nog het motief ‘namenboek’ (meisjes 3,0%, jongens 0,9%) en ‘vernoemd naar kennis ouders’ (meisjes 4,0%, jongens 1,2%) genoemd; ongeveer een kwart van de kinderen kent het argument niet (20,1% van de meisjes en 30,1% van de jongens). De categorie met externe invloed (‘schrijver/boek’, ‘schilder’ etc.) zou iets hoger kunnen liggen, aangezien in de overkoepelende categorie ‘vernoeming invloeden’ (omvat externe invloed, ‘vernoemd naar kennis ouders’ en ‘diversen’) een niet nader bepaalde categorie ‘diversen’ is opgenomen (meisjes 4,2%, jongens 4,0%).⁵⁶⁶ Twee argumenten die ook regelmatig genoemd werden, zijn ‘twee namen, dan kan ik later zelf kiezen’ en ‘makkelijk uit te spreken in diverse talen; internationaal’.⁵⁶⁷

⁵⁶⁵Zie ook Shin 1980, p. 24 e.v. Het onderzoek van Kleinteich in de DDR is voor onze vraagstelling niet bruikbaar, aangezien het de periode 1960-1990 betreft; de top-5 van motieven luidt: “soll schön und melodisch klingen” (25,9%), ”paßt gut zum Familiennamen” (11,6%), “soll kurz sein” (5,6%), “mit allen Vornamen der Familie abgestimmt” (5,6%), “soll selten sein” (4,8%) (Kleinteich 1992, p. 352). De categorieën die samenhangen met invloed van televisie, film, literatuur en dergelijke scoren tezamen 7,7%, de categorie ‘betekenis’ 0,6% (Kleinteich 1992, p. 14 en p. 352).

⁵⁶⁶Roos-Rusius 1986, p. 14, p. 17 en p. 48-52.

⁵⁶⁷Roos-Rusius 1986, p. 63. Zie ook Bosshart 1973, p. 44.

Het onderzoek van Gildemacher werd in 1987 uitgevoerd op het Nassau-College in Heerenveen, een christelijke middelbare school; de jongste leerlingen waren geboren in 1975, de oudste in 1969. Bij het invullen is gezegd dat de vragen betrekking hebben op de eerste naam (de verdeling over het aantal namen wordt niet gegeven, wel meldt Gildemacher dat bij 67,9% van de kinderen de roepnaam dezelfde is als de eerste officiële naam). Het aantal ingevulde formulieren bedroeg 722, hoewel ze niet allemaal gebruikt konden worden in de berekeningen. De antwoorden leveren de volgende gegevens op: ruim 70% van de kinderen is vernoemd naar een familielid (inclusief creatieve vernoemingen als *Tryntsje* > *Tina*); het argument 'mooie naam' wordt door een kleine 20% van de leerlingen genoemd; ongeveer 6% kent het motief van de naamkeuze niet. Het aandeel kinderen dat vernoemd wordt, neemt gedurende de zes jaar met zo'n 10 tot 15% af. Vermeldenswaardig is verder dat de kinderen die het Fries als thuistaal hebben vaker vernoemd worden dan degenen die thuis Nederlands spreken. De laatste groep sluit goed aan bij de leerlingen van het Baarnsch Lyceum.⁵⁶⁸

⁵⁶⁸Gildemacher 1989, p. 9 en p. 16-18.

Beide onderzoeken laten zien dat vernoeming nog een belangrijke rol speelt bij de naamkeuze en dat externe invloed beperkt is. Daarbij moeten we bedenken dat de keuze voor het schooltype - het Baarnsch Lyceum staat bekend als een elitaire school, het Nassau-College in Heerenveen is een christelijke school - erop wijst dat de leerlingen geen dwarsdoorsnede van de bevolking vertegenwoordigen. We mogen aannemen dat hogere sociale klassen meer aan vernoeming doen;⁵⁶⁹ hetzelfde kunnen we vermoeden van ouders die hun kind naar een christelijke school sturen. Het percentage vernoemde kinderen zoals gevonden in de onderzoeken van Roos-Rusius en Gildemacher zal voor Nederland als geheel lager hebben gelegen. Belangrijker voor het vervolg is dat de gegevens uit Baarn en Heerenveen betrekking hebben op kinderen geboren tussen 1967 en 1975 en dus de naamgeving van meer dan twintig jaar geleden betreffen. Dit geldt ook voor het buitenlandse, uitgebreidere onderzoek.

Onderzoek in het buitenland

Het onderzoek van Debus werd uitgevoerd in 1972 in Kiel en omgeving (Schleswig-Holstein). Het gaat om een groot databestand met enquêtegegevens over 17.329 kinderen uit 7.258 gezinnen; de formulieren zijn verspreid op middelbare scholen en ingevuld door de ouders.⁵⁷⁰ De kinderen zijn geboren tussen 1937 en 1972, waarvan 50% uit de jaren 1958-1966.⁵⁷¹ In totaal zijn ongeveer 50.000 naamkeuzemotieven opgegeven. De meeste percentages per naamkeuzemotief worden alleen in grafieken en per sociale groep (Debus 1988) of per geboortjaar (Debus 1985) gepresenteerd, zodat ze hier alleen bij benadering kunnen worden weergegeven. De belangrijkste opgegeven motieven zijn: eenvoudig, ongecompliceerd (meisjes 11,1%, jongens 13,8%; het gaat vaak om korte namen); vernoeming naar familieleden (gemiddeld ongeveer 10%, jongens rond 2% meer dan meisjes); mooie klank (meisjes 9,0%, jongens 7,2%); zeldzaam, ongewoon, bijzonder (circa 6%); traditie in de familie (ongeveer 3% (jongens meer dan meisjes); deze rubriek staat los van vernoeming, zie hieronder bij het onderzoek van Koß de categorie 'naar een voorbeeld')⁵⁷²; vernoeming naar film, radio, televisie (circa 2%); oorspronkelijke betekenis (ongeveer 1%).⁵⁷³ Deze percentages slaan waarschijnlijk op de roepnaam, want elders meldt Debus dat, afhankelijk van de sociale groep, 25 tot 46% van de kinderen een vernoemingsnaam krijgt.⁵⁷⁴

In het onderzoek van Frank ligt het percentage kinderen dat vernoemd wordt lager, namelijk onder de 20% (door zijn indeling is geen exact getal te geven). Hij baseert zich op 850 formulieren met gegevens over 2.216 kinderen, in totaal worden 3.985 naamkeuzemotieven genoemd; het merendeel van de kinderen is geboren tussen 1959 en 1969 (de gehele periode bestrijkt 1949-1973). Het onderzoek werd uitgevoerd in de stad Segeberg en omgeving (in Schleswig-Holstein, net als het onderzoek van Debus). Esthetische overwegingen, zoals 'in de tijd passend', 'elegant', 'eenvoudig' en 'welluidend', zijn het belangrijkste (ruim 55%). Invloed van de media wordt door 14% van de ouders gemeld.⁵⁷⁵

Bosshart bestudeerde de naamgeving in het kanton Schaffhausen (Zwitserland). Naast gegevens over 4.939 kinderen geboren tussen 1940 en 1970 en de namen van hun ouders en grootouders (totaal 16.141 personen) is er informatie uit interviews met 292 personen of paren die in de periode 1960-1970 in totaal 546 namen hebben gegeven. Tussen 1960 en 1970 krijgt 11% van de meisjes en 24% van de jongens de (roep)naam van

⁵⁶⁹Leys 1976, p. 153-154; Seibicke 1991, p. 115; Damstra 1986a, p. 34-38 (zie ook hoofdstuk 3); Debus e.a. 1973, p. 391 e.v.; Debus 1985, p. 318 en Bosshart 1973, p. 30-33.

⁵⁷⁰Debus e.a. 1973, p. 371-373 en Debus 1988a, p. 52 (in Debus 1988a wordt alleen het jaar 1972 genoemd (Debus 1988a, p. 46). Zie ook Debus 1985.

⁵⁷¹Debus e.a. 1973, p. 390.

⁵⁷²Vergelijk Debus e.a. 1973, p. 385-386 (traditie en vernoeming worden hier wel verbonden); zie ook Debus 1988a, p. 56-57.

⁵⁷³Debus 1985, p. 317-320 en p. 328-333; Debus 1988a, p. 52-64.

⁵⁷⁴Debus e.a. 1973, p. 391. Vergelijk ook Debus 1988a, p. 57 e.v. waar ingegaan wordt op het gebruik van de voornaam in het dagelijks leven.

⁵⁷⁵Frank 1977, p. 191-192.

de ouders of grootouders⁵⁷⁶ (het percentage ‘vernoemd naar familie’ zal allicht hoger zijn, aangezien tantes en ooms buiten het blikveld van de onderzoeker lagen; voor de groep geïnterviewden geeft Bosshart een verhouding van 1 : 4 voor de gezinnen waarin traditionele namen worden gegeven versus de ‘traditionsfeindlichen’⁵⁷⁷); 75% van de ouders heeft er bij de naamkeuze op gelet dat de voornaam goed bij de familienaam past (image, klank, lengte, frequentie);⁵⁷⁸ de overige argumenten geeft hij puntsgewijs: mooi, welluidend, mooie klank (88,0%); kort, makkelijk in het gebruik (o.a. spelling), eenvoudig, een echte roepnaam (65,0%); eigentijds, modern, modieus, nieuw, maar vooral: niet ouderwets/verouderd (34,0%); zeldzaam maar niet opvallend, weinig vóórkomend (30,5%); onopvallend, gewoon, gebruikelijk (19,0%); chic, smaakvol, doordacht (15,5%); christelijk (14,0%); inheems, Zwitsers, niet vreemd (13,7%); betekenisvol, zinrijk (13,0%); traditioneel, niet modern, tijdloos (12,0%); opvallend (1,0%).⁵⁷⁹ De invloed van idolen is gering, circa 6%, waarvan het gros als volgt is onder te verdelen. Van de ouders geeft 2% aan dat de inspiratie van de naam uit een roman komt; het blijkt echter in alle gevallen om een algemeen geliefde naam te gaan, vermoedelijk heeft het lezen van het boek alleen een versterkende werking gehad.⁵⁸⁰ Hetzelfde geldt voor de invloed van sporters, die op 0,5% ligt. Film- en popsterren scoren 1%; andere beroemdheden - waaronder opmerkelijk genoeg (destijds) prinses Beatrix - ook nog eens 1%. Daaruit is te concluderen dat de invloed van de massamedia beperkt is. Wel wijst Bosshart erop dat massamedia ons bekend en vertrouwd maken met veel namen; ook kunnen ze het image van een naam beïnvloeden.⁵⁸¹ De betekenis van de naam blijkt bij slechts 6,2% van de ouders bekend, maar de betekenis was ook voor deze groep niet doorslaggevend. “Nur Wissenschaftler studieren dem nach. Normalen Leuten ist das egal”,⁵⁸² zoals een van de ondervraagden het uitdrukte. Rekening houden met de namen van andere kinderen in het gezin (talige herkomst, klankpatroon en initialen) wordt door een kleine 8% genoemd. Ongeveer 11% heeft bij de naamkeuze aan een naamspatroom gedacht (vooral katholieken).⁵⁸³ Als bron voor de gekozen naam gelden familie, bekenden en namen die in de omgeving voorkomen (85%), namenboeken (5%), massamedia (5%), kalenders (3%; hoogstwaarschijnlijk zijn heiligenkalenders bedoeld) en berichten van de burgerlijke stand (2%).

In het onderzoek van Koß werden in de jaren 1969 en 1970 193 kraamvrouwen in de Oberpfalz (Beieren) ondervraagt over het motief van de naamkeuze.⁵⁸⁴ Voor de roepnaam werden de volgende motieven genoemd (totaal 183): naar een voorbeeld (63, ongeveer de helft bestaat uit namen die in de familie voorkomen, één keer wordt een roman als inspiratie genoemd, één keer een tijdschrift voor aanstaande moeders en één keer een krant, voor het overige blijft de categorie onduidelijk); omdat hij de ouders bevat (53); naar andere kleine kinderen (24); gedeeltelijke vernoeming naar de ouders, bijvoorbeeld vader *Klaus-Dieter*, zoon *Dieter* (11, vooral jongens); voorstel van peter/meter, vriend(in), broers/zussen (11, vooral meisjes); naar grootouders (6); naar bekende personen (5, waarvan 4 meisjes); uit familietraditie (2); uit religieuze overwegingen (2).⁵⁸⁵ Bij de kinderen die meer dan één naam krijgen (87,6%) gaat het bij tweederde om vernoeming naar de peter/meter; bij de jongens vermeldt Koß dat het meestal een oom of grootvader is, bij de meisjes wordt dit niet expliciet gemaakt. Van het resterende derde wordt meestal

⁵⁷⁶Bosshart 1973, p. 23 (Duits ‘Rufname’ is niet precies hetzelfde als Nederlands ‘roepnaam’ (zie Seibicke 1987, p. 75-76 en p. 82), maar wordt door Bosshart wel als zodanig gedefinieerd (zie Bosshart 1973, p. 13)).

⁵⁷⁷Bosshart 1973, p. 27-28.

⁵⁷⁸Bosshart 1973, p. 49.

⁵⁷⁹Bosshart 1973, p. 69, aangevuld met de specificaties op p. 70-71.

⁵⁸⁰Bosshart 1973, p. 94. Zie ook Debus 1974, p. 461-462 en Debus 1987, p. 65.

⁵⁸¹Bosshart 1973, p. 92-105. Ook Koß wijst op de onbewuste invloed van de media (Koß 1972, p. 170). Zie ook Grijp 1994, p. 16.

⁵⁸²Bosshart 1973, p. 106.

⁵⁸³Bosshart 1973, p. 106-111.

⁵⁸⁴Elders wordt het jaartal 1965 genoemd (Koß 1972, p. 162).

⁵⁸⁵Koß 1972, p. 163-166 en p. 168-171.

vernoemd naar ouders, grootouders en andere verwanten.⁵⁸⁶ De betekenis van de namen is meestal niet bekend en als dat wel het geval is, blijkt die niet doorslaggevend voor de naamkeuze te zijn geweest.⁵⁸⁷ Buitenissige namen heeft hij niet aangetroffen in het materiaal.⁵⁸⁸

Recent onderzoek

Een omwenteling?

Uit de oudere onderzoeken komt naar voren dat vernoeming (namen uit de familie) nog een belangrijke rol speelt bij de naamkeuze; deels worden deze namen naar de tweede en derde naam verdrongen (zie hoofdstuk 7). Esthetische overwegingen bepalen in sterke mate de naamkeuze, daarbij valt vernoeming naar idolen en het motief 'oorspronkelijke betekenis' in het niet. Als we Roorda moeten geloven, is hier de laatste twintig jaar verandering in gekomen. Hij komt op grond van 400 brieven van ouders over hun naamkeuze (Roorda was hoofdredacteur van *Groter Groeien*, een tijdschrift voor ouders) tot de volgende top-3 van naamkeuzemotieven: 1. van televisie, film etc. (26,3%); 2. vernoemd naar familie (22,1%); 3. vanwege de betekenis (18,8%). Hoewel het materiaal ongetwijfeld een vertekend beeld geeft - ouders sturen alleen een brief als er iets bijzonders over de naamkeuze is te melden⁵⁸⁹ - is het toch aanleiding benieuwd te zijn naar motieven van hedendaagse naamgevers.⁵⁹⁰

Opzet van de NIPO-enquête

Een enquête van het NIPO onder ouders met kinderen tot vier jaar geeft enig inzicht in de achtergrond van de huidige naamgeving. Het gaat om een telefonisch vraaggesprek dat eind 1995 is gehouden onder een aselechte steekproef uit de Nederlandse bevolking. Dit laatste impliceert dat dorpen en steden in alle delen van het land zijn vertegenwoordigd, evenals allerlei sociale groepen (gegevens over beroep of ander indicatie van sociale klasse zijn niet beschikbaar). Resultaat van de enquête is een bestand met gegevens over 1.523 meisjes en 1.623 jongens; gevraagd is naar de officiële naam, de roepnaam en het motief van de naamkeuze (zie hoofdstuk 7 voor de eerste twee vragen). De laatste vraag is als volgt gesteld: *Waarom heeft u juist die naam of namen gekozen? Waar komt die naam of komen die namen vandaan?* Daar werd bij gezegd dat meer dan één antwoord mogelijk is. Ouders kunnen bijvoorbeeld zeggen: "Ze heet *Lisa* en is vernoemd naar haar oma, die officieel *Elisabeth* heette en *Bets* genoemd werd, en we hebben *Lisa* gekozen omdat we dat mooi vinden klinken." Voor het geval de beantwoording niet op gang kwam, stonden de enquêteur de volgende motieven als suggestie ter beschikking: 'vernoemd naar ouders/grootouders/ander familielid'; 'vernoemd naar kind in de buurt'; 'vernoemd naar persoon als: popster, sporter, filmster, naam in liedje e.d.'; 'zelf bedacht, was geen bestaande naam'; 'mooie klank'; 'ongewone/bijzondere naam'; 'buitenlandse naam'; 'Nederlandse naam'; 'uit voornamenboekje'; 'past bij naam/namen ander(e) kind(eren)'. Naast deze categorieën leidden de antwoorden weer tot zeventien nieuwe categorieën (naast 42 unieke antwoorden). Meest frequente hiervan zijn 'mooie

⁵⁸⁶Koß 1972, p. 166-168 en p. 171-172.

⁵⁸⁷Koß 1972, p. 173.

⁵⁸⁸Koß 1972, p. 174.

⁵⁸⁹Ook het feit dat hij op grond van zijn verzameling van 2.500 namen beweert dat de top-10-lijst van het NIPO niet klopt (Roorda 1994, p. 108) en zijn uitspraak "dat het complete anarchie is op namengebied tegenwoordig" (Roorda 1994, p. 109) geeft aan dat zijn indruk van de hedendaagse naamgeving onjuist is (zie ook Gerritzen 1995b).

⁵⁹⁰Gerhards & Hackenbroch hebben een klein onderzoek (er werden 171 kraamvrouwen ondervraagd) naar het motief van de naamkeuze gedaan, maar zij vermelden niet wanneer dit is uitgevoerd (Gerhards & Hackenbroch 1997, p. 435 en de voetnoot op p. 410; op grond van deze voetnoot ligt het voor de hand te denken dat het om recent onderzoek gaat; het overige onderzoek betreft de periode 1890-1994). Zij komen tot het volgende overzicht van motieven: "Ästhetische Gründe" (31,6%), "Praktische Gründe der Namenbenutzung" (22,2%), "Zuordnung oder Ablehnung eines Kulturkreises" (14,0%), "Weitergabe von Traditionen" (11,1%), "Individualität und Seltenheit des Namens" (8,2%), "Andere Gründe" (16,9%) (Hackenbroch 1997, p. 435 (voetnoot 29)).

naam', 'leuke naam', 'korte/eenvoudige naam', 'bijbelse naam/vanuit het geloof', 'de betekenis van de naam' en 'ergens gehoord/gezien/gelezen'. Naast de antwoorden beschikken we over een globale aanduiding van de woonplaats van de ouders. De indeling is als volgt:

Tabel 1. Verdeling over de provincieclusters, absoluut en procentueel

Regio	meisjes		jongens	
	abs.	%	abs.	%
1. Amsterdam, Rotterdam, Den Haag	126	8,3	119	7,3
2. Rest van Noord- en Zuid-Holland, Utrecht	468	30,7	490	30,2
3. Groningen, Friesland, Drenthe	223	14,6	238	14,7
4. Overijssel, Gelderland, Flevoland	373	24,5	397	24,5
5. Zeeland, Noord-Brabant, Limburg	333	21,9	379	23,4
Totaal	1.523	100,0	1.623	100,0

Rangorde van motieven

Het volgende overzicht geeft de motieven van de naamgeving van 3.119 kinderen geordend naar frequentie. Uit de positie van 'vernoemd naar familie', 'vernoemd naar idool' en 'de betekenis van de naam' kunnen we concluderen dat er meer overeenkomst is met het onderzoek dat zich baseerde op naamgeving van meer dan twintig jaar geleden dan met de bevindingen van Roorda. Kortom, er hebben zich de afgelopen decennia geen belangrijke verschuivingen in de motieven van ouders bij de naamkeuze voorgedaan.

Tabel 2. Overzicht van de motieven van ouders bij de naamkeuze

Bij de berekening van de percentages diende het aantal kinderen als uitgangspunt, niet het aantal opgegeven motieven (ruim 20% van de ouders noemt twee motieven, ruim 2% noemt drie motieven). Vandaar dat het totaal van de percentages hoger dan 100 ligt. *M* staat voor 'meisjes', *J* voor 'jongens'.

	<i>M</i>	<i>J</i>	<i>Gemiddeld</i>
1. Vernoemd naar ouders/grootouders/ander familielid	30,31	34,57	32,51
2. Mooie klank	34,02	29,48	31,68
3. Mooie naam	14,46	12,48	13,43
4. Leuke naam	6,76	9,81	8,34
5. Ongewone/bijzondere naam	8,75	6,64	7,66
6. Buitenlandse naam	5,11	5,52	5,32
7. Vernoemd naar persoon als: popster, sporter, filmster, naam in liedje e.d.	4,97	3,85	4,39
8. Uit voornamenboekje	4,11	4,28	4,20
9. Past bij naam/namen ander(e) kind(eren)	2,85	3,41	3,14
10. Nederlandse naam	1,79	3,79	2,82
11. Zelf bedacht, was geen bestaande naam	2,06	2,11	2,08
12. Korte/eenvoudige naam	1,19	2,30	1,76
13. Bijbelse naam/vanuit het geloof	1,86	1,55	1,70
14. Vernoemd naar kind in de buurt	1,86	1,30	1,57
15. De betekenis van de naam	1,46	1,06	1,25
16. (Ergens) gehoord/gezien/gelezen	1,53	0,56	1,03
17. Spontaan/zomaar	0,40	0,68	0,55
18. Kent/kende iemand die zo heet	0,46	0,43	0,45
19. Afgeleid/combinatie van andere n(a)m(en)	0,33	0,50	0,42
20. Uit een boek	0,40	0,31	0,35
21. Van/op tv gezien (aftiteling)	0,60	0,06	0,32
22. Past bij achternaam	0,13	0,37	0,26
23. Door kind gekozen/oudste zoon/dochter	0,20	0,31	0,26
24. Keuze op basis van beginletters/lettercombinatie	0,33	0,19	0,26
25. Vernoemd naar pleegouders/-oom/-tante	0,07	0,37	0,22
26. Niet makkelijk af te korten/te verbasteren	0,13	0,25	0,19
27. Gegeven naam: adoptie/pleegkind	0,13	0,19	0,16
28. Internationale naam/twee talen uitspreekbaar	0,13	0,19	0,16

Andere reden	1,33	1,37	1,35
Totaal	127,72	127,93	
Totaal	1.926	2.061	3.987
Geen opgave	15	12	27

Esthetische overwegingen

Het belangrijkste motief bij de naamkeuze bestaat uit esthetische overwegingen: de naam moet mooi klinken of ouders geven aan een mooie of leuke naam te hebben gegeven (meisjes 55,2% en jongens 51,8%). Hoewel er alleen subtiele verschillen tussen de drie motieven kunnen bestaan, willen we toch nagaan of ze tot een andere namenvoorkeur leiden.

Meisjes

Mooie klank: Denise, Lisa (8); Iris, Kimberley, Sanne (7); Eva, Judith, Kim, Laura (6); Inge, Jessica, Kelly, Lotte (5); Anouk, Bianca, Daphne, Emma, Esmée, Marieke, Naomi, Pauline, Sabine, Saskia, Simone (4)

Mooie naam: Laura, Sharon (5); Daphne, Esther, Iris, Kelly, Kirsten (4); Anouk, Eva, Melanie, Naomi, Stefanie (3)

Leuke naam: Michelle (4), Anouk, Bianca, Debbie, Suzanne (3)

Jongens

Mooie klank: Tom (12), Stefan (9); Mike, Roy (8); Daan, Vincent (7); Jasper, Jelle, Jeroen, Mark, Nick, Niels, Ramon, Thomas (6); Dennis, Lars, Leon, Martijn, Niek, Patrick, Robin, Wesley (5)

Mooie naam: Daniel, Mark, Stefan, Tim (5); Jasper, Kevin, Martijn, Robin (4); Dylan, Erik, Ivo, Jeffrey, Jeroen, Jesse, Mike, Ramon, Remy, Ruben, Sebastiaan, Vincent (3)

Leuke naam: Kevin, Mark, Tim (5); Bart, Jasper, Jeroen, Rick (4); Koen, Martijn, Nick, Paul, Stefan, Stijn, Thomas (3)

Met enige voorzichtigheid - de frequenties zijn natuurlijk erg laag - kunnen we stellen dat *Denise, Lisa, Kimberley* en *Sanne* vooral om hun mooie klank gekozen worden, dat *Sharon, Esther* en *Kirsten* eerder mooi zijn dan mooi klinken en dat *Michelle* geldt als leuke naam. *Tom, Roy, Daan, Jelle* en *Niels* zijn geliefd om hun mooie klank (het feit dat namen uit één lettergreep bestaan vormt blijkbaar geen hindernis), *Daniel* moet het hebben van zijn imago als mooie naam (qua lengte een afwijkende naam in het overzicht, evenals *Sebastiaan*, ook bij de mooie namen) en *Bart* en *Rick* zijn blijkbaar leuke namen. *Kevin* en *Tim* zijn leuk en mooi, maar ontbreken in het lijstje 'mooie klank' (voor *Tim* des te opmerkelijk omdat *Tom* daar de eerste plaats heeft). Met deze stellingen raken we aan de grens van de bruikbaarheid van het materiaal, want het is maar de vraag of ouders werkelijk onderscheid maken tussen namen die mooi zijn en die mooi klinken; ook het verschil tussen leuke namen en mooie namen is zeer subtiel. We komen hier op het vooralsnog tamelijk ongrijpbare verschijnsel van het image van voornamen, een onderwerp dat verder onderzoek verdient.⁵⁹¹

Vernoeming naar familie

Vernoeming naar familie wordt door 32,5% van de ouders genoemd, bij jongens wat vaker dan bij meisjes (34,6% tegenover 30,3%). Bij de kinderen van de ouders die dit motief niet noemen, blijkt 11 tot 12% van de meisjes en 13 tot 14 % van de jongens in de officiële naam één of meer traditionele namen te hebben (het

⁵⁹¹Zie Gerritzen 1993b en vergelijk Debus 1988a, p. 50 (waar hij spreekt over 'Physiognomie von Namen', een verwant thema); zie ook hoofdstuk 2, de paragraaf De associatieve betekenis. Klankaspecten van voornamen komen ter sprake in Link 1966, p. 64-83, Kvillerud 1980 en Gerritzen 1993b.

aantal is niet exact te bepalen, want bepaalde gevallen zijn onduidelijk⁵⁹². Bij deze kinderen mogen we aannemen dat ze ook vernoemd zijn, zodat we daarmee op een percentage vernoemde kinderen van 45 komen, voor meisjes ongeveer 42%, voor jongens ongeveer 48%. Overigens komt het ook voor dat het kind een moderne naam heeft, maar toch is vernoemd, zoals ON (= officiële naam) en RN (= roepnaam) *Patrick* en ON *Naomi Nicole*, RN *Naomi*. Het kan hierbij gaan om een type vernoeming waarbij vanuit geringe naamovereenkomst (zonder etymologische verwantschap) een verband wordt uitgedrukt - een voorbeeld is *Jeffrey* naar grootvader *Sjef* (< *Joseph*)⁵⁹³ - of om vernoeming naar een oom of tante. Het motief 'vernoeming naar familie' wordt in ongeveer de helft van de gevallen samen met een ander motief genoemd (meisjes 49,7%, jongens 52,4%; zoals verwacht meestal een esthetische overweging: meisjes 70,0%, jongens 62,0%), terwijl bij de andere motieven combinaties weinig voorkomen (bij de kinderen waar het motief 'vernoeming naar familie' niet genoemd wordt, vinden we slechts bij 14,6% voor meisjes en 14,1% voor jongens een tweede en/of derde motief). Dat hangt samen met de wijze waarop er meestal vernoemd wordt, namelijk door de vernoemingsnamen toe te voegen aan de roepnaam, zoals in ON *Ilona Johanna Maria*, RN *Ilona* en ON *Mike Adrianes Cornelis Gerardus*, RN *Mike*. Natuurlijk hangt het noemen van meer dan één motief samen met het aantal namen dat gegeven wordt, zoals blijkt uit onderstaande tabel.

Tabel 3. Gemiddeld aantal motieven uitgesplitst naar het aantal namen per kind

	1 naam	2 namen	3 namen	4 namen
Meisjes	1,15	1,33	1,48	1,52
Jongens	1,14	1,35	1,51	1,55

Bij jongens met twee of meer namen wordt wat vaker meer dan één motief gegeven, hetgeen vermoedelijk te verklaren is uit het feit dat zij vaker vernoemd worden (in de groep met meer dan één naam is dat 53,4% tegen 47,6% bij de meisjes). Een ander perspectief op het verband tussen het aantal namen en vernoeming biedt onderstaande tabel (voor de overige motieven zijn er nauwelijks verschillen tussen de kinderen met één of meer namen).

Tabel 4. Percentage bij het motief 'vernoemd naar familie' uitgesplitst naar het aantal namen per kind

	1 naam	2 namen	3 namen	4 namen
Meisjes	10,4	40,7	60,2	64,5
Jongens	14,9	47,2	62,0	70,2

Vernoeming en naamkeuze

Kiezen ouders die aangeven hun kind te hebben vernoemd andere roepnamen dan de ouders die dat naamkeuzemotief niet noemen? De hypothese is dat ouders die hun kind bewust vernoemen - en daar wijst het geven van dit motief op - traditioneler zijn in hun keuze van de roepnaam dan ouders die vernoeming niet als naamkeuzemotief noemen. Zoals gezegd zijn in de naamgeving van ouders die dit motief niet hebben opgegeven ook vernoemingsnamen aan te treffen, de vergelijking is dus niet helemaal zuiver. Om een antwoord te krijgen op de vraag of er verschil is tussen ouders die bewust vernoemen en ouders die dat motief niet noemen, is een vergelijking gemaakt van de meest frequente roepnamen van de vernoemden en niet-vernoemden en gekeken naar oude toppers, nieuwkomers en stijgers. Oude toppers zijn namen die 10 keer of vaker in de maandelijks top-10-lijsten van 1980-1986⁵⁹⁴ hebben gestaan; nieuwkomers en stijgers zijn bepaald aan de hand van de lijst die het NIPO voor de periode 1989-1992 opstelde (er is dus één jaar overlap

⁵⁹²Zoals ON (= officiële naam) *Rosanne Elise*, RN (= roepnaam) *Roosje*; ON *Rachelle Corina Anna*, RN *Rachelle*; ON *Jelita Marie Claire Gwendoline*, RN *Jelita*; ON *Johan Stijn*, RN *Stijn*; ON *Stefan Robert Frans*, RN *Stefan*; ON *Casper Jullian Leon Marlijn*, RN *Cas*).

⁵⁹³Persoonlijke mededeling.

⁵⁹⁴Van Rooijen 1988. Niet alle maanden zijn vertegenwoordigd.

met het hier bestudeerde materiaal)⁵⁹⁵. In onderstaand overzicht zijn oude toppers cursief gezet, stijgers hebben een hekje (#) en nieuwkomers een sterretje (*).

Meisjes

Vernoemd (33 verschillende namen): Lisa (7); Maud, Melanie (6); Lianne, Laura (5); Eline, #Eva, Inge, Jessica, *Joyce*, Jeanine, Sabine, Suzanne, Vera (4); Anna, Annemarie, #Anouk, *Chantal*, Charlotte, #Daphne, Denise, *Esther*, Evelien, Fleur, #Kelly, Lianne, Mandy, Marieke, Marjolein, Michelle, *Naomi, Roos, Sophie (3)

Niet-vernoemd (32 verschillende namen): Laura, Lisa (14); #Kelly, Sanne (12); Denise, Iris, #Kimberley, #Sharon (11); *Kaylee, Lotte, Michelle (10); #Anouk, Manon, *Naomi, Stefanie (9); *Bianca, *Esmée, *Esther*, #Eva, Jessica, #Melissa (8); #Daphne, Emma, Kirsten, Monique, Simone (7); Judith, *Kim*, Pauline, Rebecca, Sophie, Suzanne (6)

Jongens

Vernoemd (33 verschillende namen): *Mark* (10), #Thomas (8); #Koen, *Maarten*, *Martijn*, *Niels*, Tom, Tim (7); #Jasper, #Jelle, #Nick, *Paul*, Rick, Robin (6); Daan, *Dennis*, *Peter*, Wouter (5); *Bart*, *Danny*, *Erik*, Kees, #Lars, Luuk, Max, *Mike, Niek, *Patrick*, Richard, *Sander*, Stef, *Stefan*, #Vincent (4)

Niet-vernoemd (33 verschillende namen): *Mark*, *Stefan* (20); Kevin (19); #Nick, Tom (18); *Mike (16); #Jasper (15); Rick, Tim (13); *Dylan, *Jeroen*, #Jordy (12); Bas, *Martijn*, *Patrick* (11); *Erik*, Robin, #Vincent, (10); Bram, Daniel, *Dennis*, Jeffrey, #Lars (9); *Bart*, *Frank*, Joey, Ramon, Roy, Ruben, *Sander*, Stijn, Wesley, Wouter (8)

Bij de meisjes vinden we in beide groepen drie oude toppers, bij de jongens bij vernoemden twaalf en bij niet-vernoemden tien. Bij de meisjes is onder de vernoemden slechts één nieuwkomer aan te treffen, bij niet-vernoemden vinden we ze alle vier; bij de jongens geldt hetzelfde, maar daar is het totaal aantal nieuwkomers slechts twee. Van de zeven stijgers bij de meisjes zijn er vier bij de vernoemden terug te vinden, bij de niet-vernoemden vinden we ze alle zeven. De acht stijgers bij de jongens laten een ander beeld zien, want er zijn zeven stijgers bij de vernoemden en vijf bij de niet-vernoemden. Voor wat betreft de jongens is er onvoldoende steun om aan te nemen dat ouders die niet vernoemen minder behoudend zijn in hun naamgeving. De verdeling van stijgers en nieuwkomers bij de meisjes gaat wel in de verwachte richting.

Het motief 'ongewone/bijzondere naam'

Enigszins in het verlengde van esthetische overwegingen ligt het motief 'ongewone/bijzondere naam', hoewel hier de frequentie van voorkomen meer accent heeft. Bij de meisjes wordt dit motief vaker genoemd dan bij de jongens (meisjes 8,75%, jongens 6,64%). Onder de roepnamen in deze categorie bevinden zich ook 'gewone' namen zoals *Ellen*, *Esmée*, *Rianne* en *Stefanie*; *Bram*, *Jeffrey*, *Kees* en *Richard*, hetgeen de vraag oproept of ouders een juiste inschatting hebben gemaakt van wat ongewoon of bijzonder is. Daartoe is binnen het totaalbestand vastgesteld of een roepnaam uniek is (spellingvariatie is genegeerd) en vervolgens is het aandeel unieke namen bepaald bij het motief 'ongewone/bijzondere naam' en, ter vergelijking, bij de motieven 'mooie klank', 'mooie naam' en 'leuke naam'. Dit laatste is beperkt tot de roepnamen van kinderen met één naam waarvan de roepnaam dezelfde is als de officiële naam, want alleen bij deze groep weten we zeker dat het motief op de roepnaam slaat (overigens is er soms overlap, want het motief 'ongewone/bijzondere naam' wordt wel eens in combinatie met een esthetisch motief genoemd).

Tabel 5. Aandeel unieke namen per motief (in procenten)

	Meisjes	Jongens
Ongewone/bijzondere naam	46,8	29,3
Mooie klank	31,6	18,7
Mooie naam	22,8	23,2
Leuke naam	20,7	13,7

⁵⁹⁵NIPO-persbericht nr. 2658 van 5 februari 1993. Zie verder hoofdstuk 7.

Ouders blijken inderdaad relatief ongewone/bijzondere namen te hebben gegeven wanneer ze dit motief noemen. Bij meisjes liggen de percentages wat hoger en dat is vooral te verklaren uit het feit dat bij hen meer unieke namen voorkomen: 535 van de 1.523 meisjes heeft een unieke roepnaam (dat is 35,1%), tegen 393 bij de 1.623 jongens (24,2%). Opmerkelijk is overigens het verschil bij de meisjes tussen ‘mooie klank’ aan de ene kant en ‘mooie naam’ en ‘leuke naam’ aan de andere kant. Blijkbaar leidt het accent op de mooie klank vaker tot een unieke naam dan de andere twee esthetische motieven.

Het motief ‘buitenlandse naam’

Het motief ‘buitenlandse naam’ staat op de zesde plaats en dat wekt eigenlijk verbazing, want de roepnamen van vreemde herkomst zijn zo nadrukkelijk aanwezig in de hedendaagse naamgeving dat dit motief overbodig lijkt. Het is in ieder geval minder aan de orde dan de bewuste keuze voor een Nederlandse naam, die we pas op de tiende plaats vinden. Dat geldt zeker voor de meisjes, want daar zijn buitenlandse namen dominant aanwezig (zie hoofdstuk 5). Overigens vinden we onder de als buitenlandse naam opgegeven roepnamen (we beperken ons weer tot de kinderen met één naam waarvan de roepnaam dezelfde is als de officiële naam), naast evident ontleende vormen als *Maureen*, *Shanon*, *Enrico* en *Sean*, ook ingeburgerde namen als *Astrid*, *Chantal*, *Patrick* en *Michel*. Waarom ouders bij *Saskia* en *Ward* het motief ‘buitenlandse naam’ hebben genoemd, blijft duister.

Vernoeming naar idolen

De invloed van vernoeming naar idolen wordt algemeen overschat, niet alleen door leken maar ook door sommige naamkundigen.⁵⁹⁶ Verschillend onderzoek heeft laten zien dat die invloed beperkt is. In het NIPO-onderzoek geeft 4,4% van de ouders aan zich te hebben laten inspireren door een popster, sporter, filmster, een naam in een liedje en dergelijke. Dat lage aandeel sluit aan bij de onderzoeksresultaten over de periode vóór 1975 en niet bij het hoge percentage (26,3%) dat Roorda voor de afgelopen jaren noemt. De laatste twintig jaar hebben zich op dit punt dus geen veranderingen voorgedaan, ondanks het toegenomen belang van de televisie. Op de regel dat idolen geen invloed hebben op de populariteit van namen moeten vanuit de NIPO-enquête twee uitzonderingen gemaakt worden, namelijk voor *Kaylee* en *Dylan* (en spellingvarianten). Bij die twee namen wordt in de helft van de gevallen het motief ‘vernoemd naar idool’ genoemd (6 van de 11 bij *Kaylee*, 7 van 14 bij *Dylan*). Bij *Kaylee* gaat het waarschijnlijk om de naam uit een liedje: de popgroep Marillion had ooit een nummer met de titel ‘Kayleigh’; ook komt de naam voor in een liedje van René Froger.⁵⁹⁷ Bij *Dylan* zou het kunnen gaan om vernoeming naar Bob Dylan of naar een personage in de televisieserie *Beverly Hills 90210*.⁵⁹⁸ Andere namen waarbij dit motief vaker genoemd wordt (om precies te zijn: drie keer), zijn *Demi* en *Michelle* (naar de actrices Demi Moore en Michelle Pfeiffer?)⁵⁹⁹ en *Mitchell* en *Bryan* (welke idolen schuilen hierachter?)⁶⁰⁰.

Overige motieven

Bij de overige motieven kunnen we volstaan met enkele opmerkingen, temeer omdat het aantal kinderen per motief gering is. Ruim 4% van de ouders geeft aan de naam uit een voornamenboekje te hebben gehaald. Daarmee is het belang als inspiratiebron vergelijkbaar met idolen. Het motief ‘past bij de naam/namen van het andere kind/de andere kinderen’ staat met ruim 3% op de negende plaats, maar omdat lang niet alle ouders in het onderzoek meer dan één kind hebben, mogen we aannemen dat dit zeker geen onbelangrijke overweging bij de naamkeuze is. Bij het motief ‘Nederlandse naam’ (meisjes 1,8% en jongens 3,8%) kan men zich afvragen waarom de namen *Michelle*, *René*, *Dennis*, *Maikel* en *Tom* (2 keer) genoemd worden. Ook het motief

⁵⁹⁶Bosshart geeft een overzicht (Bosshart 1973, p. 92). Kisbye 1984 geeft een typologie van idoolnamen en bespreekt theoretische en methodologische aspecten van het verschijnsel.

⁵⁹⁷Roorda 1994, p. 63, p. 65 en p. 82.

⁵⁹⁸Overigens gaat het bij Bob Dylan om een artiestennaam: hij veranderde zijn familienaam *Zimmerman* in *Dylan* als een eerbetoon aan de dichter Dylan Thomas (Van der Schaar 1994, bij *Dylan*).

⁵⁹⁹Roorda noemt een geval van vernoeming naar Demi Moore (Roorda 1994, p. 66).

⁶⁰⁰Roorda geeft voor *Brian* een geval van vernoeming naar het ijshockey-idool Brian de Bruyn en naar de gitarist Brian May van de popgroep *Queen* (Roorda 1994, respectievelijk p. 54 en p. 68).

‘zelf bedacht, was geen bestaande naam’ blijkt niet altijd de lading te dekken, want bij de 31 meisjes waarbij dit motief genoemd wordt, zijn slechts 8 namen te vinden die - voor zover na te gaan - geen bestaande naam zijn: *Delana* (vrouwelijke vorm van *Delano*? variant van *Deliana*?), *Myrian* (vermenging van *Myriam* en *Marian*?), *Robie* (vrouwelijke vorm van *Rob/Robert*? variant van *Ruby*?), *Jolinde* (vermoedelijk een samenstelling van *Jo-* uit *Johanna* en *-linde* uit *Rosalinde*, *Rolinde* etc.), *Jarlot* (op basis van *Charlotte*?), *Arinda* (haar officiële naam is *Adriana*), *Hanise* (haar officiële naam is *Hanise Bahar*, wellicht zijn de namen of de ouders van exotische herkomst), *Dasy* (mogelijk een invoerfout, want haar officiële naam is *Daisy*), *Annemijke* (haar officiële naam is *Anna Maria Christina*; *-mijke* vermoedelijk via *Marijke* uit *Maria*); bij de 34 jongens waarbij dit motief genoemd wordt zijn slechts 3 namen met onbekende etymologie te vinden, te weten *Jar*, *Grión* en *Kawai*. In de meeste gevallen wordt met het motief ‘zelf bedacht’ vermoedelijk hetzelfde bedoeld als met het motief ‘spontaan/zomaar’.

De bewuste keuze voor een korte/eenvoudige naam scoort niet erg hoog (positie 12, meisjes 1,2%, jongens 2,3%) wanneer we bedenken dat dit motief in het onderzoek van Debus afgezien van vernoeming de belangrijkste overweging was (meisjes 11,1%, jongens 13,8% tegenover ‘mooie klank’: meisjes 9,0%, jongens 7,2%) en ook in het onderzoek van Bosshart hoog in de lijst van motieven staat. Daarbij moeten we echter bedenken dat er in Duitstalige landen vrij veel populaire jongensnamen met drie of vier lettergrepen zijn, zoals *Christian*, *Alexander*, *Matthias*, *Andreas*; bij de populaire meisjesnamen komen namen met drie lettergrepen vaker voor dan in Nederland.⁶⁰¹ Bij jongens lijken ouders een betere kijk te hebben op wat kort en eenvoudig is, want van de 40 jongens bij dit motief hebben slechts 3 een naam van meer dan één lettergreep, terwijl er bij de 20 meisjes 6 namen met meer dan twee lettergrepen zitten. Vermeldenswaardig is de niet onaanzienlijke positie van het motief ‘bijbelse naam/vanuit het geloof’ (1,7% en daarmee op de 13de plaats), waarbij overigens te betreuren is dat beide aspecten niet apart zijn geteld, want de voorkeur voor een bijbelse naam hoeft niet religieus gemotiveerd te zijn. Ongewone namen bij dit motief zijn bij de meisjes *Jedidja* (eigenlijk een jongensnaam), *Loïs* en *Tirza* en bij de jongens *Kaleb*, *Jonathan* (alleen als officiële naam), *Nathan* en *Nathaniël*. Vernoeming naar een kind in de buurt scoort weliswaar niet erg hoog (1,6%), maar biedt toch een interessante kijk op hoe namen zich soms verspreiden (hoewel het noemen van dit motief beïnvloed kan zijn door suggesties van de interviewer, zie de paragraaf *Opzet van de NIPO-enquête*). Overigens blijft de vraag hoe vaak ouders hun kinderen naar andere kinderen vernoemen onbeantwoord (vergelijk de bevindingen in het onderzoek van Koß in de paragraaf *Onderzoek in het buitenland*). De betekenis van de naam blijkt zelden van belang bij de naamkeuze (meisjes 1,5%, jongens 1,1%), ondanks de beschikbaarheid en toegankelijkheid van voornamenboekjes. Overigens kun je je afvragen waarom dit motief bij *Mathilde* en de variant *Macheld* (Germaans ‘macht’ en ‘strijd’) en bij *Martijn* (< *Martinus* < *Martius* ‘van Mars’, de god van de oorlog) genoemd wordt. Opmerkelijk zijn hier *Roos* en *Koen*, aangezien de oorspronkelijke betekenis daarbij nog gevoeld wordt.

Regionale verschillen

Als laatste onderdeel kijken we naar de regionale verschillen bij de opgegeven motieven. Daartoe is van de motieven die gemiddeld meer dan 1% scoren (de top-16) het percentage per regio bepaald.

Tabel 6. Procentuele verdeling over de motieven uitgesplitst naar regio

Meisjes	3 steden	westen	noorden	oosten	zuiden
Vernoemd naar familie	14,4	28,2	37,9	29,0	35,6
Mooie klank	34,4	33,6	28,8	33,1	39,0
Mooie naam	16,0	14,4	12,3	14,9	14,8
Leuke naam	4,8	6,7	4,6	7,9	7,9
Ongewone/bijzondere naam	10,4	7,5	11,0	8,1	9,1
Buitenlandse naam	12,8	4,5	1,8	5,1	5,1
Vernoemd naar idool	8,8	5,2	5,5	3,5	4,5
Uit voornamenboekje	5,6	4,1	5,0	7,9	1,8
Past bij naam ander kind	1,6	3,4	1,8	3,3	2,7

⁶⁰¹Zie Seibicke 1991, p. 103-109; Bosshart 1973, p. 66-67; Van Rooijen 1988, p. 17 e.v. en de bijlagen bij hoofdstuk 7.

Nederlandse naam	1,6	1,9	1,4	1,9	1,8
Zelf bedacht	---	2,2	1,8	1,6	2,7
Korte/eenvoudige naam	1,6	1,1	0,9	1,6	1,2
Bijbelse naam/geloof	3,2	2,6	1,8	1,9	0,9
Kind in de buurt	1,6	1,7	0,9	1,6	2,7
Betekenis	4,8	1,9	1,4	1,1	1,5
Ergens gehoord/gelezen	0,8	1,3	0,5	1,6	2,4
Jongens					
	3 steden	westen	noorden	oosten	zuiden
Vernoemd naar familie	26,3	30,3	42,0	32,9	39,7
Mooie klank	22,0	28,7	25,2	26,0	36,5
Mooie naam	13,6	10,7	12,2	13,5	13,5
Leuke naam	10,2	13,4	5,5	7,6	10,1
Ongewone/bijzondere naam	9,3	6,4	6,3	7,9	5,0
Buitenlandse naam	11,9	5,6	4,6	5,1	4,5
Vernoemd naar idool	10,2	3,3	3,4	4,1	2,6
Uit voornamenboekje	5,1	3,7	5,9	5,6	2,4
Past bij naam ander kind	1,7	6,4	3,4	2,6	3,4
Nederlandse naam	2,5	5,6	1,3	5,1	2,1
Zelf bedacht	---	2,7	1,7	2,3	2,1
Korte/eenvoudige naam	1,7	3,1	1,7	2,0	2,1
Bijbelse naam/geloof	3,4	0,8	1,3	2,3	1,1
Kind in de buurt	1,7	0,8	0,4	1,5	1,9
Betekenis	5,1	0,6	0,4	0,8	1,1
Ergens gehoord/gelezen	0,8	0,2	1,7	0,5	0,3

Het belangrijkste motief bij de naamkeuze, de esthetische overwegingen ('mooie klank', 'mooie naam' en 'leuke naam', zie de tabel hieronder), scoort in het zuiden opvallend hoog, hetgeen vermoedelijk te verklaren is uit de combinatie van veel vernoeming naar familie en een laag percentage kinderen dat de vernoemingsnaam als roepnaam heeft. Bij de meisjes zien we een verhoudingsgewijs lage score in het noorden, bij de jongens ontbreekt dat verband; ook het verschil met de jongens is daar het minst groot (9,9%; in de overige regio's: de drie steden 20,4%, het westen 13,4%, het oosten 18,8% en het zuiden 16,6%).⁶⁰²

Tabel 7. Percentage esthetische overwegingen (mooie klank + mooie naam + leuke naam) per regio

	meisjes	jongens
1. Amsterdam, Rotterdam, Den Haag	55,2	34,8
2. Rest van Noord- en Zuid-Holland, Utrecht	54,7	41,3
3. Groningen, Friesland, Drenthe	45,7	35,8
4. Overijssel, Gelderland, Flevoland	55,9	37,1
5. Zeeland, Noord-Brabant, Limburg	61,7	45,1

In de drie grote steden wordt relatief weinig vernoemd; in het noorden en zuiden wordt vaker vernoemd dan in de rest van het land. Een verschil tussen de noordelijke en zuidelijke provincies is echter het aantal namen dat een kind gemiddeld krijgt, in het noorden 1,54 en in het zuiden 2,09 en, daarmee verwant, het aandeel kinderen dat één naam krijgt, een verschil van 13,0% voor de meisjes en van 16,5% voor de jongens (zie hoofdstuk 7). Dat is van belang omdat vernoeming vaak wordt uitgedrukt in de tweede en/of derde naam. Het effect daarvan blijkt als we kijken naar het percentage vernoemde kinderen met één naam waarvan de roepnaam dezelfde is als de officiële naam (zie de tabel hieronder).

Tabel 8. Percentage vernoemde kinderen met één naam waarvan de roepnaam dezelfde is als de officiële naam

⁶⁰²Hetzelfde geldt voor vernoeming naar familie, maar daar zijn de verschillen minder scherp: het noorden 2,8%, de drie steden 5,6%, het westen 4,5%, het oosten 3,1% en het zuiden 5,8%.

	meisjes	jongens
1. Amsterdam, Rotterdam, Den Haag	1,6	2,5
2. Rest van Noord- en Zuid-Holland, Utrecht	1,7	4,7
3. Groningen, Friesland, Drenthe	11,0	16,0
4. Overijssel, Gelderland, Flevoland	3,5	6,1
5. Zeeland, Noord-Brabant, Limburg	3,0	2,9

Uit de tabel komt duidelijk naar voren dat het noorden verhoudingsgewijs hoog scoort bij dit type vernoeming (overigens gaat het hierbij niet uitsluitend om traditionele namen, zoals *Aukje, Ciska, Klaske, Marina; Aarnout, Henk, Jacob* en *Sietsje*, ook een enkele moderne naam zit erbij, bijvoorbeeld *Sabine, Rochelle* (?), *Marco* en *Yordi*). Kortom, hoewel in het noorden en zuiden relatief veel vernoemd wordt, komt het geven van een traditionele vernoemingsnaam als roepnaam alleen in het noorden vaker voor.

Er zijn naast vernoeming en het belang van esthetische motieven nog enkele punten waarop zich regionale verschillen manifesteren. In de drie grote steden wordt vaker bewust een buitenlandse naam gekozen, vooral voor meisjes, wordt vaker vernoemd naar een idool en speelt de betekenis een grotere rol bij de naamkeuze. Ouders in het zuiden putten minder vaak inspiratie uit een voornamenboekje. Voor jongens in het westen en oosten wordt vaker bewust voor een Nederlandse naam gekozen dan in de rest van het land (de lage score in het noorden is te verklaren uit het feit dat ‘Nederlandse naam’ daar een andere betekenis heeft dan in de rest van het land, aangezien daar Friese namen als inheems gelden; overigens wordt het motief ‘Friese naam’ daar niet genoemd).

Conclusies

De afgelopen twintig jaar is de invloed van de televisie gegroeid en is de toegankelijkheid van het exotische, onder meer door buitenlandse reizen en immigratie, vergroot. Voornamenboekjes zijn voor iedereen beschikbaar gekomen en de populariteit van buitenlandse namen is toegenomen. De wetwijziging van 1970 maakte een vernieuwing van de namenvoorraad mogelijk. Al deze veranderingen hebben niet geleid tot een verschuiving in de overwegingen die ouders maken bij de naamkeuze, zoals de resultaten van een NIPO-enquête onder jonge ouders laten zien. De procentuele verdeling over de motieven bij de naamkeuze sluit goed aan bij resultaten van onderzoek over de periode vóór 1975: esthetische overwegingen vormen het belangrijkste motief bij de naamkeuze, circa 45% van de kinderen wordt op één of andere manier vernoemd, vernoeming naar idolen wordt door slechts 4,4% van de ouders genoemd en ook de betekenis van de voornaam blijkt van ondergeschikt belang bij de naamkeuze (1,25%).

Hoewel er namen zijn die verhoudingsgewijs hoog scoren op het motief ‘mooie klank’, ‘mooie naam’ of juist ‘leuke naam’, is het onderscheid tussen de drie esthetische motieven een kwestie die nader onderzoek verdient. Waarom zijn sommige namen vooral leuk en andere mooi? Een antwoord op die vraag - en ruimer: die naar het image van een naam - kan ons dichter bij de verklaring van de populariteit van namen brengen. Ouders die het motief ‘vernoemd naar familie’ noemen, geven vaak nog een ander motief, zoals verwacht meestal een esthetische overweging; ook geven ze vaker meer dan één naam. Alleen bij meisjes blijken ouders die niet aangaven hun dochter vernoemd te hebben naar een familielid minder behoudend te zijn in hun naamgeving, want bij de roepnamen die zij kiezen zitten meer stijgers en nieuwkomers dan bij de ouders die dit motief niet noemden.

Voor meisjes kiezen ouders vaker bewust voor een ongewone/bijzondere naam, terwijl bij jongens vaker het motief ‘korte/eenvoudige naam’ wordt genoemd. Overigens blijken ouders soms een onjuiste inschatting te maken van wat ongewoon en bijzonder is, want onder de namen die zij geven zitten ook namen die frequent voorkomen of -kwamen. Toch blijkt het aandeel unieke namen (in het totale bestand) bij hen hoger te liggen dan bij de ouders die een esthetisch motief noemen.

De esthetische overwegingen worden in het zuiden vaker genoemd dan elders en dat is vermoedelijk te verklaren uit het feit dat er relatief veel vernoemd wordt naar familie terwijl slechts een laag percentage van de kinderen een vernoemingsnaam als roepnaam heeft. Zowel in het noorden als in het zuiden wordt relatief veel vernoemd, maar het geven van een traditionele vernoemingsnaam als roepnaam komt alleen in het noorden vaker voor. Bij de meisjes valt op dat in de noordelijke provincies minder vaak esthetische overwegingen worden genoemd.

Hoofdstuk 7. Hedendaagse naamgeving

Een van de kenmerken van de hedendaagse voornaamgeving is de dominante aanwezigheid van ontleende namen. Traditionele namen, namen die al eeuwenlang van generatie op generatie via vernoeming worden doorgegeven, spelen tegenwoordig nog slechts een ondergeschikte rol, want ze komen vrijwel alleen als tweede of derde officiële naam voor. De roepnamen die kinderen tegenwoordig krijgen, zijn vrijwel allemaal namen die pas sinds de naoorlogse vernieuwingsgolf in gebruik zijn gekomen of populair zijn geworden. Het kan daarbij ook gaan om namen die in de traditionele voornaamgeving voorkwamen, zoals *Maaïke*, *Jeroen*, *Janneke* en *Wouter*. Cruciaal verschil is het benoemingsmotief, want deze namen zijn vrijwel altijd als ‘mooie naam’ gegeven, niet als vernoemingsnaam. Juist omdat de naamgeving de laatste decennia zo enorm is veranderd, zijn traditionele en moderne namen vrijwel altijd te scheiden. Daarmee is ook duidelijk dat ‘traditionele naam’ vaak synoniem is met ‘vernoemingsnaam’, hoewel er natuurlijk ook naar andere personen dan de grootouders vernoemd kan worden, zoals te vermoeden is bij een meisje met als officiële naam *Astrid Adriana Johanna* en als roepnaam *Laura* (tegenwoordige een populaire roepnaam); deze *Astrid* zou een tante van het kind kunnen zijn.

In dit hoofdstuk behandelen we het deel van de NIPO-enquête met de vraag naar de officiële naam en de roepnaam van het kind. Na een beschrijving van het materiaal komen de volgende aspecten aan de orde: het aantal namen per kind; de officiële namen, met een accent op de namen die als tweede en volgende naam zijn gegeven (bij ruim 85% van de kinderen is de eerste officiële naam dezelfde als de roepnaam); de roepnamen, waarbij onder meer gekeken wordt naar de veranderingen en vernieuwingen, en tot slot de relatie tussen officiële naam en roepnaam. Bij alle onderdelen komt de regionale verscheidenheid aan de orde (met uitzondering van de officiële namen⁶⁰³).

Materiaal

De basis van dit onderzoek is een NIPO-enquête onder ouders met kinderen tot vier jaar (zie voor meer gegevens hoofdstuk 6, de paragraaf *Opzet van de NIPO-enquête*). De vraag naar de officiële naam is als volgt gesteld: *Zou ik de volledige naam van dit kind mogen noteren? Hiermee bedoel ik de officiële voornamen zoals opgegeven bij de burgerlijke stand.* De vraag naar de roepnaam luidde: *Wat is de roepnaam van uw kind? Dit kan de gehele, een gedeelte of een afleiding van de officiële naam zijn, of een geheel andere naam. Het gaat hier niet om een knuffelnaampje.* Verder beschikken we over een globale aanduiding van de woonplaats van de ouders (zie voor de indeling hoofdstuk 6, tabel 1); gegevens over de sociale klasse van de ouders zijn niet beschikbaar. Bij het noteren van de namen door de enquêteur zijn diakritische tekens genegeerd; namen als *René*, *Esmée* en *Zoë* zijn dus geschreven als *Rene*, *Esmee* en *Zoe*. Ook komt het regelmatig voor dat namen zonder hoofdletters of juist helemaal in hoofdletters zijn getypt.

Correcties in het bestand

⁶⁰³ Dat aspect, regionale verscheidenheid in de traditionele naamgeving, zullen we behandelen in een studie op basis van de steekproef uit de volkstelling van 1947 (zie hoofdstuk 1) die over enkele jaren verschijnt.

Het bestand is op enkele punten gecorrigeerd, waarover een paar opmerkingen. In enkele gevallen is het vrijwel zeker dat het geslacht niet juist is ingevuld. Bij de meisjes gaat het om ON = RN (dat wil zeggen dat de officiële naam dezelfde is als de roepnaam) *Derek*⁶⁰⁴; ON *Gertrand Cornelis*, RN *Gertrand*; ON = RN *Jelle*; ON *Olivier Jonathan Joshua*, RN *Olivier*; bij de jongens om ON = RN *Annemarie*; ON = RN *Hannie*; ON *Romana Wandela*, RN *Romana*; ON = RN *Tolga*. In een deel van de gevallen is er enige twijfel over de juistheid van het geslacht. Bij de meisjes zijn te noemen ON *Reinier Henrietta*, RN *Abby*; ON = RN *Jedidja* (joodse jongensnaam); ON = RN *Joey*; ON = RN *Stevie*; ON *Rowan Joi*, RN *Rowen*; bij de jongens ON *Jestha Willem Pieter*, RN *Jestha*; verder *Jamie*, *Jaimie*, *Thes* (vergelijk *Tess*, een Engelse verkorting van *Theresa*) en *Demie*, allen ON = RN. Hier is het aangegeven geslacht gehandhaafd.

De formulering van de eerste vraag - *Zou ik de volledige naam van dit kind mogen noteren?* - heeft er bij sommigen toe geleid dat ook de familienaam werd opgegeven. In bijlage 1 worden de namen die als zodanig herkend zijn, opgesomd. Er zijn twijfelgevallen, bij de meisjes onder meer *Terra* (ON *Kimberley Katinka Terra*, RN *Kim*), *Schanna* (ON *Esmee Schanna*, RN *Esmee*), *Tineco* (ON *Isabelle Tineco*, RN *Isabelle*), *Pakize* (ON *Gabrielle Pakize*, RN *Gabrielle*) en *Manenscijn* (ON *Sabine Manenscijn*, RN *Sabine*); bij de jongens onder meer *Jannes* (ON *Gert-Jan Jannes*, RN *Gert-Jan*),⁶⁰⁵ *Siegeronnes* (ON *Menno Siegeronnes*, RN *Menno*), *Ehmer* (ON *Luuk Ehmer*, RN *Luuk*), *Abed* (ON *Adrianus Hilbertus Abed*, RN *Andy*) en *Kilang* (ON *Lorens Demianus Kilang*, RN *Lorens*). Bij twijfel wordt de naam geïnterpreteerd als een voornaam. Het komt wel eens voor dat jongens meisjesnamen hebben en andersom,⁶⁰⁶ daarom is bij ON *Selma Madelene Mark*, RN *Selma* niet duidelijk of *Mark* de derde voornaam of familienaam is. Eenzelfde geval bij de jongens is de naam *Tilly* bij ON *Alexander Tilly*, RN *Alexander*. Zoals gezegd, bij twijfel is er niet ingegrepen.

In een aantal gevallen is het onduidelijk of er een typefout is gemaakt, zoals bij *Cornelus*, *Anthonny*, *Brigigda*, *Nobertus*, *Georghe*, *Jonnathan* en *Julliet* (men zou *Cornelis*, *Anthony*, *Brigida*, *Norbertus*, *George*, *Jonathan* en *Juliet* verwachten). We laten hierbij de mogelijkheid open dat ouders de afwijking expliciet hebben gemaakt en dat er staat wat er bedoeld is. Er komt ook twijfel boven bij spelling- of vormverschil tussen de officiële naam en de roepnaam, zoals in ON *Curthley Maximo*, RN *Curtley*; ON *Anjelina Antje Elske*, RN *Angelina*; ON *Bjoaran Willem Josef Maria Elisabeth*, RN *Bjoren*; ON *Christiaan Maurits*, RN *Christian*; ON *Marc Marinus*, RN *Mark*; ON *Michell*, RN *Mitchill*; ON *Julieta Yamitque*, RN *Julietta*; ON *Marye*, RN *Marije*. Het is hier niet uit te maken of er iets gecorrigeerd zou moeten worden en zo ja, welke vorm dan de juiste is. In een aantal gevallen is de afwijking van het gebruikelijke echter zo duidelijk als fout te herkennen dat er gecorrigeerd is. Deze veranderingen zijn beschreven in bijlage 2. Voor het overgrote deel van de namen geldt dat de vorm, spelling en relatie tussen roepnaam en officiële naam geen twijfels oproept.

Aantal namen per kind

De eerste vraag die met de NIPO-enquête beantwoord kan worden, is die naar het aantal namen dat kinderen tegenwoordig krijgen. Het gemiddeld aantal namen ligt op 1,74. Het verschil tussen jongens en meisjes is minimaal (de meisjes 1,743 en de jongens 1,746). Bijna de helft van de kinderen gaat met één naam het leven door, ruim 30% krijgt twee namen, ruim 17% drie namen, 2,5% krijgt vier namen en slechts een enkeling krijgt vijf namen. Meer dan vijf namen werd door de ouders in dit onderzoek niet gegeven.

Tabel 1. Aantal namen per kind (officiële namen)

Meisjes		Jongens		samen	
abs.	%	abs.	%	abs.	%

⁶⁰⁴Tenzij het gaat om vernoeming naar de actrice Bo Derek (vernoeming naar de familienaam wordt ook vermoed bij het in gebruik komen van *Kelly* als meisjesnaam, namelijk naar Grace Kelly (Van der Schaar 1994, bij *Kelly*); verder een *Dylan*, vernoemd naar Bob Dylan (persoonlijke mededeling)). Het motief bij de naamkeuze is 'leuke naam', waardoor vernoeming naar de actrice niet erg waarschijnlijk is.

⁶⁰⁵Ook ON *Jan Johan*, RN *Jan Johan* en ON *Johannes Jan*, RN *Hans* komen voor.

⁶⁰⁶Bij de meisjes vinden we bijvoorbeeld *Antonius*, *Franciscus*, *Josefen Petrus*; bij de jongens alleen *Elisabeth* en *Maria* (zie ook hoofdstuk 5).

1 naam	715	46,9	796	49,0	1511	48,0
2 namen	517	33,9	485	29,9	1002	31,8
3 namen	256	16,8	286	17,6	542	17,2
4 namen	31	2,0	47	2,9	78	2,5
5 namen	2	0,1	2	0,1	4	0,1
Geen opgave	2	0,1	7	0,4	9	0,3

(Geen opgave: van deze kinderen is wel de roepnaam en het naamkeuzemotief bekend, maar niet de officiële naam)

Argumenten bij het aantal namen

Het argument om één of juist meer namen te geven is niet gevraagd, maar uit motievenonderzoek in Zwitserland kunnen we wel vermoedens formuleren (hoewel het onderzoek de periode 1960-1970 betrof). De ouders die hun kind(eren) één naam gegeven hadden, noemden de volgende overwegingen (in volgorde van frequentie): één naam volstaat, want je gebruikt er tenslotte ook maar één; het is gewoonte in onze familie; we konden geen geschikte tweede naam vinden; meernamigheid is iets voor de hogere klassen; de andere kinderen hebben ook één naam; de andere mooie naam bewaren we voor een volgend kind; we hebben een lange familienaam, met twee namen wordt de combinatie te lang.⁶⁰⁷ Ook voor het geven van meer dan één naam werden in het Zwitserse onderzoek verschillende argumenten genoemd: de namen ná de eerste naam (de roepnaam) zijn vernoemingsnamen; het kind kan later kiezen; de ouders konden het niet eens worden, dus gaven ze elk hun voorkeur; het klinkt beter; het is gewoonte in de familie;⁶⁰⁸ de andere kinderen hebben ook meer dan één naam; de tweede naam heeft een onderscheidende functie (bij kinderen met een veel voorkomende familienaam); familieleden mogen, als gebaar, de tweede naam bepalen; de tweede naam moet het geslacht duidelijk maken als de eerste naam seksenneutraal is (wettelijke eis, iets dat in Nederland niet geldt); de tweede naam is een heiligenaam; het staat deftig; het kind kan later naar Amerikaans gebruik de tweede naam met initiaal tussen de voornaam en familienaam zetten.⁶⁰⁹ Een bijzonder argument noemde een vrouw die haar drie dochters elk drie namen had gegeven: “Es ist doch nicht möglich, alle Gefühle auf nur einen Namen zu konzentrieren!”⁶¹⁰

Regionale verschillen in aantal namen

Het aantal namen dat gegeven wordt, is niet in alle regio's gelijk. Het eerste dat opvalt, is dat in de drie zuidelijke provincies gemiddeld genomen meer namen worden gegeven, zoals uit onderstaande tabel is af te leiden.

Tabel 2. Gemiddeld aantal namen per regio (NIPO 1992-1995)

	<i>meisjes</i>	<i>jongens</i>
1. Amsterdam, Rotterdam, Den Haag	1,62	1,66
2. Rest van Noord-, Zuid-Holland, Utrecht	1,64	1,53
3. Groningen, Friesland, Drenthe	1,55	1,53
4. Overijssel, Gelderland, Flevoland	1,71	1,71
5. Zeeland, Noord-Brabant, Limburg	2,10	2,09

Splitsen we de gegevens uit per aantal namen dan zien we dat in het zuiden minder vaak één naam wordt gegeven en vaker drie of vier namen, zoals verwacht, maar ook dat kinderen er minder vaak twee namen hebben. Verder valt op dat kinderen in de drie noordelijke provincies minder vaak drie namen krijgen.

⁶⁰⁷Bosshart 1973, p. 45-46. Zie ook p. 48 waar de nadruk op het gebruiksgemak ligt; ook meldt hij dat ambtenaren een voorkeur voor eennamigheid hebben: het is minder werk en er is minder kans op fouten.

⁶⁰⁸Kleinteich constateert een verband tussen het aantal namen van de ouders en van hun kinderen: “Die Eltern von Kindern mit zwei oder mehr Vornamen haben häufig ebenfalls mehr als einen Vornamen.” (Kleinteich 1992, p. 10); de gegevens betreffen de DDR tussen 1960 en 1990.

⁶⁰⁹Bosshart 1973, p. 44-45. Deze wijze van vermelden van de eigen naam komt bij ons in toenemende mate voor (zie ook Daniëls 1992, p. 34).

⁶¹⁰Bosshart 1973, p. 44.

Tabel 3. Procentuele verdeling over het aantal namen per kind uitgesplitst naar regio (NIPO 1992-1995)

Meisjes					
	een	twee	drie	vier	vijf
1. Amsterdam, Rotterdam, Den Haag	50,8	36,5	12,7	-	-
2. Rest van Noord- en Zuid-Holland, Utrecht	48,4	40,3	10,5	0,6	0,2
3. Groningen, Friesland, Drenthe	51,4	42,3	5,9	0,4	-
4. Overijssel, Gelderland, Flevoland	49,1	33,8	14,5	2,4	0,3
5. Zeeland, Noord-Brabant, Limburg	38,4	18,9	37,2	5,4	-
Jongens					
	een	twee	drie	vier	vijf
1. Amsterdam, Rotterdam, Den Haag	47,5	39,0	13,6	-	-
2. Rest van Noord- en Zuid-Holland, Utrecht	53,5	32,2	12,7	1,4	0,2
3. Groningen, Friesland, Drenthe	56,3	34,5	8,8	0,4	-
4. Overijssel, Gelderland, Flevoland	49,4	32,4	15,7	2,5	-
5. Zeeland, Noord-Brabant, Limburg	39,8	19,1	33,2	7,7	0,3

Soortgelijke regionale verschillen zijn te vinden in de naamgeving van enkele generaties eerder. Op basis van de steekproef uit de volkstelling van 1947 (zie hoofdstuk 1) zijn de volgende tabellen samengesteld (de grote steden zijn niet vertegenwoordigd, het platteland is oververtegenwoordigd).

Tabel 4. Gemiddeld aantal namen per provinciegroep (volkstelling 1947)

	vrouwen	mannen
1. Noord-, Zuid-Holland, Utrecht	1,51	1,43
2. Groningen, Friesland, Drenthe	1,29	1,27
3. Overijssel, Gelderland	1,65	1,60
4. Zeeland, Noord-Brabant, Limburg	1,97	1,88

Tabel 5. Procentuele verdeling over het aantal namen per persoon uitgesplitst naar provinciegroep (volkstelling 1947)

Vrouwen					
	een	twee	drie	vier	vijf
1. Noord-, Zuid-Holland, Utrecht	57,8	33,5	8,2	0,5	---
2. Groningen, Friesland, Drenthe	75,2	20,8	3,6	0,3	---
3. Overijssel, Gelderland	49,1	38,0	11,8	1,0	0,1
4. Zeeland, Noord-Brabant, Limburg	30,2	46,7	19,7	3,3	0,2
Mannen					
	een	twee	drie	vier	vijf
1. Noord-, Zuid-Holland, Utrecht	63,8	30,2	5,6	0,4	---
2. Groningen, Friesland, Drenthe	75,7	21,4	2,7	0,1	---
3. Overijssel, Gelderland	51,0	38,7	9,4	0,8	---
4. Zeeland, Noord-Brabant, Limburg	35,5	44,2	17,5	2,5	0,2

Springt bij de 'NIPO-kinderen' in de zuidelijke provincies het hoge percentage met drie namen eruit, bij de mannen en vrouwen uit de volkstelling zien we in het zuiden niet alleen een hoger percentage bij drie namen, ook de categorie twee namen scoort relatief hoog. Dat is wellicht te verklaren door de huidige gewoonte om de roepnaam, die vrijwel nooit een vernoemingsnaam is, aan de (twee) traditionele namen toe te voegen. De

tegenstelling zuid - noord correspondeert overigens met religie, (ex-)katholieken geven hun kinderen dus meer voornamen dan (ex-)protestanten.⁶¹¹

Officiële namen

Bij de officiële namen die zijn opgegeven zien we een gemengd patroon van moderne en traditionele namen. Dat hangt samen met de wijze waarop er tegenwoordig vaak vernoemd wordt: de vernoemingsnamen worden als tweede en volgende naam gegeven (ON *Nina Johanna Maria*, RN *Nina*; maar ook wel eens andersom: ON *Gijsbert Maarten*, RN *Maarten*) of, maar dat komt veel minder voor, de vernoemingsnamen fungeren alleen als officiële naam en als roepnaam wordt een heel andere naam gekozen (ON *Cornelis Johannes Marinus*, RN *Roy*).⁶¹² Meernamigheid als compromis tussen een voorkeur voor een moderne naam en de behoefte om te vernoemen is geen recente ontwikkeling, want deze strategie is al in de jaren zestig gesignaleerd in Nederland.⁶¹³ Ook in Zwitserland, Duitsland, Vlaanderen en Frankrijk is dit type naamgeving aangetroffen.⁶¹⁴ “Zweitnamen bieten (...) eine gute Möglichkeit, Traditionsnamen pietätvoll loszuwerden.”⁶¹⁵ Hieronder volgen de meest frequente officiële namen die als tweede, derde, vierde of vijfde naam gegeven zijn.

Meisjes

102 Maria (100)/Mariah? (2) 49 Johanna
36 Elisabeth (25)/Elizabeth (9)/Elisabeth (1)/Elizabeth (1)
28 Cornelia
24 Wilhelmina
15 Anna
14 Petronella
13 Adriana
11 Catharina (9)/Catarina (2)/Katarina (1)/Katharina (1)
10 Christina, Hendrika (9)/ Hendrica (1)
9 Margaretha (5)/Margareta (4)
8 Antonia, Marie
7 Danielle, Gerarda, Helena, Louise, Theodora
6 Anne, Antoinette, Charlotte, Denise, Francisca (4)/Franciska (2), Henriette (5)/Henriet (1), Jacoba,
Michelle
5 Esmee, Henrike, Kimberley

Jongens

60 Johannes (54)/Johannus (6)
23 Jan
21 Willem (20)/Whillem? (1)

⁶¹¹In Oberwinter (in de buurt van Bonn) kregen juist katholieke kinderen in de jaren 1969-1970 vaker één voornaam dan protestante kinderen (77% tegen 48% bij de protestanten) (Ammermüller 1973, p. 94; zie echter ook p. 107).

⁶¹²Zie Tummers 1970, p. 113, Linssen 1961/’62, p. 80-81 en Gildemacher 1989, p. 18.

⁶¹³Tummers 1970, p. 119-120. Zie ook Vandermaelen 1987, p. 120-122; zij signaleert een minder eenduidig beeld op dit punt.

⁶¹⁴Bosshart 1973, p. 18-19 (jongens) en p. 25-26 (meisjes).

⁶¹⁵Bosshart 1973, p. 26 en p. 43 (Zwitserland). Hij verwijst naar Berger die dezelfde tendens waarneemt, maar ook aangeeft dat meernamigheid gebruikt wordt om nieuwe en ongewone namen te geven (Berger 1967, p. 307; het betreft de jongens in de periode 1960-1964; de meisjes zijn deze fase voorbij (p. 308)). Voor Vlaanderen: Verstegen 1956, p. 21 en p. 28-29, Molemans 1976, p. 17 en Verstegen 1978, p. 121. Voor Duitsland: Ammermüller 1973, p. 106, Andersen 1977, p. 144-145 en Kleinteich 1992, p. 10 (de laatste voor de DDR). Voor Frankrijk: Mitterauer 1993, p. 419-420.

- 20 Cornelis (16)/Cornelus (4)⁶¹⁶
 14 Christiaan
 11 Hendrikus (8)/Hendricus (2)/Hendrikes, Petrus, Pieter
 10 Gerardus, Wilhelmus (9)/Wilhelms (1)
 9 Jacobus (7)/Jacobus (2)
 8 Adrianes (4)/Adrianus (4), Antonius (6)/ Anthonius (2), Martinus (6)/Martines (2), Peter, Theodorus (6)/
 Theodorus (2)
 7 Jacob, Jozef (4)/Josef (3),⁶¹⁷ Marinus, Simon, Vincent
 6 Alexander, Benjamin, Franciscus (4)/Fransiscus, Johan, Leonardus
 5 Daniel, Frederik, Gerrit, Maria, Martin, Thomas (3)/Tomas (2)

De meeste namen in dit overzicht zijn frequente namen uit de vooroorlogse naamgeving en uit de eeuwen ervoor (zie hoofdstuk 1 en hoofdstuk 3, de paragraaf *Traditionele naamgeving: officiële namen*). Bij de meisjes zijn dat *Maria, Johanna, Elisabeth, Cornelia, Wilhelmina, Adriana, Petronella* en *Hendrika* en bij de jongens *Johannes, Cornelis, Willem, Maria, Gerardus, Hendrik(us), Antonius, Pieter, Adrianus, Jacobus* en *Marinus*. Die namen worden, net als vroeger, slechts bij hoge uitzondering als roepnaam gebruikt: bij de meisjes één *Maria*, één *Elisabeth*, één *Hendrika*; bij de jongens twee keer *Johannes*, één *Willem*, één *Hendrik*, één *Pieter* (en één *Pieter Harm, Pieter-Bas* en *Derk Pieter*). Bij de meisjes vormt *Anna*, met een frequentie van 30, hier een uitzondering, want we vinden deze naam zeven keer als roepnaam, waarvan vier keer in combinatie met een andere naam (*Anna Sophie, Grietje Anna*). Bij de jongens geldt hetzelfde voor *Jan*, die is 47 keer als officiële naam gegeven waarvan twaalf keer ook als roepnaam, echter acht keer in combinatie met een andere naam (onder meer *Henk Jan* en *Jan Willem*). De naam *Maria* komt bij jongens meestal op de laatste positie (30 van de 35 keer) en treffen we geen enkele keer als eerste naam aan. We vinden deze naam vooral in het zuidelijke district, Limburg, Noord-Brabant en Zeeland, waar veel katholieken wonen (althans in de twee eerstgenoemde provincies). Het is bekend dat zij het gebruik kennen jongens *Maria* als laatste naam te geven (zie hoofdstuk 5, de paragraaf *Trijnko en Wilhelminus*). Een verdere uitwerking van de regionale bepaaldheid van de officiële namen (voor zover ze geen roepnaam zijn, zie de volgende paragraaf) blijft hier achterwege, want het gaat dan grotendeels over de regionale verscheidenheid in de traditionele naamgeving - de vernoemingsnamen verschijnen vaak alleen als officiële naam - en dat thema is beter te onderzoeken aan de hand van de steekproef uit de volkstelling van 1947.⁶¹⁸ De relatie officiële naam - roepnaam komt verderop uitvoeriger ter sprake. Ter afsluiting de opmerking dat de sterke concentratie op traditionele namen niet betekent dat meernamigheid met alleen moderne namen niet voorkomt, getuige combinaties als *Cheyenne Jasmyn, Eva Joyce Stephanie, Ramon Jordy* en *Amando Silvester*.

Populaire roepnamen

Hieronder worden de meest frequente roepnamen opgesomd. De ondergrens is op 5 gelegd. Dat levert bij de meisjes 69 namen op (+ 36 spellingvarianten) en bij de jongens 81 namen (+ 35 spellingvarianten). Spellingvarianten worden samengenomen omdat niet te achterhalen is of de afwijkende spelling een bewuste keuze is of door de enquêteur zo is genoteerd. Het NIPO zegt hierover: "Doordat de namen door middel van telefonische interviews zijn geregistreerd, kan de spelling in sommige gevallen niet helemaal correct zijn."⁶¹⁹ Om die reden wordt de spellingvariatie niet besproken.

Meisjes

- 21 Lisa (18)/Liza (3) 19 Laura
 15 Kelly

⁶¹⁶Strikt genomen zijn dit geen spellingvarianten.

⁶¹⁷Idem.

⁶¹⁸Een studie op basis van dit materiaal zal, zoals eerder gezegd, over enkele jaren verschijnen.

⁶¹⁹Karin Wels van het NIPO in de begeleidende brief bij de NIPO-lijst uit 1994 (het betreft dus niet direct deze gegevens, maar de wijze van verzamelen is voor het hier besproken materiaal hetzelfde).

14 Denise
 13 Iris, Michelle, Sanne
 12 Anouk (11)/Anoek (1), Eva, Jessica, Kimberly (9)/Kimberley (3), Melanie (11)/Melany (1), Naomi (9)/Naomie (2)/Naomy (1), Sharon
 11 Esther, Kaylee (4)/Cayleigh (1)/Cayley (1)/Kayleigh (1)/Kayligh (1)/Keylee (1)/Keyleigh (1)/Keyley (1), Lotte, Stefanie (7)/Stephanie (3)/Stevanie (1)
 10 Bianca, Daphne, Esmée, Manon, Melissa, Suzanne (7)/Susanne (3)
 9 Emma, Simone, Sophie (6)/Sofie (3)
 8 Chantal, Eline, Evelien (7)/Eveline (1), Inge, Judith, Kim, Lisanne, Marieke (7)/Marike (1), Sabine
 7 Britt (6)/Brit (1), Fleur, Jeanine (5)/Janine (2), Kirsten, Maud, Monique (6)/Moniek (1), Nathalie (5)/Natalie (1)/Nathaley (1), Pauline (4)/Paulien (3), Rebecca (5)/Rebekka (2), Romy (5)/Romi (1)/Romy (1), Tessa
 6 Anne, Desirée, Ilse, Joyce, Mandy (5)/Mendie (1), Marit, Marjolein, Marloes, Milou (5)/Mylou (1), Nicole, Saskia, Tamara, Vera, Yvonne (5)/Ivonne (1)
 5 Charlotte, Karlijn (4)/Carlijn (1), Leanne, Linda, Lisette (4)/Lizette (1), Maaïke, Margo (4)/Margot (1), Nienke (4)/Nynke (1), Samanta (3)/Samantha (2)

Jongens

30 Mark (24)/Marc (6)
 25 Tom (17)/Thom (8)
 24 Nick (23)/Nik (1), Stefan (21)/Stephan (3)
 22 Kevin
 21 Jasper
 20 Mike, Tim
 19 Rick (15)/Rik (4)
 18 Martijn
 16 Robin
 15 Jeroen, Patrick (12)/Patrik (2)/Petrik (1)
 14 Koen (12)/Coen (2), Dennis, Dylan (12)/Dillan (1)/Dillen? (1), Erik (9)/Eric (5), Jordy (8)/Jordi (5)/Jordie (1), Niels, Thomas (13)/Tomas (1), Vincent
 13 Bas, Jelle, Lars, Wouter
 12 Bart, Daniel, Jeffrey (9)/Jeffry (3), Sander
 11 Maarten, Paul, Ramon, Roy, Ruben
 10 Bram, Daan, Danny (8)/Denny (2), Joey, Luuk (8)/Luc (2), Michael (8)/Maikel (2), Richard, Stijn (9)/Steyn (1)
 9 Brian (4)/Bryan (4)/Brayen (1), Frank, Jesse
 8 Christiaan (7)/Cristiaan (1), Leon, Mitchell (6)/Mitchel (1)/Mitchill? (1), Steven, Wesley (6)/Wesly (2)
 7 Alex, Nicky (4)/Nikky (2)/Nikki (1), Remco, Rutger, Stef (6)/Steff (1)
 6 Glenn (5)/Glen (1), Kees, Niek, Pascal, Rob, Twan
 5 Alexander, Bob, Chris (4)/Cris (1), David, Erwin, Guus, Ivo, Jelmer, Job, Joeri (1)/Joery (1)/Yoeri (1)/Youri (1)/Youry (1), Joost, Joris, Milan, Mitch, Peter, Raymon (4)/Remon (1) (?), René, Ricardo, Robert, Simon, Stan, Thijs (4)/Tijs (1)

In de roepnamen zien we geen sporen van de vernoemingsnamen terug, hoewel een enkele naam eventueel wel op een naam uit de traditionele naamgeving kan teruggaan (*Lisa, Marieke, Anne; Wouter, Bart, Maarten*). Frequent zijn Engelse/Amerikaanse namen (*Kelly, Jessica, Kimberley; Nick, Kevin, Mike*). Verder zien we bij de meisjes nogal wat Franse namen (*Denise, Michelle, Manon*), hoewel het de vraag is of deze namen nog als Frans worden ervaren; een deel ervan behoort mogelijk tot de groep namen waarvan het land of de taal van herkomst niet te bepalen is, zoals *Lisa, Laura, Iris, Tom, Rick, Erik* en *Daniel*. Bij dit soort namen is het beter te spreken van internationale (eigenlijk westerse en vaak ook christelijke) namen. Er lijkt sprake te zijn van internationaliseringstendensen in de voornaamgeving, ongetwijfeld een gevolg van het verruimde wereldbeeld, vooral onder invloed van de televisie en krant, het toerisme en het hogere opleidingsniveau van de bevolking,⁶²⁰ en wellicht ook onder invloed van de naamgeving in Amerika, dat tenslotte een land is

⁶²⁰Zie Gerhards & Hackenbroch 1997, p. 429-430, Coestner 1986, p. VII en Kohlheim & Kohlheim 1998, p. 12 en p. 15.

waarin de bevolking uit diverse Europese landen afkomstig is.⁶²¹ Opvallend binnen de internationale namen zijn de oudtestamentische namen, zoals *Eva, Naomi, Esther, Rebecca, Tamara, Ruben* en *Daniel*. Wellicht speelt Amerikaanse (en Engelse) invloed, althans bij een deel van deze namen, indirect een rol bij het in gebruik komen van dit naamtype.⁶²² In Amerika behoren namen uit het oude testament tot de gebruikelijke namen (*Ruth, Sarah, Susan, Deborah, Judith, Gail* (< *Abigail*), *Rebecca, Rachel; Samuel, Benjamin, David, Daniel, Aaron, Jonathan, Jeremy, Joshua*)⁶²³. Namen die naar de vorm eenduidig als Nederlands te herkennen zijn, komen vooral bij de jongens voor (circa 23 van de 81 namen in het overzicht); de frequentste zijn *Jasper, Jeroen, Koen, Bas, Jelle* (Fries), *Wouter, Maarten, Sander, Bram* en *Daan*. Toch zijn er bij de meisjes ook wel Nederlandse namen te vinden (circa 9 van 69 namen in het overzicht), voorbeelden zijn *Sanne, Eline, Marieke, Karlijn, Maaike* en *Nienke* (Fries).

Verandering en vernieuwing

Om een idee te krijgen van de veranderingen zijn twee vergelijkingen gemaakt, één met populaire namen uit de periode 1980-1986⁶²⁴ (te vinden in bijlage 3) om na te gaan welke namen zich hebben kunnen handhaven en één met de namen die het NIPO voor kinderen geboren tussen 1989 en 1992 heeft vastgelegd⁶²⁵ om nieuwkomers en stijgers te traceren (bijlage 4; om vernieuwing en stijging vast te kunnen stellen is een uitgebreidere lijst dan alleen de top-20 nodig). Eerst is nagegaan welke namen uit de top-20 (1980-1983) en top-10 (1980-1986) terug te vinden zijn in bovenstaande lijst (beperkt tot de namen met een frequentie van 6 of meer, aangezien het aantal namen bij meisjes en jongens dan beter overeenstemt). Van de 40 populaire meisjesnamen uit die periode⁶²⁶ zijn er 20 terug te vinden in de top-61 van 1992-1995; van de 38 meest voorkomende jongensnamen uit 1980-1986 komen er 22 voor in de top-59 van 1992-1995. Op grond van deze vergelijking mag geconcludeerd worden dat de stabiliteit van de frequente namen voor meisjes en jongens vrijwel even groot is.⁶²⁷ Dat wordt anders als we ons concentreren op de echte toppers uit de eerste helft van de jaren tachtig. Gebruiken we de namen die 10 keer of vaker in de maandelijkse top-10-lijsten van 1980-1986 hebben gestaan - bij de meisjes zijn dat 17 namen, bij de jongens 18 - dan blijkt de naamgeving van jongens conservatiever dan die van meisjes. Bij de jongens vinden we 15 oude toppers in de top-59, bij de meisjes slechts 7 in de top-61. Het zijn *Mark, Stefan, Martijn, Jeroen, Patrick, Dennis, Erik, Niels, Bart, Sander, Maarten, Paul, Danny, Michael, Frank* en *Peter; Esther, Bianca, Chantal, Kim, Joyce, Marloes, Nicole* en *Linda* (de laatste namen in de beide opsommingen behoren natuurlijk wel tot de dalers). Van de oude toppers zijn *Danielle, Ellen, Karin, Sandra* en *Wendy* bij de meisjes en *Jan* en *Johan* bij de jongens min of meer verdwenen (een frequentie van minder dan 5). Overigens zijn de twee jongensnamen namen die bij de mannen/jongens in 1960 tot de top-12 behoorden (ook *Peter* stond zowel in die lijst als in de lijst uit 1980-1986; de populariteit is sindsdien flink gedaald).⁶²⁸ Al met al blijkt dat de veel geuite stelling dat de

⁶²¹Withycombe 1993, p. XLVI; de context is niet internationalisering, maar de vrijere naamkeuze in veel landen in Europa.

⁶²²Zie Seibicke 1982, p. 144, Kohlheim 1996a, p. 1055 en Kohlheim 1996b, p. 1203.

⁶²³Gebaseerd op een overzicht van de top-50 van namen van Amerikaanse studenten, vooral blanken uit de middenklasse, geboren in het jaar 1900, 1925 en 1950 en een top-50 uit 1975 gebaseerd op geboorte-advertenties (Dunkling 1977, p. 121 en p. 126).

⁶²⁴Van Rooijen 1988.

⁶²⁵NIPO-persbericht nr. 2658 van 5 februari 1993.

⁶²⁶Dat zijn de namen die meer dan één keer voorkomen in de maandlijstjes; het weglaten van namen met één vermelding heeft te maken met het streven naar een gelijk aantal namen bij meisjes en jongens (bij de meisjes zaten zes 'eenlingen', bij de jongens drie). *Suzanna* (1 keer) en *Suzanne* (22 keer) zijn samengenomen, omdat *Suzanna* vermoedelijk een typefout is.

⁶²⁷Vergelijk Gerritzen 1994b, p. 51 en hoofdstuk 5.

⁶²⁸Blok e.a. 1961.

naamgeving van meisjes sneller verandert dan die van jongens⁶²⁹ nuancering behoeft. De groep van topnamen is bij de jongens weliswaar stabiel dan die bij de meisjes, maar wanneer we onze blik verruimen tot de top-60, dan verdwijnt dat verschil in stabiliteit. Daarbij moeten we ons realiseren dat hier recente gegevens zijn gebruikt en het is mogelijk dat de grotere modegevoeligheid van naamgeving aan meisjes in de decennia ervoor wel is aan te tonen. Seibicke merkt in dit verband op “In jüngster Zeit scheinen sich in dieser Hinsicht (bedoeld is het tempo van verandering DG) jedoch gewisse Wandlungen anzubahnen“, het verschil tussen de naamgeving aan jongens en meisjes op dit punt verdwijnt.⁶³⁰ Ook moeten we hier rekening houden met het feit dat de moderne voornaamgeving zo’n grote verscheidenheid vertoont dat we voorzichtig moeten zijn met conclusies op basis van topnamen. Die namen behalen vaak niet meer dan één of twee procent en vertegenwoordigen samen dus maar een klein deel van de kinderen. Overigens is dit bij de meisjes in sterkere mate het geval, hetgeen deels verklaart dat de top-10 bij hen sneller wisselt.

De nieuwkomers en stijgers zijn bepaald aan de hand van de lijst die het NIPO voor de periode 1989-1992 opstelde (er is dus één jaar overlap met het hier bestudeerde materiaal, dat de periode 1992-1995 betreft), de ondergrens ligt op 0,3% (zie bijlage 4). Bij de huidige top-25 van de meisjes (namen die minimaal 10 keer voorkomen) zitten vier nieuwkomers; het zijn *Naomi*, *Kaylee*, *Bianca* (wel een oude topper) en *Esmée*; lager in de reeks zijn nog *Emma*, *Eline* en *Inge* te noemen (de laatste komt ook wel eens voor in de lijsten uit 1980-1986). Verder behoren *Anouk*, *Daphne*, *Eva*, *Kimberley*, *Sharon* en *Melissa* tot de stijgers, want ze vielen buiten de oude top-32 (namen met meer dan 0,5%). Ook *Kelly* behoort tot de stijgers, deze naam klimt van positie 18-21 naar de derde plaats. In de top-23 van de jongens (namen met een frequentie van 13 of meer) vinden we twee nieuwkomers, *Mike* en *Dylan*; buiten de topnamen zijn *Daan*, *Luuk*, *Richard* en *Stijn* nieuw (*Richard* komt ook wel eens voor in de lijsten uit 1980-1986).⁶³¹ De stijgers (de grens ligt op 0,7%, dat is de top-34) zijn *Jasper*, *Koen*, *Jordy*, *Thomas*, *Vincent*, *Jelle* en *Lars*. Buiten het criterium valt *Nick*, die van positie 26-29 gestegen is naar positie 2-3. Zagen we bij de oude toppers dat die zich bij jongens beter handhaven dan bij meisjes, bij de nieuwkomers kunnen we eraan toevoegen dat die bij de meisjes makkelijker doordringen tot de groep van frequente namen. Ook hier geldt dat de verklaring deels ligt in de lagere percentages bij meisjesnamen.

Regionale verschillen bij de naamkeuze

Zijn er regionale verschillen in de voorkeur voor roepnamen? Maas constateerde na vergelijking van de naamgeving in Den Ham (Overijssel) en die in Leiden dat de verschillen in modegevoeligheid verrassend klein waren. In Slochteren neemt gedurende de periode 1924-1984 het aandeel Nederlandse en later ook ontleende voornamen aanzienlijk toe, dit ten koste van de streekgebonden namen.⁶³² Dat regionale verschillen in de naamgeving meer en meer verdwijnen, wordt bevestigd in het onderzoek van Bosshart (Zwitserland); ook voor Duitsland (zowel voormalig West- als Oost-Duitsland) wordt op deze ontwikkeling gewezen.⁶³³ Gildemacher komt na een vergelijking van de namen in Heerenveen (geboortejaren 1969-1975) en Baarn (geboortejaren 1967-1973) tot de conclusie dat Friesland zo’n vijftien tot twintig jaar achter loopt, tenminste als de veronderstelling klopt dat de Randstad in de vernieuwing voorop loopt.⁶³⁴ Dat laatste is niet

⁶²⁹Zie bijvoorbeeld Bosshart 1973, p. 88; Koß 1972, p. 173; Debus 1988a, p. 45 en Seibicke 1991, p. 101 (voor Heidelberg), p. 104 en p. 108-109 (voor West-Duitsland), p. 105 (voor Oostenrijk) en op p. 110: “Zusammenfassend kann man sagen, daß die Mädchennamen in stärkerem Maße Veränderungen unterliegen als die Jungennamen”.

⁶³⁰Seibicke 1991, p. 110.

⁶³¹De opkomst van *Daan* volgt op de populariteit van de volledige vorm *Daniel*; hetzelfde is gesignaleerd bij *Bas* en *Sebastiaan* (Gerritzen 1993a, p. 184; vergelijk Debus 1985, p. 321).

⁶³²Vandermaelen 1987, p. 60-61; zie ook p. 137.

⁶³³Zie voor Zwitserland Bosshart 1973, p. 84-88 en voor Duitsland Seibicke 1982, p. 149-150 en Debus 1987, p. 62 (zie ook Debus 1987, p. 69 waar gewezen wordt op de nivellering van religieus bepaalde verschillen; zie ook Simon 1989, p. 180).

⁶³⁴Gildemacher 1989, p. 14.

zonder meer aan te nemen. In Duitsland heeft men kunnen constateren dat het eerder de middelgrote steden zijn die de voorttrekkersrol vervullen: "Entgegen unserer Erwartung stehen (...) die Großstädte nicht im Brennpunkt der Namenmode, sondern die Mittelstädte mit 50.000 bis 200.000 Einwohnern."⁶³⁵ Overigens betreft al dit onderzoek gegevens die minstens 20 jaar oud zijn en het kan zijn dat zich op dit punt veranderingen hebben voltrokken. De vraag naar regionale verscheidenheid is met het materiaal van het NIPO niet precies te beantwoorden, want daarvoor zijn de aantallen kinderen per regio te klein. Toch willen we de frequente namen uitgesplitst per gebied hier presenteren (de frequenties zijn inclusief spellingvarianten). In het overzicht zijn oude toppers cursief gezet, stijgers hebben een hekje (#) en nieuwkomers een sterretje (*).

Meisjes

Amsterdam, Rotterdam, Den Haag: *Naomi (4); #Eva, #Kimberley (3)

Rest van Noord- en Zuid-Holland, Utrecht: Lisa (9); Denise, Jessica (8); Iris, #Kelly (6); *Bianca, Laura, (5); Eline, Emma, *Esmee, *Esther*, *Kaylee, Marleen, Melanie, Michelle, *Naomi, Rebekka, Romy, *Sanne*, Stefanie, *Susanne* (4); Ashley, Britt, *Chantal*, #Daphne, Leanne, Lianne, Mandy, Manon, Marit, Roxanne, Sabine, #Sharon, Sophie, Tessa, Vera, Yvonne (3)

Groningen, Friesland, Drenthe: *Esther*, *Marieke*, Michelle (4); *Esmee, *Laura*, Lisa, Margo, Melanie, Monique, #Sharon (3)

Overijssel, Gelderland, Flevoland: Lisa (6); #Anouk, *Suzanne* (5); #Eva, #Kimberley, *Laura*, #Sharon, Stefanie, (4); Annemarie, Carolien, #Daphne, Evelien, Fleur, Ilse, Inge, Lisanne, Lotte, Marit, Marjolein, Maud, #Melissa, *Naomi, *Sanne*, Saskia, Tamara (3)

Zeeland, Noord-Brabant, Limburg: #Anouk, #Kelly, Simone (6); *Laura*, Lotte, Manon (5); Iris, Maud, *Sanne* (4); *Bianca, Britt, Claudia, Evelien, Fleur, Inge, Jolinde, Judith, #Kimberley, Lieke, Lisa, Michelle, Milou, Samantha, Steffie (3)

Jongens

Amsterdam, Rotterdam, Den Haag: *Dylan (4); #Jasper, Max, *Patrick*, Robin (3)

Rest van Noord- en Zuid-Holland, Utrecht: *Mark* (13); Kevin (10), *Martijn*, Vincent (8); Bram, #Jasper, Jeffrey, Jesse, Leon, #Nick, Tom (6); *Bart*, *Danny*, *Dylan, *Erik*, #Jelle, #Jordy, Robin, *Sander*, *Stefan*, Wouter (5); Daan, *Jeroen*, Joey, #Koen, #Lars, *Maarten*, *Michael*, *Mike, *Niels*, Rick, Roy (4); Alex, Bas, Brian, Daniel, Dave, Davy, *Frank*, Ivo, Joost, Kay, Max, Mitchell, Nicky, *Patrick*, *Paul*, Rutger, Sebastiaan, Twan, Wesley (3)

Groningen, Friesland, Drenthe: #Nick, *Stefan* (6); *Niels* (5); Bas, #Jasper, Jelmer, *Mark*, Tom (4); Chris, *Dennis*, #Jordy, #Lars, Robin, Wouter (3)

Overijssel, Gelderland, Flevoland: *Mark*, *Mike (8); *Dennis* (7); #Nick, *Stefan* (6); #Jasper, *Jeroen*, Kevin, Ruben (5); Christiaan, Daniel, *Frank*, #Jelle, #Jordy, *Maarten*, Ramon, Rick, Roy, Tom, Vincent (4); *Bart*, Bas, Daan, *Erik*, Gino, Jochum, Joey, Luuk, *Martijn*, Mathijs, Remy, Richard, Robin, Rutger, Stijn, Thijs, #Thomas, Wouter (3)

Zeeland, Noord-Brabant, Limburg: Tom (10); Tim (7); #Koen, *Mike, *Stefan* (6); *Mark*, *Martijn*, #Nick, *Paul*, Rick (5); *Jeroen*, Kevin, Luuk, *Patrick*, Ramon, *Sander*, Stef, Stijn, #Thomas (4)
Alex, *Bart*, Bas, Bram, Daan, *Erik*, Glenn, Guus, #Jasper, #Lars, Laurens, *Niels*, Remco, Ricardo, Richard, Rob (3)

Voor het grootste deel van de frequente namen geldt dat ze ook buiten een provinciecluster populair zijn; slechts weinig namen zijn typisch voor een bepaalde regio, zoals *Denise* en *Jessica* voor het westen (zonder de drie grote steden), *Ruben* voor het oosten, *Marieke* en *Jelmer* voor de noordelijke provincies en *Simone* en *Tim* voor de zuidelijke; *Anouk* scoort hoog in het zuiden en oosten, *Kelly* in het zuiden en westen; de nieuwkomer *Dylan* vinden we alleen in het westen bij de frequente namen, de nieuwkomer *Mike* vinden we vooral in het zuiden en oosten. De veronderstelling van Gildemacher dat de Randstad bij de veranderingen

⁶³⁵Seibicke geciteerd uit Lukas 1981, p. 96. N.B. het gaat om een citaat uit Seibicke 1962 (*Wie nennen wir unser Kind? Ein Vornamenbuch*. Lüneburg 1962, p. 39). Zie ook Shin 1980, p. 13.

voorop loopt, is te onderzoeken aan de hand van de eerdergenoemde gegevens uit 1980-1986 en 1989-1992. De verdeling van de oude toppers over de provincies is gelijkmatig, het is dus niet zo dat de Randstad zich sneller of massaler van de gevestigde populaire namen afkeert. Wel valt op dat bij de nummer 1 en 2 bij de meisjes in de noordelijke provincies twee populaire namen uit de periode 1980-1986 zijn (*Esther* en *Marieke*). Verder staan de nieuwkomers *Naomi* en *Dylan* alleen in de drie grote steden op nummer 1. Echter, ook elders vinden we nieuwkomers onder de frequente namen, bijvoorbeeld in het noorden *Esmée* en in het zuiden en oosten *Mike*. Bovendien zijn de meeste topnamen en stijgers in verschillende delen van het land goed vertegenwoordigd. Zo is bijvoorbeeld zowel bij de meisjes als de jongens de nummer 1 in het westen en oosten hetzelfde (*Lisa* en *Mark*) en vinden we de stijger *Nick* in het noorden op nummer 1. De stijgers *Eva* en *Kimberley* behoren zowel in de drie grote steden als in het oosten tot de frequentste namen. De vergelijkingen bieden al met al geen basis om de Randstad een voortrekkersrol toe te kennen (wanneer dat wel het geval zou zijn geweest, krijgt bestudering van naamgeving vanuit regionaal perspectief een voorspellende waarde). Toch kan deze kwestie niet afgesloten worden zonder op te merken dat de gegevens geen harde conclusies toestaan. Uitgebreid onderzoek, bij voorkeur met een compleet bestand van alle geboorte-aangiften met geboortjaar en postcode of woonplaats, is hiervoor noodzakelijk.

De frequente namen per regio vertonen bij de meisjes minder overeenkomst dan bij de jongens, zoals uit onderstaande tabel is af te leiden (de grote steden zijn vanwege de lage frequenties buiten beschouwing gelaten). De naamgeving aan meisjes is dus in sterkere mate regionaal bepaald.⁶³⁶

Tabel 6. Aantal namen uit de top-10 dat in één of meer regio's voorkomt

	1 regio	2 regio's	3 regio's	4 regio's
Meisjes	21	6	1	1
Jongens	16	5	2	2

Bij de interpretatie van de tabel zijn twee kanttekeningen te plaatsen. De eerste is dat de aantallen per regio erg klein zijn, waardoor de betrouwbaarheid van de vergelijking niet optimaal is. De tweede is dat de frequenties bij de jongensnamen iets hoger liggen, hetgeen de kans op overeenkomst wellicht vergroot. De laatste kanttekening is niet van toepassing op een onderzoek in West-Vlaanderen over de periode 1944-1950, waaruit men kon concluderen dat er bij de meisjes meer namen zijn die plaatselijke voorkeur genieten dan bij de jongens.⁶³⁷ Bij vergelijking van de top-10 in Amerika in 1946 en in Engeland (beperkt tot lezers van de *Times*) in 1950 bleek dat er 7 jongensnamen in beide lijstjes voorkwamen, terwijl dat er bij de meisjesnamen slechts 3 waren.⁶³⁸ In Zwitserland heeft men voor de naamgeving in de periode 1987-1992 een dergelijk verschil ook kunnen constateren, namelijk dat tussen de vier taalgebieden (Duits, Frans, Italiaans en Retoromaans) de meisjesnamen minder overeenkomst vertonen dan de jongensnamen.⁶³⁹ Dit verschijnsel lijkt een kenmerk van de westerse naamgeving in het algemeen, want bij een vergelijking van de naamgeving in Duitsland, Engeland, Amerika, Nederland, Frankrijk, Italië en Spanje is het ook aangetroffen.⁶⁴⁰ Omdat ontlening van voornamen, die de kans op internationale overeenkomst vergroot, bij de naamgeving aan meisjes een belangrijke rol speelt, is het een opmerkelijk gegeven. De grotere verscheidenheid in de naamgeving aan meisjes biedt geen verklaring, aangezien de vergelijkingen gebaseerd zijn op frequente namen. Een factor die wel van invloed kan zijn, is het feit dat de topnamen bij meisjes minder stabiel zijn dan die bij jongens.

De relatie officiële naam - roepnaam

⁶³⁶Ook in de traditionele naamgeving is dat het geval (zie hoofdstuk 4, de paragraaf *Verandering*).

⁶³⁷Stalpaert 1957, p. 44-46.

⁶³⁸Katz 1966, p. 78.

⁶³⁹Haas 1996, p. 1236.

⁶⁴⁰Kohlheim & Kohlheim 1998, p. 15.

De relatie tussen de officiële naam en de roepnaam kan grofweg op vier manieren getypeerd worden: de roepnaam is dezelfde als (een van) de officiële naam (namen), de roepnaam is een afleiding van (een van) de officiële naam/namen, de roepnaam is een combinatie van (elementen uit) de officiële namen (en in die zin ook te beschouwen als een afleiding van de officiële naam) of de roepnaam is een andere naam dan de officiële naam/namen. In onderstaande tabel is weergegeven hoe de namen uit de NIPO-enquête getalsmatig verdeeld zijn over deze vier categorieën. Bij het bepalen van de relatie officiële naam - roepnaam is spellingvariatie genegeerd. De kinderen met vijf namen zijn wegens hun geringe aandeel (meisjes 2, jongens 2) buiten beschouwing gelaten.

Tabel 7. Procentuele verdeling van de aard van de relatie officiële naam - roepnaam

	Meisjes	Jongens
De RN is gelijk aan de/een ON	88,35	87,96
De RN is afleiding van de/een ON	5,92	7,01
De RN is een combinatie van de ON	1,45	0,56
De RN is een andere dan de ON	4,28	4,47

Voor de meeste kinderen geldt dat de roepnaam in hun officiële naam terugkomt, zoals ON *Nathalie*, RN *Nathalie*, ON *Sietse Martin*, RN *Sietse*, ON *Britt Petronella Louisa*, RN *Britt*; het is vrijwel steeds de eerste officiële naam (85,3% van de meisjes en 85,6% van de jongens). Slechts een klein percentage heeft een naam die geheel anders is dan de officiële naam, bijvoorbeeld ON *Neeltje Antje*, RN *Melanie* of ON *Leonardo Johannes Pieter*, RN *Robin*.⁶⁴¹ Soms is de roepnaam een afleiding van de/een officiële naam, zoals ON *Tesselschade*, RN *Tessel* en ON *Robbert Michiel*, RN *Rob*. In enkele gevallen is de roepnaam een samenstelling uit de officiële naam, bijvoorbeeld ON *Anna Louise*, RN *Anneloes* en ON *Gerbrand Johannes Cornelis*, RN *Gert-Jan*.

Tabel 8. Procentuele verdeling van de aard van de relatie officiële naam - roepnaam per aantal namen

Meisjes	1 naam	2 namen	3 namen	4 namen
De RN is gelijk aan de/een ON	96,1	80,7	84,9	93,3
De RN is afleiding van de/een ON	2,2	8,8	7,9	3,3
De RN is een combinatie van de ON	n.v.t.	2,5	2,8	-
De RN is een andere dan de ON	1,5	8,2	4,4	3,3

Jongens

	1 naam	2 namen	3 namen	4 namen
De RN is gelijk aan de/een ON	95,9	79,2	82,4	93,6
De RN is een afleiding van de/een ON	2,5	13,4	9,5	2,1
De RN is een combinatie van de ON	n.v.t.	0,4	1,4	-
De RN is een andere dan de ON	1,8	6,7	6,7	4,3

Wanneer het kind één naam heeft, is de roepnaam vrijwel altijd hetzelfde als de officiële naam. Bij kinderen met twee of drie namen is de roepnaam ook wel eens een afleiding van een officiële naam of een geheel andere naam dan de officiële naam. Is de roepnaam van de kinderen met één naam anders dan de officiële naam, dan kan de eerste een afleiding zijn van de laatste (ON *Kimberly*, RN *Kim*; ON *Silvas*, RN *Sil*) of een heel andere naam zijn (ON *Hendrika*, RN *Aniek*; ON *Marten* RN *Jar*).

Bij de kinderen die twee namen hebben, is de roepnaam meestal dezelfde als de eerste officiële naam, slechts bij een kleine 6% is de roepnaam de tweede officiële naam. Soms is de roepnaam een geheel andere naam, bijvoorbeeld ON *Regina Geraldina*, RN *Sophie* en ON *Klaas Simon*, RN *Chris*. Bij de anderen is de roepnaam

⁶⁴¹Die uitkomst is niet in overeenstemming met het resultaat van een enquête onder ambtenaren van de burgerlijke stand, waaruit bleek dat ongeveer een kwart van de kinderen een traditionele naam als eerste voornaam krijgt (zie Gerritzen 1994a, p. 223-224). Zie ook Tummers 1970, p. 112-114.

meestal een afleiding van de eerste officiële naam, zoals ON *Romana Maria*, RN *Romy* en ON *Alexander Pieter*, RN *Sander*. In enkele gevallen is de roepnaam een afleiding van de tweede officiële naam, bijvoorbeeld *Bastiaan Daniel*, RN *Daan*. Ook komt het voor dat de roepnaam een combinatie uit elementen van de beide officiële namen is, zoals ON *Lisa Anette*, RN *Lisette* en ON *Evert Johannes*, RN *Evertjan*. Heeft een kind drie officiële namen, dan geldt ook dat de eerste naam meestal de roepnaam is. Bij ongeveer 4% is de laatste officiële naam gelijk aan de roepnaam. Slechts een enkeling heeft de middelste naam als roepnaam. Voorbeelden van kinderen met een roepnaam die een andere is dan een van de drie officiële namen zijn ON *Maria Elizabeth Antoinetta*, RN *Inge*; ON *Marinus Theodorus Adrianus*, RN *Tom*. Ook kan de roepnaam een afleiding van een van de officiële namen zijn (meestal de eerste), bijvoorbeeld ON *Mathilde Elisabeth Johanna*, RN *Maud* en ON *Nicolaas Bernardus Cornelis*, RN *Nick*, of combinatie ervan, zoals ON *Maria Jose Joanna*, RN *Marjolein* en ON *Jan Arie Joshua*, RN *Aart Jan*. Bij de kinderen met vier namen is, met enkele uitzonderingen, net als bij de overigen de eerste naam de roepnaam. Ook hier komt het voor dat er een geheel andere naam wordt gekozen als roepnaam, ON *Anna Cornelia Petronella Botelina*, RN *Antoinette*; ON *Christianus Hendrikus Thomas Albertus*, RN *Niels*.

Regionale verschillen in de relatie officiële naam - roepnaam

Bij de relatie tussen officiële naam en roepnaam bestaan er geen duidelijke regionale verschillen, zoals uit onderstaande tabellen is af te leiden. Wel valt op dat het percentage kinderen waarvan de eerste officiële naam niet de roepnaam is in de drie grote steden opvallend laag ligt, vooral bij de meisjes.

Tabel 9. Percentage kinderen waarvan de eerste officiële naam niet de roepnaam is

	<i>meisjes</i>	<i>jongens</i>
1. Amsterdam, Rotterdam, Den Haag	4,0	10,9
2. Rest van Noord- en Zuid-Holland, Utrecht	17,7	14,5
3. Groningen, Friesland, Drenthe	16,1	17,7
4. Overijssel, Gelderland, Flevoland	16,1	14,9
5. Zeeland, Noord-Brabant, Limburg	11,7	16,9

Bij het interpreteren van de tabel met de procentuele verdeling over de typen relatie tussen officiële naam en roepnaam (zie hieronder) moet in het achterhoofd worden gehouden dat de aantallen klein zijn. De totalen bij de meisjes/jongens zijn: 90/113 keer afleiding (Afl.), 22/9 keer samenstelling (S.st.), 65/72 gevallen waarin de roepnaam geen verband houdt met de officiële naam (RN _ ON) en 42/43 gevallen waarin de roepnaam de tweede, derde of vierde officiële naam is (RN _ 1ste). Een duidelijke regionale bepaaldheid in het soort relatie tussen officiële naam en roepnaam is er niet.

Tabel 10. Procentuele verdeling over de typen relatie tussen officiële naam en roepnaam

<i>Meisjes</i>				
	<i>Afl.</i>	<i>S.st.</i>	<i>RN _ ON</i>	<i>RN _ 1ste</i>
1. Amsterdam, Rotterdam, Den Haag	1,59	0,79	1,59	-
2. Rest van Noord- en Zuid-Holland, Utrecht	7,69	1,92	5,56	2,14
3. Groningen, Friesland, Drenthe	4,48	2,24	4,48	4,48
4. Overijssel, Gelderland, Flevoland	7,77	1,34	2,68	4,02
5. Zeeland, Noord-Brabant, Limburg	3,90	0,60	5,10	2,10
<i>Gemiddeld</i>	<i>5,92</i>	<i>1,45</i>	<i>4,28</i>	<i>2,76</i>
<i>Jongens</i>				
	<i>Afl.</i>	<i>S.st.</i>	<i>RN _ ON</i>	<i>RN _ 1ste</i>
1. Amsterdam, Rotterdam, Den Haag	5,88	0,84	1,68	1,68
2. Rest van Noord- en Zuid-Holland, Utrecht	5,71	1,02	4,49	2,65
3. Groningen, Friesland, Drenthe	8,82	-	2,94	4,62
4. Overijssel, Gelderland, Flevoland	6,30	0,25	4,03	3,78
5. Zeeland, Noord-Brabant, Limburg	8,44	0,53	6,60	0,53
<i>Gemiddeld</i>	<i>7,01</i>	<i>0,56</i>	<i>4,47</i>	<i>2,67</i>

Analyse van de relatie officiële naam - roepnaam

Hoewel bij het gros van de kinderen de roepnaam dezelfde is als de eerste officiële naam, willen we de uitzonderingen op deze regel eens nader bekijken; het gaat dan vooral om afleiding en samenstelling. Is de roepnaam een afleiding van de/een officiële naam, dan kan het gaan om eenvoudige verkorting, zoals bij *Bernadette* > *Berna*, *Kimberly* > *Kim*, *Tesselschade* > *Tessel*, *Hillebrand* > *Hille* en *Leonardus* > *Leon*, soms uitgebreid met een suffix, bijvoorbeeld *Ellianor* > *Nora* en *Frederik* > *Freddie*; ook suffixvariatie komt voor: *Arendje* > *Arenda*, *Fennigje* > *Fenneke*, *Paulina* > *Paula* en enigszins anders: *Thei* > *Theike*. Een deel van de roepnamen is een vormvariant van de grondvorm waartoe de officiële naam behoort, voorbeelden zijn *Maria* > *Marion*, *Sofia* > *Sofie*, *Elsa* > *Elisa*, *Evelina* > *Eva*, *Johannes* > *Hans*, *Frederik* > *Freek*, *Jacob* > *Jaap*, *Cornelis* > *Kees*. Sommige zijn te herkennen als modernisering, bijvoorbeeld *Grietje* > *Greta*, *Gerritta* > *Gea*, *Janke* > *Janneke*, *Lourina* > *Laura*, *Martinus* > *Martijn*, *Jacob* > *Jaco*. Modernisering wordt ook bereikt door vormen uit een ander taalgebied te kiezen: *Annechien* > *Annica*, *Catharina* > *Caitlin*, *Elizabeth* > *Liz*, *Willem* > *William*, *Mathijs* > *Mats*. Opmerkelijk zijn ON *Hendrik Henry*, RN *Henry* en ON *Hendrik Henderiekes*, RN *Henny*, omdat beide officiële namen (en de roepnaam) vormen van de grondvorm *Hendrik* zijn; ook ON *Johannes Jan*, RN *Hans* zou je hier kunnen plaatsen en eventueel ook ON *Harke Harry*, RN *Harry*.⁶⁴² Bij een ander deel van de afleidingen is de relatie ingewikkelder, zoals in *Annetjen* > *Annemarie*, *Everdina* > *Eveline*, *Marianne* > *Ria*, *Pieterella* > *Neline*, *Belinda* > *Linda*, *Robbert-Jan* > *Jans* en *Samuel* > *Sem* (onder invloed van de Engelse uitspraak? Vergelijk *Samenta*). Is de roepnaam een geheel andere naam dan de officiële naam, dan is er soms wel enige vormovereenkomst, zoals in *Dominique* > *Monique*, *Adriana* > *Arinda*, *Liduina* > *Lidia*, en *Marinus* > *Maarten*, of andersoortige gelijkens: *Hendrika* > *Erika*, net als *Diederik* > *Erik*, *Johanna* > *Jodie* en *Johanus* (*Johannes*?) > *Jordi*, *Dianne* > *Danielle*, *Alexandra* > *Sanne*, *Berend* > *Bert*. In het geval van *Cornelis* > *Niels* is dat expliciet gemaakt, omdat het motief 'afgeleid/combinatie v. andere na(a)m(en)' is genoemd (*Niels* is van *Nicolaas*).

Bij een deel van de samenstellingen staat niet eenduidig vast of er bewust gecombineerd is, een reden om deze gevallen hier op te sommen. Bij de meisjes met twee namen vinden we *Hill Ginger* > *Gill*; *Angela Marry* > *Annemarie*; *Aaltje Elisabeth* > *Alies*; *Phalasha Titiana* > *Thalasha* (typefout?); *Margien Johanna* > *Marjolein*; *Lisa Anette* > *Lisette*; *Anne Maria* > *Annamarijn*; *Elizabeth Jantine* > *Eline*; *Maria Jorina* > *Marjori*; *Alida Aletta* > *Lisette*; *Marijke Janne* > *Marja*; *Anna Louise* > *Anneloes*; *Lisa Jannie* > *Lisanne*; *Maria Magdalena* > *Marleen* en *Gertrui Jacobba* > *Gerja* en bij de jongens *Evert Johannes* > *Evertjan*; *Willem Gerrit* > *Wicher*; *Jacob Willem* > *Wilco*; *Gerrit Benjamin* > *Gerben*. Bij de kinderen met drie namen vinden we ook bijzondere samenstellingen, bij de meisjes *Cornelia Dina Jannie* > *Jacorina*; *Anna Roos Louise* > *Anna-Roos*; *Anna Maria Lin* > *Anna Lin*; *Marina Johanna Cornelia* > *Marjolein*; *Maria Jose Joanna* > *Marjolein*; *Aagje Johanna Elisabeth* > *Annelise*; *Anna Maria Christina* > *Annemijke* (met *-mijke* via *Marijke* uit *Maria*) en bij de jongens *Derrel Jeremy Angelo* > *Dj* (vermoedelijk geldt hier de Engelse uitspraak [die djee]); *Gerbrand Johannes Cornelis* > *Gert-Jan*; *Thomas Isan Michael* > *Tim* (hier is het motief 'keuze o.b.v. beginletter(s)\lettercombinatie' opgegeven); *Derk Pieter Antonius Marinus* > *Derk Pieter*. Sommige roepnamen zijn alleen met moeite tot de officiële namen te herleiden, het gaat dan niet zozeer om het naast elkaar plaatsen van delen van twee namen, maar om 'geknutsel met letters', hetgeen soms leidt tot bestaande namen (de relatie kan eventueel ook andersom liggen), voorbeelden zijn *Elizabeth Jantine* > *Eline*; *Jacob Willem* > *Wilco*; *Cornelia Dina Jannie* > *Jacorina*, *Maria Jorina* > *Marjori* en *Gerrit Benjamin* > *Gerben*. Wanneer de 'combinatienaam' een bestaande naam is die etymologisch gezien niet verwant is met de officiële naam, is het mogelijk dat onze interpretatie niet overeenstemt met de bedoeling van de ouders. Voor één geval geldt dat zeker niet, namelijk *Willem Gerrit* > *Wicher*, want hier is als motief gegeven 'afgeleid/combinatie v. andere na(a)m(en)'.

Conclusies

In dit hoofdstuk is een beeld geschetst van de hedendaagse naamgeving in Nederland (1992-1995) aan de hand van de antwoorden van de ouders van 3.146 kinderen jonger dan vier jaar op de vraag naar de officiële naam en de roepnaam van het kind. Bijna de helft van de kinderen krijgt tegenwoordig één naam, ruim 30%

⁶⁴²Vergelijk Debus 1988a, p. 49.

krijgt twee namen, ruim 17% drie namen, 2,5% krijgt vier namen en slechts een enkeling krijgt vijf namen. Er is op dit punt nauwelijks verschil tussen jongens en meisjes. Net als in de traditionele naamgeving wordt in het zuiden het hoogste (vooral vaker drie namen) en in het noorden het laagste aantal namen per kind gegeven. De top-10 van de tweede en derde officiële namen bestaat uit traditionele namen, zoals *Maria, Elisabeth, Johannes* en *Willem*. Hierin zien we de sporen van de wijze waarop er tegenwoordig vaak vernoemd wordt: de vernoemingsnamen worden als tweede (en derde) naam gegeven. Meernamigheid wordt gebruikt als compromis tussen een voorkeur voor een moderne naam en de behoefte om te vernoemen.

De toppers bij de roepnamen zijn *Lisa, Laura, Kelly* en *Denise; Mark, Tom, Nick* en *Stefan*. Onder de populaire namen treffen we veel Engelse/Amerikaanse namen aan (*Kelly, Jessica, Kimberley; Nick, Kevin, Mike*) en bij de meisjes nogal wat Franse namen (*Denise, Michelle, Manon*). Nederlandse namen doen het vooral bij de jongens goed; bij de meisjes komen ze veel minder voor. Uit een vergelijking met de populaire namen uit de periode 1980-1986 blijkt dat de stabiliteit van de frequente namen voor meisjes en jongens vrijwel even groot is. Anders ligt dat voor de zeer frequente namen (top-10) uit deze periode, want die blijken zich bij de jongens beter te handhaven dan bij de meisjes. Deels is het verschil terug te voeren op het feit dat het dekkingspercentage van de topnamen bij meisjes lager ligt. Nieuwkomers sinds het vorige NIPO-onderzoek (1989-1992) zijn bij de meisjes *Naomi, Kaylee, Bianca* (ook een oude topper) en *Esmée* en bij de jongens *Mike* en *Dylan*.

Uit een vergelijking van de regio's is geen bewijs te halen voor de veronderstelling dat het westen bij de verandering en vernieuwing van de voornaamgeving de toon aangeeft. Hoewel er namen zijn die het in een bepaalde regio beter doen dan in de rest van het land, kunnen we de moderne naamgeving nauwelijks regionaal bepaald noemen. Wel valt bijvoorbeeld op dat de nieuwkomers *Naomi* en *Dylan* alleen in de drie grote steden op nummer 1 staan. Verder onderzoek is gewenst, want het NIPO-materiaal biedt getalsmatig onvoldoende houvast om harde conclusies over regionale verschillen te trekken. Een compleet bestand met de namen van alle kinderen met geboortjaar en bijvoorbeeld postcode biedt een prachtige basis voor de bestudering van de verspreiding van voornamen (helaas zijn deze gegevens door de wet op de privacy vooralsnog ontoegankelijk). In dit verband is het gunstig dat voor de meeste kinderen de eerste officiële naam de roepnaam is (85,3% van de meisjes en 85,6% van de jongens). Slechts een klein percentage heeft een roepnaam die geheel anders is dan de officiële naam, soms is de roepnaam een afleiding van de/een officiële naam en heel af en toe is de roepnaam een samenstelling uit de officiële naam. Bij het aantal namen per kind bleken er duidelijke regionale verschillen te bestaan, maar dat is niet het geval bij de relatie tussen officiële naam en roepnaam. Wel ligt het percentage kinderen waarvan de eerste officiële naam niet de roepnaam is in de drie grote steden opvallend laag.

Bijlage 1. Namen die als familienaam zijn geïnterpreteerd

Meisjes (totaal 91)

Albers, Andringa, Bakker, Baljeu, Barink, Blom, Boerakker, Bos, Bras, Bruintjes, Buurmans, Celfkens, Cornelisse, De Jong (2 keer), Den Haan, Embregts, Eslink, Garretsen, Gomez, Groeneveld, Hargeer, Hauser, Hendriksen, Hofman, IJsbrandij, Jansen, Kerkhof, Knobel, Koekkoek, Kok (2x), Koppelaar, Koreman, Korts, Kostelijk, Koster, Kroone, Kuist, Lange, Lijfering, Luttikhuisen, Maas, Meijerink, Molijn, Moll, Mulder, Noors, Ophey, Pelckmans, Peters, Post, Rigter, Roelofs, Rollerburg, Rook, Schopping, Schouten, Schuyler, Segers, Selst, Sibel, Simons, Slabbenkoorn, Sparrius, Springers, Telgt, Van Asseldonk, Van Assen, Van Balen, Van Boelens, Van Collenburg, Van Danzig, Van der Plasse, Van der Pol, Van Eenennaam, Van Emmerik, Van Houten, Van Iersel, Van Kampen, Van Spankeren, Van Zwieten, Verkerk, Visser, Walsink, Weemoed, Wessels, Wijnsma, Zomer, Zwartgoed, Zwier.

Jongens (totaal 76)

Alberts, Baalmaan (Baalman?), Bakker (2x), Berends, Berns, Boemhof, Bolt (bij nader inzien ten onrechte verwijderd), Bonn, Boonstra, Boorsma, Brus, Davidse, De Haan, De Ligt, De Vries, De Waal, De Wit, Deurman, Donkers, Eberaerts, Elsenga, Feijtel, Fox, Grietter, Hagendijk, Heemskerk, Hendriks (2x), Heren, Hermans, Hoskamp, Jonkers, Kerssies, Klaassen, Klaessen, Koot, Lammers, Lemckert, Maars, Mast, Nagelkerke, Offermans, Openneer, Pit (bij nader inzien ten onrechte verwijderd), Rooy, Sackers, Schelkens, Schenk, Scholten, Schutrups, Schutten, Smit, Spanbroek, Spijckstra, Stuten, Surensen, Terpstra, Titsing, Ubels, Van Beers, Van den Akker, Van der Laan, Van der Lei, Van der Voort, Van Drune, Van Eenennaam, Van Vugt, Van Walsum, Van Zijl, Veldman, Venema, Vergers, Vos, Vuyk, Wilde, Wortel, Zwanenburg.

Bijlage 2. Correcties in het bestand

Vaak werden de namen zonder hoofdletters genoteerd, ook komt het regelmatig voor dat er alleen hoofdletters werden gebruikt; waar relevant wordt de precieze schrijfwijze hieronder overgenomen.

Oorspronkelijk:

Gecorrigeerd in:

Meisjes

ON Mechelle Catarina Gerarde, RN Michelle
ON Vanity, RN Vanety
ON Deirde Lynn, RN Deirdre
ON Lasa Jeane, RN Lisa
ON Naomi Hendrikje Loisa Lena, RN Naomi
ON Iztte, RN Izette
ON Anerieke, RN Annerieke
ON Wilemijn Elise Christine, RN Willemijn
ON Anna Sphie, RN Anna Sophie
ON chantal Chantal, RN Chantal
ON JANNAMARGOT, RN MARGOT
ON Melissa Anna Woutrina Melissa, RN Melissa
ON Jacqueline Maria, RN Jacqeline
ON anoukjudith, RN anouk
ON Mrgien Johanna, RN Marjolein
ON Maria Jose Jaonna, RN Marjolein
ON Guyonne Petronella Engelbertha, RN Gyuonne
ON Noamy, RN Naomy
ON Feur Caroline, RN Fleur

ON AMMEBRITT, RN BRITT
ON Lissanne Jessica, RN Lissanne
ON Debbie Wilhelmina Maria, RN Bebbie
ON martaelizabet, RN marta
ON annastasia ranjitavi, RN aanastasia
ON Sephanie, RN Stephanie
ON Myrthe Mariaane (RN Myrthe)

ON MELIA MARIE EDUARD ISAAK ANTON, RN MELIA
ON Deidre Margriet, RN Diedre

ON Smhahne, RN Smahane
ON Chermaine Kimberly, RN Chairmaine
ON Elizabhet Gerda Hendrina (RN Chelsey)
ON Joy Maria Wilhelmua (RN Joy)
ON Nygten Wilhemina Maria (RN Myrthe)

ON Michelle Catarina Gerarde
ON Vanity
ON Deirdre Lynn
ON Lisa Jeane
RN Naomi
ON Izette
ON Annerieke
ON Willemijn Elise Christine
ON Anna Sophie
ON Chantal
ON Janna Margot
ON Melissa Anna Woutrina
RN Jacqueline
ON Anouk Judith
ON Margien Johanna
ON Maria Jose Joanna
RN Guyonne
ON Naomy
ON Fleur Caroline

ON Amme Britt⁶⁴³
RN Lissanne
RN Bebbie
ON Marta Elizabet, RN Marta
RN Annastasia
ON Stephanie, RN Stephanie
ON Myrthe Marianne

ON Melia, RN Melia⁶⁴⁴
RN Deidre

ON Smahahne⁶⁴⁵
RN Chermaine
ON Elizabeth Gerda Hendrina
ON Joy Maria Wilhelmina
ON Nygten Wilhelmina Maria

Jongens

ON Raman, RN Ramon
ON Dilan Kevin, RN Dylan
ON Hendriick, RN Rick
ON Luc Thoedorus Hendrikus (RN Luc)
ON Dimitri, RN Dimirti
ON Mike Adrianes Cornelis Gerardus (RN Mike)
ON Wyte, RN Wytze
ON Lawrence, RN lawerence
ON Alistair , RN Aliastair

ON Ramon
ON Dylan Kevin
ON Hendrick
ON Luc Theodorus Hendrikus
RN Dimitri
ON Mike Adrianes Cornelis Gerardus
ON Wytze
RN Lawrence
RN Alistair

⁶⁴³Mogelijk is *Anne Britt* bedoeld.

⁶⁴⁴De vier overige namen zijn zeer waarschijnlijk bedoeld als spellingaanwijzing (hoewel de 'l' ontbreekt).

⁶⁴⁵Er is nu nog verschil in de 'h'.

ON Jussuf, RN Juffuf
ON Sietse, RN Sieste
ON sander martinusfransiscus (RN Sander)
ON Dom Theodorus Wilhelmus, RN Tom
ON Mitchell Ashwin, RN Mitchel
ON lorensdemianus kilang (RN Lorens)
ON Denis, RN Dennis
ON Mattijn Atephan Jean-Paul (RN Mattijn)
ON Alexander Benjamin Chrisriaan (RN Alexander)
ON Tejerk Bram, RN Tjerk
ON Leo Leonardus Cornelis Jacobus Nicolaas Leo
ON Stefan, RN Stefan
ON Vincent Josef, RN Vinsent
ON JULEJULIUS JOZEF, RN Jules
ON kevin gerardus gerardus (RN Kevin)
ON Miachel Kevin, RN Michel
ON Stefan Tuenes Johannes (RN Stefan)
ON Alex Antonius Fregorius (RN Alex)
ON Stenfan, RN Stefan
ON Eric Joihannes Thomas (RN Eric)
ON Janno Jojef Peter Hendrik (RN Janno)

RN Jussuf
RN Sietse
ON Sander Martinus Fransiscus
ON Tom Theodorus Wilhelmus
RN Mitchell
ON Lorens Demianus Kilang
ON Dennis⁶⁴⁶
ON Mattijn Stephan Jean-Paul
ON Alexander Benjamin Christiaan
ON Tjerk Bram
ON Leo Leonardus Cornelis Jacobus Nicolaas⁶⁴⁷
RN Stefan
RN Vincent
ON Julius Jozef
ON Kevin Gerardus
ON Michel Kevin
ON Stefan Teunes Johannes
ON Alex Antonius Gregorius
ON Stefan
ON Eric Johannes Thomas
ON Janno Jozef Peter Hendrik

⁶⁴⁶Hoewel *Denis* niet uitgesloten is.

⁶⁴⁷Mogelijk hoort *Leo* niet bij de ON.

Bijlage 3. Populaire namen in de periode 1980-1986

Het getal tussen haakjes slaat op het aantal vermeldingen in de 21 top-20-lijstjes (1980-1983) en 33 top-10-lijstjes (1980-1986); het vormt daarmee een grove indicatie van frequentie. Toppers (10 keer of vaker in de top-10) staan schuingedrukt. Bron: Van Rooijen 1988.

Meisjes

Kim (54), Linda (54), Marieke (51), Wendy (51), Esther (45), Danielle (44), Chantal (41), Joyce (34), Sandra (31), Bianca (28), Ellen (24), Karin (23), Suzanna/Suzanne (23), Marloes (20), Patricia (20), Laura (19), Nicole (16), Marjolein (15), Judith (12), Miranda (12), Monique (11), Sanne (11), Saskia (10), Ilona (9), Jolanda (9), Maaïke (9), Mariska (9), Janneke (7), Petra (7), Inge (6), Mirjam (6), Angela (5), Jessica (5), Femke (4), Tamara (4), Leonie (3), Marleen (3), Nathalie (3), Rianne (3), Yvonne (3).

Jongens

Jeroen (54), Mark (54), Danny (52), Dennis (52), Martijn (51), Sander (45), Bart (43), Peter (42), Patrick (30), Jan (28), Frank (27), Paul (27), Erik (26), Niels (25), Maarten (21), Johan (20), Richard (20), Marcel (19), Stefan (17), Michael (16), Rob (14), Arjan (12), Robert (12), Ronald (10), Roy (10), Bas (9), Wouter (9), Pieter (7), Michel (5), Marco (4), Sebastiaan (4), Joost (3), Martin (3), Remco (3), René (3), Daniel (2), Rick (2), Tim (2).

Bijlage 4. Populaire namen in de periode 1989-1992
Tussen haakjes staat het percentage vermeld. Bron: NIPO.

Meisjes

Anna (1,7)
Stefanie (1,6)
Laura, Lisa, Susan (1,4)
Lisanne, Lotte, Nicole (1,3)
Linda, Manon, Sanne (1,2)
Danielle, Denise, Simone, Tessa (1,1)
Iris, Mandy (0,9)
Jessica, Kelly, Kim, Michelle (0,8)
Elisa, Esther, Nathalie (0,7)
Judith, Karin, Leonie, Lianne, Maartje, Marloes, Melanie, Rianne (0,6)
Annoek, Brenda, Chantal, Deborah, Eva, Jennifer, Joyce, Kirsten, Mariella, Martine, Melissa, Monique, Nienke, Roos, Sandra, Wendy (0,5)
Anke, Daphne, Evelien, Jacqueline, Karlyn, Kimberly, Marieke, Mariska, Marjolein, Marleen, Natasja, Patricia, Renée, Sophie (0,4)
Angela, Annelies, Astrid, Baukje, Carmen, Cindy, Diana, Elaine, Hilde, Ilona, Ingrid, Irene, Jamie, Janneke, Jolanda, Julia, Lindsey, Loes, Louise, Maaïke, Margot, Merel, Nynke, Pauline, Priscilla, Rachel, Robin, Roxanne, Sabine, Samantha, Sara, Saskia, Sharon, Tamara, Vera, Yvette (0,3)

Jongens

Stefan (3,0)
Michael (2,6)
Mark (2,3)
Tim (1,9)
Peter, Tom (1,7)
Jeroen, Martijn (1,6)
Patrick, Robin (1,5)
Kevin, Rik (1,4)
Brian, Erik, Sander (1,3)
Danny (1,1)
Bas, Robert, Roeland (1,0)
Daniel, Dennis, Jan, Niels, Roy, Ruben (0,9)
Bram, Matthijs, Nick, Wouter (0,8)
Jeffrey, Paul, Rob, Ron, Wesley (0,7)
Bart, Nico, Chris, Davy, Frank, Jasper, Jelle, Joey, Jordi, Koen, Maarten, Pim, Maurice, René, Ricardo, Swen (0,6)
Alexander, David, Edwin, Fabian, Glenn, Jimmy, Kees, Lars, Lennard, Leon, Leroy, Raymond, Thomas (0,5)
André, Arjan, Ben, Bjørn, Geert, Gerben, Jelmer, Joost, Jos, Jouri, Marcel, Pascal, Ruud, Sjoerd, Thijs, Tony (0,4)
Aad, Aron, Arthur, Dimitri, Dirk, Erwin, Ferdie, Henk, Hidde, Jaap, Job, Joep, John, Joran, Joshua, Kris, Laurens, Mattieu, Menno, Ramon, Reinir, Rens, Sebastiaan, Simon, Timon, Tobias, Tristan, Vincent, Wessel (0,3)

Tot besluit

De laatste decennia heeft de persoonsnaam een ontwikkeling doorgemaakt waardoor de voornaam een steeds prominentere rol gekregen heeft. Dat heeft niet alleen te maken met de sterk geïndividualiseerde naamkeuze, maar ook met het informeler worden van de omgangsvormen. Wie bijvoorbeeld als nieuwe werknemer een telefoonlijst met alleen familienamen van collega's heeft, zal zich onthand voelen, want in de dagelijkse communicatie wordt steeds vaker de voornaam gebruikt (een tendens die ook te plaatsen is binnen de individualisering). Daardoor hebben veel mensen, met name de jongere generaties, een relatie tot hun persoonsnaam gekregen die te typeren is als 'ik *ben* mijn voornaam en ik *heb* een achternaam (familienaam)'. Een versterkend effect is te verwachten van de nieuwe naamwet die het mogelijk maakt het kind de familienaam van de moeder te geven (zie hoofdstuk 2, de paragraaf *Invoering van de burgerlijke stand*). Die wetwijziging tornt aan de vanzelfsprekendheid waarmee kinderen de familienaam van hun vader krijgen. Samen met de individualisering van de naamkeuze voltrok zich een verandering in het belang en de rol van de vernoemingsgewoonte. Die voorheen bepalende factor bij de naamkeuze is naar de achtergrond verdrongen, niet alleen omdat veel mensen met de traditie hebben gebroken, maar ook omdat de namen van de vernoemden vrijwel alleen als officiële naam fungeren. Door deze ontwikkeling zijn kinderen en jongeren in de naam die ze dagelijks gebruiken niet langer verbonden met voorgaande generaties. Wanneer we die verandering plaatsen naast het afgenomen gebruik van de familienaam, dan kunnen we concluderen dat de familieband steeds minder in de persoonsnaam tot uitdrukking komt. Vanuit historisch perspectief doet het toegenomen belang van de voornaam vertrouwd aan, aangezien de erfelijke familienaam een betrekkelijk recent verschijnsel is. Als we bedenken dat het ontstaan en handhaven van familienamen vooral te verklaren is uit een behoefte aan identificatie, dan kunnen we - gegeven de moderne registratiemethoden - vermoeden dat het belang ervan in de toekomst verder zal verminderen. Het is zelfs niet onmogelijk dat we op de lange duur weer overgaan naar een eenledige persoonsnaam. In ieder geval is duidelijk dat het belang van de voornaam zal toenemen.

Dankbetuigingen

Bij de totstandkoming van dit proefschrift zijn een aantal mensen en instituten mij tot steun geweest. Als eerste noem ik mijn promotor Rob Rentenaar. Vanuit zijn grote naamkundige kennis heeft hij steeds waardevolle suggesties gedaan ter verbetering van de tekst. R.A. Ebeling dank ik voor het feit dat hij in de laatste fase van het proefschrift bereid bleek als co-promotor op te treden.

Het Meertens Instituut, waar ik in de periode 1989-1993 heb gewerkt, heeft mijn naamkundig onderzoek in gang gezet. Gedurende mijn aanstelling daar heb ik de basis kunnen leggen voor de onderzoeken in dit proefschrift. Ook ben ik dit instituut erkentelijk voor het feit dat ik gebruik mocht maken van de steekproef uit de volkstelling van 1947. Voor het invoeren van deze gegevens wil ik Hannie Katerberg-Alberts en Hans van Vliet danken.

De Promotiewerkplaats van het Centrum voor Vrouwenstudies en de vakgroep Algemene Taalwetenschap en Dialectologie, beide onderdeel van de Katholieke Universiteit Nijmegen, dank ik voor de inhoudelijke en facilitaire ondersteuning gedurende de jaren 1993-1995. Ik noem hier met name José van Alst (Centrum voor Vrouwenstudies) en Toon Hagen (Algemene Taalwetenschap en Dialectologie).

Het onderzoek naar de vernoeming in de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden was mogelijk door de methodologische hulp van Gerrit Bloothoofd (Universiteit Utrecht, vakgroep Computer en Letteren) en door het beschikbaar stellen van het materiaal door Frans van Poppel (Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut) en Jan Verduin. Voor deze medewerking dank ik hen van harte.

Het NIPO, in het bijzonder Karin Wels, ben ik dank verschuldigd voor de enquête die de basis vormt van de hoofdstukken over motieven bij de naamkeuze en over hedendaagse naamgeving.

Marinel Gerritsen dank ik voor het feit dat ze mij, vooral in de tijd dat ik bij het Meertens Instituut werkzaam was, met raad en daad terzijde heeft gestaan.

De samenvatting is in het Duits vertaald door Karin Fleuren en gecorrigeerd door R.A. Ebeling en Marian Heemels-Gerritsen. De Engelse vertaling van de samenvatting is het werk van Marianne Roobol; Rita Duffy en Rod Gillis hebben de tekst verder verbeterd. Hen allen wil ik danken voor hun nauwkeurige werk.

Tot slot noem ik enkele mensen die, naast mijn promotor en co-promotor, door hun kritiek en opmerkingen hebben bijgedragen aan (delen van) dit proefschrift, te weten Volker Kohlheim, Willy van Langendonck, Gerrit Bloothoofd, Karina van Dalen-Oskam, Paul Post, Willem Kuiper, Monique Scheepers en Karel Gildemacher.

Doreen Gerritsen
september 1998

Literatuur

- Aalst, Th. van der 'Doop- en roepnamen in de 17de eeuw'. In: *De Rosdoek 70* (1994), p. 15-21.
- Alford, R.D. *Naming and Identity: A Cross-Cultural Study Of Personal Naming Practices*. New Haven, Connecticut 1988.
- Alhaug, G. 'Women's names in -ine - a great name fashion in Norway in the 19th century'. In: Nähri, E.M. (ed.): *Proceedings of the 17th International Congress of Onomastic Sciences*. Vol. 1. Helsinki 1991, p. 137-144.
- Ammermüller, E. 'Konfessionelle Unterschiede in den Taufnamen?'. In: *Rheinisches Jahrbuch für Volkskunde 21* (1973), p. 9-113.
- Andersen, Chr. *Studien zur Namengebung in Nordfriesland. Die Bökingharde 1760-1970*. Bräist/Bredstedt, NF 1977.
- Ashley, L.R.N. 'Middle Names'. In: *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik* (red. E. Eichler, G. Hilty, H. Löffler, H. Steger en L. Zgusta). Berlin/New York 1996, p. 1218-1221.
- Bach, A. *Die deutschen Personennamen* (2. stark erweiterte Auflage). Heidelberg 1952.
- Bakker, P. 'Uit de praktijk van de ambtenaar van de burgerlijke stand'. In: *Neerlands volksleven 14* (1964), p. 5-18 (inleiding (p. 5) en gedachtenwissling (p. 13-18) onder redactie van A.J. Bernet Kempers).
- Barry III, H. en A.S. Harper 'Evolution of Unisex Names'. In: *Names 30* (1982), p. 15-22.
- Barry III, H. en A.S. Harper 'Feminization of Unisex Names from 1960 to 1990'. In: *Names 41* (1993), p. 228-238.
- Barry III, H. en A.S. Harper 'Phonetic Differentiation between First Names of Boys and Girls'. In: *Proceedings of the XIXth International Congress of Onomastic Sciences. Aberdeen, August 4-11, 1996*; Vol. 3. Aberdeen 1998, p. 40-46.
- Bayer, J. 'Representatie van algemene namen en eigennamen in het mentale lexicon: neurolinguïstische evidentie'. In: *Tabu 21* (1991), p. 53-66.
- Beelaerts van Blokland, W.A. 'Voornamen in de 14de en 15de eeuw'. In: *Bijdragen voor de vaderlandsche geschiedenis en oudheid*, vierde reeks, tiende deel (1912), p. 246-251 en p. 303-307.
- Beele, W. *Studie van de Ieperse persoonsnamen uit de stads- en baljuwsrekeningen 1250-1400*. Deel I. Ieper 1975.
- Benson, S. 'Variations in the Swedish forename system'. In: *Proceedings XVII. International Congress of Onomastic Sciences*; Vol. 1. Helsinki 1991, p. 194-201.
- Berg, S.J. van den 'Namen. Aaltje, Grietje en de anderen'. In *Onze Taal 52* (1983), nummer 6, p. 77-78.
- Berger, D. 'Zur Abgrenzung der Eigennamen von den Appellativen'. In: *Beiträge zur Namenforschung Neue Folge 11* (1976), p. 375-387.
- Berger, H. *Volkskundlich-soziologische Aspekte der Namengebung in Frutigen (Berner Oberland)*. Bern 1967.
- Bernet Kempers, A.J. 'Volkskundedag 1963: Onze voornamen'. In: *Neerlands volksleven 13* (1962-1963), p. 292-297.
- Bernet Kempers, A.J. (redactie) 'Schriftelijke reacties'. In: *Neerlands volksleven 14* (1964), p. 18-22.
- Bernet Kempers, A.J. *Voornamen. Hoe komen we eraan? Wat doen we ermee?* Utrecht/Antwerpen 1965.
- Bernet Kempers, A.J. 'Voornamen, voornaamgeving en voornaamgebruik'. In: *Het Personeel Statuut 17* (1966), p. 110-117.
- Besnard, P. en G. Desplanques *Un prénom pour toujours*. Parijs 1986.
- Bierens, C.M. 'Over Zeeuwse voornamen'. In: *Gens nostra XXIII* (1968), p. 146-148.
- Biró, Á. 'Fremdsprachiger Einfluß und Tendenzen zur Neuerung in der heutigen Vornamenwahl in Ungarn, mit Hinsicht auf die Rolle der behördlichen Regulierung'. In: *Proceedings XVII. International Congress of Onomastic Sciences*; Vol. 1. Helsinki 1991, p. 202-207.
- Blok, D.P. 'De naamgeving van het eerste kind'. In: *Mededelingen van de Centrale Commissie voor onderzoek van het Nederlands Volkseigen 6* (1954), p. 7-8.
- Blok, D.P., J. Kampers en C.J. Wagemans *Onze voornaamste voornamen*. Amsterdam 1961.
- Bloothoof, G. 'Corpus-based Name Standardization'. In: *History and Computing 6* (1995), p. 153-167.
- Bloothoof, G. 'Assessment of Systems for Nominal Retrieval and Historical Record Linkage'. In: *Computers and the Humanities 32* (1998), p. 39-56.
- Boekenoogen, G.J. 'Onze voornamen'. In: *Verspreide geschriften van Dr G.J. Boekenoogen*, verzameld door Dr. A.A. van Rijnbach uitgegeven vanwege de Maatschappij der Nederlandsche letterkunde te Leiden 1949, p. 30-57 (ook verschenen in: *De Gids 54* (1890), p. 448-476).
- Boekenoogen, G.J. *De Zaanse Volkstaal*; bijdrage tot de kennis van de woordenschat in Noord-Holland; met aanvullingen door G.J. Boekenoogen en K. Woudt en een voorwoord door Jo Daan; opnieuw uitgeg. Zaandijk, 1971; eerste uitgave 1897. Deel I, hoofdstuk IV, onderdeel A over persoonsnamen, p. 107-131.
- Boekenoogen, G.J. 'Namen uit ridderromans als voornamen in gebruik'. In: *Tijdschrift voor Nederlandsche taal- en letterkunde 36* (nieuwe reeks 28) (1917), p. 67-96.
- Bosscha, P. 'Over het getrouw bewaren van plaatsnamen als een krachtig middel ter bevordering van de nationaliteit bij een volk'. In: *Handelingen van het zesde Nederlandsch taal- en letterkundig congres te 's-Hertogenbosch 1860*. 's-Hertogenbosch 1860, p. 85-89.
- Bosshart, L. *Motive der Vornamengebung im Kanton Schaffhausen von 1960-1970*. Freiburg/Schweiz 1973.
- Broek, H. van den 'Zevende zoon/dochter'. In: *Uitgave van de leden van Heemkundekring "Myerle" 12* (1997), p. 6-15.
- Broek, H. van den 'Een zevende kind'. In: *Genealogisch Tijdschrift voor Oost-Brabant 13* (1998), p. 32.

- Brouwer, J.H. 'Ien en oar oer Fryske nammen'. In: *Frysk Jierboek* (1946), p. 21-36.
- Buitenhuis, H. 'Anthroponymische terminologie'. In: *Naamkunde I* (1969), p. 84-98.
- Buitenhuis, H. 'Das niederländische Repertorium der Familiennamen'. In: *Beiträge zur Namenforschung Neue Folge 12* (1977), p. 35-63.
- Carroll, L. 'Through the Looking-Glass'. In: *The Complete Illustrated Works Of Lewis Carroll*. Londen 1991, p. 115-233 (voor het eerst gepubliceerd in 1872).
- Castritius, H. 'Namenkundliche Argumentation am Beispiel der Amalersippe'. In: *Beiträge zur Namenforschung Neue Folge 20* (1985), p. 257-271.
- Clark, C. 'Women's Names in Post-Conquest England: Observations and Speculations'. In: *Words, Names and History. Selected Writings of Cecily Clark* (red. P. Jackson). Cambridge 1995, p. 117-143.
- Cloet, M. 'De voornaamgeving in het hertogdom Brabant (17de-20ste eeuw). Een bijdrage tot de mentaliteitsgeschiedenis'. In: *Cultuurgeschiedenis in de Nederlanden. Van de Renaissance naar de Romantiek*. Liber Amicorum J. Andriessen s.J., A. Keersmaekers, P. Lenders s.J. Leuven/Amersfoort 1986, p. 101-117.
- Coester, M. 'Vornamensrecht - international'. In: O. Nüssler *Internationales Handbuch der Vornamen*. Frankfurt am Main 1986, p. V-XLIX.
- Colman, A.M., D.J. Hargreaves en W. Sluckin 'Psychological Factors Affecting Preferences for First Names'. In: *Names 28* (1980), p. 113-129.
- Cresswell, J. *Collins Gem Babies Names*. Glasgow 1993.
- Crott, J.H. (1977a) 'Dooop- en roepnamen voorkomend in Limburg eind 16^e - 18^e eeuw'. In: *Limburgs tijdschrift voor genealogie 5* (1977), p. 17-20.
- Crott, J.H. (1977b) 'Dooop- en roepnamen te Kerkrade'. In: *Limburgs tijdschrift voor genealogie 5* (1977), p. 37-38.
- Crott, J.H. (1977c) 'Dooop- en roepnamen te Oirlo'. In: *Limburgs tijdschrift voor genealogie 5* (1977), p. 95-96.
- Crott, J.H. (1977d) 'Dooop- en roepnamen te Kerkrade (2)'. In: *Limburgs tijdschrift voor genealogie 5* (1977), p. 96.
- Crott, J.H. 'Hompert is de naam'. In: *Jaarboek OCG Landgraaf* (1987), p. 34-37.
- Crott, J.H. (1990a) 'D'r Sjang, d'r Sjaak en 't Sjanet'. In: *Veldeke. Tijdschrift voor Limburgse volkscultuur 65* (1990), p. 83-84.
- Crott, J.H. (1990b) 'D'r Joep, d'r Joeëhan en 't Jreetsje'. In: *Veldeke. Tijdschrift voor Limburgse volkscultuur 65* (1990), p. 115.
- Daan, J. *Wieringer land en leven in de taal*. Alphen aan den Rijn 1950 (in het bijzonder hoofdstuk V, 'Namen').
- Daan, J. 'Vondelingen en hun namen'. In: *Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde te Leuven en de Commissie voor Naamkunde te Amsterdam 30* (1954), p. 171-176.
- Dalberg, V. 'On homonymy between Proper Name and Appellative'. In: *Names 33* (1985), p. 127-135.
- Dalberg, V. 'Afgrenzingsproblemen in de naamkunde'. In: *De naamkunde tussen taal en cultuur*. Cahiers van het P.J. Meertens-Instituut 1 (red. R. Rentenaar en E. Palmboom). Amsterdam 1988, p. 25-40.
- Dalcher, P. 'English Names in Swiss-German Usage'. In: *Onoma 13* (1968), p. 333-342.
- Dale, van *Groot Woordenboek der Nederlandse Taal*. Utrecht/Antwerpen 1992.
- Dalebout, H. 'Populaire voornamen'. In: *Populus Scaldis 1* (1997), p. 2-3.
- Dalen-Oskam, K.H. van, en T.H. Schoonheim 'Het Vroegmiddeleerlands Woordenboek (1200-1300). Namen en hun plaats in de woordenschat'. In: *Tijdschrift voor Nederlandse Taal- en Letterkunde 112* (1996), p. 238-248.
- Damstra, R. (1986a) *Socio-onomastiek en sociolinguïstiek: een onderzoek naar voornaamkeuze*. Skriptie in het kader van Algemene Taalwetenschap (hoofdvak) en Naamkunde (bijvak), Universiteit van Amsterdam 1986.
- Damstra, R. (1986b) 'Trends in voornamen'. In: *Onze Taal 55* (1986), nummer 10, p. 126-128.
- Damstra, R. *Zogenaamd zogeheten. Voornamen in het dagelijks leven*. 's-Gravenhage 1987.
- Daniëls, W. *De naam is ... Over namen en naamgeving*. Utrecht/Antwerpen 1992.
- Debbaut, R. 'Voornaamverwarring'. In: *Vlaamse Stam 29* (1993), p. 122-124.
- Debrabandere, F. 'De populariteit van de naam Maria in Vlaanderen tijdens de Middeleeuwen'. In: *Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde te Leuven en de Commissie voor Naamkunde te Amsterdam 35* (1959), p. 27-30.
- Debrabandere, F. 'De naam Jozef in de middeleeuwen'. In: *Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde te Leuven en de Commissie voor Naamkunde te Amsterdam 37* (1961), p. 70-73.
- Debrabandere, F. *Studie van de persoonsnamen in de Kasselrij Kortrijk 1350-1400*. Handzame 1970.
- Debrabandere, F. *Persoonsnamen in het Kortrijkse (1300-1350)*. Anthroponymica/Onomastica Neerlandica XIX. Brussel/Leuven 1971.
- Debrabandere, F. 'Oude vlevormen en varianten van voornamen'. In: *Vlaamse Stam 11* (1975), p. 79-95.
- Debus, F. *Aspekte zum Verhältnis Name-Wort*. Groningen 1966.
- Debus, F., J. Hartig, H. Menke en G. Schmitz 'Namengebung und soziale Schicht. Bericht über ein Projekt zur Personennamkunde'. In: *Naamkunde 5* (1973), p. 368-400.
- Debus, F. 'Namengebung. Möglichkeiten zur Erforschung ihrer Hintergründe'. In: *Onoma XVIII* (1974), p. 456-469.
- Debus, F. (1976a) 'Deutsche Namengebung im Wandel. Dargestellt am Beispiel Schleswig-Holsteins'. In: *Beiträge zur Namenforschung Neue Folge 11* (1976), p. 388-410.
- Debus, F. (1976b) 'Zu Namengebung und Namenverwendung in Mittelalter und Neuzeit'. In: *Festschrift für Gerhard Cordes zum 65. Geburtstag*, Band II: Sprachwissenschaft. Neumünster 1976, p. 56-67.

- Debus, F. 'Zur Pragmatik von Namengebung und Namengebrauch in unserer Zeit'. In: *Beiträge zur Namenforschung Neue Folge* 20 (1985), p. 305-343.
- Debus, F. Personennamengebung der Gegenwart im historischen Vergleich. In: *Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik* 17 (1987), p. 52-73.
- Debus, F. (1988a) 'Aufgaben, Methoden und Perspektiven der Sozioonomastik'. In: *De naamkunde tussen taal en cultuur. Cahiers van het P.J. Meertens-Instituut 1* (red. R. Rentenaar en E. Palmboom). Amsterdam 1988, p. 41-77.
- Debus, F. (1988b) 'Original und Variation. Zur Kreativität bei der Benennung von Personen'. In: *Deutscher Wortschatz. Lexikologische Studien. Ludwig Erich Schmitt zum 80. Geburtstag von seinen Marburger Schülern*. Berlin/New York 1988, p. 24-45.
- Debus, F. (1996a) 'Methoden und Probleme der soziologisch orientierten Namenforschung'. In: *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik* (red. E. Eichler, G. Hilty, H. Löffler, H. Steger en L. Zgusta). Berlin/New York 1996, p. 344-351.
- Debus, F. (1996b) 'Soziolinguistiek der Eigennamen. Name und Gesellschaft (Sozio-Onomastik)'. In: *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik* (red. E. Eichler, G. Hilty, H. Löffler, H. Steger en L. Zgusta). Berlin/New York 1996, p. 393-399.
- Delord, J.-F. 'Les prénoms à Fronton (Haute-Garonne) du XVIe siècle à nos jours'. In: *Le prénom, mode et histoire. Les entretiens de Malher 1980* (red. J. Dupâquier, A. Bideau en M.-E. Ducreux). Parijs 1984, p. 85-98.
- Dijk, N. van 'Kindernamen als modeverschijnsel'. In: *Jaarboek Twente* (1977), p. 73-77.
- Draaijer, W. 'Persoonsnamen voorkomende in de Cameraarsrekeningen van Deventer van 1337-1393'. In: *Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde* 36 (1917), p. 177-197.
- Duffy, J.C. en B. Ridinger 'Stereotyped Connotations of Masculine and Feminine Names'. In: *Sex Roles* 7 (1981), p. 25-33.
- Dunkling, L.A. *First Names First*. London 1977.
- Dupâquier, J., 'Naming-practices, godparenthood, and kinship in the Vexin, 1540-1900'. In: *Journal of Family History* 6 (1981), p. 135-155.
- Dupâquier, J. 'La fréquence des prénoms dans le Vexin français'. In: *Le prénom, mode et histoire. Les entretiens de Malher 1980* (red. J. Dupâquier, A. Bideau en M.-E. Ducreux). Parijs 1984, p. 357-368.
- Dupâquier, J., J.-P. Pélissier & D. Rébaudo *Le Temps des Jules. Les prénoms en France au XIXe siècle*. Parijs 1987.
- Ebeling, R.A. 'Ostfrieslands Ortssippenbücher als namenkundliche Quelle'. In: *Miscellanea Frisica, een nieuwe bundel Friese studies* (red. N.R. Århammer e.a.). Assen 1984, p. 305-310.
- Ebeling, R.A. *Voor- en familienamen in Nederland. Geschiedenis, verspreiding, vorm en gebruik*. Groningen/ 's-Gravenhage 1993.
- Eis, G. *Vom Zauber der Namen. Vier Essays*. Berlin 1970.
- Elemans, J.H.A. *Woord en wereld van de boer. Een monografie over het dialect van Huisseling*. Utrecht/Antwerpen 1958.
- Elert, C. en K. Elert 'Daisy and Lilly ... Women's First Names Derived from Plant Names'. In: *Instead of flowers. Papers in Honour of Mats Rydén on the Occasion of his Sixtieth Birthday, August 27, 1989*. Acta Universitatis Umensis. Umeå Studies in the Humanities 90 (red. B. Odenstedt & G. Persson). Stockholm 1989, p. 157-168.
- Enckevort, P. van 'Namen'. In: *Jaaroverzicht van de Heemkunde Vereniging Sevenum* (1993), p. 42-69.
- Enckevort, P. van 'Vernoemingen in het land van Kessel'. In: *Limburgs tijdschrift voor genealogie* 22 (1994), p. 75-78.
- Engels, G., 'Zevende zoon/dochter'. In: *Heemkronyk* 35 (1996), p. 3-9.
- Eussen, N.G.H.M. 'Dooptnamen te Sittard 1588-1623 april'. In: *Liber amicorum Jean Koors*. Bundel aangeboden aan Jean Koors bij zijn vijftigste verjaardag 3 oktober 1989. Sittard 1989, p. 36-63.
- Eynde, F. van 'Het gebruik van een tweede voornaam in de parochieregisters van de 17de eeuw te Duffel'. In: *Naamkunde* 22 (1990), p. 130-141.
- Faase, K. *Tussen dijk en toren. Herinneringen aan Wetskapelle*. Vlissingen 1989.
- Feenstra, H. 'De ontfriesing van Groningerland nogmaals bekeken. Naamgevingspatronen in het Westerkwartier 1540-1631'. In: *Driemaandelijke Bladen voor taal en volksleven in het oosten van Nederland* 43 (1991), p. 18-49.
- Fleischer, W. *Die deutschen Personennamen*. Berlin 1968.
- Fleischer, W. 'Zur Struktur des deutschen Namenschatzes'. In: *Namenkundliche Informationen* 15 (1969), p. 5-14.
- Fockema Andreae, S.J. 'Algemeen naamrecht'. In: *Bijdragen en Mededelingen der Naamkunde-Commissie van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen te Amsterdam IX* (1956), p. 37-52.
- Fokkema, K. 'De voornamen van de bewoners van Franeker in 1947'. In: *Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde te Leuven en de Commissie voor Naamkunde te Amsterdam* 31 (1955), p. 123-136.
- Foncke, R. 'Bij een Lijst van schamele Armen in Sinte-Kathelijneparochie te Mechelen Anno 1794'. In: *Verslagen en Mededelingen van de Kon. Vlaamse Ac. voor taal- en letterkunde* (1950), p. 113-131.
- Foulon, M. en M. Poulain 'Distributions statistiques de prénoms à Tournai au XIXe siècle'. In: *Le prénom, mode et histoire. Les entretiens de Malher 1980* (red. J. Dupâquier, A. Bideau en M.-E. Ducreux). Parijs 1984, p. 127-144.
- Frank, R. *Zur Frage einer schichtenspezifischen Personennamengebung. Namenkundliche Sammlung, Analyse und Motivuntersuchung über den Kreis und die Stadt Segeberg*. Neumünster 1977.
- Frank, R. 'Das Image von Rufnamen. Eine Studie zur empirischen Psychoonomastik'. In: *Onoma* 24 (1980), p. 26-44.

- Frijhoff, W. Recensie van: *Munire ecclesiam*. Opstellen over 'gewone gelovigen' aangeboden aan prof. dr W.A.J. Munier ss.cc. bij zijn zeventigste verjaardag. Maastricht 1990. In: *Bijdragen en Mededelingen van de Geschiedenis der Nederlanden* 107 (1992), p. 88-89.
- Fromkin V. en R. Rodman *Universele taalkunde. Een inleiding in de algemene taalkunde*. Bewerkt door A. Neijt. Dordrecht 1985.
- Gaisford, J. e.a. *Atlas of man*. London 1978.
- Gardiner, A. *The Theory of Proper Names. A Controversial Essay*. Londen 1954.
- Garwood, G., S. Baer, D. Levine, S. Carroll en E. O'Neal 'Sex-Role Expectations of Socially Desirable First Names'. In: *Sex Roles* 7 (1981), p. 257-262.
- Geldorp, K. van *25 jaar (1968-1993) voornamen op het Eckart-college Eindhoven*. Onuitgegeven studie. Eindhoven 1993.
- Gerhards, J. en R. Hackenbroch 'Kulturelle Modernisierung und die Entwicklung der Semantik von Vornamen'. In: *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie* 49 (1997), p. 410-439.
- Gerritzen, D. 'Variatie in voornaamgeving'. In: *Correspondenten Contact* 3 (1992), p. 15-19. Een enigszins gewijzigde versie verscheen in: *Onze Taal* 62 (1993), nummer 10, p. 225-226.
- Gerritzen, D. (1993a) 'Sebastiaan: heiligenaam en modenaam'. In: *Sebastiaan, martelaar of mythe*. Zwolle 1993, p. 179-187.
- Gerritzen, D. (1993b) "'Because it sounds nice": the Choice of a First Name'. In: *Proceedings of the Onomastica Research Colloquium*. Londen 1993, p. 13-18.
- Gerritzen, D. (ter perse) 'Unterschiede in der Vornamengebung in der Stadt und auf dem Lande in den Niederlanden im Jahre 1947'. Te verschijnen in: *Proceedings of the 18th International Congress of Onomastic Sciences. Trier, 12.-17. April 1993*.
- Gerritzen, D. (1994a) 'Twee revoluties in de persoonsnaamgeving'. In: *Naamkunde* 26 (1994), p. 207-242.
- Gerritzen, D. (1994b) 'Verandering in de voornaamgeving'. In: *Onze Taal* 63 (1994), nummer 2/3, p. 49-51.
- Gerritzen, D. en A. Marynissen, Recensie van: R.A. Ebeling, *Voor- en familienamen in Nederland. Geschiedenis, verspreiding, vorm en gebruik*. 's-Gravenhage 1993. In: *Naamkunde* 26 (1994), p. 131-143.
- Gerritzen, D. (1995a) 'Het computerbestand van het Spectrum voornamenboek/Voornamen in Nederland bij de volkstelling van 1947'. In: *Namen in historische bronnen*. Verslag van de workshop gehouden op 7 april 1995 bij het Centraal Bureau voor Genealogie. Den Haag 1995, p. 7-15.
- Gerritzen, D. (1995b) Recensie van: Peter Roorda, *De voornamen van nu. Waarom geven ouders hun kind nu juist die naam?* Utrecht 1994. In: *Naamkunde* 27 (1995), p. 121-124.
- Gerritzen, D. (1996a) 'Voornamen in Friesland bij de volkstelling van 1947'. In: *Fryske Nammen* 10 (1996), p. 25-36.
- Gerritzen, D. (1996b) 'Seks-specifieke kenmerken van voornaamgeving'. In: *Naamkunde* 28 (1996), p. 107-136.
- Gerritzen, D. (1997a) 'Hedendaagse voornaamgeving in Nederland'. In: *Naamkunde* 29 (1997), p. 1-30.
- Gerritzen, D. (1997b) 'Motieven bij de keuze van voornamen'. In: *Naamkunde* 29 (1997), p. 119-143.
- Gerritzen, D. (1998a) 'First Name Choices in the Netherlands 1992-1995'. In: *Proceedings of the XIXth International Congress of Onomastic Sciences. Aberdeen, August 4-11, 1996*; Vol. 3. Aberdeen 1998, p. 140-147.
- Gerritzen, D. (1998b) 'Voornamen in Zeeland'. Te verschijnen in: *Zeeland* (1998).
- Gerritzen, D., G. Bloothoofd, F. van Poppel en J. Verduin (1998a) 'Voornamen in de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden'. In: *Naamkunde* 30 (1998), p. 1-29.
- Gerritzen, D., G. Bloothoofd, F. van Poppel en J. Verduin (1998b) 'Vernoeming in de Alblasserwaard en Vijfheerenlanden'. Te verschijnen in: *Naamkunde* 30 (1998).
- Geuenich, D. (1996a) 'Personennamen und Personen- und Sozialgeschichte des Mittelalters'. In: *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik* (red. E. Eichler, G. Hilty, H. Löffler, H. Steger en L. Zgusta). Berlijn/New York 1996, p. 1719-1722.
- Geuenich, D. (1996b) 'Personennamen und die frühmittelalterliche Familie/Sippe/Dynastie'. In: *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik* (red. E. Eichler, G. Hilty, H. Löffler, H. Steger en L. Zgusta). Berlijn/New York 1996, p. 1723-1725.
- Gewin, J.P.J. 'Vaste regels bij naamgeving in de vroege middeleeuwen'. In: *Bijdragen en Mededelingen der Naamkunde-Commissie van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen te Amsterdam XIX* (1961), p. 29-68.
- Gildemacher, K.F. 'As It Bistje Mar In Namme Hat? In Undersyk Nei It Jaan Fan Foarnammen Yn De Gemeente Haskerlân Fan 1923 Oant En Emi 1983'. In: *Miscellanea Frisica, Een Nieuwe Bundel Friese Studies* (Red. N.R. Århammer E.a.). Assen 1984, p. 311-322.
- Gildemacher, K.F. 'Nammen En Namen. In Lyts Undersyk Nei In Tal Aspekten Fan De Relaasje Tusken Taalgebruik En Nammejouwing'. In: *Fryske Nammen* 8 (1989), p. 8-22.
- Gildemacher, K.F. *Waternamen in Friesland*. Leeuwarden 1993.
- Gildemacher, K.F. 'Vrouwennamen in het begin van de 16de eeuw in Wymbritseradeel (Friesland)'. In: *Naamkunde* 27 (1995), p. 131-150.
- Gläser, R. 'Sprachliche Probleme bei der Beurkundung englischer Vornamen im Deutschen'. In: *Namenkundliche Informationen. Beiheft* 25 (1974), p. 14-21.

- Goetz, H.-W. 'Frauennamen im frühen Mittelalter'. In: *Proceedings of the XIXth International Congress of Onomastic Sciences. Aberdeen, August 4-11, 1996*; Vol. 3. Aberdeen 1998, p. 158-163.
- Gompel, W. van 'Voornamen van mannelijke personen te Reusel. Een eerste verkenning'. In: *Reuzel ligt midden in 't vèèreke*. Uitgave Heemkundewerkgroep Reusel, deel I. Reusel 1976, p. 53-59.
- Gompel, W. van 'Meisjesnamen in Reusel'. In: *Reusel à`on de meet*. Bijdragen tot de kennis van het Reusels Heem, deel 5. Reusel 1983, p. 67-89.
- Graaf, J.J. *Nederlandsche doopnamen naar oorsprong en gebruik*. 's-Gravenhage 1915.
- Greule, A. 'Morphologie und Wortbildung der Vornamen: Germanisch'. In: *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik* (red. E. Eichler, G. Hilty, H. Löffler, H. Steger en L. Zgusta). Berlijn/New York 1996, p. 1182-1187.
- Grijp, L.P. 'Tessels van de twintigste eeuw'. In: Interne publicatie ten behoeve van *Tesseldag*, Muiderslot 1994 (uitgave bestemd voor besloten kring), p. 12-16.
- Gulikers, J.H.J. en M.K.J. Smeets 'Vondelingen te Maastricht'. In: *Jaarboek OCG Landgraaf* (1987), p. 14-33.
- Gysseling, M. 'Kenmerken van de Oudnederlandse persoonsnamen in de vroege middeleeuwen'. In: *Frankisch, Merovingisch, Karolingisch* (red. A. Weijnen). Assen 1965, p. 63-75.
- Gysseling, M. *Overzicht over de Noordnederlandse persoonsnamen tot 1225*. Anthroponymica/Onomastica Neerlandica XVI. Brussel/Leuven 1966, p. 2-22.
- Gysseling, M. *Een volkstelling te Oostakker en Meulestede in 1709. Uitgave en naamkundige studie*. Anthroponymica XX. Leuven/Brussel 1971.
- Haas, W. 'Personennamen in mehrsprachigen Ländern und Regionen: Schweiz'. In: *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik* (red. E. Eichler, G. Hilty, H. Löffler, H. Steger en L. Zgusta). Berlijn/New York 1996, p. 1232-1241.
- Hanks, P. en F. Hodges *A Dictionary of First Names*. Oxford/New York 1993.
- Harré, R. 'Living up a name'. In: *Personality* (red. R. Harré). Oxford 1976, p. 44-60.
- Harthoorn, P.A. 'Enkele aspecten van de naamgeving van kinderen van de late middeleeuwen tot heden, speciaal in Zeeland'. In: *Studies van erfelijke voornamen met betrekking tot Zeeland I* (1993), p. 2-14.
- Hartig, J. *Die münsterländischen Rufnamen im späten Mittelalter*. Keulen 1967.
- Hartig, J. 'Zur Terminologie in der deutschen Personennamenforschung'. In: *Personnamsterminologi, NORNA-rapporter* 23 (1983), p. 39-49.
- Hartmann, T. *Untersuchung der konnotativen Bedeutung von Personennamen. Ein theoretischer und empirischer Beitrag zur Psychoonomastik mit Hilfe eines konzeptspezifischen semantischen Differentials*. Neumünster 1984.
- Heeroma, K. 'Mensen en namen in Genemuiden volgens de volkstelling van 1795'. In: *Naamkunde I* (1969), p. 175-184.
- Heeroma, K. en H.T.J. Miedema *Perspectief der doopboeken. Proeve van een historische voornamengeografie van Groningen en aangrenzende gebieden*. Assen 1972.
- Heijden, W. van 'Dooptnamen: traditie of mode?'. In: *D'n Effer. Heemkundekring 't Hof van Lieshout* 4 (1991), p. 24-29.
- Helsen, J. 'Wenken bij het geven van doopnamen in de XVIIe eeuw'. In: *Album Dr Jan Lindemans*. Brussel 1951, p. 225-231.
- Hendrickx, J. 'Voornamen te Wakkerzeel rond 1600'. In: *Vlaamse Stam* 12 (1976), p. 243-247.
- Herbert, R.K. 'The Dynamics of Personal Names and Naming Practices in Africa'. In: *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik* (red. E. Eichler, G. Hilty, H. Löffler, H. Steger en L. Zgusta). Berlijn/New York 1996, p. 1222-1227.
- Hertoghs, F.M.H. 'Naamkundenieuws uit Nijmegen'. In: *Mededelingen van de Nijmeegse Centrale voor Dialect- en Naamkunde XX* (1985-1986), p. 51-73.
- Hilgemann, K. *Die Semantik der Eigennamen. Untersuchungen zur Struktur der Eigennamenbedeutung anhand von norwegischen Beispielen*. Göppingen 1978.
- Hoekema, T. 'Brekking en ludferkoarting yn frouljusnammen'. In: *Us Wurk* 35 (1986), p. 55-56.
- Holvoet, R. 'Het probleem met de voornamen'. In: *Vlaamse Stam* 10 (1974), p. 26.
- Hoppenbrouwers, P.C.M. *Een middeleeuwse samenleving. Het Land van Heusden (ca. 1360 - ca. 1515)*. Wageningen 1992.
- Hooft Graafland, J. *Het recht van den naam*. Utrecht 1895.
- Hoorn, M.C. van 'Spelling en uitspraak van Groninger (voor-)namen'. In: *Groninga. Tijdschrift voor genealogie, naam- en wapenkunde* 24 (1979), p. 27-32.
- Hougaard, Ch. 'Hauptlinien tschechischer Namengebung'. In: *Beiträge zur Namenforschung Neue Folge* 15 (1980), p. 149-157.
- Huisman, J.A. 'Nederlandse bedrijfsnamen'. In: *Naamkunde I* (1969), p. 231-237.
- Huizinga, A. *Encyclopedie van voornamen. Een vraagbaak over de afkomst en betekenis van onze Nederlandse en Vlaamse voornamen*. Amsterdam 1957.
- Huizinga, J. 'Hoe verloren de Groningsche Ommelanden hun oorspronkelijk Friesch karakter?'. In: *Driemaandelijksche bladen voor taal en volksleven in het oosten van Nederland* 14 (1914), p. 1-77.
- Jacobs, A. 'De naamgeving van dopelingen in Susteren tussen 1911 en 1919'. In: *Limburgs tijdschrift voor genealogie* 26 (1998), p. 15-19.

- Janssen, W. 'Oudtestamentische voornamen'. In: *Onze Taaltuin 10* (1941), p. 165-166.
- Jong, H. de 'De dopeling(e) heet naar de dominee! Naamgeving als herinnering aan de eerste doopbediening van een nieuwe predikant'. In: *Zeeuws Tijdschrift 37* (1987), p. 180-181.
- Kany, W. 'Ist das ein Name? Zur Entwicklung des Wissens über Vornamen'. In: *Proceedings of the XIXth International Congress of Onomastic Sciences. Aberdeen, August 4-11, 1996*; Vol. 3. Aberdeen 1998, p. 204-211.
- Katz, R. *Psychologie des Vornamens*. Bern/Stuttgart 1966.
- Kerkhoff, J.A. van 'Het recht op de naam'. In: *Het personen- en familierecht in het nieuwe Burgerlijk Wetboek* (red. E.A.A. Luijten). Zwolle 1970, p. 5-8.
- Kerstjens, P. 'De eigennamen van onze Sevenumse voorvaders vanaf de Middeleeuwen tot 1800'. In: *Jaaroverzicht Heemkundekring Sevenum* (1995), p. 44-57.
- Kisbye, T. 'Name-Borrowing Mechanisms. The Impact of English Masculine Personal Names on a Major Danish Town Community 1800-1950'. In *Proceedings of the 13th International Congress of Onomastic Sciences. Cracow, August 21-25, 1978* (red. K. Rymut). Kraków 1981, p. 599-607.
- Kisbye, T. 'Bonum nomen est bonum omen. On the so-called idol names'. In: *Studia Anthroponymica Scandinavica 2* (1984), p. 55-83.
- Kisbye, T. 'De engelske drengenavne i Danmark - En skitse til et psyko- og socio-onomastisk projekt' (The English boys' names in Denmark - A draft for a psycho- and socio-onomastic project). In: *Nyere nordisk personnavnkikk. Rapport fra et symposium på Skammestein i Valdres 10.-14. april 1985* (red. Tom Schmidt). Uppsala 1987, p. 9-22.
- Kisbye, T. 'Benny, Brian, Johnny og Dennis. Om de engelske drengenavnens historie i Danmark som classespecifikt fænomen' (Benny, Brian, Johnny and Dennis. On the history of English boys' names in Denmark as a class-specific phenomenon). In: *Studia Anthroponymica Scandinavica 8* (1990), p. 73-117.
- Kiviniemi, E. 'History of First Names of Finnish Origin'. In: *Proceedings of the XIXth International Congress of Onomastic Sciences. Aberdeen, August 4-11, 1996*; Vol. 3. Aberdeen 1998, p. 212-217.
- Kleinteich, B. *Vornamen in der DDR: 1960-1990*. Berlin 1992.
- Klijn, A. en M.W. Bol 'Naamwetgeving en naambeleving; een inleidend artikel'. In: *Justitiële verkenningen 10* (1981), p. 5-36.
- Kloke, G.G. "'Welluidendheid" als factor bij de taalontwikkeling'. In: *De Nieuwe Taalgids 46* (1953), p. 89-102.
- Knappová, M. 'Zu der offiziellen Regulierung der europäischen anthroponymischen Benennungsprozesse'. In: *Onomastic Bulletin of the Czechoslovak Academy of Sciences 32-33* (1991-1992), p. 50-56.
- Knappová, M. 'Traditionen der Vornamengebung. Motivationen, Vorbilder, Moden: Slavisch'. In: *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik* (red. E. Eichler, G. Hilty, H. Löffler, H. Steger en L. Zgusta). Berlin/New York 1996, p. 1214-1218.
- Knippenberg, H. en B. de Pater *De eenwording van Nederland*. Nijmegen 1990.
- Kohlheim, V. (1977a) *Regensburger Rufnamen des 13. und 14. Jahrhunderts. Linguistische und sozio-onomastische Untersuchungen zu Struktur und Motivik spätmittelalterlicher Anthroponymie*. Wiesbaden 1977.
- Kohlheim, V. (1977b) 'Zur Erforschung der Diffusion onomastischer Innovationen'. In: *Beiträge zur Namenforschung Neue Folge 12* (1977), p. 1-34.
- Kohlheim, V. 'Zur Verbreitung sprachlicher und onomastischer Neuerungen. Mit vier Abbildungen'. In: *Beiträge zur Namenforschung Neue Folge 23* (1988), p. 156-176.
- Kohlheim, V. 'Systemdifferenzierung im anthroponymischen Bereich'. In: *Namenkundliche Informationen. Beiheft 15/16* (1991), p. 117-134.
- Kohlheim, V. 'Vornamen im ersten Bayreuther Stadtbuch (1430-1463)'. In: *800 Jahre Sprache in Bayreuth*. Bayreuth 1994, p. 59-73.
- Kohlheim, V. 'Namenforschung und Mentalitätsgeschichte. Zugleich Besprechung von Michael Mitterauer: Ahnen und Heilige. Namengebung in der europäischen Geschichte'. In: *Namenkundliche Informationen 67/68* (1995), p. 9-28.
- Kohlheim, V. (1996a) 'Die christliche Namengebung'. In: *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik* (red. E. Eichler, G. Hilty, H. Löffler, H. Steger en L. Zgusta). Berlin/New York 1996, p. 1048-1057.
- Kohlheim, V. (1996b) 'Fremde Rufnamen'. In: *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik* (red. E. Eichler, G. Hilty, H. Löffler, H. Steger en L. Zgusta). Berlin/New York 1996, p. 1203-1207.
- Kohlheim, R. und V. Kohlheim *Duden, Das große Vornamen Lexikon*. Mannheim/Leipzig/Wien/Zürich 1998.
- Koß, G. 'Motivation bei der Wahl von Rufnamen'. In: *Beiträge zur Namenforschung Neue Folge 7* (1972), p. 160-175.
- Krien, R. *Namenphysiognomik. Untersuchungen zur sprachlichen Expressivität am Beispiel von Personennamen, Appellativen und Phonemen des Deutschen*. Tübingen 1973.
- Kvillerud, R. *Förnamn i Göteborg. Namnskick för skolbarn födda 1958*. Göteborg 1980.
- Lampen, W. 'Dooptnamen van Friezen'. In: *Gens Nostra 17* (1962), p. 241-245.
- Langendonck, W. van 'De persoonsnaamgeving in een Zuidbrabants dialect. Deel I. De synchronische en diachronische komponent'. In: *Naamkunde 10* (1978), p. 81-144.
- Langendonck, W. van 'De persoonsnaamgeving in een Zuidbrabants dialect. Deel II. De sociolinguïstische komponent'. In: *Naamkunde 10* (1978), p. 234-267.
- Langendonck, W. van 'Paradoxen van de eigenaam'. In: *Naamkunde 11* (1979), p. 181-195.
- Langendonck, W. van 'Synchronische betekenisaspecten van eigennamen'. In: *Naamkunde 19* (1987), p. 24-45.

- Langendonck, W. van 'Geografie van de voor- en toenaampatronen in de Vlaamse dialecten'. In: *Naamkunde* 23 (1991), p. 9-20.
- Langendonck, W. van 'Remarks on some theories in the Handbook for Name Studies'. In: *Onoma* 32 (1994-1995), p. 157-170.
- Lawson, E.D. 'Men's First Names, Nicknames, and Short names: A Semantic Differential Analysis'. In: *Names* 21 (1973), p. 22-27.
- Lawson, E.D. 'Women's First Names: A Semantic Differential Analysis'. In: *Names* 22 (1974), p. 52-58.
- Lawson, E.D. 'First Names on the Campus: A Semantic Differential Analysis'. In: *Names* 28 (1980), p. 69-83.
- Lawson, E.D. 'Psychological Dimensions of Women's Names: A Semantic Differential Analysis'. *Namenkundliche Informationen* 61/62 (1992), p. 35-71.
- Lawson, E.D. 'Personal Name Stereotypes'. In: *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik* (red. E. Eichler, G. Hilty, H. Löffler, H. Steger en L. Zgusta). Berlin/New York 1996, p. 1744-1747.
- Leendertz, P. 'Lijst van Nederlandsche voornamen'. In: *De Navorscher* 18 (1868), p. 40-50, p. 100-109, p. 166-176, p. 224-225, p. 324-327, p. 366-370, p. 408-411, p. 476-483, p. 529-532, p. 582-585 en p. 617-621.
- Lehmann, M. 'Taufnamengebung und Taufpatenwahl in der Lüner Pfarrei St. Marien zwischen 1674 und 1764'. In: *Rheinisch-westfälische Zeitschrift für Volkskunde* 36 (1991), p. 245-255.
- Leys, O. 'De oudste vrouwenamen in Zuid-Nederland'. In: *Bijdragen en Mededelingen der Naamkunde-Commissie van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen te Amsterdam XIV* (1959), p. 5-28.
- Leys, O. 'De eigenaam als linguïstisch teken'. In: *Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde te Leuven en de Commissie voor Naamkunde te Amsterdam 41* (1965), p. 1-81.
- Leys, O. 'Sociolinguïstische aspecten van de persoonsnaamgeving'. In: *Naamkunde* 8 (1976), p. 137-158.
- Leys, O. 'Was ist ein Eigenname? Ein pragmatisch orientierter Standpunkt.'. In: *Leuvense Bijdragen* 68 (1979), p. 61-86.
- Leys, O. 'Indefiniete eigennamen'. In: *Naamkunde* 17 (1984), p. 208-213.
- Lhote, J. 'Les prénoms selon le tableau nominatif annuel de la population de Metz en 1806'. In: *Le prénom, mode et histoire. Les entretiens de Malher 1980* (red. J. Dupâquier, A. Bideau en M.-E. Ducreux). Parijs 1984, p. 373-378.
- Lie, K.-S. 'Foreign First Names in Korea'. In: *Proceedings of the XIXth International Congress of Onomastic Sciences. Aberdeen, August 4-11, 1996*; Vol. 3. Aberdeen 1998, p. 255-260.
- Lieberson, S. en E.O. Bell 'Children's first names: An empirical study of social taste'. In: *American Journal of Sociology* 98 (1992), p. 511-554.
- Lieberson, S. 'Changes in Popularity of First Names: The Neglected Role of Birth Cohorts'. In: *Proceedings of the XIXth International Congress of Onomastic Sciences. Aberdeen, August 4-11, 1996*; Vol. 3. Aberdeen 1998, p. 261-266.
- Lindemans, J. *Bijdragen tot de Geschiedenis en Beteekenis van de Vlaamsche Persoonsnamen*. Turnhout 1944.
- Lindemans, J. *Brabantse persoonsnamen in de XIIIe en de XIVe eeuw*. Anthroponymica/Onomastica Neerlandica I. Brussel/Leuven 1947.
- Lindemans, J. 'Over de Invloed van enige Vorstinnennamen op de Naamgeving in de Middeleeuwen'. In: *Verslagen en mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde* (1950), p. 99-106.
- Lindemans, J. 'Beatrijs in onze naamgeving'. *Verslagen en mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde* (1951), p. 153-158.
- Link, B. *Die Rufnamengebung in Honnef und Wermelskirchen von 1900 bis 1956*. Köln 1966.
- Linssen, C.A.A. 'Namen en noemen'. In: *De Bronk* 9 (1961/62), p. 76-81.
- Littger, K.W. *Studien zum Auftreten der Heiligennamen im Rheinland*. München 1975.
- Loeb, E. *Naam en recht: praktische beschrijving van het naamrecht in Nederland*. Den Haag 1990.
- Lukas, R.F.W. *Die Vornamengebung in Schalmstadt/Ziegenhain und Gießen von 1945-1975*. Frankfurt, Main 1981.
- Maas, L.H. 'Hammer kleinen op vergeeld papier'. In: *Mededelingen van het Instituut voor Dialectologie, Volkskunde en Naamkunde* 29 (1977), p. 9-12.
- Main, G.L. 'Naming Children in Early New England'. In: *Journal of Interdisciplinary History XXVII* (1996), p. 1-27.
- Man, L. de 'Keuze van de voornaam in de 13e en 14e eeuw'. In: *Mededelingen uitgegeven door de Vlaamse toponymische vereeniging te Leuven* 22 (1946), p. 17-23.
- Man, L. de *Vondelingen en hun naamgeving*. Anthroponymica/Onomastica Neerlandica VII. Brussel/Leuven 1956
- Man A Hing, W.L. '(Er-) Kent de wet religieuze namen?'. In: *Het Personeel Statuut* 35 (1984; themanummer 'De goede naam'), p. 94-99.
- Mansion, J. 'Hoe heetten onze vrouwen in het verleden'. In: *Koninklijke Vlaamse Academie voor Taal- en Letterkunde. Verslag en Mededeelingen 1924*, p. 1-9.
- Mantingh, A.J. *Oorsprong en ontstaan van namen. Deel I: Voornamen in Drenthe*. Hoogezand zonder jaar (1993?).
- Marynissen, C. *Hypokoristische suffixen in Oudnederlandse persoonsnamen inz. de -z- en -l-suffixen*. Gent 1986.
- Masser, A. *Tradition und Wandel. Studien zur Rufnamengebung in Südtirol*. Heidelberg 1992.
- Meertens, P.J. *Zeeuwse familienamen*. Doesburg 1947.
- Meertens, P.J. (1951a) *Nederlandse familienamen in historisch perspectief*. Anthroponymica/Onomastica Neerlandica IV. Brussel/Leuven 1951, p. 27-39.
- Meertens, P.J. (1951b) 'L'importance de l'anthroponymie pour l'histoire ecclésiastique'. In: *Troisième Congrès international de Toponymie et d'Anthroponymie; Actes et Mémoires*. Leuven 1951, p. 716-721.

- Meertens, P.J. (1951c) 'De taak der Nederlandse anthroponymie'. In: *Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde te Leuven en de Commissie voor Naamkunde te Amsterdam* 27 (1951), p. 61-66.
- Meertens, P.J. 'De registratie der Nederlandse familienamen'. In *Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde te Leuven en de Commissie voor Naamkunde te Amsterdam* 32 (1956), p. 157-163.
- Meertens, P.J. 'Oudtestamentische voornamen in Zeeland'. In: *Album A. van Loey*. Brussel 1975, p. 209-217.
- Meijers, J.A. en J.C. Luitingh *Onze Voornamen. Traditie, betekenis, vorm, herkomst, en een uitgebreid namenregister*. Amsterdam 1959.
- Meinema, J. *Verhaald Verleden. Vier regionaal-historische opstellen uit Groninger land*. Groningen 1991 (in het bijzonder 'De aanneming van familienamen in 1812', p. 23-31).
- Mennen, V. 'Naamgevingspatronen en naamgevingstypen'. In: *Mededelingen van de vereniging voor Limburgse dialect- en naamkunde* 58 (1990), p. 1-19.
- Mertens, J. 'Voornaamgeving te Zonhoven tijdens de 19de eeuw'. In: *Vlaamse Stam* 23 (1987), p. 561-568.
- Meulen, A. ter 'Namen en noemen. Een taalfilosofisch opstel'. In: *Raster* 20 (1982), p. 126-143.
- 'Middel nederlandse doopnamen'. In: *Jaarboek der Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde* 16 (1902), p. 33-54.
- Miedema, H.T.J. 'Iets over Groningse voornamen en de studie daarvan'. In: *Driemaandelijksche bladen. Tijdschrift voor taal en volksleven in het oosten van Nederland* 16 (1964), p. 86-92.
- Miedema 1972: zie Heeroma en Miedema 1972.
- Miedema, H.T.J. 'De voornamen in de familieadvertenties van drie friese kranten'. In: *Naamkunde* 10 (1978), p. 363-371.
- Miedema, H.T.J. (1979a) 'Frysk en frjemd by foarnammen yn Fryslan'. In: *Philologia Frisica anno 1978*. Leeuwarden 1979, p. 169-190.
- Miedema, H.T.J. (1979b) 'Enkele noord-zuid tegenstellingen bij voornamen in het noordoosten van Nederland'. In: *Driemaandelijksche bladen voor taal en volksleven in het oosten van Nederland* 31 (1979), p. 97-106.
- Miedema, H.T.J. 'Bijdragen tot de voornamengeografie van Friesland. De voornamen van 24 duizend Friezen in 1811-1812'. In: *Naamkunde* 14 (1982), p. 169-207.
- Moel, C.J. de *Edammer voornamen. Een onderzoek naar de voornaamgeving aan de hand der doopboeken der onderscheiden gezindten (1628-1811) en der registers van geboorten van de Burgerlijke Stand (1812-1878)*. Doctoraalscriptie Naamkunde. Nijmegen 1968-1972.
- Moel, C.J. de 'Dooptnaamgeving te Edam-Volendam in de 17e en 18e eeuw'. In: *Bijdragen en Mededelingen van de Commissie voor Naamkunde en Nederzettingsgeschiedenis van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen te Amsterdam* XXIX (1975), p. 5-18.
- Moerman, H.J. 'Salland's bevolking in de vijftiende eeuw'. In: *Verslagen en Mededeelingen van de Vereeniging tot Beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis*, 63ste stuk - 2^e reeks - 39ste stuk (1948), p. 23-52.
- Moerman, H.J. *Oostnederlandse persoonsnamen. De Vechtstreek in Overijssel (± 1400-1429)*. Anthroponymica/ Onomastica Neerlandica III. Brussel/Leuven 1950, p. 1-23.
- Molemans, J. 'Mensen, namen en nummers'. In: *Mededelingen van de vereniging voor Limburgse dialect- en naamkunde* 1 (1976), p. 3-20.
- Morgan, G. 'Naming Welsh Women'. In: *Nomina* 18 (1995), p. 119-139.
- Must, H. 'The Names of the Apostles as Estonian Christian Names'. In: *Names* 10 (1962), p. 260-264.
- Must, H. 'Trends in Estonian Name-giving from 1900 to 1945'. In: *Names* 12 (1964), p. 42-51.
- Naumann, H. 'Kosenamen'. In: *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik* (red. E. Eichler, G. Hilty, H. Löffler, H. Steger en L. Zgusta). Berlijn/New York 1996, p. 1757-1761.
- Neethling, S.J. 'Names and Naming in Xhosa'. In: *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik* (red. E. Eichler, G. Hilty, H. Löffler, H. Steger en L. Zgusta). Berlijn/New York 1996, p. 956-959.
- Nerius, D. 'Schreibung der Namen: Prinzipien, Normen und Freiheiten'. In: *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik* (red. E. Eichler, G. Hilty, H. Löffler, H. Steger en L. Zgusta). Berlijn/ New York 1996, p. 414-419.
- Nied, E. *Heiligenverehrung und Namengebung. Sprach- und kulturgeschichtlich mit Berücksichtigung der Familiennamen*. Freiburg i. Br. 1924.
- Niemeijer, J.W. 'Iets over voor- en achternamen in Broek'. In: *Broeker Bijdragen* 11 (1976), p. 57-62.
- Nierop, M. van *Wat schuilt er in een naam?* Hasselt 1968.
- NIPO. Persbericht nr. 2658 van 5 februari 1993.
- 'Nomina Propria Hollandorum'. In: *Belgisch Museum voor de Nederduitsche Tael- en Letterkunde en de Geschiedenis des Vaderlands* 5 (1841), p. 388-423.
- Nüssler, O. *Internationales Handbuch der Vornamen*. Frankfurt am Main 1986.
- Ockeleij, J. 'Voornaamgeving in Vlaams-Brabant'. In: *Volkscultuur in Brabant* (red. F. Vanhemelryck). Brussel 1994, p. 45-85.
- Olthuis, H.J. *De doopspraktijk der gereformeerde kerken in Nederland 1568-1816*. Utrecht 1908.
- Osta, W. van 'Aristoteles heet ARISTOTELES. Over wezen en betekenis van de eigennaam. In: *Naamkunde* 25 (1993), p. 1-60.

- Palmboom, E. 'Laat-middeleeuwse persoonsnamen in Monster (Zh)'. In: *Mededelingen van het P.J. Meertens-Instituut* 33 (1981), p. 19-24.
- Pattyn, M. 'Een voornamenverwarring te Dranouter (eind 17de eeuw)'. In: *Vlaamse Stam* 29 (1993), p. 304.
- Pauw van Wieldrecht, A. *Vin-je dat we een hoed op moeten?* Amsterdam 1993 (in het bijzonder 'Voornamen', p. 41-52).
- Peterson, L. 'Mono- and Dithematic Personal Names in Old Germanic'. In: *Probleme der Namenbildung. Rekonstruktion von Eigennamen und der ihnen zugrundeliegenden Appellative*. Uppsala 1988, p. 121-130.
- Pieters, M. 'De roepnamen met hun vlevorm te Lokeren'. In: *De Souvereinen* 7 (1976), p. 71-75.
- Pitlo, A. en G. Meijling *Het personenrecht naar het Nederlands Burgerlijk Wetboek*. Haarlem 1970 (in het bijzonder 'Het recht op de naam', p. 22-29).
- Plank, R. 'Names of Twins'. In: *Names* 12 (1964), p. 1-5.
- Polderman, J.J. 'Namen, vroeger en later in Zuid-Beveland'. In: *Historia. Maandschrift voor geschiedenis en kunstgeschiedenis* 13 (1948), p. 63-66.
- Poppel, F. van, G. Bloothoof, D. Gerritzen en J. Verduin 'Naming for kin and the development of modern family structures: an analysis of a rural region in the Netherlands in the nineteenth and earlytwentieth centuries'. Te verschijnen in: *History of the Family*.
- Postles, D. 'The Distinction of Gender? Women's Names in the Thirteenth Century'. In: *Nomina* 19 (1996), p. 79-89.
- Pulgram, E. 'Historisch-soziologische Betrachtung des modernen Familiennamens'. In: *Beiträge zur Namenforschung* 2 (1950/51), p. 132-165.
- Ramon, R. 'What's in a name?'. In: *Diogenes* 1 (1984), p. 55-56.
- Read, A.W. 'Is the Name *United States* Singular or Plural?'. In: *Names* 22 (1974), p. 129-136.
- Rentenaar, R. *Vernoemingsnamen. Een onderzoek naar de rol van de vernoeming in de nederlandse toponymie*. Amsterdam 1985.
- Rentenaar, R. 'Samenstellingen met persoonsnamen in de middeleeuwse Zeeuwse toponymie'. In: *Archief. Mededelingen van het Koninklijk Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen* (1991), p. 1-32.
- Rentenaar, R. (1996a) 'Namenforschung in den Niederlanden und in Flandern'. In: *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik* (red. E. Eichler, G. Hilty, H. Löffler, H. Steger en L. Zgusta). Berlin/New York 1996, p. 52-62.
- Rentenaar, R. (1996b) "'Freilich, das Studium der Eigennamen ist nicht leicht". Over de opkomst van de naamkunde als wetenschap in de negentiende eeuw'. In: *Naamkunde* 28 (1996), p. 137-155.
- Richardson, P.N. 'Bemerkungen zur Anthroponomie und zum Kulturkontakt im Alpenraum'. In: *Beiträge zur Namenforschung* 12 (1977), p. 257-283.
- Richter, M.M.G.M. 'De Franse bevolkingslijst van Linne uit 1796'. In: *Roerstreek, jaarboek* 30 (1998), p. 20-32.
- Rickel, A.U. en L.R. Anderson 'Name Ambiguity and Androgyny'. In: *Sex Roles* 7 (1981), p. 1057-1066.
- Rijk, J.W.F.X. de 'De voornaam ontleend aan de "histoire ancienne"'. In: *Het Personeel Statuut* 5 (1954), p. 69-70.
- Ris, R. 'Nameneinschätzung und Namenwirklichkeit. Ein Beitrag zur empirischen Sozioonomastik'. In: *Onoma* 21 (1977), p. 559-576.
- Roelandts, K. *Nederlandse familienamen in historisch perspectief*. Anthroponymica/Onomastica Neerlandica IV. Brussel/Leuven 1951, p. 1-25.
- Roelandts, K. en M. Schönfeld 'Naamkundige terminologie'. In: *Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde te Leuven en de Commissie voor Naamkunde te Amsterdam* 30 (1954), p. 18-28.
- Roelandts, K. 'Regressieve en secundaire woordvorming'. In: *Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde te Leuven en de Commissie voor Naamkunde te Amsterdam* 36 (1960), p. 89-124.
- Roelandts, K. *Familiarismen met anorganische konsonant*. Anthroponymica XVII. Leuven/Bussel 1966.
- Roelandts, K. 'Naamkundig onderzoek en genealogie'. In: *Vlaamse Stam* 12 (1976), p. 337-344.
- Roelandts, K. 'Vertrouwelijke naamgeving'. In: *Naamkunde* 11 (1979), p. 1-19.
- Roks, T. *Van luiers, sluiers en hemden. Geboorte, Huwelijk en Overlijden*. Rijksarchief in Limburg, 1985.
- Rooijen, M. van *Het groot voornamenboek*. Brugge 1988.
- Roorda, P. *De voornamen van nu. Waarom geven ouders hun kind nu juist die naam?* Utrecht 1994.
- Roos-Rusius, R. *Enkele aspecten van verandering in voornaamgeving - Van Jan en Annie naar Jeroen en Kim*. Speciaalstudie Taalkunde M.O. B Nederlands COCMA te Utrecht 1986.
- Roos-Rusius, R. 'Voornamen in Baarn'. In: *Onze Taal* 56 (1987), nummer 9, p. 116-118.
- Sanders, J. 'Het gebruik van voornamen in Son en Breugel in de periode 1700/1810 en 1851/1939'. In: *Heem Son en Breugel* (1992), p. 26-39.
- Sassen, A. 'Meervoudsloosheid en indeling van Nederlandse zelfstandige naamwoorden'. In: *De Binnenbouw van het Nederlands: een bundel artikelen ter ere van P.C. Paardekooper* (red. H. Bennis en J. de Vries). Dordrecht 1992, p. 329-341.
- Schaar, J. van der *Uit de wordingsgeschiedenis der Hollandse doop- en familienamen*. Assen 1953.
- Schaar, J. van der 'De Hollandse naamgeving in de middeleeuwen en haar maatschappelijke achtergronden'. In: *Bijdragen en Mededelingen der Naamkunde-Commissie van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen te Amsterdam* XIV (1959), p. 29-48.
- Schaar, J. van der *Woordenboek van voornamen*. Utrecht/Antwerpen 1981.

- Schaar, J. van der *Spectrum Voornamenboek*. Samengesteld door dr. J. van der Schaar, bewerkt door drs. Doreen Gerritzen en dr. J.B. Berns. Eenentwintigste druk. Utrecht 1994.
- Schaik, R. van *Walfridus van Bedum*. Groningen 1985.
- Schauerte, H. *Volkstümliche Heiligenverehrung*. Münster (Westf.) 1948.
- Scherer, A. 'Zum Sinngehalt der germanischen Personennamen'. In: *Beiträge zur Namenforschung* 4 (1953), p. 1-37.
- Schlimpert, G. 'Zur Entwicklung der Rufnamengebung in der Stadt Großenhain vom Ende des 16. bis zum Beginn des 19. Jahrhunderts'. In: *Namenkundliche Informationen. Beiheft 7* (1985), p. 67-73.
- Schmidtbauer, P. 'Zur Veränderung der Vornamengebung im neunzehnten Jahrhundert'. In: *Österreichische Namenforschung* 2 (1976), p. 25-32.
- Schmitz, J.M. 'Voornamen 1968'. In: *Het Personeel Statuut* (1969), p. 21-23.
- Schmitz, J.M. 'Voornamen 1969'. In: *Het Personeel Statuut* (1970), p. 17-19.
- Schultheis, J. 'Zur Bildungsweise der Vornamen'. In: *Vornamen heute*. Leipzig 1988, p. 68-80.
- Schutter, G. de 'Klemtoonpatronen in de Nederlandse woordenschat'. In: *Leuvense Bijdragen* 82 (1993), p. 61-82.
- Schützeichel, R. 'Die Kölner Namenliste des Londoner Ms. Harley 2805'. In: *Namenforschung, Festschrift für Adolf Bach*. Heidelberg 1965, p. 97-126.
- Seibicke, W. *Die Personennamen im Deutschen*. Berlin/New York 1982.
- Seibicke, W. 'Die Personennamen im gegenwärtigen Deutsch. Probleme der anthroponymischen Terminologie'. In: *Namenkundliche Informationen. Beiheft 11* (1987), p. 70-84.
- Seibicke, W. 'Etymologie, Entlehnung und innersprachliche Ausbreitung (Am Beispiel von Vornamen)'. In: *Namenkundliche Informationen. Beiheft 13/14* (1990), p. 189-196.
- Seibicke, W. *Vornamen*. Frankfurt am Main 1991.
- Seibicke, W. 'Traditionen der Vornamengebung. Motivationen, Vorbilder, Moden: Germanisch'. In: *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik* (red. E. Eichler, G. Hilty, H. Löffler, H. Steger en L. Zgusta). Berlin/New York 1996, p. 1207-1214.
- Shin, K.S. *Schichtenspezifische Faktoren der Vornamengebung. Empirische Untersuchung der 1961 und 1976 in Heidelberg vergebenen Vornamen*. Frankfurt am Main 1980.
- Sierksma, K. *De traditie der voornamen. Een populair-wetenschappelijke studie op grond van enquête-materiaal*. Naarden 1946.
- Simon, M. *Vornamen wozu? Taufe, Patenwahl und Namengebung in Westfalen vom 17. bis zum 20. Jahrhundert*. Münster 1989.
- Simon, M. 'Der Pate als Namensgeber'. In: *Rheinisch-westfälische Zeitschrift für Volkskunde* 36 (1991), p. 216-227.
- Sipma, P. *Fryske Nammekunde I. Foar- en Skaeinammen*. Drachten 1952.
- Sørensen, H.S. *The Meaning of Proper Names*. Kopenhagen 1963.
- Smart, V. 'Personal Names in England'. In: *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik* (red. E. Eichler, G. Hilty, H. Löffler, H. Steger en L. Zgusta). Berlin/New York 1996, p. 782-786.
- Smit, J.P.W.A. 'De Traditie der voornamen'. In: *Brabants Heem* 1 (1949), p. 153-154.
- Smith, D.S. 'Child-naming practices, kinship ties, and change in family attitudes in Hingham, Massachusetts, 1641 to 1880'. In: *Journal of Social History* 18 (1985), p. 541-566.
- Smith, G. 'Sound Values in the Names of Politicians'. In: *Proceedings of the XIXth International Congress of Onomastic Sciences. Aberdeen, August 4-11, 1996*; Vol. 3. Aberdeen 1998, p. 303-311.
- Smits, P.H. *Personennamen volgens de Nederlandsche wetgeving*. Leiden 1883.
- Stalpaert, H. 'Dooptnamen te Brugge in 1947'. In: *Biekorf* 49 (1948), p. 49-54.
- Stalpaert, H. 'Dooptnaamonderzoek in West-Vlaanderen'. In: *Biekorf* 58 (1957), p. 43-50.
- Staveniuter, P.J.J. 'Waren achternamen familienamen? Een functioneel achternamensysteem te Enkhuizen in de 16e en 17e eeuw'. In: *Bijdragen en Mededelingen van de Commissie voor Naamkunde en Nederzettingsgeschiedenis van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen te Amsterdam XXIX* (1975), p. 19-42.
- Steen, R. van der 'Voornamen'. In: *Vlaamse Stam* 24 (1988), p. 540-546.
- Stellmacher, D. 'Namen und soziale Identität. Namentraditionen in Familie und Sippen'. In: *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik* (red. E. Eichler, G. Hilty, H. Löffler, H. Steger en L. Zgusta). Berlin/New York 1996, p. 1726-1731.
- Straten, J. van, en H. Snel *Joodse voornamen in Amsterdam. Een inventarisatie van Asjkenazische en bijbehorende burgerlijke voornamen tussen 1669 en 1850*. Amsterdam 1996.
- Stuip, R.E.V. en C. Vellekoop (red.) *Andere structuren, andere heiligen. Het veranderende beeld van de heilige in de Middeleeuwen*. Utrecht 1983.
- Suzman, S. 'Names as pointers: Zulu personal naming practices'. In: *Language in Society* 23 (1994), p. 253-272.
- Taeldeman, J. en N. van Overwaele 'Voornamelijk Oudenaarde in de twintigste eeuw'. In: *Handelingen van de Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis XLVII* (1993), p. 315-336.
- Tebbenhoff, E.H. 'Tacit rules and hidden family structures: naming practices and godparentage in Schenectady, New York 1680-1800'. In: *Journal of Social History* 18 (1985), p. 567-585.
- Theunisz, J. 'Drentse voornamen'. In: *Driemaandelijke Bladen. Tijdschrift voor taal en volksleven in het oosten van Nederland* 7/8 (1955-1956), p. 104-108.

- Thierry de Bye Döllemans, M. 'Gewoonten en gebruiken met betrekking tot de naamgeving aan kinderen vóór 1600'. In: *Holland* 6 (1974), p. 289-297.
- Thys, O.H. 'Oude Nederlandse doopnamen'. In: *Vlaamse Stam* 6 (1970), p. 431-434.
- Tiefenbach, H. 'Geschichtliche Entwicklung der Vornamen am Beispiel eines Sprach- und Kulturbereichs'. In: *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik* (red. E. Eichler, G. Hilty, H. Löffler, H. Steger en L. Zgusta). Berlijn/New York 1996, p. 1198-1202.
- Toebak, P.M. *Kerkelijk-godsdienstig leven in westelijke Noord-Brabant, 1580-1652. Dekanale visitatieverslagen als bron*. Band 1. Tilburg 1995.
- Tooren, E. ten 'Hoe verknocht zijn/waren we aan onze voornamen? (I)'. In: *De Darde Klokke. Drie moandeleks tidschrift veur Ommen en de Gemeenschap van Oll Ommer* (1992), p. 2-4.
- Tooren, E. ten 'Hoe verknocht zijn/waren we aan onze voornamen? II'. In: *De Darde Klokke. Drie moandeleks tidschrift veur Ommen en de Gemeenschap van Oll Ommer* (1993), p. 1-4.
- Toorn, M.C. van den *Nederlandse grammatica*. Groningen 1982.
- Toorn, M.C. van den 'Eigennamen, Komposita und Grammatik'. In: *Namn och bygd* 80 (1992), p. 25-34.
- Trier, J. *Der Heilige Jodocus. Sein Leben und seine Verehrung zugleich ein Beitrag zur Geschichte der deutschen Namengebung*. Breslau 1924.
- Tummers, P.L.M. 'Voornamelijk Nijmegen'. In: *Naamkunde* 2 (1970), p. 110-120.
- Tummers, P.L.M. 'Doop- en familienamen in het rectoraat Brakkenstein'. In: *Mededelingen van de Nijmeegse Centrale voor Dialect- en Naamkunde XV* (1976), p. 1-11.
- Ubachs, P.J.H. 'Voornamen in de beide Limburgen 1500-1795, een eerste verkenning'. In: *Munire ecclesiam*. Opstellen over 'gewone gelovigen' aangeboden aan prof. dr W.A.J. Munier ss.cc. bij zijn zeventigste verjaardag. Maastricht 1990, p. 56-79.
- Uil, H. 'Het vernoemen van de dominee in Sint Philipsland'. In: *Spelerieë* (red. C.M. Bierens e.a.). Kapelle 1992, p. 100-104.
- Uitman, G.J. *Hoe komen wij aan onze namen*. Baarn 1962.
- Vandermaelen, C. *Voornaamgeving in Slochteren 1924-1984*. Scriptie. Groningen 1987.
- Veenstra, J. 'De poppenaemen van 1997'. In: *De Ovend, Stellingwarfs tidschrift* 26 (1998), p. 3.
- Veldhuijzen, Sv.E. 'Ik heb er geen brood voor'. Vondelingen te 's-Gravenhage'. In: *Jaarboek Geschiedkundige Vereniging Die Haghe* (1985), p. 32-59.
- Ven, M.C.H.J. van der 'Voornamen in Axel en Hulst'. In: *Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde te Leuven en de Commissie voor Naamkunde te Amsterdam* 44 (1968), p. 55-72.
- Verbiest, A. *De oorbellen van de minister. Taal en denken over vrouwen*. Amsterdam/Antwerpen 1997 (in het bijzonder 'Namen zijn namen. Over jezabels, lolita's en echtgenotes van', p. 31-38).
- Verstegen, V. 'Kindernamen te Lokeren omstreeks 1600'. In: *Mededelingen van de Vereniging voor Naamkunde te Leuven en de Commissie voor Naamkunde te Amsterdam* 31 (1955), p. 81-86.
- Verstegen, V. 'Welke namen geeft men aan de kinderen te Lokeren?'. In: *Stadsverslag Lokeren* (1956), p. 20-31.
- Verstegen, V. 'De namen van de kinderen te Lokeren in 1966'. In: *De Souvereinen* 5 (1974), p. 105-112.
- Verstegen, V. 'De namen van de kinderen te Lokeren in 1976'. In: *De Souvereinen* 9 (1978), p. 116-124.
- Villarsen Meldgaard, E. *Studier i københavnske fornavne 1650-1950*. København 1990.
- Vos, G. de 'Voornaamgeving in de beide Limburgen sinds 1839'. In: *Mededelingen van de Vereniging voor Limburgse Dialect- en Naamkunde* 49 (1989), p. 2-24.
- Vries, W. de *Friese Persoonsnamen*. Assen 1952.
- Wassenbergh, E. *Verhandeling over de eigennamen der Friesen. Met ses bijlagen, daar toe betrekkelijk en eene toelage van Friesche spreekwoorden*. Franeker 1774.
- Weijnen, A. 'Oude Germaanse namen in de Meierij'. In: *Land van mijn hart* (feestbundel Th.J.A.J. Goossens). Tilburg 1952, p. 130-137.
- Wijst, M.A. van der 'Doopnamen in Heerlen in de periode 1588-1798'. In: *Naamkunde* 9 (1977), p. 242-255.
- Willemsen, W. 'Vijf eeuwen Venrayse voornamen'. In: *Peel en Maas*, 16 mei 1975 (naamkundige knipselmap van het Meertens Instituut).
- Wimmer, O. en H. Melzer *Lexikon der Namen und Heiligen*. Innsbruck/Wien 1984.
- Winkler, J. 'Een en ander over Friesche eigennamen'. In: *De Vrije Fries* 13 (1877), p. 151-204 en p. 241-343.
- Winkler, J. 'Een en ander over Friesche eigennamen'. In: *De Vrije Fries* 14 (1881), p. 113-154.
- Winkler, J. *De Nederlandsche geslachtsnamen in oorsprong, geschiedenis en beteekenis*. Haarlem 1885.
- Winkler, J. *Friesche Naamlijst*. Leeuwarden 1898.
- Winkler, J. *Studiën in Nederlandse namenkunde*. Haarlem 1900 (in het bijzonder 'Helmondsche namen uit de middeleeuwen' (p. 171-195), 'Friesche namen' (p. 198-254) en 'De namen der ingezetenen van Leeuwarden ten jare van 1511' (p. 255-279)).
- Wippich, W. 'Namengedächtnis und Namenlernen'. In: *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik* (red. E. Eichler, G. Hilty, H. Löffler, H. Steger en L. Zgusta). Berlijn/New York 1996, p. 489-493.
- Withycombe, E.G. *The Oxford Dictionary of English Christian Names*. Oxford/New York 1993.
- Witkowski, T. *Grundbegriffe der Namenkunde*. Berlijn 1964.

- Zaalberg, C.A. *Taaltrouw*. Culemborg 1975 (in het bijzonder 'Straatnaamgeving' (p. 47-53)).
- Zender, M. 'Über Heiligennamen'. In: *Der Deutschunterricht* 9 (1957), Heft 5, p. 72-91.
- Zender, M. *Räume und Schichten mittelalterlichen Heiligenverehrung in ihrer Bedeutung für die Volkskunde. Die Heiligen des mittleren Maaslandes und der Rheinlande in Kultgeschichte und Kultverbreitung*. Düsseldorf 1959.
- Zgusta, L. 'Names and Their Study'. In: *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik* (red. E. Eichler, G. Hilty, H. Löffler, H. Steger en L. Zgusta). Berlijn/New York 1996, p. 1876-1890.
- Zweigenhaft, R.L. 'Unusual First Names: A Positive Outlook'. In: *Names* 31 (1983), p. 258-270.

VORNAMEN

Untersuchung einiger Aspekte der Namengebung in den Niederlanden

Zusammenfassung

Diese Dissertation hat die wissenschaftliche Untersuchung sowohl historischer wie auch moderner Aspekte der Namengebung bei Kindern zum Gegenstand. Nach der Einleitung, in der die Fragestellung für jedes einzelne der folgenden Kapitel formuliert wird, wird eine wichtige Forschungsquelle beschrieben, die Volkszählung aus dem Jahre 1947 (1. Kapitel). Die wichtigsten Themen, die in dieser Arbeit untersucht werden, sind: die Position des Vornamens hinsichtlich anderer Namenklassen, die Geschichte des Personennamenkomplexes und die verschiedenen Arten von Vornamen (2. Kapitel); Parallelen zwischen der Ausbreitung nicht-bodenständiger Heiligennamen wie *Elisabeth, Johannes, Catharina* und *Petrus* im Mittelalter und der Umwandlung des Namenbestandes mit Namen wie *Kevin, Chantal, Patrick* und *Jessica* in der 2. Hälfte des 20. Jahrhunderts (3. Kapitel); Nachbenennung nach Familienangehörigen, mit einer Untersuchung der Nachbenennung in der Region Alblasterwaard/Vijfheerenlanden in der Periode 1820-1940 als Schwerpunkt (4. Kapitel); das Geschlechtsspezifische in der Namengebung, insbesondere die Rolle der Movierung (Bildung von Mädchennamen aus Jungennamen, wie etwa in *Willemien, Hendrikje, Cornelia, Michelle, Simone*) und die des Diminutivsuffixes (5. Kapitel); Motive bei der Namenwahl, mit einem Vergleich zwischen den Perioden 1960-1975 und 1992-1995 (6. Kapitel); Merkmale der heutigen Namengebung, mit besonderer Berücksichtigung der Beziehung zwischen Rufnamen und offiziellem Namen (7. Kapitel).

Das 1. Kapitel, *Die Volkszählung aus dem Jahre 1947*, beschreibt eine Stichprobe aus dieser Volkszählung. In allen weiteren Kapiteln werden die Daten dieser Stichprobe benutzt. Es handelt sich um einen Bestand von 84.000 Namenträgern mit Vornamen, die in der Periode zwischen etwa 1870 und 1947 in den Niederlanden gegeben worden sind. Wir verfügen dabei über den ersten, offiziellen Vornamen dieser Personen, denn auf dem Formular der Volkszählung war die Frage nach dem Vornamen mit der Bitte spezifiziert worden, den ersten Vornamen zu notieren; eventuell weitere Namen sind mit Initialen angegeben. In der Stichprobe sind die ländlichen Gebiete überproportional, die Großstädte nicht vertreten.

In der Stichprobe finden wir bei den Frauen 2.714 verschiedene Namen, bei den Männern 1.999. Die Namen, die am häufigsten vorkommen, sind *Maria, Johanna, Anna, Cornelia, Adriana, Wilhelmina, Catharina, Hendrika, Elisabeth* und *Grietje* bei den Frauen sowie *Jan, Johannes, Hendrik, Cornelis, Willem, Pieter, Gerrit, Jacob, Jacobus* und *Petrus* bei den Männern. Die Form des Namens hängt zum Teil von der Religion des Namenträgers ab. Katholiken tragen meistens eine lateinische, latinisierte oder unverkürzte Form (*Adriana, Wilhelmus, Catharina*), bei den Protestanten sehen wir viele niederländische Bildungen (*Grietje, Willem, Trijntje, Pieter*). Allerdings ist das Bild bei ihnen weniger eindeutig. Die Grundformen, die am meisten benutzt wurden (Grundform ist die Form, die den Ursprung eines Namens vertritt), sind *Johannes, Hendrik, Maria, Cornelis, Wilhelm, Gerard, Petrus, Jacob, Adrianus* und *Anna*; fast die Hälfte der Namenträger hat einen Namen aus dieser Gruppe des 10 häufigsten Grundformen.

Wenn wir die frequenten offiziellen Namen, wie angegeben bei der Volkszählung (mit Namenträgern, die zwischen etwa 1870 und 1947 geboren wurden), mit den 12 häufigsten Rufnamen vergleichen, die das NIPO (ein niederländisches Meinungsforschungsinstitut) 1961 inventarisierte (von Namenträgern, die zwischen etwa 1880 und 1960 geboren wurden), wird deutlich, daß es ganz normal war, zwei Arten von Namen zu haben, einen offiziellen Namen und einen Alltagsnamen. Populäre Rufnamen bei den Frauen waren *Annie, Bep, Marie(tje), Mien, Willie, Alie, Corrie, Lenie, Greetje, Tinie, Jopie* und *Ansje* und bei den Männern *Jan, Piet, Henk, Peter, Hans, Kees, Wim, Cor, Gerard, Gerrit, Johan* und *Rudi*. In den meisten Fällen wird der Rufname eine Ableitung vom offiziellen Namen sein: *Annie* aus *Anna* oder *Johanna*, *Bep* aus *Elisabeth*; *Piet* aus *Pieter* oder *Petrus*, *Henk* aus *Hendrik* und so weiter.

Im 2. Kapitel, *Der Vorname theoretisch betrachtet*, wird versucht, die Position des Vornamens innerhalb der Eigennamen und des Personennamenkomplexes zu bestimmen; auch werden die verschiedenen Arten von Vornamen definiert. In funktioneller und formaler Hinsicht schließen Vornamen sich den anderen Namen an, denn auch für Vornamen gilt, daß es ihre wichtigste Funktion ist zu identifizieren, und daß sie ihrer Art wegen nicht pluralisch, definit und auto-determiniert sind. Wenn Vornamen in einer appellativischen Konstruktion verwendet werden ('Ich kenne zwei *Jeroens*', 'Nicht *Marie* vom Bäcker, sondern *Marie* von nebenan'), werden

sie häufiger als andere Eigennamen auf verschiedene Namenträger hinweisen, weil Vornamen meistens von mehr als einer Person getragen werden. Anders liegt es bei metasprachigem Gebrauch von Vornamen wie zum Beispiel in 'In den letzten Jahrzehnten ist *Linda* ein populärer Name'. *Linda* fungiert hier nicht als Verweis, nicht einmal auf alle *Lindas*, sondern als Benennung des Vornamens als Erscheinung; er wird in einer Selbstnennungsfunktion benutzt.

Vornamen haben eine andere Beziehung zur etymologischen Bedeutung als die meisten anderen Eigennamen. Der Unterschied beruht darauf, daß ein Vorname (meistens) nicht erfunden, sondern dem verfügbaren Vornameninventar entnommen wird. Deshalb haben Vornamen ein anderes Verhältnis zum benannten Objekt, und demzufolge auch zu ihrer ursprünglichen Bedeutung, in dem Sinne, daß diese Bedeutungsschicht keinerlei Beziehung mehr zum Namenträger hat. Diese Einsicht hat Konsequenzen für die Namendeutung. Diese ist nicht so sehr darauf gerichtet, die ursprüngliche Bedeutung zu ergründen, sondern die Grundform festzustellen und die Beziehung zwischen Varianten der Grundform zu erforschen sowie die Variationsmöglichkeiten, die eine Grundform kennt. Die Kombination konservierender Mechanismen bei der Namensgebung, insbesondere der Brauch der Nachbenennung und die Möglichkeit einer Übertragung, die Erneuerung ermöglicht, hat dafür gesorgt, daß Vornamen sich aus der Perspektive des Sprachwandels mehr als die anderen Namen der übrigen Sprache anschließen.

Die Position des Vornamens im Personennamenkomplex (Gesamtnamen) läßt sich wie folgt umschreiben. Der Vorname ist der ältere Bestandteil, denn der Gebrauch von Nachnamen - ein Begriff, mit dem der Vorname eine Einheit bildet - hat sich erst später entwickelt (der Begriff Nachname ist nicht eindeutig, er bedeutet auch Zuname, der Vorläufer des Familiennamens, weshalb der Begriff Familienname bevorzugt wird). Während des Mittelalters entsteht die Gewohnheit (und Notwendigkeit), den Namen, der bei der Geburt gegeben wurde, mit einem Zunamen zu spezifizieren. Bei der Einführung des Standesamtes am Anfang des 19. Jahrhunderts wird der Personennamen als Vorname + Familienname definiert. Seit jener Zeit verfügen wir über ein Namensgesetz, das bestimmt, welche Vornamen gegeben werden dürfen, nämlich Namen aus der Alten Geschichte (der griechischen, römischen und biblischen Geschichte), aus den Heiligenkalendern sowie Namen, die in unserem Land schon vorkamen. Im Jahre 1970 ist das Namensgesetz geändert worden, und seitdem gibt es nur zwei Beschränkungen bei der Vornamenwahl: der Name darf nicht unschicklich und nicht mit einem Familiennamen identisch sein, der nicht auch als Vorname üblich ist. Eine besondere Position im Gesamtnamen hat das Patronym (der Zwischennamen), der Vorname des Vaters in flektierter (manchmal unflektierter) Form. In der Zeit vor dem französischen Namensgesetz ist das Patronym Teil des Zunamens, nach dieser Zeit ist es dem Gesetz nach ein Vorname. Ein Vorname kann aus mehreren Namen bestehen; dabei müssen wir zwischen dem Doppelrufnamen und der Mehrnamigkeit unterscheiden. Ein Doppelrufname ist eine Kombination von (Teilen von) Namen, die als Einheit betrachtet wird. Mehrnamigkeit heißt, daß jemand mit mehr als einem Namen in das Register des Standesamtes eingetragen worden ist und eventuell in das Taufbuch. Normalerweise geht der Vorname dem Familiennamen voran; Ausnahmen sind offizielle Eintragungen, bei denen der Familienname meistens an erster Stelle steht, und Konstruktionen in bestimmten Mundarten.

Eine Person kann verschiedene Arten von Vornamen haben. Beim Standesamt wird man mit dem offiziellen Namen eingetragen, in das Taufbuch mit dem Taufnamen. Diese Registrierungen können aus mehreren Namen bestehen. Im alltäglichen Leben benutzen wir einen Rufnamen; es kann derselbe sein wie der offizielle Name/Taufname, jedoch auch eine Verkürzung dieses Namens (niederländisch 'roepnaam' ist nicht dasselbe wie deutsch 'Rufname', denn in den Niederlanden gilt 'roepnaam' nur für die Namenform, die im alltäglichen Leben benutzt wird). Auch kann jemand einen Rufnamen haben, der mit dem offiziellen Namen/Taufnamen in keinerlei Zusammenhang steht, zum Beispiel bei Änderung des Rufnamens während des Lebens. Neben einem Rufnamen kann jemand einen Kosenamen haben, eine expressive Form, die Zuneigung zum Ausdruck bringt. Dieser Begriff wird jedoch auch für einen bestimmten Vornamentyp benutzt, nämlich für eine verkürzte, bzw. nicht-verkürzte Form mit Diminutivsuffix. Eine besondere Art von Vornamen ist der Lallname, mit formalen Merkmalen, wie sie für die Kindersprache typisch sind. Ein Heiligennamen ist ein Name, der in den Heiligenkalendern erwähnt wird, der Begriff hat nichts mit dem Motiv bei der Namenwahl zu tun. Namen, die aus religiösen Erwägungen gegeben werden, nennen wir Devotionsnamen. Ein Modename ist ein Name, der eine Zeitlang ziemlich frequent vorkommt und dann wieder einem anderen Namen Platz macht. Es ist nicht immer ein populärer Name.

Das 3. Kapitel, *Zwei einschneidende Veränderungsphasen*, beschreibt Parallelen zwischen der im Mittelalter einsetzenden Bevorzugung von Heiligennamen und den großen Veränderungen in den letzten Jahrzehnten

unseres Jahrhunderts. Im Mittelalter gerieten die germanischen Namen durch die Popularisierung der Heiligennamen in den Hintergrund. Es gibt verschiedene Hinweise darauf, daß die direkte Benennung nach Heiligen dabei eine untergeordnete Rolle spielte. Kohlheims Untersuchung des mittelalterlichen Regensburg (Deutschland) hat aufgezeigt, daß der externe Einfluß beschränkt war; viel wichtiger war die Verbreitung durch interne Informationsübertragung. Man ließ sich nicht vom Heiligen inspirieren, sondern von Menschen in der Umgebung. Dabei sind soziologische Mechanismen wichtig, in dem Sinne, daß höhere soziale Klassen beim Geben von Heiligennamen vorangehen und die anderen Schichten folgen. Sobald die Heiligennamen eine Position in der Namengebung erobert hatten, wurden sie in das Nachbenennungssystem eingepaßt. Das erklärt, daß die Reformation nicht zu einer Veränderung der Namengebung bei Protestanten führte. Jahrhundertlang hat die Nachbenennung die Namengebung bestimmt, was eine konservierende Wirkung auf den Vornamenbestand hatte.

Die zweite einschneidende Veränderung fand in den letzten Jahrzehnten statt. Die traditionelle Namengebung mußte Namen Platz machen, die hier davor gänzlich oder fast unbekannt waren. Ein wichtiges Merkmal der modernen Vornamengebung ist denn auch der hohe Anteil entlehnter Namen, eine Neuerung, die durch den Zerfall der Nachbenennungstradition ermöglicht wurde. Die These, daß der direkte Einfluß der Massenmedien die nationale Popularität vieler moderner Vornamen erkläre, erweist sich als unhaltbar, da Motivuntersuchungen zeigen, daß Benennung nach Berühmtheiten wenig vorkommt. Wohl aber gibt es Anzeichen dafür, daß die Umgebung eine Rolle spielt und daß Prestigedenken dabei einen Einfluß hat. Die Annahme, daß ein Einfluß von höheren sozialen Klassen auf niedrigere soziale Klassen stattfindet, muß dahingehend nuanciert werden, daß die verschiedenen Gruppen teils eigene Vorlieben kennen. Bei beiden Veränderungsphasen fällt auf, daß die Herkunft der Namen sich ändert. Im Mittelalter sind es vor allem Namen griechischen, lateinischen und hebräischen Ursprungs, die das Bild ändern, in unserer Zeit sind es Entlehnungen aus den Ländern, die uns umringen und beeinflussen, wie den Vereinigten Staaten, Großbritannien, Frankreich, Italien und den skandinavischen Ländern. Obwohl dieser Aspekt der Veränderung am meisten ins Auge springt, ist er jedoch für den Vergleich beider Veränderungsphasen vor allem wichtig als Beleg externer Beeinflussung. Interessanter sind die Erklärungsmöglichkeiten, die hinsichtlich beider Veränderungsphasen in der Namengebung übereinstimmen. Darin spielt das Loslassen des strengen Nachbenennungsbrauchs nach Familienmitgliedern eine zentrale Rolle. Die veränderte Namenwahl ist als Äußerung einer Mentalitätsänderung zu sehen, in deren Folge Nachbenennung weniger streng gehandhabt wird. Es zeigt sich, daß zur Erklärung der Popularität der 'neuen' Namen das Verhältnis zwischen internen und externen Verbreitungsmechanismen zugunsten der ersteren ausschlägt. Man läßt sich bei der Namenwahl nämlich vor allem durch die direkte Umgebung inspirieren und ist dabei empfänglich für Statusdenken. Der Einfluß externer Faktoren, der Kirche und der Heiligenverehrung im Mittelalter sowie der Massenmedien und Berühmtheiten in unserer Zeit, darf nicht überschätzt werden; der direkte Einfluß dieser Faktoren ist beschränkt.

Die Übereinstimmungen zwischen beiden Veränderungsphasen können auf die unbegreifliche Beziehung zwischen Heiligenverehrung und der sich ändernden mittelalterlichen Namengebung Licht werfen. Kenntnisse über die Art und Weise, wie die Nachkriegsnamengebung sich geändert hat und sich noch immer ändert, und vor allem über die Art und Weise, wie die Medien die Namenwahl beeinflussen und wie diese Beeinflussung sich zu den durch die direkte Umwelt des Namengebers bedingten Motive verhält, können die Einsicht in dieses komplizierte und 'unzugängliche' Verhältnis vergrößern. Denn obgleich es große Unterschiede zwischen der mittelalterlichen Gesellschaft und der unseren gibt, so sind in ihnen doch Mechanismen wirksam, die einen Vergleich rechtfertigen.

Im 4. Kapitel, *Nachbenennung nach Familienmitgliedern*, wird zuerst dasjenige beschrieben, das über den Brauch der Nachbenennung bekannt ist. Anschließend werden die Ergebnisse einer Untersuchung bei der Landbevölkerung aus der Region Alblasserwaard/Vijfheerenlanden in der Periode 1820-1940 mitgeteilt. Aufgrund der Namen von mehr als 9.000 Kindern ist eine bestimmte Nachbenennungsstrategie erkennbar. Der Ursprung der Nachbenennung liegt in der Idee, daß Vorfahren in den folgenden Generationen weiterleben; ein Gedanke, der in den Hintergrund gerät, wenn Nachbenennung zur Gewohnheit wird. In den vierziger und fünfziger Jahren des zwanzigsten Jahrhunderts ist Nachbenennung anhand von Umfragen beschrieben worden; die Daten beziehen sich in erster Linie auf die erste Hälfte des zwanzigsten Jahrhunderts, gelten jedoch vermutlich auch für die Jahrhunderte davor. Aus diesen Untersuchungen geht hervor, daß meistens der erste Sohn nach dem Vater des Vaters nachbenannt wurde, und die erste Tochter nach der Mutter des Vaters oder der Mutter, letzteres unterschiedlich je nach Ort und Landstrich. Beim zweiten Kind war 'die

andere Seite' an der Reihe: war bereits väterlicherseits nachbenannt worden, wurde, abhängig vom Geschlecht des Kindes, der Name des Vaters oder der Mutter der Mutter gegeben, oder umgekehrt. Das dritte und vierte Kind bekamen normalerweise den Namen der Großeltern, die noch nicht nachbenannt worden waren; wenn nötig wurde das Geschlecht des Namens geändert. Bei den nächsten Kindern waren Tanten und Onkel des Kindes an der Reihe.

Die Resultate der Untersuchung der Nachbenennung in der Region Alblasserwaard/Vijfheerenlanden zeigen, daß fast jedes Kind nach einem Familienmitglied nachbenannt wird. Nur ein paar Prozent der Kinder tragen einen Namen, der nicht mit dem der Großeltern, Tanten, Onkel oder Eltern übereinstimmt, und dieser Anteil bleibt während der gesamten Periode (1820-1940) unverändert. In diesen Fällen handelt es sich nicht um eine Erneuerung des Namenbestandes, denn die Namen gehören einem festen Repertoire an. Großeltern bilden bei der Nachbenennung die wichtigste Gruppe, etwa zwei Drittel der Kinder tragen den Namen einer Großmutter oder eines Großvaters. Von den ersten zwei Kindern werden fast 90% nach den Großeltern nachbenannt, beim dritten Kind sind es fast drei Viertel, beim vierten mehr als die Hälfte; danach jedoch sinkt der Prozentsatz auf ein Viertel. Selbstverständlich sind hier die Tanten und Onkel und in geringerem Maße die Eltern an der Reihe (bei der Nachbenennung nach den Eltern kann es sich auch um Nachbenennung nach den Urgroßeltern handeln). Wenn das erste Kind eine Tochter ist, wird diese in etwa 65% der Fälle nach der Mutter des Vaters nachbenannt; ungefähr 80% der ersten Söhne werden nach dem Vater des Vaters genannt. Diese Daten bestätigen den Befund von Sierksma und Blok, die angeben, daß der Alblasserwaard zu den Gebieten gehört, in denen das erste Kind, ungeachtet des Geschlechts, nach der Familie väterlicherseits benannt wird. Mädchen werden ebenso oft nachbenannt wie Jungen; wohl aber fällt auf, daß Mädchen ein wenig öfter nach einem Mann nachbenannt werden als Jungen nach einer Frau. Diese Diskrepanz ist auf die Tatsache zurückzuführen, daß sich aus einem Jungennamen immer ein Mädchennamen bilden läßt, daß dies umgekehrt jedoch manchmal schwierig ist, nämlich bei den weiblichen Grundformen (*Catherina, Maria, Margaretha*). Bei den Großeltern und Eltern wird öfter nach der Familie väterlicherseits als mütterlicherseits nachbenannt. Im Falle der Großeltern ist das teils daraus zu erklären, daß beim ersten Kind deutlich eine Nachbenennung nach der Familie väterlicherseits bevorzugt wird.

Die 51 außerehelichen Kinder im Material werden weniger traditionell, daß heißt in geringerem Maße nach dem üblichen Muster, nachbenannt als die Erstgeborenen in einer Ehe. Diese Kinder werden häufiger nach Tanten und Onkeln benannt. Dennoch ist dieser besondere Umstand zur Zeit der Geburt kein Anlaß, die Nachbenennungsregel loszulassen. Eine andere ungewöhnliche Situation tritt ein, wenn der Vater während der Schwangerschaft stirbt (im Material 21 Fälle). Es stellt sich heraus, daß alle Kinder, auch die Töchter, in diesem Fall nach dem Vater nachbenannt werden. Nachbenennung nach gestorbenen Kindern, wobei in vielen Fällen wohl nicht die Rede von Nachbenennung nach dem gestorbenen Kind sein kann, sondern von Wiederherstellung des Nachbenennungsmusters, wird ziemlich konsequent angewendet. In 86,7% der Fälle, in denen ein Kind stirbt und noch ein Kind vom selben Geschlecht geboren wird, bekommt dieses Kind den Namen des gestorbenen Kindes. Dieser Prozentsatz verringert sich während der untersuchten Periode nur wenig, so daß es keinen Grund zu der Annahme gibt, daß der spektakuläre Zurückgang der Kindersterblichkeit und die Abnahme der Durchschnittskinderzahl einer Familie Einfluß gehabt hätten. Kinder, die nach dem ersten Lebensjahr sterben, werden kaum weniger oft nachbenannt als Kinder, die als Säugling sterben.

Die meisten Kinder unseres Materials (83,5%) bekamen nur einen Vornamen. Das Muster der Nachbenennung für einen zweiten Vornamen folgt dem Muster des ersten Vornamens, der Prozentsatz unbekannter Nachbenennungen liegt jedoch höher. Eine der möglichen Erklärungen ist, daß die Eltern den zweiten Namen frei wählten. So finden wir *Wilhelmina*, den Namen der Königin in der Periode 1898-1948, unter den 10 häufigsten zweiten Vornamen (ebenso *Willemina*), nicht aber unter den 25 frequentesten ersten Vornamen (auch *Willemina* nicht).

Ein Thema, das sich nicht direkt auf die Nachbenennung bezieht, wohl aber daraus zu erklären ist, ist Gleichnamigkeit innerhalb einer Familie. In der Region Alblasserwaard/Vijfheerenlanden war dies keine unbekannte Erscheinung; in den meisten Fällen handelt es sich um eine Grundformübereinstimmung. Dem Umstand, daß zwei Kinder in einer Familie denselben Namen tragen konnten, können wir entnehmen, daß die Nachbenennung sehr streng gehandhabt wurde. Auch wird die Erscheinung als Sicherheitsmaßnahme erklärt: wenn eines der zwei Kinder stirbt, besteht der Name dennoch in der Familie weiter. Vor allem für Zwillinge wird diese Erklärung gegolten haben. Im Untersuchungsgebiet kommt Gleichnamigkeit bei Zwillingen tatsächlich häufiger vor als bei 'Einlingen'. Wenn man zweimal denselben Namen in einer Familie findet, darf man also nicht ohne weiteres annehmen, daß das ältere Kind gestorben ist.

Da die Quelle auch Auskunft über den Beruf des Vaters gibt, kann der Unterschied zwischen sozialen Klassen (Arbeitern, Bauern und Selbständigen) untersucht werden. Es stellt sich heraus, daß es in der Region Alblasserwaard/Vijfheerenlanden kaum Unterschiede in der Nachbenennung zwischen Arbeitern, Bauern und Selbständigen gibt. Auch die Namengebung der drei Gruppen zeigt eine große Übereinstimmung, doch sind sich Arbeiter und Selbständige darin näher als jeweils die Bauern und diese. Ein Vergleich des Deckungsprozentsatzes der häufigsten 10 Vornamen zeigt, daß die Namengebung der Selbständigen die größte Bandbreite aufweist. Auch liegt diese Berufsgruppe vorn bei der Zunahme der Mehrnamigkeit, einer Tendenz, die wir während der Periode 1820-1940 feststellen können. Diese Merkmale der Namengebung bei Selbständigen lassen sich dadurch erklären, daß sie mehr mit der Außenwelt in Kontakt stehen und so mehr den Einflüssen von außen ausgesetzt sind.

Obwohl die Periode 1820-1940 durch große soziale Veränderungen gekennzeichnet ist, bleibt die Nachbenennung unvermindert in Schwang. Dennoch machen sich subtile Veränderungen bemerkbar. Eine Analyse der auftretenden Formveränderungen bei Übertragung von Namen auf eine nächste Generation brachte eine Tendenz zur 'Entregionalisierung', d.h. Standardisierung ans Licht. Oft äußert sich diese in Schreibweisen und Formen mit einem größeren Verbreitungsgebiet, einhergehend mit einer stärkeren Bevorzugung ungekürzter Namenformen. Diese bescheidene Veränderung in der Namengebung schließt sich der gewachsenen Kenntnis der Standardsprache und dem Rückgang des Analphabetismus an.

Das 5. Kapitel, *Geschlechtsspezifische Merkmale*, beginnt mit einer allgemeinen Schilderung des Geschlechtsspezifischen in der Namengebung anhand folgender Aspekte: der ursprünglichen Bedeutung von Namen (*Bernard* 'stark wie ein Bär' gegenüber *Susanna* 'Lilie'), dem Image von Namen und Gesichtspunkten wie Lautung und Schreibweise (Mädchennamen müssen, wie Mädchen selbst, vor allem schön sein; Jungennamen sind oft kurz und robust) sowie dem Suffix (-*ina*, -*us*, -*tje*). Anschließend wird auf den historischen Hintergrund movierter Namen (Mädchennamen, die aus Jungennamen durch Hinzufügung eines Suffixes gebildet worden sind) eingegangen. Die Gewohnheit, Mädchen movierte Namen zu geben, ist im späten Mittelalter aufgekommen. Oft wurden diese Namen mit einem Diminutivsuffix versehen, wie bei *Jannitgen*, *Toentyen*, *Joossie*, *Pieterken*, *Jaquemijnkin* und *Hendrickje*. In derselben Periode gingen Diminutivformen für Männer mehr und mehr zurück. In den wachsenden mittelalterlichen Städten gab es immer mehr Situationen, in denen es nicht mehr schicklich war, Männer mit einer Diminutivform ihres Namens in offiziellen Akten zu erwähnen. Es sind Formen, die in den Familien- und Freundeskreis gehören. Die Entwicklung der Diminutivform zum weiblichen Namentypus verrät damit etwas über die Rolle, die Frauen zu spielen hatten. Auch spielte das Tabu des Weiblichen für Jungen und Männer eine Rolle, was auch erklärt, daß man zwar für Töchter Inspiration bei Jungennamen suchte, nicht aber für Söhne bei Mädchennamen. Frühe Beispiele von Männernamen für Frauen, am Anfang noch unmoviert, finden wir in den höheren Kreisen. Zur Erklärung der Popularität movierter Namen sollte man daher eher vom Einfluß der höheren auf niedrigere soziale Klassen ausgehen als von der Idee, daß diese Erneuerung in der weiblichen Namengebung ein Beweis für eine geringschätzige Haltung den Mädchen und Frauen gegenüber sei. Die Stichprobe aus den Vornamen, die bei der Volkszählung von 1947 registriert worden sind, bietet die Möglichkeit, die Einseitigkeit des Austausches zwischen den Geschlechtern zahlenmäßig zu belegen. Die Vornamen der Frauen bestehen ungefähr zur Hälfte aus Movierungen, während bei den Männernamen nur ein sehr geringer Anteil einen weiblichen Namen als Basis hat; ungefähr ein halbes Prozent der Männer trägt einen solchen Namen. Sowohl Männernamen mit einer weiblichen Grundform (wie *Ketrinus* von *Catharina*), wie auch Männernamen, abgeleitet von einer Movierung (wie *Josephinus*), sind eine Seltenheit. Das Diminutivsuffix kommt bei den Frauen frequent vor, nicht nur als Mittel zur Movierung (*Jantje*, *Klaaske*), sondern auch in Namen mit einer weiblichen Basis wie in *Grietje* (aus *Margaretha*) und *Maaike* (aus *Maria*). Bei den Männern kommen Diminutivformen (*Auke*, *Luitje*) sehr beschränkt vor und außerhalb der nördlichen Provinzen, namentlich Friesland, selten.

Die Ideen über das Männliche und das Weibliche haben sich in den vergangenen Jahrzehnten verändert und die Frage ist, wie sich diese auf den Veränderungsprozeß der Namengebung ausgewirkt haben. Der Erneuerungsdrang ist bei der Namenwahl für Mädchen stärker sichtbar geworden als bei Jungen, denn Mädchen bekommen öfter entlehnte 'neue' Namen; traditionelle Rufnamen wie *Annie*, *Bep* und *Corrie* werden nicht mehr gegeben. Jungen bekommen oft noch einen niederländischen Namen, und die traditionellen Rufnamen sind bei weitem nicht alle veraltet (*Jan*, *Wim*, *Kees*). Für Söhne und Töchter gelten also andere Normen bei der Namenwahl, eine Schlußfolgerung, die durch Motivuntersuchungen bestätigt wird. Nachbenennung nach Familienmitgliedern kommt bei Jungen öfter vor; bei Mädchen wird mehr Wert auf den

schönen Klang des Namens gelegt. Zusammen mit der starken Erneuerung des Mädchennamenbestandes hat die Namengebung der Mädchen eine Verweiblichung durchgemacht, denn die movierten Namen sind in den Hintergrund geraten. Namen mit einer männlichen Basis kommen zwar noch vor (*Simone, Danielle*), bilden aber eine Minderheit. Zum Teil läßt diese Verweiblichung sich aus der Entlehnung aus der englischen/amerikanischen Namengebung erklären, in der wenig movierte Namen vorkommen. Auch Namen mit einem einheimischen Diminutivsuffix werden kaum noch gegeben. Durch diese Veränderungen hat das Geschlechtsspezifische in der modernen Namengebung eine ganz andere Bedeutung als in der traditionellen, denn die Namengebung der Mädchen hat eine eigene und vor allem auch weibliche Identität bekommen.

Im 6. Kapitel, *Motive bei der Namenwahl*, werden die Resultate einer Umfrage bei mehr als 3.000 Eltern von jungen Kindern besprochen. Das NIPO hat die Umfrage Ende 1995 durchgeführt. Gefragt wurde nach dem Grund oder der Inspirationsquelle für den Vornamen, der gegeben worden war (wörtlich: Weshalb haben Sie gerade diesen Namen oder diese Namen gewählt? Woher kommt der Name, beziehungsweise woher kommen die Namen? Es sind mehrere Antworten möglich). In diesem Kapitel wird zunächst eine Schilderung der verfügbaren Motivuntersuchungen gegeben, nämlich der von Roos-Rusius und von Gildemacher für die Niederlande, von Debus, von Frank und von Koß für Deutschland sowie von Bosshart für die Schweiz. Aus diesen älteren Untersuchungen - es betrifft Namen, die zum größten Teil in der Periode 1960-1975 (und manchmal früher) gewählt worden sind - geht hervor, daß die Nachbenennung nach Familienmitgliedern bei der Namenwahl noch eine wichtige Rolle spielt; zum Teil werden diese Namen für den zweiten und dritten Namen verwendet. Ästhetische Erwägungen bestimmen in starkem Maße die Namenwahl, die Benennung nach Idolen und das Motiv 'ursprüngliche Bedeutung' sind nichts im Vergleich dazu. Wenn wir Roorda folgen wollen, hat sich diese Tendenz geändert. Er kommt aufgrund von 400 Briefen von Eltern über ihre (rezente) Namenwahl zu den folgenden drei Spitzenmotiven: 1. aus dem Fernsehen, aus dem Film usw. (26,3%); 2. benannt nach Verwandten (22,1%); 3. wegen der Bedeutung (18,8%). Tatsächlich hat der Einfluß des Fernsehens in den letzten zwanzig Jahren zugenommen. Auch wird das Exotische stets zugänglicher, unter anderem durch Reisen ins Ausland und Immigration. Über Vornamenbücher kann jeder verfügen, und die Popularität ausländischer Namen hat zugenommen. Die Gesetzesänderung des Jahres 1970 machte eine Erneuerung des Namenbestandes leichter. Die Resultate der NIPO-Umfrage lassen jedoch, trotz Roordas Befunde, sehen, daß all' diese Veränderungen nicht zu einer grundlegenden Verschiebung bei den Erwägungen geführt haben, die Eltern bei der Namenwahl machen. Die prozentuale Verteilung der Motive schließt gut an bei entsprechenden Resultaten aus der Periode vor 1975. Ästhetische Erwägungen bilden das wichtigste Motiv bei der Namenwahl (53,5%), etwa 45% der Kinder werden auf irgendeine Weise nachbenannt, nur 4,4% der Eltern nennt Nachbenennung nach Idolen als Motiv, und auch die Bedeutung ist von geringer Wichtigkeit bei der Namenwahl (1,25%).

Eine weitere Analyse der Antworten auf die NIPO-Umfrage zeigte, daß Eltern, die das Motiv 'benannt nach Verwandten' nennen, oft noch ein anderes Motiv geben, erwartungsgemäß meistens eine ästhetische Erwägung; auch geben sie öfter mehr als einen Namen. Es erweist sich, daß die Eltern, die nicht nachbenennen, nur bei Mädchen weniger konservativ in ihrer Namengebung sind, denn unter den Rufnamen, die sie wählen, sind mehr 'Aufsteiger' und 'Neuankömmlinge' (siehe hier unten das 7. Kapitel) als bei den Nachbenennern. Es stellt sich heraus, daß die Eltern, die das Motiv 'ungewöhnlich/besonder' angeben, nicht richtig einschätzen, was ungewöhnlich oder besonders ist, denn unter den Namen, die sie geben, sind auch Namen, die frequent vorkommen oder -kamen. Dennoch ist der Anteil einmaliger Namen (im Gesamtbestand) bei ihnen höher als bei den Eltern, die ein ästhetisches Motiv nennen. Hinsichtlich der Regel, daß Idole keinen Einfluß auf die Popularität von Namen haben, muß aufgrund dieser Untersuchung bei *Kaylee* und *Dylan* eine Ausnahme gemacht werden, denn bei diesen zwei Namen wird in der Hälfte der Fälle das Motiv 'nachbenannt nach einem Idol, Namen aus einem Lied usw.' genannt.

Bei einem Vergleich der Motive nach Regionen fällt auf, daß ästhetische Erwägungen im Süden des Landes öfter genannt werden als anderswo. Das läßt sich vermutlich aus der Tatsache erklären, daß dort relativ oft nach der Familie nachbenannt wird, nur ein niedriger Prozentsatz der Kinder aber einen solchen Nachbenennungsnamen als ersten Vornamen trägt. Sowohl im Norden wie auch im Süden wird relativ viel nachbenannt; ein traditioneller Nachbenennungsname als Rufname kommt jedoch nur im Norden öfter vor. Weiter fällt auf, daß in den nördlichen Provinzen bei Mädchen ästhetische Erwägungen weniger oft als in den übrigen Regionen des Landes genannt werden.

Im 7. Kapitel, *Gegenwärtige Namengebung*, werden zwei andere Fragen aus der NIPO-Enquete behandelt, nämlich die nach dem offiziellen Namen und dem Rufnamen des Kindes. Damit wird ein Bild der gegenwärtigen Namengebung in den Niederlanden gegeben (es handelte sich um Eltern mit Kindern bis zu vier Jahren, die Daten beziehen sich also auf die Periode 1992-1995). Fast die Hälfte der Kinder bekommt heutzutage nur einen Namen, mehr als 30% bekommen zwei, mehr als 17% drei, 2,5% vier, und nur einige Kinder bekommen fünf Namen. In diesem Punkt gibt es kaum Unterschiede zwischen Jungen und Mädchen. Wie in der traditionellen Namengebung ist die Zahl der Namen pro Kind im Süden am höchsten (vor allem öfters drei Namen) und im Norden am niedrigsten. Die Spitzenreiter der zweiten und dritten offiziellen Namen bestehen aus traditionellen Namen wie *Maria, Elisabeth, Johannes* und *Willem*. Hieran ist zu sehen, wie heutzutage oft nachbenannt wird: Nachbenennungsnamen werden als zweiter (und dritter) Name gegeben, d.h. Mehrnamigkeit erweist sich als Kompromiß zwischen der Bevorzugung moderner Namen und dem Bedürfnis nachzubenennen. Die Spitzenreiter bei den Rufnamen sind bei den Mädchen *Lisa, Laura, Kelly* und *Denise* und bei den Jungen *Mark, Tom, Nick* und *Stefan*. Unter den populären Namen treffen wir viele englische/amerikanische Namen an (*Kelly, Jessica, Kimberley; Nick, Kevin, Mike*), bei den Mädchen auch ziemlich viel französische (*Denise, Michelle, Manon*). Niederländische Namen werden vor allem bei Jungen häufig verwendet (*Jasper, Martijn, Jeroen, Wouter*); bei den Mädchen kommen sie weniger vor (*Marieke, Nienke*). Ein Vergleich mit den populären Vornamen aus der Periode 1980-1986 läßt erkennen, daß die Stabilität der frequenten Namen für Mädchen fast ebenso groß ist wie die für Jungen. Anders liegt es bei den sehr frequenten Namen aus dieser Periode, denn es zeigt sich, daß sich die echten Spitzenreiter bei den Jungen besser halten als bei den Mädchen. Die Annahme, daß die Namengebung der Mädchen einer größeren Veränderung unterliegt, trifft offenbar nur auf die echten Spitzennamen (top-ten) zu. Zum Teil ist dieser Unterschied auf die Tatsache zurückzuführen, daß der Deckungsprozentsatz der Spitzennamen bei Mädchen niedriger ist. 'Neuankömmlinge' seit der vorigen NIPO-Untersuchung (1989-1992) sind bei den Mädchen *Naomi, Kaylee, Bianca* (auch ein alter Spitzenreiter) und *Esmée* sowie bei den Jungen *Mike* und *Dylan*. Ein Vergleich zwischen den Regionen erbringt keinen Beweis für Gildemachers Annahme, daß der Westen bei Veränderung und Erneuerung der Vornamengebung tonangebend sei. Obwohl es Namen gibt, die in einer bestimmten Region mehr als im übrigen Land verwendet werden, können wir die moderne Namengebung kaum regional geprägt nennen. Wohl aber fällt zum Beispiel auf, daß die 'Neuankömmlinge' *Naomi* und *Dylan* nur in den drei Großstädten an erster Stelle stehen. Weitere Untersuchungen sind erwünscht, denn das NIPO-Material bietet keinen zahlenmäßig ausreichenden Halt, um harte Schlußfolgerungen über regionale Unterschiede zu ziehen.

Für die meisten Kinder ist der erste offizielle Name auch Rufname (85,3% der Mädchen und 85,6% der Jungen). Nur ein kleiner Prozentsatz hat einen Rufnamen, der vom offiziellen Namen völlig abweicht (offizieller Name *Neeltje Antje*, Rufname *Melanie*; offizieller Name *Marinus Theodorus Adrianus*, Rufname *Tom*). Manchmal ist der Rufname eine Ableitung von dem/einem offiziellen Namen (offizieller Name *Tesselschade*, Rufname *Tessel*; offizieller Name *Robbert Michiel*, Rufname *Rob*), und in einigen Fällen ist der Rufname eine Art Zusammenrückung der offiziellen Namen (offizieller Name *Anna Louise*, Rufname *Anneloes*; offizieller Name *Gerbrand Johannes Cornelis*, Rufname *Gert-Jan*). Bei der Zahl der Namen pro Kind zeigten sich deutlich regionale Unterschiede, was aber nicht der Fall ist bei der Beziehung zwischen dem offiziellen Namen und dem Rufnamen. Wohl aber ist der Prozentsatz der Kinder, deren erster offizieller Name nicht der Rufname ist, in den drei Großstädten auffallend niedrig.

Diese Arbeit endet mit einen Gedanken über die veränderte und sich ändernde Bedeutung des Vornamens als Folge der Individualisierung - im allgemeinen und bei der Namenwahl insbesondere - und der informeller werdenden Umgangsformen. Nicht nur der Familienname gerät in den Hintergrund, auch die heutige Rolle des Brauchs der Nachbenennung sorgt dafür, daß Familienbande immer weniger im Personennamen zum Ausdruck kommen. In zunehmendem Maße werden Menschen sich mit ihrem (individuellen) Vornamen identifizieren.

FIRST NAMES

An inquiry into several aspects of naming in the Netherlands

Summary

This dissertation reports on research covering both historical and modern aspects of naming children. A general introduction to the subject, in which the issues under consideration are formulated for each chapter, is followed by a description of an important research source, the national census carried out in 1947 (chapter 1). In brief, the most important topics dealt with in this dissertation are: the position of first names within the field of proper names, the history of the personal name complex and the various types of first names (chapter 2); parallels between the increasing popularity in medieval times of exotic saint's names such as *Elisabeth*, *Johannes*, *Catharina* and *Petrus* and the post-war augmentation of the existing name stock, to which names like *Kevin*, *Chantal*, *Patrick* and *Jessica* were added (chapter 3); the phenomenon of naming after relatives, discussing the naming of children in the Alblasserwaard and Vijfheerenlanden from 1820 to 1940 in particular (chapter 4); the gender aspect of naming children, mainly focusing on how the process of transgending (turning male names into female ones, cf. *Willemien*, *Hendrikje*, *Cornelia*, *Michelle* and *Simone*) and the addition of a diminutive suffix have functioned in respect of gender (chapter 5); a survey of the motives inspiring the choice of names, comparing the period of 1960-1975 to the period of 1992-1995 (chapter 6); finally, aspects of contemporary naming are discussed, including the relation between names by which children are generally known (informal names) and their official names as registered at birth (chapter 7).

Chapter 1, *The 1947 Census*, outlines a random sample taken from the national census of that year. All further chapters will make use of data extracted from this census. The sample consists of 84,000 individuals whose first names have been recorded, the approximate period covered is 1870-1947. We have at our disposal their official first names, the census form asked that these be written out in full; in the event of any second or third names, these were to be reduced to initials. In the sample survey the countryside is disproportionately represented, while the large cities not at all.

The sample survey renders 2,714 different female first names, against 1,999 different names for men. The most frequently used names for women are *Maria*, *Johanna*, *Anna*, *Cornelia*, *Adriana*, *Wilhelmina*, *Catharina*, *Hendrika*, *Elisabeth* and *Grietje*, and for men *Jan*, *Johannes*, *Hendrik*, *Cornelis*, *Willem*, *Pieter*, *Gerrit*, *Jacob*, *Jacobus* and *Petrus*. It appears that the name form is partly determined by religion. Roman Catholics mostly use the Latin, latinized or original form, whilst Protestants, on the other hand, tend to opt for the Dutch forms (*Grietje*, *Willem*, *Trijntje*, *Pieter*), but are less rigid in this. The most frequently applied root forms (a root form represents a name's origin) are *Johannes*, *Hendrik*, *Maria*, *Cornelis*, *Wilhelm*, *Gerard*, *Petrus*, *Jacob*, *Adrianus* and *Anna*; nearly half the people included in the 1947 census were given one of these ten names. When the most common official names as featured in the census (concerning individuals born between approximately 1870 and 1947) are compared to a list of the twelve most popular informal names as drawn up by the NIPO (the Dutch Market and Opinion Research Institute) in 1961 (concerning individuals born between approximately 1880 and 1960), it becomes clear that as a matter of course people used two kinds of names: an official name and an informal one for daily practice. Popular informal names for women are *Annie*, *Bep*, *Marie(tje)*, *Mien*, *Willie*, *Alie*, *Corrie*, *Lenie*, *Greetje*, *Tinie*, *Jopie* and *Ansje*, and for men *Jan*, *Piet*, *Henk*, *Peter*, *Hans*, *Kees*, *Wim*, *Cor*, *Gerard*, *Gerrit*, *Johan* and *Rudi*. In most cases the informal name was derived from the official name: *Annie* from *Anna* or *Johanna*, *Bep* from *Elisabeth*; *Piet* from *Pieter* or *Petrus*, *Henk* from *Hendrik* etc.

Chapter 2, entitled *First Names Theoretically Examined*, aims to determine the position of first names within the field of proper names in general and as part of the personal name complex; also, the various types of first names will be defined in this chapter.

In both formal and functional sense, first names correspond with other proper names insofar as their primary purpose is one of identification, and are therefore by nature unambiguous. Instead, they are definite and auto-determined. When used in an appellative sense ('I know two *Jeroens*', 'Not the baker's *Marie*, but *Marie* next door') first names are more likely to refer to more than one individual than other proper names, simply because most first names are shared by many people. This is not the case whenever first names are used in a meta-linguistic sense, as in 'In the last decade *Linda* has become a popular name'. *Linda* in this context does

not function as a reference, not even to all *Linda's* in general, but is used to designate a first name as a phenomenon; it functions as a self-reference.

First names relate to their etymological background quite differently from other proper names. This difference results from the fact that a first name is (in most cases) not made up, but chosen from an existent stock of names. First names therefore have a different relation to the named object and, as a result, to their original meaning, as this layer of meaning does not relate to the named individual at all. This insight has implications for the aims of the name study. The ultimate goal should not be, first and foremost, to retrace a name's original meaning, but to assess its root form and analyse the way in which variants of a root form interrelate and to establish the possible variants of a root form. Judging from a perspective of linguistic change, first names function in accordance with the nature of language in a way other names do not. This should be attributed to a combination of two important agents: on the one hand the conservative mechanisms at work in the process of naming children, the custom of naming after relatives in particular, and on the other hand the continual transference of names which gives ample opportunity for modernization.

The position of the first name in the personal name complex can be characterized as follows. The first name is the oldest part, as the use of surnames (or last name, the notion with which a first name is coupled) is of a decidedly later date (the notion of surname is ambiguous - it is also used in the sense of 'added name', the precursor of the family name - therefore the notion of family name is preferred). During the Middle Ages it became customary (and necessary) to supplement first names with an additional name. Since the establishment of a Registry Office in the early nineteenth century, all personal names have been registered as made up of two components: a first name and family name. Ever since, we have had a proper Name Law which determines which first names are allowed: only names derived from antiquity (Greek, Roman and biblical history) and saints' calendars, supplemented with names which had already been established in this country. In 1970 the Name Law was changed now incorporating only two restrictions in the choice of names: a name may not be improper, nor may it be identical with an existent family name, unless this family name is already commonly used as a first name. A special kind of personal name is the patronyme, the father's first name in declined form (sometimes in its original form). Up to the introduction of the French Name Law, the patronyme was part of the additional name (surname); afterwards, it is considered as a second (or third) name. A first name can be made up of several names, which forces us to distinguish between a name compound and a juxtaposition of names. A name compound is a combination of (parts of) names which are considered a unit. A juxtaposition of names refers to a situation in which a person is registered as having more than one first name. Normally, the first name precedes the family name; dialectal constructions and official registrations, which mention the family name first, are an exception to this rule.

A person may have different kinds of first names. At the Registrar's Office we are registered under our official name, in a church's Christening Register our christening name may be found. These registrations may consist of several names. In daily life we use our informal name, which may be identical with our official name/christening name, but which may also be an abbreviation. It is also possible for someone to have an informal name which may not at all be connected to their given name, for example when an informal name is changed during a person's lifetime. Next to an informal name, a person may also have a pet name, a form expressing affection. However, this notion may also refer to a particular type of first name, perhaps a shortened variant to which a diminutive suffix has been added. A special kind of first name is a babble name, a corruption of a name caused by the influence of child language. A saint's name is a name mentioned on a saints' calendar, this notion does not point to a particular religious motive for naming. Names which are indeed inspired by a religious motivation, we call devotional names. A fashionable or trendy name is one which is in use for a short period of time, being eventually replaced by others; it is not necessarily a popular name.

In chapter 3, *Two Phases of Fundamental Change*, a parallel is drawn between the medieval transition to giving saints' names and the important changes that have occurred in the past decade of our present century. During the Middle Ages, Germanic names became outmoded as the popularity of saints' names increased. There are strong indications that direct naming after saints was of subsidiary importance. Kohlheim's research for medieval Regensburg (Germany) has shown that external influence was limited; the spread of saints' names was most importantly engendered by means of internal transference of information, by informally passing on information within a community. People were not inspired by saints, then, but by people in their vicinity. In this context sociological mechanisms are important, as groups of higher social ranking tended to lead the way in naming after saints, while other groups followed. Whenever saints' names had established

themselves, they were embedded in the system of naming after relatives, which accounts for the fact that the Reformation did not bring about a change in naming habits of Protestants. For centuries the naming after relatives has determined the naming of children, a custom which had the effect of preserving the name stock. The second fundamental change in naming has taken place in the past few decades. Traditional names have had to make way for names which were not or rarely used in this country several decades ago. An important aspect of modern naming is, not surprisingly, the considerable number of borrowed names, a development which was only made possible by abandoning the longstanding habit of naming after relatives. The direct influence of mass media cannot provide an adequate explanation of the nationwide popularity of many modern names: research into people's motives for choosing these names has shown that naming after celebrities is not common. There are, however, indications that the environmental influence is strong and social prestige plays an important part. In this respect, the assumption that groups of high social ranking influence groups of lower social status has to be qualified, as it has become clear that social groups have their own preferences when it comes to naming their children.

During both these periods of transformation the name source changed. In the Middle Ages change was brought about by the introduction of names of Greek, Latin or Hebrew origin, in our time new names are mostly borrowed from surrounding countries and those of strong cultural influence, such as the United States, Great Britain, France, Italy and the Scandinavian countries. Although this aspect of change is most obvious, it should be kept in mind that in a comparative study of both phases of change, it is primarily important because it may be regarded as evidence of external influence. It appears, however, to be more interesting to look at possible similar modes of explanation for both periods of important change in the naming of children. Central to this change is the discarding of rigid traditional ways of naming after relatives. This change in naming practice is part of a general trend which allowed strict practices for naming to be liberalized. Any explanation of the popularity of 'new' names should allow mechanisms of internal distribution to take precedence over means of external influence which are of secondary importance. The choice of names is mostly influenced by people's direct vicinity and as such is susceptible to considerations of status within a community. Although the influence of external agents, the church and veneration of saints during the Middle Ages and the mass media and celebrities in our own day and age, must not be neglected, its direct influence is nevertheless of a limited nature.

Similarities between the two periods of change may illuminate the still not properly understood link between the veneration of saints and changes in the process of naming children. Our understanding of this complex and 'inaccessible' relationship may be improved by our increasing awareness and knowledge of how the process of naming has undergone change in our post-war age and of how our living environment influences the way in which our children are named. Although there is a world of difference between medieval times and our own age, it is clear that there are mechanisms at work which certainly justify a comparative approach.

To start with, chapter 4, *Naming After Relatives*, gives an account of our understanding of the custom of naming after family members up till now. Subsequently, research for the country-people of the Alblasserwaard and Vijfheerenlanden in the period of 1820-1940 is documented, establishing a naming strategy based on the names of well over 9,000 children.

Naming after relatives is rooted in the idea that ancestors live on through their offspring for generations on end, a thought which faded into the background as naming after family members developed into a customary act. In the 1940s and 1950s the custom of naming after relatives was described on the basis of population surveys; these yielded data relating predominantly to the first half of this century, but presumably also applicable to preceding centuries. This research shows that the eldest son was in most cases named after the father of the father and the eldest daughter after the mother of the father or the mother of the mother, varying from one region or town to another. As concerns the child second in line, parents now turned to 'the other side': if the eldest child had been named after the father's side of the family, the second child was to be named after the maternal grandmother or grandfather, depending on the child's sex. Of course, this process also worked in reverse, in the case of the first child having been named after the mother's family. The third and fourth child were usually named after the grandparents who had not been named after yet; if necessary, a name's gender was changed. From the fifth child onwards, names were derived from the child's aunts and uncles.

The research into the custom of naming in the Alblasserwaard and Vijfheerenlanden shows that almost every child was named after a family member. Only a very small percentage of children was given a name which did not correspond to names of grandparents, aunts and uncles or parents, and their proportional number

remains constant during the entire period in question (1820-1940). These children were not given 'new' names, as their names too were part of the old repertory. In the process of naming after relatives, grandparents make up the most important group, about two thirds of the children are given one of their grandparents' names. In case of the two eldest children, almost 90% are named after a grandparent; with the third child this number has dropped to about 75% of all children, in case of the fourth child it is still more than half, but then the number falls to one in four children. Thereafter, names are derived from aunts and uncles and, less likely, from parents (naming after parents may in effect also concern naming after great-grandparents). If the first child is a daughter, she will in 65% of all cases be named after the father's mother; if the first child is a son, he will be named after the father's father in about 80% of all cases. These data confirm the findings of Sierksma and Blok, who have shown that the Alblasserwaard belongs to a number of regions in which the first child, regardless of its sex, is named after the father's side of the family.

Girls are just as often named after relatives as boys; it can be noticed, however, that girls are more frequently named after men than boys after women. This discrepancy can be explained by taking into account that a male name can always be turned into a female one, though the reverse is much more problematic, that is in the case of female root forms (*Catharina, Maria, Margaretha*). Whenever children are named after grandparents or parents, names are more frequently derived from the father's than the mother's side of the family. In the case of grandparents, this can be partly explained by the fact that with the eldest child there is a clear preference for naming after the father's side of the family.

The survey data gave evidence of 51 extramarital children whose naming proceeded along less traditional lines, that is to say less according to the established pattern than is the case with firstborn within wedlock. As a result, a relatively large number of names are derived from aunts and uncles. Still, this special circumstance at birth did not result in the abandonment of the naming habit altogether. Another special situation occurs when the father dies before the child is born (21 cases). In those cases, all children, including the daughters, were named after the father.

It is common for children to be named after a deceased child. However, in most cases this is not a matter of naming after the dead child for its own sake, but in order to restore the traditional pattern of naming. In 86,7% percent of cases in which a child dies and a child of the same sex is born, this child is named after the deceased one. This percentage only shows a slight decline in the research period, so that there is no reason to suppose that the spectacular decline in the child mortality rate and the reduction in the total number of children per family, have had any influence. Children who die after their first year are hardly less often named after than children who die in infancy.

Most children traced in the survey (83,5%) were given just one first name. As far as second names are concerned, the pattern of naming after relatives follows the pattern as established for a first name, but the percentage of cases in which it cannot be traced whom the child is named after, is higher. A possible explanation for this is that parents use the second name for a free choice of name. For example, we find *Wilhelmina*, the name of the queen who reigned from 1898 to 1948, in the ten most used second names (as also *Willemina*), but not in the twenty-five most used first names (neither *Willemina*).

An issue that does not concern naming after relatives directly, but which can nevertheless be explained by it, is homonymy within one family. In the Alblasserwaard and Vijfheerenlanden this was not uncommon; in most cases it concerns a similarity in root forms. The fact that two children in one family may have the same name, points to the conclusion that the established pattern of naming after relatives was strictly adhered to. The phenomenon has also been explained as a safety procedure: if one of the two children were to die, the name would nevertheless be safeguarded. This must have been the case especially with twins. In the area under consideration homonymy has indeed been found more frequently with twins than with 'individuals'. It may be concluded that in a situation in which the same first name occurs twice within one family, it does not go without saying that the older child has died.

The fact that the father's profession was recorded, the difference between social classes (labourers, farmers and self-employed people) may be studied. In the Alblasserwaard and Vijfheerenlanden hardly any differences can be traced for the aforementioned social groups as regards the naming after relatives. The names in use within these groups also correspond to a large extent, though there is a greater similarity in the names used by labourers and the self-employed, than in those used by farmers in relation to the other groups. A comparison of the percentage of cover of the ten most used names shows that names given by the self-employed show most variety. This professional class also leads the way as regards the increase in use of more than one first name, a tendency we may witness for the period of 1820-1940. These aspects of naming by the self-employed

can be explained by taking into account their regular contact with the outside world and greater susceptibility to influences from without.

Although many important social changes occurred during the period 1820-1940, it is clear that naming after relatives remained the norm. Nevertheless, subtle changes are noticeable. An analysis of cases showing changes of form in a name as it is passed on to a next generation, has brought to light a tendency of 'deregionalization', i.e. standardization. In most cases a transition is made to a form which has a larger range of distribution over the country, a tendency which goes hand in hand with a stronger preference for unabbreviated name forms. This modest change in naming is in keeping with broader movements like the increase in knowledge of the standard language and a decline in illiteracy.

Chapter five, *Gender-related Features*, first maps out those characteristics of naming in general on the basis of the following aspects: the original meaning of names (*Bernard* 'strong as a bear' and *Susanna* 'lily'), the image attached to names and aspects like sound and spelling (girls' names should above all, like the girls themselves, be pretty; boys' names are often short and tough) and word ending (suffixes like *-ina*, *-us*, *-tje*). This is followed by a discussion of the historical background of names which have been transgendered, these are girls' names made into boys' names by adding a suffix. The custom of giving girls transgendered names dates back to the late Middle Ages. Often a diminutive suffix was attached to names of this kind, like *Jannitgen*, *Toentyen*, *Pieterken*, *Jaquemijnkin* and *Hendrickje*. At the same time these suffixes became increasingly rare in case of male names. The growth of medieval towns increasingly gave rise to formal situations in which it was not considered appropriate to register men by their name in diminutive form. These names came to be looked at as forms suitable for use in the house among intimates. The gradual equation of the diminutive form and the female type of name sheds light on contemporary thinking on the female role in society. We should not overlook, furthermore, the importance of the taboo on female qualities with regard to boys and men, an insight that also makes clear why names for daughters could very well be inspired by male names, while a son would never receive a female name. Early examples of male names used for women, in first instance not yet transgendered, may be found in higher social circles. Any explanation for the popularity of transgendered names should therefore take the influence of the higher social classes on the lower ones as a fruitful starting point, instead of proceeding from the assumption that innovation in the naming of women must be indicative of a condescending attitude towards girls and women.

The sample survey of first names registered in the 1947 census provides the necessary data for quantitatively expressing the one-sidedness mentioned above, so characteristic of the exchange between the sexes. Almost half of the female first names are transgendered forms, while only very few of the men's names are derived from female forms; about 0.5% of men have such a name. Both male names with a female root pattern, like *Ketrinus* from *Catharina*, as well as male names derived from a transgendered form, like *Josephinus*, are rare. The diminutive suffix is frequent with female names, not just as a means to transgender a name (*Jantje*, *Klaaske*), however, as it also features in names with a female root form like *Grietje* (from *Margaretha*) and *Maaike* (from *Maria*). As far as men are concerned, the diminutive form only very seldomly occurs (*Auke*, *Luitje*) and is extremely rare outside the northern provinces (Friesland in particular).

Our thinking on gender issues has changed considerably in the past few decades and it may well be asked how this has affected changes in the naming process. The urge for innovation manifests itself most strongly in the choice of female names, as girls are more frequently given borrowed, 'new' names; traditional informal names like *Annie*, *Bep* and *Corrie* are not in use anymore. Boys are still often given Dutch names and traditional male informal names have not all become obsolete (*Jan*, *Willem*, *Kees*). In choosing a name, therefore, different criteria are used for boys and girls, which is confirmed by research into people's motives for choosing a particular name. Boys are more often named after relatives, while the sound of a name is considered of greater value for a girl's name. In conjunction with the dramatic renewal of the available stock, girls names have become increasingly more feminine, as the transgendered name faded into the background. Female names with a male root form can still be found (*Simone*, *Danielle*), but they constitute a minority. This more feminine nature of female names may be explained by the influence of English/American naming practices, which do not feature many transgendered names. This change has altered the meaning of gender-specific in modern naming when compared to traditional naming, as the naming of girls has acquired its own characteristic female stamp.

Chapter 6, *Motives for Choosing a Name*, deals with the results of a survey of well over 3,000 parents and their children, held at the end of 1995 by the abovementioned NIPO. Participants were asked about their

reason or source of inspiration for choosing their child's name (The questions asked were Why did you choose this name in particular? Where does the name come from? It is possible to give more than one answer). In this chapter the survey results are preceded by an outline of existing motivational research, namely by Roos-Rusius and by Gildemacher for the Netherlands and by Debus, by Frank and by Koß for Germany and by Bosshart for Switzerland. These older projects - on choice of names in the period 1960-1975 (and sometimes earlier) - clearly show that naming after relatives is still very important in determining the choice of names; to some extent these names have been pushed to the position of second or third names. Furthermore, it is evident that choosing names is strongly motivated by considerations of an aesthetical nature, far surpassing the importance of naming after celebrities or taking into account the 'original meaning' of a name. According to Roorda (1994), this situation has changed. On the basis of 400 letters from parents explaining their (recent) choice of names, he has worked out the following three most common motives for choosing a name: 1. influenced by television, film, etc. (26.3%); 2. named after relatives (22.1%); 3. because of a name's meaning (18.8%). The influence of television has indeed increased over the past twenty years. In addition, the exotic has become more accessible because of increased travelling abroad and immigration. First name booklets have become readily available and the popularity of foreign names has grown. A change in law in 1970 facilitated the expansion of the stock of names from which parents could choose. The outcome of the NIPO-survey, however, clearly shows, in spite of Roorda, that all these changes have not led to an actual shift with regard to parents' considerations when choosing a name. In terms of percentage, the motives for choosing a name seem to correspond with research results for the period before 1975. Considerations regarding aesthetics take pride of place as the most important motive in the choice of names (53.5%), about 45% of children are named after relatives, while naming after celebrities is only mentioned by 4.4% of parents and is considered to be of minor importance in the choice of names.

Further analysis of the results of the NIPO-survey has shown that parents who mentioned 'naming after relatives', often also refer to yet another motive of a decidedly different nature, in most cases involving, not surprisingly, aesthetical considerations. Parents who decide not to name after relatives, appear to be less conservative in their choice of informal names exclusively in the case of girls, as their choice of informal names includes more 'rising names' and 'newcomers' (see chapter 7) than with parents who decide to name after relatives. Parents who mention the motive 'unusual/ special' in explaining their choice, sometimes appear to be mistaken in their estimate of what is unusual or special, as their chosen names also include names which are featured frequently. Nevertheless, the number of unique names they choose is proportionally larger than in the case of parents who instead make reference to aesthetical motives. On the basis of this research, there appear to be exceptions to the rule that celebrities do not influence the popularity of names, as in the case of both *Kaylee* and *Dylan* where half the number of parents mention the motive of 'naming after a celebrity, well-known song, etc.'

A comparison of motives by region shows that aesthetical considerations are mentioned more often in the south than elsewhere. This must be linked to a high frequency of naming after relatives in that region, while only a very small percentage of children are given an informal name which can be linked to family background. In the north as well as the south, many children are named after relatives, but only in the north do parents turn to traditional names in their search for a suitable informal name. Furthermore, it is striking that in the northern provinces in the case of girls' names parents less frequently mention considerations of an aesthetical nature.

Chapter 7, *Contemporary Naming*, continues our examination of the NIPO-survey and discusses two further questions inquiring after the child's official name and its informal name. This provides an outline of contemporary naming in the Netherlands (the survey consulted parents with children up to four years of age, thus yielding data for the period 1992-1995). Almost half the children receives one name only at present, well over 30% is endowed with two names, well over 17% is given a third name, 2.5% a fourth and the odd one a fifth. In this respect, hardly any difference can be traced between boys and girls. Parallel to traditional naming, the number of names per child is highest in the south (especially in the case of more than three names) and lowest in the north. The ten most popular second and third official names consist of traditional names, like *Maria*, *Elisabeth*, *Johannes* and *Willem*. This attests to the way naming after relatives proceeds in this day and age: the second and third name safeguard the continuity of names within a family. Giving a child more than one name solves the problem arising from the desire to use modern names and the wish to name after relatives.

As concerns informal names for girls, the favourites are *Lisa*, *Laura*, *Kelly* and *Denise* and for boys *Mark*, *Tom*, *Nick* and *Stefan*. Among names favoured by parents today, we find many English/American names

(*Kelly, Jessica, Kimberley; Nick, Kevin, Mike*) and quite a lot of French names for girls (*Denise, Michelle, Manon*). Dutch names are especially popular for boys (*Jasper, Martijn, Jeroen, Wouter*); they are less frequently given to girls (*Marieke, Nienke*). When compared to the popular names of the period 1980-1986, it appears that the stability of frequently used boys' and girls' names is about equal. This does not apply to the names which are most frequently used in this period, as the true top names appear to be more steadfast in the case of boys. The supposition that girls' names are subject to change to a higher degree than boys' names, is only valid for the absolute favourites (top-10). This difference can be traced back to the fact that the percentage of cover of the top names is lower for girls. 'Newcomers' among children's names since the last NIPO-survey (1989-1992) are *Naomi, Kaylee, Bianca* (an old favourite) and *Esmée* for girls and *Mike* and *Dylan* for boys.

Comparative research for the various regions has not provided evidence for Gildemacher's claim that western regions set the tone with regard to choosing first names. Though some names are more frequently used in one area compared to the rest of the country, this is hardly sufficient ground for labelling the process of naming as regionally bound. It is striking, however, that 'newcomers' like *Naomi* and *Dylan* are only in number one position in the three main cities. Further research is called for, as the NIPO-data do not provide enough quantitative backup for drawing any strong conclusions on regional differences.

For most children the first official name is also their informal name (85.3% of girls and 85.6% of boys). Only a very small percentage of children has been given an informal name which does not resemble their official name at all (official name *Neeltje Antje*, informal name *Melanie*; official name *Marinus Theodorus Adrianus*, informal name *Tom*), sometimes the informal name is derived from the/an official name (official name *Tesselschade*, informal name *Tessel*; official name *Robbert Michiel*, informal name *Rob*) and in some cases the informal name is a compound of the official name(s) (official name *Anna Louise*, informal name *Anneloes*; official name *Gerbrand Johannes Cornelis*, informal name *Gert-Jan*). Regional differences have been traced with regard to the number of names per child, but this has not proved possible as concerns the relation between official name and informal name. It cannot be overlooked, however, that the percentage of children whose first official name does not function as their informal name is remarkably low in the three main cities.

This dissertation closes with a brief reflection on the shifting importance of first names, resulting from an increased individualization (in general and as regards the choice of names in particular) and growing informality in social behaviour. Not only does the family name recede into the background to an ever greater extent, but also the functioning of the custom of naming after relatives at present adds to the constant weakening of the family bond as expressed by personal names. As a result people will increasingly identify most with their (individual) first name.